



***FÖREDRAG PRESENTERADE UNDER
INDIANKLUBBENS MEDLEMSRESA
TILL SYDVÄSTERN ÅR 2008***



***FÖREDRAG PRESENTERADE UNDER
INDIANKLUBBENS MEDLEMSRESA
TILL SYDVÄSTERN ÅR 2008***

*** * ***

Sammanställda av: BERTIL THÖRN

Medförfattare:

STERNER ANDERSSON

LARS GRÄHS

JOHNNY HAAK

ANDERS JÄRUND

HANS-OLOF OHLSSON

EVA STORMARK (text på norska)

BERTIL THÖRN

***INDIANKLUBBEN
i Sverige***



Helsingborg 15 november 2010

Första reviderade utgåvan

Alla rättigheter tillhör respektive författare

INNEHÅLL:

På de följande sidorna finns texten till flertalet av de föredrag som presenterades under INDIANKLUBBENS resa till Sysvästern 2008. Några få har utelämnats då de inte föreligger i utskrivnen form. I några fall har sammanslagningar eller andra smärre anpassningar skett. Utgivningen sker med respektive författares godkännande.

dag	dat	föredrag	föredragshållare	sid
1	02-sep	Staten Colorado	Bertil Thörn	36
		Sand Creekmassakern och krigen i Colorado	Hans-Olof Ohlsson	126
		William Bent	Bertil Thörn	155
2	03-sep	Bent's Old Fort	Hans-Olof Ohlsson/Bertil Thörn	22
		Santa Fe Trail	Bertil Thörn	124
		Fort Garland	Bertil Thörn	49
		Kit Carson	Bertil Thörn	83
		Staten New Mexico	Bertil Thörn	111
		Taos Pueblo	Bertil Thörn	138
		Staden Taos	Bertil Thörn	140
		Charles Bent	Bertil Thörn	35
		Pälsjägarna i Taos	Bertil Thörn	140
3	04-sep	Jicarilla Apache	Bertil Thörn	75
		Aztec Ruins	Hans-Olof Ohlsson	16
		Casa Grande (föredragsstolpar)	Eva Stormark	27
		Chaco Culture	Eva Stormark	29
		Uteindianerna	Hans-Olof Ohlsson	150
		Durango / Strater Hotel	Hans-Olof Ohlsson	41
		Durango-Silverton Narrow Gauge Railway	Bertil Thörn	42
		Navajo övergripande historia och trosföreställning	Hans-Olof Ohlsson	98
4	05-sep	Mesa Verde	Bertil Thörn	90
		Folken i Mesa Verde	Bertil Thörn	92
		Richard Wetherill	Bertil Thörn	121
		Gustav E. A. Nordenskiöld	Bertil Thörn	66
5	06-sep	Det sista indiankriget (Ute War 1915)	Hans-Olof Ohlsson	39
		Staten Utah	Bertil Thörn	149
		Trading Post (systemet och företeelsen)	Bertil Thörn	149
		Gouldings	Bertil Thörn	59
		Monument Valley	Bertil Thörn	96
		Navajos förhistoria och invandring	Anders Järund	107
6	07-sep	Staten Arizona	Bertil Thörn	14
		Hopiindianerna	Hans-Olof Ohlsson	69
7	08-sep	Grand Canyon	Hans-Olof Ohlsson/Bertil Thörn	60
		Mary och Harold Colton (Museum of N. Arizona)	Bertil Thörn	159
8	09-sep	Sedona / Tlaquepaque	Bertil Thörn	146
		Montezuma Castle	Anders Järund/Eva Stormark	95
		Fort Verde	Bertil Thörn	55
9	10-sep	Saguarokaktus	Hans-Olof Ohlsson	121
		Hohokam (föredragsstolpar)	Eva Stormark	67
		Papagoindianerna	Hans-Olof Ohlsson	115
		San Xavier Del Bac	Bertil Thörn	122
		Tombstone	Bertil Thörn	147
		Revolverstriden vid OK Corral	Bertil Thörn	64
10	11-sep	Apacheindianer	Bertil Thörn	9
		Apachekrigen	Bertil Thörn	12
		Cochise	Eva Stormark	30
		Skallerormar	Johnny Haak	136

dag	dat	föredrag	föredragshållare	Sid
		Fort Bowie och Apache Pass (striderna)	Hans-Olof Ohlsson	45
		Lozen - kvinnokrigaren	Eva Stormark	85
		Fort Bowie	Bertil Thörn	48
		San Carlos Apache Indian Reservation	Bertil Thörn	121
11	12-sep	Al Sieber	Bertil Thörn	6
		Fort Apache	Bertil Thörn	44
		General George Crook	Bertil Thörn	57
		El Rancho Hotel	Bertil Thörn	43
		Mattauktion Crownpoint	Bertil Thörn	88
12	13-sep	Pawn Shop	Bertil Thörn	117
		Hubbell Trading Post	Bertil Thörn	74
		Zuni Indian Tribe	Bertil Thörn	156
13	14-sep	Albuquerque	Bertil Thörn	7
14	15-sep	Acoma Pueblo	Hans-Olof Ohlsson	4
		Santa Fe	Bertil Thörn	123
15	16-sep	Clovis (first man)	Anders Järund	35
		Billy the Kid (sammandrag)	Lars Grähs	25
		Staten Texas	Bertil Thörn	141
		Panhandle Plains Museum	Bertil Thörn	114
		Red River War	Bertil Thörn	119
		The Big Texan	Bertil Thörn	24
16	17-sep	Adobe Walls	Bertil Thörn	4
		Lyman Wagon Train	Bertil Thörn	86
		Buffalo Wallow	Bertil Thörn	144
		Staten Oklahoma	Bertil Thörn	112
		Battle of Washita	Bertil Thörn	153
		Black Kettle	Bertil Thörn	26
17	18-sep	Fort Sill och indianbegravningsplatserna	Bertil Thörn	53
		George Bent	Bertil Thörn	56
18	19-sep	Medicine Lodge Treaty	Bertil Thörn	89
		Staten Kansas	Bertil Thörn	77
		Fort Larned	Hans-Olof Ohlsson	51
		Pawnee Rock	Bertil Thörn	118
		Fort Hays	Bertil Thörn	50
19	20-sep	Kidder-massakern	Sterner Andersson	78
		Beecher Island	Hans-Olof Ohlsson	20
		Battle of Summit Springs	Bertil Thörn	18



ACOMA PUEBLO (av Hans-Olof Ohlsson)

Acoma betyder "Den Vita Klippans Folk". Stammen består av ca 3000 personer, varav ca 2000 bor på reservatet. Acoma, sydvästerns himlastad, ligger på toppen av en mesa mer än 100 meter över den kringliggande dalen. Den tävlar med Old Oraibi om att vara det äldsta kontinuerligt bebodda samhället i Amerika norr om Mexiko. När Columbus upptäckte Amerika, hade acomafolket redan bott här i över 400 år. Den förste europé, som besökte Acoma var kapten Hernando de Alvarado, som kom hit 1540. På den tiden var stammen större än nu, 5000 personer, och man bodde i flera byar i området.

Spanjorerna fruktade Acomas militära styrka och dess kontroll över kringliggande pueblos. 1598 skickade Onate en avdelning soldater under Juan de Zaldivar till Acoma för att utkräva beskattning. De attackerades av indianerna, som dödade ett antal soldater, inklusive Zaldivar, samt drev bort resten. En bestraffningsexpedition under Zaldivars bror, Vicente, anföll pueblon 1599. Under det tre dagars slag som följde dödades hundratals indianer och staden förstördes. Fångarna fördes till Santo Domingo, där de ställdes inför rätta. Kvinnor över 12 års ålder dömdes till 20 års straffarbete. Män över 25 fick samma straff med det tillägget att de fick ena foten avhuggen. De unga flickorna gavs till kyrkan och pojkarna till Vicente Zaldivar, som belöning för segern. 1629 byggdes kyrkan San Estevan under ledning av Fray Ramirez. Den har blivit ombyggd flera gånger och är ganska imponerande i all sin enkelhet. En del av dess charm går dock förlorad om man betänker att den uppfördes med hjälp av slavarbete.

Acoma deltog i pueblorivolten och tjänade senare som tillflyktsort för indianer från andra stammar, som ville hålla sig undan från spanjorerna

Bara ett par familjer bor uppe på mesan året runt. De flesta bor permanent i jordbrukssamhällena Acomita och McCarthy, men alla återvänder till den gamla pueblon för fester och ceremonier. Jordbruk och boskapsskötsel var en gång de viktigaste inkomstkällorna, men numera är de flesta acomaindianer lönearbetare. Den mest kända hantverksformen är krukmakeri. Fortfarande produceras ganska stora mängder av fint dekorerade krukor med tunna väggar. Naturligtvis är turismen också av stor betydelse för dagens acomaindianer.

ADOBE WALLS (av Bertil Thörn)

Adobe Walls var namnet på flera olika handelsstationer och senare även rancher ett par mil nordost om nuvarande staden Stinnett och alldeles norr om Canadian River i det som nu är Hutchinson County, Texas.

Den första handelsstationen verkar ha uppförts tidigt 1843 av firman Bent, St.Vrain och Kompani, med förhoppningen att kunna göra affärer med comancher och kiowaindianer. De stammarna undvek nämligen Bent's Fort, vid Arkansas River, på grund av att deras fiender, cheyenner och arapaho, redan var etablerade där. Den nya stationen låg intill en mindre bäck, som kom att döpas till Bent Creek. Handelsmännen här arbetade först endast från tipier, men byggde senare några stockhus. Det verkar inte som om något riktigt fort blev uppfört förrän 1846. För någon gång efter september 1845 kom William Bent och hans affärskompanjon, Ceran St.Vrain, upp med en grupp mexikanska murare, som uppförde Fort Adobe på platsen. En fyrkantig byggnad av adobelera, ungefär 25 x 25 meter och med 2,75 meter höga murar och endast en ingång.

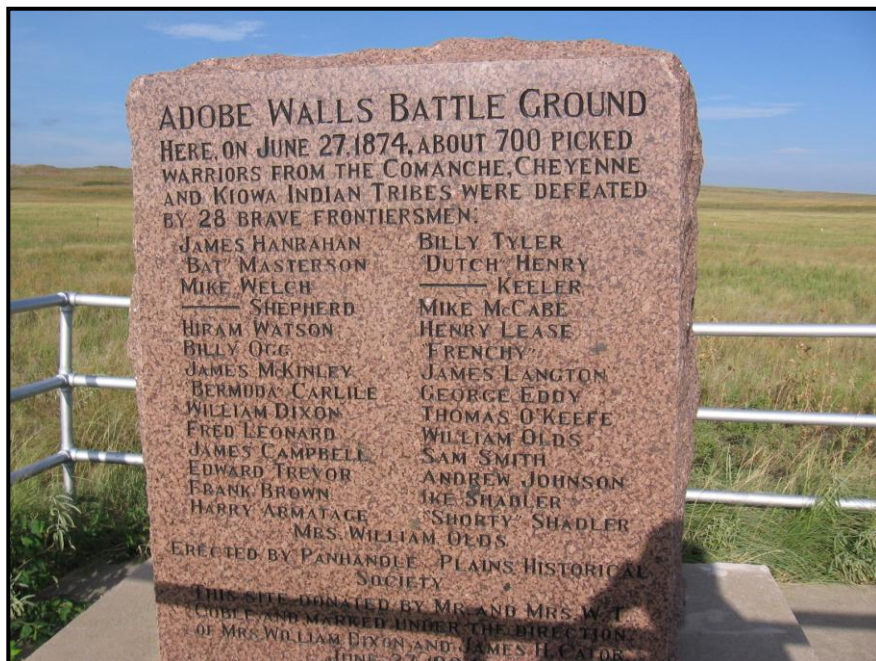
Nyttjandet av Fort Adobe blev dock kortvarig och 1848 hade indianernas fientliga inställning resulterat i att bolaget stängde sin verksamhet här. Under hösten lyckades man i alla fall få till en fred och William Bent gjorde ett nytt försök att dra igång handeln igen, genom att sända dit Kit Carson och Lucien Maxwell, med fem andra anställda. Motstånd från Jicarillaapacher tvingade dock snart Carsons grupp att gömma undan varorna och dra sig tillbaka till Bent's Fort. Men en del comancherna hade insett fördelen med en handelsstation här och försökte övertala Bent att starta ännu en gång. Bent sände ut ett drygt dussin män, under ledning av Dick Wooton. Affärer kom visserligen igång. Men stämningen var många gånger så spänd att Wooton fick hålla fortet stängt och bara tillåta handel genom en liten lucka i muren.

Våren 1849 gjorde William Bent ett sista försök att få fart på affärerna. Han följde själv med ett vagnståg bestående av sex oxdragna vagnar, lastade med handelsvaror, upp till Canadian. Men sedan en del av hans oxar hade dödats av indianerna, så tröttnade han, gav upp och lät spränga hela härligheten i luften.

Ruinerna efter fortet kom sedan att bli till ett känt landmärke för såväl indianer som för de comancheros, som nu tog över handeln efter Bent.

I november 1864 hade Kit Carson, som nu var överste för ett frivilligregemente och hade drabbat samman med kiowaindianer under en kampanj mot indianerna i området, dragit sig tillbaka till ruinen för att låta manskap och djur vila upp sig. Men någon vila blev det inte. För här angreps de i flera anfällsvågor av ilskna indianer. Hade det inte varit för att Carson lyckades få fram artilleri, så hade de förmodligen inte klarat sig. Som det nu var lyckades de med stor möda slingra sig ur indianernas grepp och ta sig tillbaka in i New Mexico.

I mars 1874 hade köpmän från Dodge City, Kansas, följt efter de buffeljägare, som i strid med alla fredsavtal med indianerna, hade givit sig ända ner i Texas på jakt efter de allt färre bufflarna. Här hade dessa köpmän satt upp en handelsstation för att vara först med att köpa upp de buffelskinn som jägarna hade att sälja. Platsen låg någon dryg kilometer norr om de gamla ruinerna och kom att kallas Myers and Leonard Store. De första husen, uppbyggda av grästorv, innehöll dels en muromgärdad kreatursfålla, en affär, men också en restaurang! I april öppnades så ännu en affär av Charlie Rath och hans kompanjoner. Och strax därefter satte Rath, tillsammans



med James Hanrahan, upp en saloon och Tom O'Keefe byggde en smedja. Vid slutet av våren var det så många som 200 till 300 buffeljägare som fanns i området och affärerna vid Adobe Walls blomstrade. Men efter ännu ett indianangrepp, i juni 1874, övergav både jägare och handelsmän stället.

Under tidigt 1880-tal anlade James Coburn Turkey Track Ranch i närheten av de gamla ruinerna. En ranch som fortfarande finns kvar. Han övertalade också Billy Dixon, som själv hade varit buffeljägare och deltagit i den andra striden vid Adobe Walls, att också muta in mark och ta upp ett nybygge på platsen. Dixon byggde sitt hus alldeles intill de gamla ruinerna. I augusti öppnade han postkontor i huset, där han dessutom, tillsammans med S. G. Carter startade en liten affär, som sålde förnödenheter till rancherna. Dixon fortsatte att vara postmästare till 1901, då han valdes till countyts första sheriff. Ett uppdrag som han sade upp sig ifrån efter något år för att flytta till staden Plemons. En skola hade också byggts på platsen och efter att den brunnit ner 1920, så flyttade klasserna in i Dixons gamla hus, tills en ny skola hade uppförts.

Även om det i Dodge City Times skrevs, att Adobe Walls var "ett fint samhälle, med ett tjugotal familjer", så var där egentligen aldrig något riktigt samhälle. Det var i stort sett bara några rancher och deras anställda med familjer. Postkontoret förblev ändå öppet till 1921. Från 1940 till 1970 visade folkräkningen att Adobe Walls hade en befolkning på 15 personer. Men 1987 fanns det bara några spridda rancher i trakten.

Under 1920-talet startades aktiviteter för att märka ut de gamla indianstridsplatserna och 1923 köpte Panhandle-Plains Historical Society ett landområde, som omfattade platsen för 1874 års handelsstation. Plat-

sen blev därefter registrerad som ett Texas State Archeological Landmark. På platsen finns idag ett antal stenmonument, som vi ska åka och titta på.

AL SIEBER (av Bertil Thörn)

Al Sieber var tveklöst en av de allra största spejare och vägvisare den amerikanska armén någonsin anlitat. Hans otroliga förmåga att spåra var vida känd och beundrad av många. Såväl bland vita som bland indianer. Hans liv är bland de mest spännande som tänkas kan och hans påverkan på utvecklingen här nere i Sydvästern kan inte nog betonas.

Albert Sieber föddes i Mingolsheim, nära Heidelberg, Tyskland, den 29 februari 1844. Redan som barn kom han till Amerika, där familjen först bosatte sig i Lancaster, Pennsylvania, och senare flyttade till Minnesota. När Inbördeskriget bröt ut tog han 1862, som 18-åring, värvning i Company B, 1st Minnesota Infantry. Under kriget kämpade han med den äran vid Antietam, Fredericksburg, and Gettysburg, där han sårades svårt. En skada som plågade honom hela livet ut.

Efter krigets slut såg han, som många andra unga män, ingen framtid i Östern. Han bestämde sig för att dra västerut. En tid provade han på metallprospektering både i Kalifornien och i Nevada. Men 1868 kom han till den då nyligen anlagda staden Prescott, i Arizona. Där blev han ansvarig för driften av en ranch. Ett uppdrag som även innebar att han fick sina första erfarenheter av konflikter med indianerna.

1871 var han så pass välkänd i trakten för sin speciella förmåga att spåra indianer, att general Crook hyrde in honom som chef för truppernas spejare. Som "Chief of Scouts" tjänstgjorde han under Crooks hela kampanj 1872 – 1873 mot Yavapaiindianerna och Tonto-apacherna och han var personligen involverad i de allra flesta av de strider som förekom under kampanjen. När general Crook tog emot hövdingen Chalipuns kapitulation i Camp Verde, den 6 april 1873 och det därmed signalerade slutet på kampanjen, stannade Sieber kvar vid Camp Verde för att hjälpa till med administrationen av indianreservatet där.

I februari 1875 fick Sieber uppdraget att hjälpa till med förflyttningen av Yavapai och Tontoapacherna till San Carlos från Camp Verdereservatet som då stängdes. Det här var ett högriskföretag och det var till stor del Siebers förtjänst, att det över huvud taget kunde genomföras. Den här tvångsförflyttningen var en mycket tragisk historia. Den genomfördes mitt i smällkalla vintern och drabbade mycket hårt de svagaste grupperna, kvinnor, barn och åldringar, i en grupp indianer som redan hade fått utstå mycket elände. Flera dog under vägen. Många incidenter uppstod också och utan Siebers beslutsamma ledarskap hade det kunnat utvecklas till en regelrätt massaker. Från 1875 befann sig Sieber mesta delen av tiden i området kring San Carlos.

1882 inträffade så ett allvarligt uppror vid San Carlos, där militären på nytt fick nytta av Siebers expertis. De indianer som revolterat och brutit sig ut från reservatet leddes av Na-ti-o-tish. De spårades slutligen till Big Dry Wash, i närheten av nuvarande Chevelon Creek. Här omringades de av militären och en våldsamt utspelade sig. En strid där Al Sieber på nytt utmärkte sig. Det här kom dock att bli den sista egentligen striden med apacherna inom staten Arizonas gränser. Efter den händelsen sändes Sieber åtskilliga gånger ut på spaningsuppdrag i gränstrakterna mot Mexiko och han var även tillsammans med amerikansk trupp inne i själva Mexiko ett flertal gånger.

Bland annat år 1883, när general Crook på nytt kallade på honom för att jaga Geronimo och hans chiricahuas i Sierra Madrebergen nere i Mexico. Även här var Sieber arméns huvudspejare. Han fortsatte även efter Crooks Sierra Madrekampanj att vägleda armén i jakten på Geronimo. Men han var inte närvarande, när Geronimo och de allra sista apacherna kapitulerade till general Miles 1886.

Den 1 juni 1887 blev Al Sieber skjuten i benet, i samband med affären med Apache Kid, vid San Carlos. Ett sår som gjorde Sieber till krympling för resten av livet. En händelse som också gjorde honom tämligen bitter. Han fortsatte dock att tjänstgöra vid San Carlos, ända till major John L. Bullis gav honom sparken under

lite märkliga omständigheter, i december 1890. Sieber ansåg att Bullis inte uppträdde korrekt i hanteringen av apacherna vid San Carlos och de hade en del dispyter omkring det.

Efter att han kastats ut ur armén, försökte sig Sieber på nytt på lite gulddletning i områdena kring Globe, Arizona. Han var också och letade i Sierra Anchas, norr om staden. När ett beslut tagits om att bygga en stor damm i Salt River, den så kallade Coolidge-dammen, anställdes Al Sieber för att leda en grupp apachearbetare, som hade i uppgift att bygga väg i området. Den 19 februari 1907 hade vägbyggarlaget fått problem med ett stort stenblock, som låg i vägen för bygget. Sieber kröp ner under blocket, för att se hur man skulle kunna få bort det. Just då välte blocket ner och Sieber hamnade under det. Han dog omedelbart. Det förekommer än i denna dag åsikter om, att det var några av apacherna som satte blocket i rullning. Men ingen vet om det är sant.

I vilket fall som helst så begravdes Sieber på den gamla kyrkogården i Globe och en stor gravsten restes på hans grav något år senare, efter ett beslut av Arizonas guvernör George W. P. Hunt. Det finns också ett påstående som säger, att stenen är tagen ur det block som rullade ner och dödade honom. Men det är troligen bara en skräna. I vilket fall som helst så finns stenen där än idag och det är många som regelbundet går dit och lägger ner minnessaker. Inte minst gamla apacheindianer, som uppskattade den ärlighet han visade dem.

ALBUQUERQUE, NEW MEXICO (av Bertil Thörn)

Smeknamn: The Duke City eller Q-City

Albuquerque är den största staden i New Mexico. Det är huvudort i countyt Bernalillo och ligger i den centrala delen av staten. Stadens innevånarantal var i juli 2007, 523 590 och 841 133 om man räknar in kranskommunerna. Det är USAs 34:e största stad och den 5:e snabbast växande staden i Amerika. Till staden räknas också förorten Rio Rancho, på västra sidan av Rio Grande. Rio Rancho är en av de allra snabbast växande stadsdelarna i USA. I Albuquerque finns University of New Mexico (UNM) och Kirtland Air Force Base, liksom Sandia National Laboratories and Petroglyph National Monument. The Sandia Mountains ligger öster om staden och Rio Grande rinner rakt genom staden från norr till söder.

Tidiga inbyggare

Staden grundades 1706 som en spansk kolonial utpost av något som då kallades *Ranchos de Alburquerque*. Dagens Albuquerque har behållit mycket av sitt tidiga spanska kulturarv.

Albuquerque var ett jordbrukarsamhälle, men också en strategiskt placerad militärpost längs den betydelsefulla vägen Camino Real. Staden byggdes efter typisk spansk förebild. En central plaza omgiven av officiella byggnader, bostäder och en kyrka. Den centrala plazan har bevarats och är nu en turistmagnet av stort format. Här finns nu förutom de gamla byggnaderna också många affärer och restauranger och den är öppen dagligen för besökare. Den kallas "Old Town Albuquerque" eller helt enkelt "Old Town."

Staden döptes av provinsguvernören Don Francisco Cuervo y Valdes efter en annan Don Francisco, nämligen Don Francisco Fernández de la Cueva, hertig av Alburquerque, vicekung i Nya Spanien från 1653 till 1660. Det första "r" i "Alburquerque" försvann senare under 1800-talet, troligen på grund av en amerikansk stins som inte klarade av att stava stadens namn rätt. En del människor här nere föredrar att fortfarande stava det som *Alburquerque*. Sedan 1990 kan man också se att stadens bussar har stadsnamnet stavat med dubbla "r".

Namnet Alburquerque stammar från det medeltida Iberia (alltså det då sammanslagna Spanien och Portugal). Den dåtida spanska byn Alburquerque låg i den spanska provinsen Badajoz, alldeles i närheten av den nutida gränsen mellan Spanien och Portugal. Korkeksträd dominerade landskapet och byn Alburquerque var dåtidens centrum för den spanska korktillverkningsindustrin. Långt tidigare hade det här landet varit invaderat av Moorerna och av Romarna före dem. Kanske kan man därför spåra namnet till det Mooriska (Arabiska) 'Abu al-Qurq', som betyder "korkekens fader", eller "korkekens land" om man i ordet land ser be-

tydelsen korkekens fäderneland. Eller så kan det komma från latinets 'albus quercus', som betyder "vit ek" (ekens trä är vitt efter att barken skalats av).

Under Inbördeskriget ockuperades Albuquerque i februari 1862 av sydstatstrupp under general Henry Hopkins Sibley, som kort därefter avancerade norrut i New Mexico. Efter att krigslyckan vänt och han tvingades retirera, så gjorde han ett försök att ändå hålla Albuquerque den 8 april 1862. Efter en dagslång kamp mot unionstrupper under överste Edward R. S. Canby, fick han dock ge sig och drog sig tillbaka in i Texas.

När järnvägen, i form av Atchison, Topeka and Santa Fe Railroad, kom till staden 1880, så drogs den inte till Plazan, utan man byggde sin station 3 km österut i ett område som snabbt blev New Albuquerque eller New Town. Old Town levde dock vidare som en separat kommun till omkring 1920, när det inkorporerades med City of Albuquerque. Albuquerque High School, stadens första skola startade 1879.

Tidigt 1900-tal

New Albuquerque blev snabbt en liten Sydvästernstad som år 1900 hade 8000 innevånare: Den hade då redan sådana moderniteter som en elektrisk spårvagnslinje som förband Old Town, New Town, och det nyuppförda skolkomplexet på East Mesa. 1902 byggdes det omtalade Alvarado Hotel intill den nya järnvägsstationen. Hotellet blev en symbol för staden ända till det revs 1970 för att ge plats åt en parkeringsplats. 2002 byggdes dock Alvarado Transportation Center på platsen i en stil som skulle minna om det gamla landmärket. Det har nu blivit stadens riktiga transportnav där lokala bussar samsas med Greyhoundbussar, med Amtraktåg och med Rail Runner, som är något som liknar våra pendeltåg.

New Mexico's torra klimat gjorde att många tuberkulospatienter drogs till staden under tidigt 1900-tal och flera sanatorier byggdes. Presbyterian Hospital och St. Joseph Hospital, två av de största sjukhusen i hela Sydvästern kom till under den här perioden.

Årtionden av tillväxt

De första resenärerna på Route 66 dök upp i Albuquerque 1926, och sedan dröjde det inte länge förrän hotell, restauranger och gift shops poppade upp längs vägen för att serva turisterna. Route 66 gick först via en nord-sydlig genomfart, men 1937 öppnades genomfarten Central Avenue, som därmed gav en mera direkt öst-västlig genomfart.

Uppförandet av Kirtland Air Force Base 1939, Sandia Base tidigt 1940-tal och Sandia National Laboratories 1949, gjorde Albuquerque till något av ett centrum för teknikutvecklingen in i Atomåldern. Samtidigt pågick befolkningstillväxten så att staden hade drygt 200 000 innevånare år 1960. 1990 var det nästan 385 000 och 2007 alltså 523,590.

Albuquerque's centrala delar började likt många andra städer att förslummas under 60 – och 70-talen och många gamla byggnader revs och ersattes av höghus och parkeringsplatser. Först nyligen har man på nytt börjat återskapa en del av den gamla atmosfären genom ett noggrant restaurerings- och nybyggnadsprogram.

Albuquerque är en av de högst belägna storstäderna i USA. Höjden över havet varierar mellan 1490 meter till 1950 meter.

Albuquerque's klimat är mestadels soligt och torrt. Solsken förekommer i genomsnitt 300 dagar per år. Staden upplever fyra klart avskilda säsonger. Men såväl hettan om sommaren som kylan om vintern är betydligt mildare än på många andra platser i landet. Vintrarna är korta. Snöfall förekommer, men snön smälter oftast bort under dagen. Men i de höga Sandiaberget, öster om staden, faller så mycket snö, att man har goda skidåkningsmöjligheter. Våren är kall och blåsig, men sommaren kommer redan i maj. Värmen på sommaren är inte så pressande då luftfuktigheten är relativt låg, utom i slutet av sommaren då monsunregnen ökar luftfuktigheten även här. Hösten ger milda dagar, men relativt kalla nätter. Den 30 december 2006 hade man dock en ovanligt häftig snöstorm här som gav nästan en halv meter snö på mindre än 24 timmar.

Albuquerque's klimat klassificeras som ökenartat. Det beror delvis på att kringliggande höjder ger regnskugga över staden. Staden får i genomsnitt bara omkring 200 mm nederbörd per år. Huvudsakligen under tiden från juli till mitten av september.

Turism

Albuquerque har en mängd museer, affärer och andra intressanta platser. Bland dem Albuquerque Biological Park och Old Town Albuquerque.

Från den 5 till 21 september pågår New Mexico State Fair. Kanske mest känd är ändå Albuquerque för sin "Hot Air Balloon Festival". Upp emot 1000 ballongfarare kommer till staden och det är ett magnifikt skådespel när alla ger sig iväg samtidigt. Men det här sker tyvärr ett par veckor efter att vi passerar staden. Hade vi varit här i april kunde vi ha tagit del i den kanske största Pow-wow som finns i hela USA. The Gathering of Nations Pow-Wow, med över 3000 deltagare från USA, Kanada och Mexico. Vad vi däremot kan gå och titta på är stadens skallerormsmuseum. Johnny Haak har lovat att guida de som vill gå med dit. Öster om staden står man med vad man kallar världens längsta frihängande linbana upp till Sandia Mountains topp, varifrån man har en vidunderlig utsikt över staden.



APACHEINDIANER (av Bertil Thörn)

Apache är en gemensam benämning för flera olika kulturellt besläktade folkgrupper i Sydvästern. Folk som talar vad vi kallar Southern Athabaskan, vilket är språk som är besläktade med stora folkgrupper i Alaska och västra Kanada.

Normalt ser vi stammen Navajo som en separat stam, skild från Apacherna. Men såväl språkligt som kulturellt har de mycket gemensamt och vetenskapen räknar dem båda också till den språkgrupp man kallar Apachean.

Dessa apacheantalande folk befolkade tidigare vad som nu är östra Arizona, nordvästra Mexico, New Mexico och delar av Texas och de södra prärierna.

Det var, trots att de olika folken bevisligen är närbesläktade, mycket lite av politisk samhörighet mellan de olika grupperna. Man finner här sju olika, om än likartade, språk. Baserat på det har vetenskapen namngivit sju olika apachestammar. Navajo, Western Apache, Chiricahua, Mescalero, Jicarilla, Lipan och Plains Apache, som också kallas Kiowa-Apache. Dessa stammar finns nu spridda dels i Arizona och New Mexico, men också i Oklahoma och Texas. Många enskilda individer lever naturligtvis dessutom i det amerikanska samhället, inte minst i storstäderna. Totalt räknar man med att det finns cirka 31 000 apacher, där gruppen Western Apache är den klart största.

Navajostammen är (om man nu ändå räknar in den) den klart största av alla de sju stammarna. De är nästan 300 000 personer, varav 175 000 personer, lever i huvudsak på sitt drygt 67 000 km² stora reservat, som till största delen ligger i nordöstra Arizona, med mindre angränsande delar i New Mexico och i Utah. Men vi lämnar dem därhän för nu och koncentrerar oss på de övriga, ska vi kalla dem, "riktiga" apachestammarna.

Som huvudgrupp betraktat så har apachegruppen historiskt varit en mycket kraftfull grupp. Ständigt i konflikt med sina grannar. Såväl med andra indianska folk som med de vita. Först med spanjorerna, sedan

med mexikanerna och till slut även med amerikanerna. Inte ens inbördes har de hållit sams, utan det har alltid förekommit stridigheter mellan de olika stammarna och banden. De första angreppen från apacher på den vita befolkningen i Sonora, Mexiko, tycks ha startat redan under 1600-talet. Ryktet om sig att ha varit så våldsbenägna, har gjort att de som folk är bland de mest uppmärksammade i USA. Ändå är det en av de folkgrupper, som man vet minst om, när det kommer till kultur och livsåskådningsfrågor. I stället är det förmodligen krigen under sent 1800-tal som har skapat bilden som gemene man har av dessa indianer. En bild som har målats upp av glorifierande novellister, sensationssökande historiker och som sedan har förvrängts bortom alla gränser av kommersiella filmmakare i Hollywood. De har tillsammans skapat den gängse bilden av apachen som en brutal, skräckinjagande, halvt djurisk människa, som inte levde för annat än att döda och förstöra. Apachen har därmed, kan man lugnt säga, förvandlats från en normal amerikansk ursprungsmänniska till en amerikansk legend. En legend som har fått en helt felaktig framtoning och givit oss en djupt olycklig, förvrängd bild. En stereotyp bild som inte alls stämmer överens med verkligheten.

Av de olika stammarna så levde Jicarilla och Mescalero i New Mexico. Chiricahua i de södra delarna av gränsområdet mellan New Mexico och Arizona, samt i norra Mexico. Gruppen Western Apache i Arizona, Lipan i sydvästra Texas och Kiowa-Apache i Oklahoma. Troligen har det förekommit även andra mindre grupper som inte har överlevt in i modern tid.

Western Apache är den enda grupp som idag helt lever i Arizona. De är dock uppdelade på ett flertal olika reservat, som Fort Apache White Mountain, San Carlos, Yavapai-Apache, Tonto-Apache och Fort Dowell Mohave-Apache. Det betyder att dessa indianer har blivit utspridda även till områden långt utanför sina ursprungliga hemtrakter och de har tvingats att nu leva samman med andra folk. Folk som de i många fall tidigare har varit i krig med. I de områden där de ursprungligen hörde hemma har de lyckats bygga upp en tämligen god ekonomi, baserad på skogsbruk och boskapsskötsel. Men de driver också ett stort casino.

Gruppen White Mountain-apache kan sägas vara en undergrupp av huvudgruppen Western Apache. Att de givits det namnet beror naturligtvis på att det var en gruppering av olika band som levde just i White Mountains. I vissa sammanhang har även denna undergrupp delats in i olika enheter av skilda forskare. Coyotero är vad vissa har föredragit att kalla vad som före reservatstiden kunde sägas vara en sydlig gruppering av just White Mountain-undergruppen. Men namnet Coyotero har ibland också lite slarvigt använts av vissa författare (huvudsakligen i icke-vetenskapliga skrifter som äventyrsböcker och serietidningar) som namn på apacher i allmänhet. Det finns ingen grupp som idag av seriösa forskare betraktas som en separat grupp (stam, underavdelning, band eller liknande) som kallas Coyotero.

Chiricahuastammen har delats i två grupper efter att de frisläpptes ur krigsfångenskapen. En stor del valde att flytta till Mescalereservatet i New Mexico, medan resten valde att stanna kvar i Fort Sill, Oklahoma, där de numera kallar sig Fort Sill Apache Tribe.

Mescalerostammen, med de inkorporerade delarna av Chiricahua och några få överlevande Lipan-Apacher, har ett reservat i sydvästra New Mexico, i närheten av det gamla Fort Stanton.

Jicarilla-Apacherna, som varit en av de mest framgångsrika, lever i sina gamla utbredningsområden i nordvästra New Mexico, där de har byggt upp en stark ekonomi baserat på skogsbruk och i viss mån på turism.

Några få Lipan-Apacher lever fortfarande i Texas, medan Kiowa-Apacherna, som varit ett präriefolk, finns i Oklahoma. Huvudsakligen i området kring staden Anadarko.

Var namnet Apache ursprungligen kommer från är oklart. Första gången det påträffas i skriftlig form är hos Juan de Onate 1598. Mest troligt är att det har sitt ursprung i vad han hörde folket i Zuni Pueblo kalla dem. De sa "a-pacu". Pacu var deras namn på Navajo och bokstaven "a" framför är pluralformen. Själva kallar de sig "n'de", eller dialektala varianter av det. N'de betyder "man" eller "människa" på deras språk.

Det har genom åren förekommit mängder av namn på olika undergrupper till dessa huvudstammar. Så många olika benämningar att det är nästan omöjligt att reda ut. Stammarnas organisation har också bidragit

till den här förvirringen. Apacherna har alltså ingen politisk samordning på någon högre nivå. I deras samhälle är det i princip kärnfamiljen med närmaste släktgrenar som utgör den enhet som har störst betydelse. Vi kan kalla det här för band eller klaner. Det är hit man bekänner sig och någon egentlig överordnad organisation, vare sig man är på stamnivån Chiricahua, eller på kulturgruppsnivån Apache, det bryr man sig inte så mycket om. Och naturligtvis ännu mindre så i gamla tider. Det är det här som också har varit förutsättningen för den traditionella osämjan och de inre stridigheterna grupper emellan, som så många vita har haft svårt att förstå.

De flesta forskare verkar numera vara tämligen överens om att de här folkgrupperna har kommit relativt sent till områdena här nere i sydväst. De har uppenbara släktskap med athapasktalande folk uppe i Kanada och har troligen utvandrat därifrån med en början för knappt tusen år sedan. Kanske har de första utvandringarna nått så här långt söderut först omkring 1400-talet, varefter de under ytterligare några århundraden spred sig och etablerade sig i de områden där de nu hör hemma. Eftersom de här var nomadfolk har de inte lämnat så mycket spår efter sig som arkeologerna kan tolka, utan de här teorierna bygger främst på språkgruppsjämförelser.

Alla Apachefolk lever i familjegrupper. En sådan familjegrupp bestod huvudsakligen av en man och hans hustru, deras ogifta barn, samt sina gifta döttrars familjer. Deras söner fick, när de gifte sig, flytta till hustruns familjegrupp. Gruppen kunde också omfatta hustruns föräldrar, om de fortfarande var i livet. En sådan här grupp kallades "go'ta". Ett uttryck som ungefär betyder "att vara med någon". Man kombinerade det alltid med familjeöverhuvudets namn. Alltså till exempel "Geronimos go'ta".

Ett antal sådana här familjegrupper, som levde och utnyttjade naturresurserna i ett avgränsat område, kunde bilda en överordnad, men tämligen löslig, lokal grupp. En sådan grupp hade en hövding. En hövding som utgjordes av någon väl respekterad go'ta-ledare. Men eftersom all makt egentligen utövades inom respektive go'ta, så hade en sådan här hövding mycket liten makt. Han styrde endast så länge han hade allas förtroende och så länge han levde upp till alla de krav på generositet och omtanke, djärvhet och tapperhet, som en sådan här grupp förväntade sig. Han kunde aldrig ta några egna beslut, som var bindande för andra, utan han måste alltid konferera med de andra go'ta-ledarna. Det här hövdingeskapet var heller inte något som gick i arv. Alla de ledare som vi lärt känna, under den senare krigshistorien, som Mangas Coloradas, Victorio, Cochise, Naiche, Juh, Nana med flera, var just sådana hövdingar. När vi då talar om att "Cochise var Apachernas hövding" så förstår ju var och en hur fel det egentligen är. Han var bara en ovanligt välkänd och uppmärksam ledare för en lokal grupp, bestående av ett antal go'ta-grupper.

De apachegrupper som levde på eller i närheten av prärien, levde i tipis. Alla andra levde i riskojeliknande hyddor som kallas wickiup. De var kupolformade och med en storlek av knappt tre meter i diameter. De var lätta att bygga. Materialet fanns tillgängligt på platsen. Och det här passade för ett folk som ständigt var på vandring. Navajoindianerna å sin sida levde i något som kallas en hogan.

Apacher var både jägare och samlare. Männerna jagade och kvinnorna samlade in ätliga växter och bär.



Apacherna var vad vi skulle säga ett mycket vidskepligt folk. Man trodde i och för sig på en något diffust personifierad allsmäktig skapare, som kallades "Usen". Men för övrigt var deras trosvärld fylld av allehanda goda och onda andeväsen. Ofta sådana som var förbundna med eller personifierade av något djur, någon växt eller naturkraft som till exempel meteorologiska fenomen. De var helt övertygade om att det fanns krafter i Universum som både kunde vara nyttiga och skadliga. Varje människa kunde i princip tillägna sig någon sådan kraft, en di'yi, om man bara hade råd, kraft och uthållighet att lära sig hur man skulle hantera kraften. Att göra det och att sedan utnyttja den här kraften, var alltid förenat med ett mycket omständigt ce-

remoniel, med mängder av böner och sånger, som alltid måste göras exakt, för att inte få motsatt verkan. I de flesta fall var sådana här krafter hjälpsamma och fördelaktiga, om man bara levde upp till allt ceremoniel. Men det fanns också elaka krafter, som kunde ställa till med stor skada. Och man var helt övertygade om att vissa personer tillägnade sig sådana farliga krafter, för att just kunna skada andra människor. De blev kallade häxor och dem var man rädd för. Det kunde till och med gå så långt att någon som blev anklagad för att vara häxa och inte själv kunde bevisa motsatsen, helt enkelt dödades. Det här är alltså en direkt parallell till våra häxförföljelser på 1300-talet. Men här har det skett ända in i modern tid.

APACHEKRIGEN (av Bertil Thörn)

När vi nu befinner oss i Arizona så förväntar sig naturligtvis de flesta att vi ska se mycket av den dramatiska krigshistorien med apacherna. Amerikanerna är ju mycket duktiga med att ta vara på sin korta historia. Alla som tidigare har åkt omkring i landet vet att det finns knappast en enda liten krigsskådeplats som inte är utmärkt med minnesstenar och informationstavlor. Här har vi dessutom att göra med den krigshistoria som ligger närmast i tiden. Apachernas frihetskamp var ju den sista stora kampen med fria indianstammar. Och det skedde i en tid då fotograferingstekniken var tämligen väl utvecklad och det fanns många människor som följde de här händelserna genom tidningar och till och med på plats.

Det kan då förefalla märkligt att vi faktiskt knappast kan ta er till och visa upp en enda av alla de krigsskådeplatser som blev resultatet av en drygt 25-årig krigshistoria. Kanske överraskar det någon och kanske är det någon som nu blir besviken. Men tyvärr är det så att det längs för oss framkomliga vägar finns mycket lite att se av dessa krigshändelser. En orsak är att många av dessa drabbningar förekom nere i Mexico. En annan är att nästan alla de som inträffade på amerikansk mark, ligger på isolerade platser, utan farbara vägförbindelser. Så är det med de stora, kända drabbningarna som Salt Creek Massacre, Big Dry Wash och Cibeque. När det gäller reservatet San Carlos, där många oroligheter inträffade, så ligger den platsen idag på botten av Coolidge Dam. Platsen för Camp Grantmassakern är idag ett fängelse. Och dit varken vill eller får vi komma. Och så vidare. En viktig plats ska vi dock ta er till lite senare. Och det är Apache Pass. Men även där innebär det att vi måste lämna bussen och själva traska iväg ut i bushen en runda på ungefär 5 km. Men till det kommer vi alltså lite senare. För nu så får vi nöja oss med att jag ska försöka sammanfatta den här krigshistorien lite kort i ord.

När spanjorerna trängde in i New Mexico, 1598, så kom de utan att veta det till en region som redan var i stark förvandling. Anasazikulturens mystiska försvinnande under det tolfte århundradet hade lämnat pueblo-samhällen spridda över hela Rio Grandedalen och i norra Arizona. Av det redan före år 1500 upplösta förhistoriska Hohokamfolket återstod bara några Pimaspråkiga jordbrukarsamhällen i spridda bosättningar. De Atapasktalande apacherna hade alldeles nyligen vandrat in från Klippiga Bergens södra utlöpare och slätterna just öster om bergen, undanträngda av de starkare comancherna. Efterhand som de här apacherna kommit längre söder- och västerut stötte de på puebloindianerna i Rio Grandedalen, som de ömsom nu förde krig mot och ömsom idkade byteshandel med.

Vid 1600-talets mitt hade apacherna redan framgångsrikt rövat hästar från spanjorerna. Och när pueblo-folken reste sig mot spanjorerna 1680, fick de stöd av beridna apacher. När spanjorerna sedan återerövrade New Mexico 1692, kontrollerade apacher en region från Kaliforniska Golfen ända till västra Texas, där de fortfarande låg i ständig fejd med comancherna.

Hotade av de krigiska comancherna i Coahuilla och i Texas sökte spanjorerna fred med Jicarilla-apacherna och grundlade en kortlivad missionsstation för dem nära Taos Pueblo 1733. Spanjorerna anlade också en rad militära garnisoner som försvar för sina nya kolonier mot comancher och apacher, men ännu så sent som 1786 utförde apacher ännu krigsräder långt in i Mexico.

När mexikanerna startade sitt frigörelsekrig mot Spanien 1811, tecknade de ett fredsavtal med de besvärliga Lipanapacherna, som då visserligen hade decimerats av smittkoppor, redan år 1764. Men samtidigt som Mexico förhandlade med de indianer som stod i vägen för deras expansion norrut, hade amerikanska päls-

jägare invaderat landen sydväst om Santa Fe och gjorde därmed intrång på det som Jicarillaapacherna betraktade som sina områden. Invasionen av det land, som har kommit att kallas Apacheria, hade börjat.

År 1833 hade Charles Bent fått licens att göra affärer med ett flertal indianstammar längs Arkansas River, i det som senare skulle komma att bli det sydöstra hörnet av staten Colorado. När indianstammarna i det här området, bland dem kiowa-apacherna, så småningom 1840, lyckades sluta fred sinsemellan, sammanföll det med att USA skickade trupper västerut för att skydda den nya transportleden, Santa Fe Trail. En väg som skar rakt igenom delar av jicarillaapachernas områden. I Texas, som nu hade kommit i amerikansk ägo, föll de från början fredliga relationerna med apacherna allt mera sönder. 1842 hade lipan- och mescaleroapacher vandrat in i Mexico för att därifrån, utan hinder, kunna göra räder in i Texas. Räder som var så svåra att myndigheterna i Texas kände sig tvungna att söka fredliga lösningar med indianerna.

Men även om det hade resulterat i att både comancher och de kvarvarande mescalero- och lipanapacherna hade tecknat fredsavtal med Texas redan 1851, så hade de amerikanska myndigheterna fortsatt med att anlägga och bemanna en serie militära fort längs den södra fronten som skydd mot invaderande lipankrigare. Även om Texas vid den tiden alltså var en del av USA så uppfattade fortfarande indianerna Texas som ett eget land skilt från USA och kunde inte förstå att USA nu skulle ta på sig ansvaret att hämnas indianska angrepp mot Texas!

Efter det Mexikansk-Amerikanska kriget och freden vid Guadalupe Hidalgo, 1848, kom stora delar av Sydvästern att övergå i amerikanska händer. Det mesta av apachernas land kom därmed också att ligga inom USAs gränser. 1854 – 55 öppnade general James Henry Carlton, vägled av Kit Carson, krig mot jicarillas och mescaleros. Pressade av den amerikanska överlägsenheten gick mescaleroapacherna med på ett fredsavtal 1855. Men jicarillas vägrade ge upp.

1858 korsade en diligenslinje Chiricahua territoriet i södra Arizona. Hövdingen för Chokonenbandet, Cochise, upprätthöll dock fredliga relationer med amerikanerna ända till han på falska grunder anklagades för att ha rövat bort en ung pojke 1861.

I den beryktade Bascom-affären, i Apache Pass i Chiricahua Mountains, lät en oerfaren löjtnant hänga flera av Cochise's familjemedlemmar, när han inte klarade av att förhandla med apacherna. Det gav inte Cochise något alternativ, annat än att utkräva blodshämnd, helt i enlighet med apachernas sedvänja. De skoningslösa chiricahuaapacherna attackerade nu hela södra Arizona med sådan kraft, att man i stort sett rensade hela regionen från vita nybyggare. Många av de nyöppnade koppar- och silvergruvorna fick överges och folk fick fly till större städer som Tucson

Under tiden hade mescaleroapacherna, år 1864, tvingats flytta till det ofruktbara Bosque Redondo, tillsammans med de då besegrade navajoinianerna. Oförmögna att överleva på myndigheternas magra matransoner, rymde mescaleroapacherna snart tillbaka till sina gamla områden. Där lyckades de hålla sig undan för de amerikanska trupperna ända tills de fick ett eget reservat, i sitt eget land, i södra New Mexico, år 1872. Men de svältande jicarillas vägrade dock att flytta till mescalereservatet och fortsatte sina räder mot amerikanska bosättningar i området.

Medan krigstillstånd nu rådde mellan myndigheterna och chiricahuaapacherna i södra Arizona och med jicarillas ständigt på krigsstigen i nordöstra New Mexico, skickades amerikansk trupp nu även in i de landområden längre mot nordväst, som tillhörde de västliga apacherna. Här fann de till en början ledarna för White Mountainapacherna villiga att upprätthålla fredliga relationer. Men efter att man anlagt Fort Apache använde general George Crook det som utgångspunkt för sina straffexpeditioner mot Tontoapacherna längre västerut, som ansågs ha gjort sig skyldiga till överfall på de mineralrika områdenas samhällen runt staden Prescott, Arizona. Med hjälp av lojala vägvisare från apachestammarna White Mountain och Cibique tvingade Crook här tontostammen till underkastelse i en blodig uppgörelse. Tontostammen var den västligaste av de fem västliga apachestammarna.

1872 hade Cochise på nytt kommit på fredlig fot med amerikanerna, som garanterade hans band ett eget reservat i deras eget hemland i södra Arizona. Men efter Cochises död 1874, tvingades samtliga chiricahuapacher ändå att flytta till det nyanlagda reservatet San Carlos öster om Fort Apache. Där tvingades de nu att leva tillsammans med andra apachestammar, som till exempel White Mountainapacherna, som också hade tvingats bort från sina egna hemtrakter i spåren efter Tonto-kampanjen. Och det trots att de då lojalt hade hjälpt armén att kuva tontoapacherna.

Även om de såväl språkligt som kulturellt stod mycket nära varandra, hade chiricahuas och White Mountainapacherna aldrig varit särskilt vänligt sinnade mot varandra. När de nu trängdes samman på ett reservat, i en främmande landsdel, kom den här osämjan i dagen mycket tydligt. 1875 nådde spänningarna bristningsgränsen efter att ännu ett av chiricahuastammens band, Chihenne, Victorios band, också tvångsflyttats till San Carlos. Till slut blev situationen så spänd, att stora delar av chiricahuastammen flydde reservatet och sökte sig ner till sina släktingar i Nedni-bandet, djupt inne i Mexico. Här jagades de därefter även av mexikansk trupp och till slut dödades Victorio och stora delar av hans band i bergen Tres Castillos.



Medan Crook och hans apachespejare förde krig i Arizona så invaderade amerikansk trupp till och med Mexiko 1873, för att straffa Lipanapacher, som påstods ha utfört våldsdåd i USA. De som överlevde sändes till Mescaleroreservatet. 1875 hade Kiowa-apacherna accepterat ett reservat i Oklahoma i samband med att man fick ett slut på oroligheterna på de södra slätterna. 1881 beslutade äntligen de amerikanska myndigheterna att Jicarillaapacherna skulle få ett eget reservat i sitt hemland. Men lokala vita markägare motsatte sig beslutet och det skulle komma att dröja ända till 1888 innan de kunde ta sitt reservat i besittning.

1883 hade general Crook lyckats övertala Geronimo och hans chiricahuas att återvända till San Carlos. Men redan två år senare, 1885, flydde de missnöjda indianerna därifrån igen.

Crook misslyckades att på nytt få dem upp från Mexiko och 1886 bad han frustrerad att få bli befriad från uppdraget. Ersättaren, general Nelson Miles, samlade 4000 soldater i regionen för att nu en gång för alla få slut på oroligheterna. Och i september 1886 lyckades han äntligen få Geronimo att ge upp.

Chiricahuaapacherna sändes nu som krigsfångar till Florida och senare till Alabama, där de uthärdade ända till comancherna 1894 erbjöd de kvarvarande, att dela deras reservat vid Fort Sill i Oklahoma. Efter Geronimos död 1909, var de många chiricahuas som valde att flytta till Mescaleroreservatet i New Mexiko. Hem till Arizona fick de dock aldrig komma. Men det var också en hel del som valde att stanna kvar i Oklahoma, där deras ättlingar fortfarande lever. Det finns forskare som menar att ättlingar till Nedni-bandet, som aldrig kapitulerade, fortfarande lever i Mexico.

ARIZONA (av Bertil Thörn)

Arizona är en delstat i sydvästra USA. Namnet betyder "liten källa" på papagospråket. Huvudstad är Phoenix. Arizona är en av de sydligaste delstaterna i USA och gränsar i söder till Mexiko, i väster till Kalifornien och Nevada, i norr till Utah och i öster till New Mexiko. Dess yta är ca 294 000 km², vilket motsvarar ungefär 2/3 av Sveriges yta. Arizona hade år 2005 en befolkning på drygt 5,9 miljoner invånare.

Historia

De första européer som sökte sig in i området var två spanska munkar som åren efter varandra (1539 och 1540) gjorde ansträngningar för att hitta de mytiska "Sju guldstäderna". I fortsättningen var de nya bosättningarna i huvudsak att betrakta som missionsinriktade. Under denna tid var Arizona en del av den spanska kolonin Nya Spanien. 1775 grundlade spanjorerna Fort Tucson. 1821 blev Arizona en del av Mexikanska

Imperiet, senare republik och efter det Mexikanska Kriget blev Arizona 1848, liksom övriga delar av USA som i dag ligger norr om den nuvarande gränsen, amerikanskt territorium.

Arizonas historia är full av legender om den gamla Vilda Västern och två av de mest kända indianhövdingarna, Geronimo och Cochise, ledde sina stammar i upprepade strider mot de vita.

I staden Tombstone, Arizona inträffade den mest ryktbara eldstridensom ägt rum – "The Gunfight at the O.K. Corral". I dag finns i staten en av de största indianbefolkningarna med ca 250 000 invånare fördelade på 14 stammar, bosatta i 20 reservat.

Arizona är den av staterna på kontinenten (med undantag av Alaska), som senast blev stat. Det var 1912.

Ekonomi

Tillverkningsindustrin är i dag den viktigaste näringen i staten med bl.a. tillverkning av elektriska produkter och anordningar för bruk i kommunikations- och flygverksamhet. Arizona har av tradition haft ett stort antal koppargruvor och än i dag kommer mer än 50% av Unionens kopparproduktion från staten. För statens ekonomi är också jordbruksprodukter av skilda slag viktiga. De främsta inslagen är kreatursuppfödning, mejerivaror och bomull

Demografi

Befolkningökning

År	Invånare
1860	6 482
1870	9 658
1880	40 440
1890	88 243
1900	122 931
1910	204 354
1920	334 162
1930	435 573
1940	499 261
1950	749 587
1960	1 302 161
1970	1 770 900
1980	2 718 215
1990	3 665 228
2000	5 130 632



År 2006 levde uppskattningsvis 6 166 318 invånare i delstaten Arizona.

Utbildning

I Arizona finns tre statliga universitet, tolv kommunala och nio privata college och yrkeshögskolor.

Statliga Universitet

Arizona State University

Northern Arizona University

University of Arizona

Städer

Phoenix, Arizona – 1,4 miljoner (2003)

Tucson, Arizona – 500 000

Mesa, Arizona – 432 000

Glendale, Arizona – 233 000

Scottsdale, Arizona – 218 000

Chandler, Arizona – 211 000

Arizona

Smeknamn: Grand Canyon State

Förkortning: AZ

Huvudstad: Phoenix

Största stad: Phoenix

Guvernör: Janet Napolitano (D)

Area

totalt 295 254 km² Rankad 6:e

land 294 312 km²

vatten 924 km²

andel vatten 0,32 %

Folkmängd

– totalt 6 166 318 (2006) Rankad 16:e

Befolkningsstäthet

– totalt 19,52 inv/km² Rankad 36:e

Inträdde i Unionen

– ordning 48:e

– datum 14 februari, 1912

Topografi

– högsta punkt 3 851 m ö.h.

– medelnivå 1 250 m ö.h.

– lägsta punkt 21 m ö.h.



Arizona's flagga

AZTEK RUINS (av Hans-Olof Ohlsson)

Floden och folket

För puebloindianernas anfäder i detta område var Animasfloden nyckeln till överlevnad i ett torrt land. Den gav dem möjlighet att bevattna den bördiga dalbotten och på så sätt kunna få skördar tillräckligt stora för en stor befolkning. Under 1100 och 1200-talen utgjorde de stora husen vid Aztek det rituella och administrativa centrumet för en stor utspridd bosättning bestående av ett hundratal pueblos i Animasflodens dalgång. Detta centra tjänade också som handelsplats.

Ruinerna i floddalen upptäcktes på 1700-talet av spanska missionärer. De uppkallade också floden efter ruinerna: El Rio de las Animas Perdidas, De Förlorade Själnas Flod.

På 1870-talet kom vita nybyggare till den bördiga Animasdalen för att röja land. De blev imponerade av den stora hantverksskicklighet med vilken murarna i stenruinerna var byggda. Även bevattningskanalerna var imponerande. De drog då slutsatsen att dessa måste vara lämningar av en högtstående kultur och gissade, att det var de kända aztekerna från Mexiko, som varit så här långt norrut. Emellertid har det visat sig, att Aztek Ruins övergavs århundraden innan aztekerna blev en maktfaktor i centrala Mexiko.

De människor som bodde här tillhörde anasazifolket. De levde i ett ganska stort antal samhällen och delade ett likartat levnadssätt. De är mest kända för sina fantastiska klippboningar och sina byggnader med många våningar. Deras hemland var det nuvarande Four-Cornersområdet i Utah, Colorado, New Mexico och Arizona. De hade ingen skriven historia, de saknade skriftspråk, så det vi vet om dem, har vi fått veta genom puebloindianernas muntliga tradition, samt naturligtvis också genom de otaliga ruiner och föremål, de lämnat efter sig. Aztek låg mitt emellan två andra betydande anasazibosättningar, Mesa Verde och Chaco Canyon. Dessa båda hade starkt inflytande över livet i Aztek men vid olika tidpunkter.

Byggnaderna

Den västra pueblon innehöll ca 400 rum och var det största av husen. Åtskilliga hundra människor kan ha bott här. Hundratals rum bildade massiva murar runt en central plaza. Stenväggarna har en gång varit täckta av lera. Träbjälkar bar upp de tunga jordtaken. Trävirket högs i bergen och bars ca 35 km till byggnads-



En stor kiva, liknande den i den västra pueblon, dominerade plazan. Den började förmodligen byggas strax efter den västra blev färdig. Tillbyggnader och ombyggnader av båda komplexen fortsatte till och med 1270-talet. I slutet av perioden användes den västra pueblon mest för ceremonier, begravningar, verkstäder, förrådsutrymmen och soprum.

Hela layouten av Aztek påminner en hel del om det viktigaste komplexet i Chaco Canyon. Aztek kan ha blivit ett så stort centrum i anasazilandet, att det på allvar börjat konkurrera med Chaco Canyon i betydelse. Aztek växte, medan Chaco började förlora i betydelse.

Det är möjligt att de som började bygga aztek var människor från Chaco, som ville grunda en koloni här. Men det är också möjligt att det var människor, som levt vid Animasfloden i generationer. Hur som helst, inflytande från Chaco påverkade starkt byggandet av Aztek.

Aztek var bebott under två olika perioder. Den första perioden slutade omkring 50 år efter att västra pueblon stod klar. Då lämnade åtminstone de flesta av innevanarna Aztek. Efter ungefär en generation eller två ägde en ny inflyttning till pueblon rum. De människor som nu flyttade in var starkt påverkade av Mesa Verdekulturen.

Vägar

En gammal väg går fram i närheten av kivan. Den kan vara en del av det nätverk av vägar, som folket i Chaco Canyon började bygga decennier före Aztek byggdes. Vägarna tjänade som handelsvägar, men också som pilgrimsvägar. Vissa av vägarna verkar sluta i tomma intet, helt utan anledning. Det verkar som om vägens riktning och inte dess mål varit det viktiga.

Livsmedel

De viktigaste livsmedlen utgjordes av majs och grönsaker. Detta drygade man ut genom att samla ätliga växter och frukter samt med att jaga. Villebrådet bestod av bergsfår, hjort, bäver och antilop. De födde upp kalkoner både för fjädrarnas och för köttets skull.

Klädsel

Männen var klädda i höftskynke och kvinnorna i ett ofta fransat förkläde. Båda bar en mantel av bomullstyg. På vintern kunde de använda mantlar av skinn. Både män och kvinnor använde smycken, som bl. a. kunde bestå av snäckor och turkos. Vissa smycken var gjorda av snäckor från stilla havet och som kommit hit längs handelsvägarna. Andra föremål visar på att man också hade goda handelskontakter med Mexiko.

platsen. Endast ett par ingångar ledde in till komplexet och de kunde lätt försvaras om nödvändigt. På plazan låg en stor kiva, ca 15 meter i diameter. Fyra massiva pelare stöttade taket, som uppskattas ha vägt 95 ton. 15 rum i nivå med markytan omgav den nedsänkta kammaren. Besökarna gick in i kivan via trappor i norr och i söder. Den monumentala storleken och den rituella utformningen återspeglar den stora betydelse kivan hade för befolkningen i Aztek. Arkeologen Earl H Morris beskriver kivan som den finaste helgedom som någonsin skapats av puebloindianerna.

Den östra pueblon var jämförbar med den västra i storlek och byggnadssätt.

Exodus

Vid slutet av 1200-talet lämnade anasazierna hela området, inkluderande Aztek, Mesa Verde och Chaco Canyon. Orsakerna till detta är fortfarande oklara. Att lämna en by var ganska vanligt. En liten pueblo lämnades vanligen efter en generation. En lite större efter en 80-90 år. Men att lämna hela regionen, som varit deras hemland i 1300 år var mycket remarkabelt. Man har sökt många förklaringar till denna exodus: sjukdomar, missväxt, handelskollaps, athapaskernas ankomst till regionen, torka.

Men man kanske också skall se på andliga orsaker. Många indianfolk beskriver i sina skapelseberättelser att de vandrade från den ena världen till den andra. De kanske beskriver liknande händelser och kanske till och med denna. Det kan ju vara så, att vi har svårt att se orsakerna eftersom vi inte tänker som indianer gör. Vi västerlänningar är ju mästare på att överföra våra egna värderingar och tänkesätt på andra.

BATTLE OF SUMMIT SPRINGS (av Bertil Thörn)

Cheyenne Dog Soldiers under ledning av hövdingar som Tall Bull, White Horse och Bull Bear hade med avsky sett hur mera fredssträvande falanger inom stammen mer eller mindre givit upp och nu låtit sig interneras på reservat nere i Indianterritoriet. Tall Bull hade dock vägrat, även om både han och White Horse hade varit med om undertecknandet av fredsavtalet vid Medicine Lodge 1867. Men redan då menade de att hämnd trots allt först måste utkrävas för de vitas nesliga angrepp på Black Kettles fredliga läger vid Sand Creek tre år tidigare. Något som de tyckte fortfarande inte var genomfört. Sedan dess hade de fått ytterligare anledningar att misstro och hata de vita. I september 1868 hade en av deras mest betydande ledare, den välkände Roman Nose, dödats i en strid med soldater vid Beecher Island och kort därefter, i november samma år, hade soldater ånyo angripit den stackars Black Kettles läger och dödat många av lägrets innevånare. Bland dem Black Kettle själv.

Medan de fredsivrande medlemmarna av stammen nu samlades kring Little Robe, som efter Black Kettles död var den ledande fredshövdingen, så hade mera krigiska grupper dragit sig norrut. Speciellt längs vägen till Denver, som kallades Smoky Hill Trail, var det oroligt.

Militärmyndigheterna hade svarat med att i april 1869 dra upp riktlinjer för en större militär insats mot indianerna. Till ansvarig för, vad man kallade Republican River Expedition, utsåg man major Eugene Asa Carr, som fick befäl över enheter ur 5:e Kavalleriregementet. Till sin hjälp, som vägvisare och spejare, hade han en stor grupp pawnee-indianer, under ledning av de välkända bröderna Frank och Luther North. 5:e Kavalleriets chefspejare Buffalo Bill Cody var också med. Under trupp-förflyttningen från Fort Lyon till Fort McPhearson, råkade de här truppenheterna, mera av en slump, stöta på en mindre grupp indianer, vars läger de lyckades förstöra. Troligen var det oglalasiouxer tillhörande Pawnee Killers band, men både Tall Bull och White Horse reagerade med ilska och i maj 1869 började deras grupper sprida skräck och förödelse i Solomon Rivers floddal, i norra Kansas, som ett svar på soldaternas angrepp. Telegrafledningar revs ner. Diligensstationer och avlägsna rancher attackerades. Paniken spred sig i nybyggarsamhällena.



Den 28 maj rev till exempel Tall Bulls krigare upp Kansas Pacifics järnvägsspår nära Fossil Creek, så att tåget spårade ur. Dagarna innan hade en annan indiagrupp attackerat fyra vita buffeljägare och dödat allihopa.

Men den 30 maj genomförde Tall Bulls krigare en attack, som var den som det kom att talas mest om. I ett nybygge, i Lincoln County, i Kansas, dödade de inte mindre än tretton personer och dessutom tog de två kvinnor till fånga. De två kvinnorna, Susanna Alderdice och Maria Weichell fördes bort av indianerna, sedan Susannas man och baby hade dödats. Armén satte nu in alla krafter för att försöka befria de två.

Tall Bull, med ett följe på omkring 165 tältlag, drog sig nu norrut. Kanske för att söka sig upp till sina nordliga kusiner i Wyoming och Montana. Men han hade i första hand siktet inställt på Republikan Rivers källflöden, uppe i Nebraska, där han trodde att hans folk skulle vara säkrare än nere i Kansas. För att lättare undgå upptäckt hade gruppen delats upp i mindre enheter och Tall Bull hade inte någon egentlig kontroll på alla grupper. Flera unga krigare fortsatte därför att genomföra räder mot transportforor och nybyggen. Major Carrs trupper var dem snart på spåren. Några mindre drabbningar med kringstrykande smågrupper ägde rum, men inget avgörande. Inte förrän major Norths pawneespejare upptäckte Tall Bulls läger i en dalgång straxt söder om South Platte River. Major Carr drog upp riktlinjerna för ett angrepp. Man visste ungefär var lägret fanns, men inte riktigt hur stort det var. Själv hade han 244 man och dessutom ett 70-tal pawneeindianer. Anfallet skulle därför med nödvändighet behöva bygga på överraskning.

Buffalo Bill hade under natten lokaliserat lägret längs en liten bäck som kallades White Butte Creek. Det var en fördel för soldaterna, som därigenom befann sig mellan indianerna och floden South Platte, som man förväntade sig att de var på väg att ta sig över. Och varför Tall Bulls indianer inte redan hade gjort det är en fråga som har ältats ända sedan dess. Kanske var det för att det var så mycket vatten i den och att indianerna väntade på att det skulle sjunka undan. Samtidigt visar ju det att indianerna var helt ovetande om de annalkande trupperna.

Klockan två på eftermiddagen den 11 juli 1869, lät så major Carr blåsa till attack. På två linjer störtade nu hela hans trupp fram över en höjdrygg och såg då för första gången indianlägret nere i dalen. Det var mycket varmt och luften var fylld av rök, efter att indianerna tidigare hade bränt av gräset bakom sig, för att utplåna sina spår. Ungefär samtidigt som soldaterna inledde anfallet, började det dessutom att blåsa upp till storm och stora dammoln blandade sig med röken. Kanske var det något som bidrog till att indianerna aldrig upptäckte soldaterna förrän det var för sent.

Soldaterna var nämligen nästan ända inne i lägret, innan de upptäcktes och många indianer stupade redan under de första minuterna. Tall Bull, som hade tre hustrur, skickade iväg två av dem, medan han tog den tredje och ett litet barn, på sin häst och red mot ravinerna i slutningen söder om lägret. Där dödades de båda, tillsammans med ett flertal krigare, innan drabbningen var över.

Av de två tillfångatagna kvinnorna återfanns bara en i livet. Susanna Alderdice hade mördats just innan soldaterna hann fram, medan Maria Wechell fortfarande levde, även om hon var svårt skottskadad. Hon hade dessutom svårt att göra sig förstådd, då hon bara talade tyska.

Under tiden som striden pågick ökade vinden allt mera. Till slut övergick den i full storm och regn och åska piskade marken. De soldater, som inte deltog i jakten på bortflyende indianer, tog skydd i de övergivna tipierna, medan de indianer som överlevt attacken nu gjorde allt för att komma så långt bort från soldaterna som möjligt.

Först fram emot kvällen hade alla soldater återsamlats och major Carr kunde, något förvånad, konstatera att endast en av hans soldater hade en lättare skada. Man hade räknat till 84 tipier och ur dem tog man nu vara på allt som truppen kunde nyttja, som torkat kött, buffelfällar och liknande. Resten tände man eld på. Femtiotvå döda indianer hittades på slagfältet och sjutton kvinnor och barn hade tillfångatagits. Indianska uppgifter säger dock att 15 krigare och omkring 30 kvinnor och barn dog.

En hel del saker hade hittats i tälten, som kunde tyda på att de här indianerna hade deltagit i räder mot rancher och nybyggen. Det var fotografier, klockor, klädesplagg, köksredskap och även några skalper. En stor summa pengar hittades också. Merparten av det gavs till den överlevande Maria Weichell, som påstod att indianerna hade stulit en stor summa pengar från hennes man, när deras gård hade angripits. Ett antal

hundra hästar delades ut bland officerarna, medan pawneindianerna fick resten. Buffalo Bill själv valde ut två av de bästa hästarna. En av dem, som han för övrigt kallade Tall Bull, visade sig vara en mycket snabb häst. En häst som han senare vann många kapplöpningstävlingar med.

High Eagle, en av pawneespejarna, påstod att han personligen hade skalperat Tall Bull och sedan sålt skalpen till cirkusdirektören Pawnee Bill's museum i Oklahoma.

Morgonen därpå, sken åter solen över landskapet. Major Carr beslutade begrava Susanna Alderdice på en höjd ovanför lägret. Först hade man kallat dalgången för Susanna Springs, till hennes minne. Men senare döptes den om till Summit Springs.

BEECHER ISLAND (av Hans-Olof Ohlsson)

I juli 1868 samlades en stor grupp cheyenner vid Fort Larned, för att för första gången få de utlovade förnödenheterna enligt Medicine Lodge-avtalet. Men eftersom några cheyenner överfallit ett Kaw-indianläger, beslöt man att straffa indianerna genom att inte dela ut några vapen eller någon ammunition, vilket de skulle ha enligt avtalet.

Förgrymmade över detta och även över att de vita dödade massor av bufflar för sitt nöjes skull, gav sig ett antal unga män av för att utföra en räd mot pawneerna. På vägen anföll de uppretade krigarna vita nybyggen vid Saline- och Solomonfloderna, brände hus, våldtog kvinnor, stal boskap och dödade. Kriget hade brutit ut igen.

General Sheridan hade blivit ny militärbefälhavare i Kansas. Han hade ungefär 2600 man under sitt befäl. De flesta av dessa behövde han som garnisoner vid militärposteringarna samt till eskort för transporter och till skydd för järnvägen. Han hade kanske 800 man lediga för operationer mot indianerna. Detta var lite, med tanke på att han uppskattade att indianerna hade sex tusen krigare. Även om detta var en överskattning, var indianerna klart överlägsna till antalet. För att i viss mån råda bot på detta, lät han major George A. Forsythe rekrytera 50 civila gränsbor, som skulle utgöra en snabbriklig spejarstyrka, väl förtrogen med området. Löjtnant Frederick H. Beecher blev ställföreträdare. Dr John Mooers rekryterades som läkare och Abner Grover som scout.

Major Forsythe ledde sin styrka västerut från Fort Hayes sökande efter indianer, utan framgång. Efter en vecka kom de till Fort Wallace. Där fick de en färsk rapport om att ett vagntåg hade attackerats av cheyenner i närheten av Sheridan, den dåvarande slutpunkten för Kansas-Pacificjärnvägen. De tog genast upp jakten. Spåren var lätta att följa. Så småningom blev spåren allt tydligare och större. Det var uppenbart, att de nu följde spåren efter ett stort indianläger och inte efter en liten grupp krigare. Några av Forsythes män ansåg, att det nu var för farligt att fortsätta förföljandet. De tyckte, att man borde leta efter en mindre grupp indianer. Forsythe lyssnade inte på det rådet. Deras uppdrag var att leta upp indianer och slåss mot dem. Det är lite märkligt, hur officerare med liten erfarenhet av att strida mot indianer överskattar sina egna mäns förmåga, samtidigt som de grovt underskattar indianernas. Kapten Fetterman är ett annat exempel på detta. Han ansåg att han med 80 män skulle kunna "rida genom hela Siouxstammen". Major Forsythe fortsatte att följa det stora indianspåret. Han var övertygad om att hans femtio män skulle kunna besegra vilken indianstyrka som helst. De följde spåret uppför Republicanfloden och vidare uppför en av dess bifloder, Aricka-reefloden.

16:e september slog man läger i närheten av gränsen mellan Colorado och Kansas. Här flöt floden genom en grund sänka med bra bete för hästarna. Vattnet var bara någon decimeter djupt. I floden, mitt emot lägerplatsen, låg en ö, cirka 15 meter bred och 80 meter lång. Den var täckt med buskar och i dess ena ända stod ett ensamt cottonwoodträd. Styrkans scout Grover klagade, att ön var den enda platsen, som lämpade sig att försvara sig på, om de skulle bli utsatta för en attack.

Forsythe hade kommit närmre indianerna, än han kunde föreställa sig. Två stora indianläger, det ena bestående av siouxer under Pawnee Killer, det andra av nordcheyenner och ett mindre antal nordarapahoer,

låg 10-12 miles uppströms från Forsythes läger. Cheyennerna var huvudsakligen Dog Soldiers under White Horse och Tall Bull. Indianska spejare hade sett den vita styrkan, förlorat dem ur sikte, men upptäckt dem igen i tid för att kunna anfälla i gryningen.

Redan under natten hade några unga indianer försökt att erövra soldaternas hästhjord, men lyckades bara komma över ett mindre antal hästar. Men i gryningen kom det stora anfallet. Spejarstyrkan hade redan sadlat hästarna och packat mulorna. De väntade på marschorder. Forsyth befann sig hos en av vaktposterna, för att höra om denne sett något ovanligt efter det misslyckade försöket att stjäla hästhjorden, när han fick se en stor indianstyrka snabbt närma sig. Han slog genast alarm. När larmet gick befann sig Indianerna befann sig på ganska stort avstånd, så de vita lyckades ta sig själv och alla djuren över till ön mitt i floden, innan indianerna var över dem. De red i full karriär genom det grunda vattnet rakt ut mot ön. De vita var mycket väl beväpnade. De hade armérevolvrar och Spencerkarbiner, som kunde laddas med sju skott, så indianerna möttes av en mycket kraftig eld. De flesta krigarna vek åt sidan och red runt ön. Endast en krigare red rakt över ön och vände sen och red tillbaka samma väg. Han hette Wolf Belly eller Bad Heart och var halv cheyenne och halv sioux.



Indianerna gjorde två eller tre sådana ryttarattacker mot ön, men mest skada gjorde nog de indianer, som gömt sig bland buskarna i strandkanten och riktade en mördande eld mot ön med sina pilbågar och gevär.

Det var under den här första delen av striden, innan spejarna hunnit gräva skyttevärn, som de led de största förlusterna. Major Forsyth träffades i högra låret av en kula och ett par minuter senare bröt en annan kula hans andra ben. En tredje snuddade hans huvud och orsakade mycket smärta. Men han var vid medvetande och kunde, i alla fall i viss mån, leda försvaret. Dr Mooers träffades i huvudet och förlorade medvetandet. Det skulle dock dröja fyra dagar, innan han dog. Löjtnant Beecher, ställföreträdaren, dödades. Alla hästarna dödades den första timmen.

När mörkret föll kunde de vita konstatera att de lidit följande förluster: tre dödade, tre dödligt skadade samt ytterligare sju skadade, mer eller mindre allvarligt. Jag har inte kunnat hitta några uppgifter om indianernas förluster, men förmodligen var de förvånansvärt små, med tanke på hur oskyddade de var vid attackerna och att de var ganska många till antalet. Uppgifterna om antalet indianer varierar

mellan 300 och 1000. Sannolikt var de kanske 500-600.

Men den största förlusten var, att deras störste och mest ryktbare krigare, Roman Nose, dödades. Han var övertygad om att övernaturliga krafter skyddade honom i strid och därför kunde han visa prov på ofattbart mod. Men han hade fått reda på att dessa krafter hade skadats kort före han fick reda på närvaron av de vita spejarna. Han hade varit bjuden på mat hos en siouxhövding och där hade kvinnan, som lagade maten använt ett metallverktyg. Att äta mat som rört vid metall, var en av de saker, som kunde bryta magin kring Roman Nose's osårbarhet. Han hade inte kunnat genomföra de ceremonier, som krävdes för att återställa magin, och han trodde att han skulle bli dödad i striden. Därför deltog han inte i det första anfallet. Men så småningom lät han sig övertalas och ledde en ryttarattack mot ön. Roman Nose blev skjuten i ryggen av några spejare, som gömt sig på flodstranden. Han föll inte av hästen, utan kunde rida tillbaka till de egna linjerna, där han gled ned till marken. Han fördes tillbaka till sin tipi, där han överlevde natten, men dog nästa morgon.

Efter första dagens strider förklarade major Forsyth för sina män att deras enda chans till räddning var att försöka skicka en kurir till Fort Wallace efter hjälp. Till Fort Wallace var det ungefär tjugo svenska mil. Två man anmälde sig frivilligt: Pierre Trudeau, en man i övre medelåldern, och Jack Stilwell, en nittonårig yngling. De lyckades slinka iväg mitt i natten utan att upptäckas. De belägrade förstärkte sina skyttevärn samt samlade ihop ett köttförråd från de dödade hästarna. De grävde också en brunn mitt på ön så de skulle slippa utsätta sig för indianernas eld, när de skulle hämta vatten.

När morgonen kom utförde indianerna ytterligare några beridna attacker men slutade snart med det. De vitas eldkraft var stor och de ville inte ta några risker. Istället grävde de skyttevärn på flodstranden. De behövde ju inte ha så bråttom.

Eldgivningen pågick också under den tredje dagen, men den hade liten effekt eftersom nu var båda parter väl skyddade. Endast en spejare sårades, men i övrigt var situationen närmast desperat. Stanken från de döda hästarna var fruktansvärd och köttet man hade räddat hade börjat ruttna. Många av de sårade hade svåra smärtor. När det blev mörkt skickades ytterligare två frivilliga till Fort Wallace. Man visste ju inte om de två första klarat sig.

Indianerna besköt inte ön under den fjärde dagen. Återigen visade sig indianernas oförmåga att genomföra en längre belägring. För dem var striden en lek, dock en mycket farlig lek, ett tillfälle att visa sitt mod, rörelse, upphetsning, snabba anfall till häst. Det fanns ingen prestige, ingen ära och inga coups att räkna genom att svälta ihjäl en fiende. Så på fjärde dagen började krigarna lämna slagfältet. På ön var all mat slut och stanken från hästarna nästan outhärdlig.

Någon enstaka indian syntes på den femte dagen, men därefter syntes ingen. Emellertid kunde de vita spejarna inte lämna sina försvarsställningar. De kunde ju inte vara säkra på att indianerna var borta. Och även om de var borta kunde de inte flytta sig utan mat och utan hästar och dessutom med en hel del sårade, varav några svårt.

På morgonen den nionde dagen anlände hjälpen till slut. Det var en avdelning ur 10:e kompaniet "Buffalo-soldiers" under kaptan Carpenter. Trudeau och Stilwell hade lyckats ta sig fram till Fort Wallace. Undsättningsstyrkan satte genast igång med att resa tält och ge hjälp åt de sårade. Spejarstyrkans prövning var över. Fem spejare hade dödats och arton hade sårats. Överste Forsyth överlevde sina skador och fortsatte att tjänstgöra i armén. Striden har av de vita blivit kallad "striden vid Beecher Island". Av indianerna är den känd som striden där Roman Nose dog.

BENT'S OLD FORT (av Hans-Olof Ohlsson och Bertil Thörn)

Under årtiondena närmast efter det stora landförvärvet, "the Louisiana Purchase", 1803, expanderade den amerikanska vildmarksfronten snabbt västerut. Samtidigt som vita pälsjägare sökte sig upp i Klippiga Bergen efter bäver och präriens indianer visade sig villiga att byta buffelfällor mot amerikanska varor, rullade de första vagnarna med handels gods mellan Missouri och Santa Fe. Bent's Old Fort, eller som de ursprungligen kallades, Fort William, byggdes 1832 – 33 av Charles och William Bent tillsammans med kompanjonen Ceran St. Vrain, för att dra nytta av dess strategiska läge på Arkansas Rivers norra flodstrand, längs det som kallades "Mountain Branch of the Santa Fe Trail". Arkansas River var vid den här tiden nämligen gräns mellan USA och Mexico. William Bent själv hade redan 1829 gjort sin första tripp över leden, då med ett vagnståg som leddes av brodern Charles. Det var under den färden som William för första gången mötte Kit Carson och de kom därefter att bli vänner för livet.

Senare samma år följde William med några andra män upp i bergen för att prova på pälsjagarlivet. De byggde sig ett litet fort vid Arkansas River, ungefär där staden Pueblo nu ligger och här satte de fällor under ett par månader. Under den här tiden fick de vid ett tillfälle besök av några cheyenneindianer. Strax därefter dök en grupp comancher upp. Vid den här tiden var Cheyenne och Comanche fortfarande dödsfiender. När comancherna fick klart för sig att cheyenner kanske fanns i närheten, blev den unge William Bent tvungen att snabbt ta ställning till, vem han skulle ställa upp för. Han valde cheyennerna och lyckades övertyga co-

mancherna, att deras fiender faktiskt hade lämnat området. Comancherna genomskådade inte hans lögn och allt lugnade ner sig. Den här händelsen gjorde honom för evigt en hjälte bland cheyennerna. När han väl gifte sig, så blev det med en cheyennekvinnas som hette Owl Woman. Hon var dotter till en av cheyennernas stora hövdingar – Gray Thunder. William Bent hade aldrig några som helst problem med varken cheyenner eller arapahoer efter det.

Bröderna Bent ingick partnerskap med handelsmannen Ceran St. Vrain 1830. De satte upp handelshus i såväl Santa Fe som i Taos och de gjorde affärer längs hela Santa Fe Trail. Deras verksamhet utvecklades snabbt och redan första året gjorde deras vagnkaravaner inte mindre 5 tur- och returesor mellan Independence, Missouri och Santa Fe och deras företag svarade för merparten av den vinst på 500 000 dollar, som hela handelsutbytet uppgick till det året. Det stod redan tidigt klart att en välbyggd terminal någonstans mitt på sträckan skulle vara till stor nytta. Därför importerade de mexikansk arbetskraft, som fick i uppgift att bygga ett fort. För resenärer, som hade tillbringat 2 månader på väg, kom det här att bli som att komma in i himmelriket, när de nådde fram hit. Det här var nämligen den enda plats på hela vägen mellan Independence och Santa Fe, där de kunde få vila upp sig, sitta ned och äta vid ett dukat bord, få sina vagnar reparerade, dragdjur utbytta och förnya sina förråd.

Fortet byggdes i vad man brukar kalla "Santa Fe-stil". Block av soltorkad lera, så kallad Adobe, överdragen med ett täckande lager av lera. Samtliga hus byggdes med platta tak, utstickande takbjälkar täckta av vidjegränar, skyddsmurar och interna passager. Det fanns snickarverkstad och smedja, handelsrum, ett mötesrum, biljardrum, förrådshus, en stor matsal. Vidare fanns det ett speciellt övernattningsrum för pälsjägare och för fortets egna jägare, rum för arbetare, samt några större och bättre rum för fortets doktor och för dess ägare och deras familjer.



Fortet var stort. Det mätte 54 x 42 meter, hade drygt 4 meter höga och tre kvarts meter tjocka murar. Huvudporten var 2,75 meter bred och drygt 2 meter hög och byggd av kraftiga träplankor beslagna med järnband. Fortet innehöll omkring 25 olika rum, byggda i två våningar.

Charles Bent skötte affären i Santa Fe, men han bodde i Taos och gjorde dessutom regelbundna resor tillbaka till St. Louis. St. Vrain skötte affären i Taos. William Bent var den som hade hand om handeln med indianerna och med pälsjägarna vid Bent's Fort.

Charles gifte in sig i den framträdande släkten Jaramillo i Taos och använde sitt inflytande för att underlätta handeln för amerikanerna i det nya Mexiko. Ceran St. Vrain verkade som amerikansk konsul i Santa Fe under 1830-talet och erhöll, tillsammans med sin släkting Cornelio Vigil, ett landområde i sydöstra Colorado som var drygt 1,6 miljoner hektar. Den så kallade Vigil-St. Vrain Land Grant.

William gifte sig alltså med en cheyennekvinnas som hette Owl Woman och kom därefter att dela sin tid mellan hennes by och fortet. Han var den som huvudsakligen ansvarade för bolagets goda rykte bland indianerna i området. Det var till stor del vetskapen om hans förtroende bland indianerna, som 1835 fick general Henry Dodge att komma till fortet för att mäkla fred mellan sydcheyennerna och arapahoerna och deras dödsfiender, Pawnee. Något som Bents var mycket måna om, då fred på prärien var bra för affärerna.

De olika stammarna hade i allmänhet så stor respekt för William Bent, att fortets mark i praktiken kom att bli ett slags "neutral mark", där även fiender kunde mötas utan blodsutgjutelse, för att ventilera olika saker. Genom åren kunde därför också här hållas ett flertal fredssamtal mellan olika stammar.

William Bent arbetade hårt för att hålla alkoholen borta från handeln. Något som faktiskt de flesta indianska ledare uppskattade mycket. Annars var det vanligt att indianerna krävde alkohol under pågående affärer, men William vägrade konsekvent att erbjuda något innan affärerna var avslutade. Därefter lämnade han ofta en tunna till hövdingarna att distribuera, efter att de lämnat handelsplatsen. Han var också mycket noga med att instruera sina uppköpare och han hade en mycket bestämd policy för deras uppträdande, som gjorde att de alla var väl respekterade och alltid välkomna i de olika indianlägren. Bent, St Vrain & Co var en mycket seriös, ärlig, men också mycket framgångsrik verksamhet. Bolaget kom redan tidigt att helt dominera handeln i Sydvästern. Så effektiva var faktiskt Bent's som fredsmäklare bland indianerna, att deras fort till och med kom att bli huvudkvarter år 1846, för det som kallades Upper Platte and Arkansas Indian Agency.

Det året utbröt krig mellan USA och Mexiko och fortets strategiska läge, längs en etablerad handelsväg mellan länderna, gjorde det naturligtvis till en idealisk plats för att därifrån starta en invasion av Mexikos nordliga provinser. Under överste Stephen Watts Kearny tågade Västra Armén ut från Missouri och slog tillfälligt läger vid Bent's Fort, för att där förbereda inmarschen i Mexiko. Soldater härbärgerades överallt. Inne i fortet och ute på slätterna runt omkring. Alla förrådsrum fylldes med militära förråd. Truppernas djur betade av allt gräs som fanns på rimligt avstånd från fortet. Här väntade man en tid på ytterligare förstärkningar. Under tiden sorterades de sjuka och skadade soldaterna ut och sändes tillbaka österut. När Kearny och hans mannar äntligen var färdiga att dra vidare, hade affärerna vid Bent's Fort i det närmaste helt stannat av.

Omedelbart i spåren efter Kearny's armé kom en snabbt växande ström av nybyggare och lycksökare. De kom för att ta för sig av allt vad naturen hade att erbjuda. Resultatet var förödande. De förstörde alla vatten, de kalhögg alla trädbestånd, de dödade alla bufflar och de förde med sig sjukdomar, som indianerna inte hade någon motståndskraft mot. Resultatet blev att Bent & St.Vrain Co,s omsorgsfullt upparbetade affärsnät med slätternas indianer nu vid slutet av 1847 i det närmaste var helt utslaget.

Med sin affärsverksamhet vid Bent's Fort i spillror, försökte firman 1848 sälja fortet till armén, som dock vägrade betala det begärda priset, i tron att man kanske till och med senare skulle kunna få det gratis. William Bent blev så besviken, att han, innan han 1849 flyttade sex mil längre nerför floden och byggde en ny handelsstation vid Big Timbers, försökte spränga eller bränna ner det gamla fortet. Det som ändå fortfarande stod kvar användes sedan som en diligensstation under 1860-talet, innan järnvägen kom. Efter det övergavs platsen helt och hållet.

Det vi nu ser här är en rekonstruktion av det ursprungliga fortet, byggt med samma material och efter detaljerade ritningar och gamla beskrivningar, samt baserat på nutida arkeologiska utgrävningar. Fortet är uppbyggt på den gamla grunden. Det mesta av de saker som finns i anläggningen är nyproducerade rekonstruktioner.

BIG TEXAN (av Bertil Thörn)

1960 öppnade Big Texan Steak Ranch sina dörrar längs Route 66 i Amarillo, Texas för första gången. En kväll kom en hungrig cowboy in och sa att han var så hungrig att kunde äta en hel jäkla ko! Big Texans ägare, Bob Lee började steka stekar åt honom. När den hungrige cowboyn till slut hade fått nog visade det sig att han satt i sig hela 2 kg och 45 gram äkta Texasbiff! I amerikanska mått motsvarar det 72 oz.

Direkt bestämde sig Bob Lee för att den som kunde sätta i sig en sådan middag på en timme skulle få den gratis!

Löftet om en gratis 72 oz biffmiddag gäller fortfarande på Big Texan. Mera än 42 000 personer har hittills försökt. Omkring 8 000 har lyckats! Nu får vi se om någon av våra skandinaviska vikingar tors ge sig på försöket.

Då ska ni veta, att bland dem som lyckats finns en 11-årig grabb och en 69-årig farmor. Frank Pastore, en berömd amerikansk baseballspelare gjorde det på 9,5 minuter, men rekordet har en bengalisk tiger, som gjorde det på mindre än 90 sekunder!

Från början kostade kalaset \$9,95 för den som inte klarade att äta upp allt. Senare har priset stigit och nu är det uppe i \$72,00. Och du måste vara beredd att betala i förväg, för som restaurangägaren säger, av erfarenhet vet man, att den som försöker brukar ha svårt att komma ner i sin ficka för att få upp plånboken sedan! Men om du lyckas, får du pengarna tillbaka och dessutom en T-shirt, en mugg i form av en cowboy-stövel och ett diplom och får din bild och ditt namn infört i listan över Champions! Alltid något att sträva efter! Eller...? Det finns mat för vanligt folk också, ska sägas....

BILLY THE KID (av Lars Grähs)

(Det föredrag Lars Grähs föredrog i bussen finns inte nedskrivet. Så detta är en kort sammanfattning av denna tragiska levnadshistoria hämtad från svenska Wikipedia på Internet. Den som vill läsa mera om det material Lars använde sig av under sitt föredrag kan gå till Internetadressen www.aboutbillythekid.com)

Billy the Kid, egentligen *Henry McCarthy*, men oftare känd som *William H. Bonney*, född 23 november 1859, död 14 juli 1881. Vilda Västerens kanske mest beryktade laglöse, även om mycket av det bygger på just rykten.

William Bonney föddes i New Yorks fattigkvarter. Efter att ha råkat i slagsmål med en man som förolämpat hans mor och fått hjälp av en annars obemärkt man vid namn Moulton, återgäldade Billy tjänsten några veckor senare, när Moulton deltog i ett våldsamt krogslagsmål och Billy stack ner en av Moutlons motståndare med kniv bakifrån. Därefter levde Bonney på flykt från rättsvisan. En annan, kanske mer sanningsenlig version av Billys start på laglöshetens bana, lyder: Bonney arresterades för att ha drivit med en kinesisk tvättare och rymde genom att kravla sig upp ur arrestens skorsten. I den senare versionen har modern då varit död ett antal år och Bonney har under sin ungdom inte utmärkt sig som annat än vanlig och skötsam.

Från 1878 var han indragen i strider mellan boskapsägare i New Mexico - det så kallade *Lincoln County War* - men hade också tidvis ett eget rövarband. Han förefaller ha haft kontakt med New Mexicos guvernör, som försökte återföra honom till ett laglydigt liv. 1881 infångades Bonney och dömdes till döden för mord på sheriffen William Brady, men lyckades fly. Flykten blev dock inte långvarig - mindre än tre månader senare sköts han ner i ett mörkt rum av sheriffen Pat Garrett.

Garrett spelar någon form av nyckelroll i eftermälet av Billy the Kid, inte bara för att han var den som dödade honom, utan därför att han också är grundaren av den legend som sedan dess omgett Billys namn. Garrett, en före detta bartender som blivit sheriff, kände Bonney förhållandevis väl och de hade umgåtts en period tidigare. Själva dödsskjutningen kunde möjligen Garrett ha haft skäl att låta världen få höra en annan historia av än den sanna, och kanske är det orsaken till att han skrev och gav ut "Billy the Kids verkliga liv", en riktig västernskräna som beskrev Billy som både vacker, givmild, ädel, stolt och hård och skoningslös. Det påstås att Billy dödade 21 personer, lika många som han de år han hann bli. I verkligheten kan bara tre dråp eller mord beläggas. Han anses dock vara ansvarig för fyra dödsfall på egen hand och ytterligare fem i samarbete med kumpaner. Under sin bana lyckades han fly från arrester och fängelser vid åtminstone tre eller fyra tillfällen.

Billy the Kid ligger begravd i Ft. Sumner, New Mexico i USA. Billys vänner Tom O'Folliard och Charlie Bowdre ligger även begravda på samma plats. På gravstenen står ordet *Pals* som betyder "kompisar". Fle- ra tror att Billy the Kid inte dog, utan kom undan från Pat Garrett på ett eller annat sätt. En man, vid namn Brushy Bill Roberts utsåg sig själv att vara Billy the Kid, men det visade sig senare att det var en lögn och det mesta tyder på att Billy faktiskt dog 14 juli 1881.

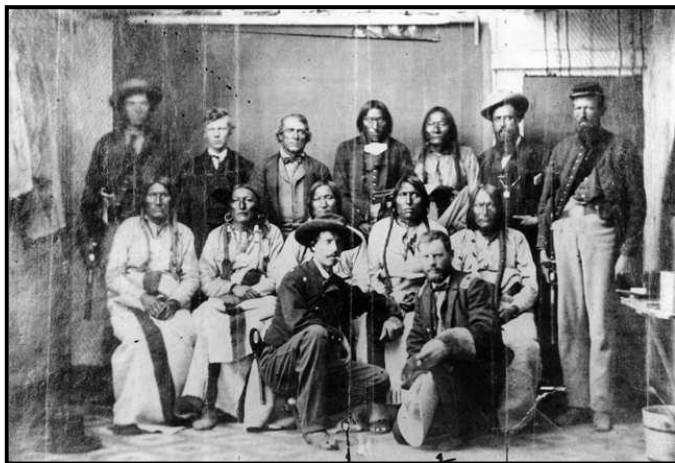
Legenden om Billy the Kid har många gånger varit motiv i romaner, visor och filmer, företrädesvis ameri- kanska. Den amerikanska Young Guns är ett sent exempel. Som västernlegend förekommer han dessutom naturligtvis i seriealbumen om Lucky Luke, där som en liten pojkslyngel som stjälar godis. Ett kanske lite an- norlunda verk om Bonney är Aaron Coplands balett "*Billy the Kid*" från 1938. Pat Garrett & Billy the Kid ifrån 1973 är en riktig klassiker, eftersom countrystjärnan Kris Kristofferson har rollen som William H. Bonney och Folksångaren/rockmusikern Bob Dylan är med som Williams kompis Alias.

BLACK KETTLE (av Bertil Thörn)

Chief Black Kettle (Cheyenne, Moke-tav-a-to), (född c:a 1803, död 27 november, 1868) var en Cheyenne ledare, som utan att lyckas, försökte förhindra vita från att kolonisera Kansas and Colorado Territorierna. Han överlevde Sand Creek Massakern, 1864, men dog 1868, i striden vid Washita River.

Mycket lite är känt om hans tidiga liv. Det var först 1854, när han blev invald i stammens centrala styrande organ, (the Council of Forty-Four), som han blev bekant för de vita.

Förhållandet mellan Cheyenner och vita amerikaner hade dittills styrts av Laramiefördraget från 1851. Men de vita fortsatte, delvis i strid med det avtalet, att expandera västerut. Speciellt efter att guld hittats i bergen i Coloradoterritoriet, startade en veritabel guldrush. Den så kallade Pike's Peak Gold Rush, 1859. Det här innebar att cheyennerna i området kände sig allt mer undanträngda.



Cheyenne- och arapahodelegationen vid avtals- konferensen i Fort Weld i september. Black Kettle syns i mitten bland de sittande. Endast hans ansik- te syns just över major Wynkoops stora hatt.

Black Kettle var en pragmatiker, som ansåg att Ame- rikas militära makt var vida överlägsen cheyennernas och därför ansåg han att det enda möjliga var att ac- ceptera ett nytt fredsavtal, även om det var uppenbart ogynnsamt för indianerna. Det var det så kallade Tre- aty of Fort Wise, 1861. Ett avtal som stipulerade att cheyennerna skulle hålla sig inom ett reservat i syd- östra Colorado. Ett land som var olämpligt för jordbruk och som var för litet för att indianerna fortfarande skul- le kunna leva på jakt. Många cheyenner, däribland medlemmarna i krigarföreningen Dog Soldiers, vägra- de godkänna avtalet och började rikta straffattacker mot de vita i området. Huruvida Black Kettle aktivt sat- te sig emot de här attackerna, eller accepterade dem, vet vi inte. Men indianskt ledarskap fungerade inte så, att en hövding kunde beordra någon att bete sig på ett visst sätt. Så frågan är egentligen tämligen ointres- sant.

Sommaren 1864 hade situationen nått kokpunkten. Hökarna bland cheyennerna och deras allierade, kiowa och arapaho, fortsatte sina räder. Den 11 juni inträffade den händelse, som kanske mera än andra var droppen som fick bägaren att rinna över för de vita. En hel utvandrarfamilj, Ward Hungate med hustru och två barn, massakrerades och myndigheterna tog tillfället i akt att visa upp de döda kropparna officiellt i Denver i syfte att vinna stöd för motattacker, som man nu ansåg var nödvändiga. Colorados guvernör, John

Evans, framställde det som att överfallet var arrangerat av cheyennehövdingarna och att krig nu var nödvändigt.

Evans proklamerade att alla "Fredliga indianer" måste anmäla sig hos militären, eller så skulle de betraktas som fiendliga. Han fick också tillåtelse från Krigsdepartementet att sätta upp ett "hemvärn". En trupp som kontrakterades för 100 dagar och som enbart hade till uppgift att jaga indianer. Truppen kom att kallas Colorados Tredje Frivilliga Kavalleri och befälet gavs till John Chivington.

Black Kettle var angelägen om att undvika krig och sökte genast förhandlingar. Den 28 september skrev han på ytterligare ett fredsavtal vid Fort Weld, utanför Denver. Men inte heller det här avtalet respekterades av stora delar av stammen och resultatet blev så småningom den tragiska händelsen vid Sand Creek, som vi har hört om tidigare.

Black Kettle själv undkom ju drabbningen med livet i behåll, liksom även hans hustru, trots att hon var mycket svårt sårad. Trots det här sveket från de vitas sida så fortsatte ändå Black Kettle att förespråka fred, då han var övertygad om att motstånd mot de vita var lönlöst. Men även nu saknade han egentligen stöd för sin inställning hos stora delar av folket. Och främst krigarföreningen Dog Soldiers såg till att cheyennerna nu slog sig samman med comanche och kiowaindianerna i ett fullskaligt krig. Samtidigt fortsatte alltså Black Kettle, tillsammans med ett antal andra fredssträvande ledare att förhandla. Förhandlingar som så småningom ledde fram till ytterligare ett fredsavtal. Det så kallade Treaty of Little Arkansas River. Ett avtal som lika lite som de tidigare, kom att innebära någon förändring. Med tiden förlorade Black Kettle därför mer och mer av sin status och i stället var det Dog Soldiers som nu helt styrde stammen.

Ändå betraktades han fortfarande av de vita som huvudledare och han var också en av de som undertecknade ännu ett avtal, det så kallade Medicine Lodge Treaty, i oktober 1867. Men samtidigt pågick strider för fullt. Strider som drevs på av flera olika krigarfraktioner inom stammen. Det är oklart hur förhållandet egentligen var mellan alla dessa grupper. Men säkert var det även krigare från Black Kettles läger, som deltog i striderna och som sedan återvände till hans by för att gömma sig. Det förekom också med största sannolikhet att tillfångatagna kvinnor och barn fanns i hans by. Med eller utan hans vetskap och tillåtelse, det vet vi inte. Men hans auktoritet var inte längre vad den hade varit.

Utvecklingen gick obevekligt mot en ytterligare upptrappning. Och sedan myndigheterna, efter mycket velande och många kompromisser, äntligen gav armén tillåtelse att agera, så resulterade det i general Sheridans vinterkampanj, 1868. En kampanj som också kom att bli slutet för Black Kettle, när hans läger, en kall vintermorgon, den 27 november, 1868, angreps av general Custers trupper vid Washita River. Bland mera än 100 andra indianer dödades Black Kettle och hans hustru när de försökte att fly över floden, för att söka sig till andra vinterläger längre nerför floden.

Black Kettle har blivit kallad för en stor fredsmäklare. Speciellt bland dagens indianer. Men vissa historiker har inte kunnat undgå att visa tveksamheter inför möjligheten att han inte alltid var så fredsvänlig som det kan verka. Det baserar man på att han inte alltid stod emot och försökte förhindra andra att utöva krigshandlingar. En förståelig åsikt, om man utgår från hur vita ledare skulle ha agerat. Men då glömmer man bort att det i de indianska samhällena inte fanns någon sådan form av maktfördelning, där en hövding hade både makt och rätt att bestämma över andra.

CASA GRANDE (av Eva Stormark) (detta är endast stolpar använda vid framförandet av föredraget)

Hva er så unik med Casas Grande? Inneholder store pueblohus, inkludert flere ball – baner og plattform-pyramider. Ruinene har vært beskrevet av oppdagere og arkeologer for mer enn 100 år. Og nylig ble det fastslått at konstruksjonen av Casa Grande ble startet rundt år 1200. Størrelsen og konfigurasjonen over de viktigste strukturene er fremdeles (fortfarande) debattert.

De fleste rapportene beskriver Casa Grande som en massiv terrassebygd bygning med tre sider beliggende rundt en plaza. Mellom 1950 – 1961 ble det oppdaget (upptäckt) 950 rom som var arrangert i et kompleks gulvplan. Også T-formede døråpninger, alkover med opphøyet plattformer og tykke (tjocka) adobevegger som raget (reste sig) 10 m høye enkelte plasser (på vissa ställen). Casa Grande kan ha inneholdt inntil 2000 rom. Mye er enda (ännu) ikke utgravd. Den er imponerende.



Bygd i coursed (grov) adobe-teknikk og viser tilbake til Mimbreaera og at hele konstruksjonen var bygd i en generasjon. Variasjonen i design og konstruksjon kan tude på at mange forskjellig (olika) folk var involvert i byggingen.

Nordenden - for matlaging, forbrenningsovn, kan tyde på at folk hadde kommet langveis fra for å arbeide her. Bygge hus, arranger store fester og sermonier. Tilstedværelse (förekomst) av ball- court, mye tilskuere (åskådare).

Mer spektakulært enn selve ruinen, er etterlatenskaper etter en utstrakt handel som foregikk i Casa Grande.

Over 4 millioner skjell (snäckskal) har blitt funnet hiten til (hittills). Ubearbeidd skjell kom sannsynligvis til byen og egentlig tror arkeologene at sentraliserte skjell produsenter bearbeidet skjellen.

Til perler, anheng (hängsmycken), ringer, armbånd og andre gjenstander (föremål) som ble forhandlet over mye av sydvesten. Senere utgravninger har avdekket (uppenbarat) at håndverket som ble distribert over hele Casa Grande-regionen, heller ble produsert av mange små produsenter. Hohokam sto for produksjonen.

Foto från 1880



Skjell var ikke det eneste handelsproduktet. Funnet av over 300 Macawa skjellet (skelett) (papegøyer) og et stort antall eggesskall og fuglebur. Den unike steindøren til disse burene, er funnet andre steder rundt Casa Grande.

Mindre forstått er keramikk stilen som er forbundet Casa Grande. Mest sannsynlig er den ikke for eksport. Andre laget sine egne kopier av dem. Kanskje religiøst betinget.

De importerte selv koppergjenstander (kopparföremål), spesielt bjeller (bjällror), turkisgjenstander til bruk.

Obsidian.

Krukker fra Mimbrea-regionen.

Hvorfor var ikke Casa Grande mer samlende? Den var ikke sentralisert nok, selv om det bodde noen kompetente sosiale grupperinger her. Forklaringen på desentraliseringene av skjellproduksjonen. Konkurransen dem imellom (trakk ikke sammen). Tiltrakk ander på grund av konkurransen.

Gravskikker (begravningsrutiner). Graver med gjenstander (föremål). Skillnad mellan fattige og rike graver. Rangorden. Religiøse ledere. 19 % hadde høyere rang.

Dårlig organisert politisk system som ble regjert etter sosiale og seremonielle konkurranser.

Innflytelse fra Chaco, Mimbres og Mesoamerika .

Casa Grandekulturen hadde T-formede dører.

Adobe artikkler

kulturelt miks

Mesoamerika –

Ballcourt

Platformmounds

Seremonielle symboler som vannslangen

Innflytelsen rakk (räckte) ikke så langt utover cirka 30 km.

Handelen syddover foregikk til 1400-tallet - endte cirka 1450. Ikke helt sikker hvordan. Nedslakting eller noe annet. Utarming av jorda, klimaforandring. Mindre prominent. Vanskelig med handelsrutene på grunn av raidene nomader. Ranssonene eventuelt produserte mat i bytte for seremonielle tjenester. Konkurransen.

Hvor kom Casa Grande fra? Kom fra ingenting. Stort. Fascinerende

Vanntilgang

Ikke folk fra Chaco eller Mesoamerika.

Bedre varer tiltrekker flere folk – vekst av mer komplisert samfunn, sosialt, politisk og økonomisk.

CHACO CULTURE (av Eva Stormark)

Chaco Canyon ligger i San Juan og McKinley County i New Mexico. Canyonen er cirka 14 km lang. De som holdt til her kalles Anasazi folket. Denne kulturen, som kalles Chacokulturen, startet rundt år 900 og kulminerte cirka 1150. Det hadde bodd folk her i lang tid, og det er de samme som sto for dette nye. Hvorfor dette skjedd vet man ikke.

En ting er sikkert, og det er at disse folkene måtte ha kjennskap til astronomi. Mange av bygningene fanger opp solen og månens cykler. Dette krever generasjoners astronomiske observasjoner, og århundre med talentfulle koordinerte konstruksjoner.

Denne byggeboomen førte til at teknikken gradvis forbedret seg og spredte seg videre til nærliggende regioner. Det var flere som bosatte seg her.

Den største byen her er Pueblo Bonito. Den er karakterisert som Great Houses, og kan ha inneholdt så mye som 800 rom, opp til 4 / 5 etasjer (våningar) . Hele konstruksjonen dekker (tåcker) et område på 8000 kvadratmeter. Den er "D"-formet og har tykke (tjocka) vegger. Rommene ligger rundt en sentral plaza. For hvert 29:e rom er det en liten kiva, og to svære (två stora) som ble brukt til seremonier.



Det blir diskutert hvilke funksjoner disse bygningene hadde, de som er store nok til regnes som Great Houses. Kanskje var dette mer enn et jordbruks samfunn, muligens et handelssted eller et seremonielt sted. Hittil er det funnet 14 slike (liknande).

Disse folkene praktiserte planlagt arkitektur etter astrologisk perspektiv. De hadde kjennskap til geometri og hvordan de skulle bruke landskapet. For å konstruere disse bygningene så måtte de frakte stenblokker og tømmer over lange avstander. De hadde bærere (bärare) som sto for dette. Disse store husene forble de størst byggverkene inntil det 1900 århundre.

Relativt få fastboende, men store grupper samlet midlertidig (tilfälligt) til årlige sermonier.

Omgitt av mindre bosetninger og strukturer.

Stedet (platsen) var ledende innen politikk og religion.

Total befolkning cirka 1200 på høyden av deres kultur.

Ved 1115 var det minst 70 Pueblos utenfor Chaco Culture.

I området er det et omfattende veinett (vägnät).

De hadde kjennskap til irrigasjon (konstbevattning). De grave ut dammer og samlet vann.

De bodde i svært marginale områder og etter hvert ble ressursene i nærområdene brukt opp. Utarming av jorda og jaktområdene, samt flere års tørke førte til at folk sultet (svalt).

Muligens kunne det være religiøse problemer, politiske konflikter eller krig som førte til sammenbruddet.

Da alle forlot (övergivit) stedet så ble kivaene brent og nesten alt de eide (ägde) ble etterlatt (kvarlämnat).

Stedet er i dag hellig for Hopiene og Pueblo folkene. Det er forfedrenes hjemland.

Historien blir ført videre i den orale (muntliga) tradisjonen.

COCHISE (av Eva Stormark)

Hvem var Cochise egentlig? Det får vi vel aldri helt vite for de som kjente han best, skrev aldri ned det de visste. Det vi vet er det som blir fortalt muntlig og det avhenger av hvem som skrev dette ned. Sikkert er det at det er mange myter som blir fortalt om han. De militære skrev rapporter og det er mye informasjon som er hentet derfra. Disse rapportene er farget av hvordan myndighetene så på apachene og det er i lys av dette samt hva apache informater fortalt til historikere som nedtegnet dette at vi kan prøve å danne (skapa) oss et bilde av han. Beklageligvis var det mye rasisme og lite kjennskap til kulturen og deres språk blant de som levde på samme tiden. Dette skapte store problemer i forhold til hvordan man kommuniserte med apacheindianerne og språkproblemet var en stor faktor til misforståelser samt at man betraktet dem som "ville" og ikke kunne respektere dem av denne grunnen.

Cochise tilhørte Ciricahua apachene, som holdt til i sydøstlige Arizona og sydvestlige New Mexico. Han ble født i cirka 1805. Ciricahua apachene var delt i tre grupper:

- de sentrale ciricahua, som bebodde det sydøstlige Arizona
- mimbreno, som bebodde sydvestlige New Mexico (Victorio)
- Nedni, som holdt til i Sierra Madre (Juh)

Apachene var bitre fiender av mexicanerne. De raidet i Sonora og Chihuahua områdene.

Banden til Cochise kalte seg chokenen (det finnes ikke noen oversettelse av betydningen av navnet).

Cochise var gift med datteren til den formidable Mangas Coloradas, som var den største apache høvdingen før Cochise. Cochise var allerede et kjent navn i 1830 .

Av utseende var han høy (lång) til å være apache. Cirka 180 cm og veide omtrent (vågde omkring) 87 kg. Det ble sagt at han aldri smilte. Hans menn så på han med skrekk og misunnelse og hans blikk var nok til at all motstand sluttet. Han ble kalt Cheis som betyr eik (ek) det på grund av kreftene og kvaliteten.

I februar 1861 skjedde det fatale møte med løytnant Georg Bascom, som skulle komme til å koste så mange mennesker livet gjennom mange år. Cochise var rasende over hendelsen og han planla hevn (hämnnd). Han var svært (mycket) metodisk og etter 2 måneders planlegging slo han til. I Doubtful Canyon, på grensen til New Mexico og Arizona, overfalt han og hans krigere en postvogn tilhørende Butterfield Stage Line. Alle ble drept og de som ble tatt i live, ble torturert til døde. Hver uke (vecka) fra april til juni, angrep Cochise og hans krigere alle de hvite de traff på. De bevegde (rörde) seg over hele det sydvestlige Arizona og det fantes ingen mønster i angrepene. Samtlige ble drept inkludert små barn. Styrken hans økte etter hvert fra 30 krigere til 100. De etterlot (efterlämnade) seg 150 døde i de første dagene. 12 års krig kostet cirka 5000 amerikanere livet og store verdier gikk tapt. Det er nok mulig at tallet på døde ikke var så høyt. Det ble også spekulert i at det var store horder med krigere. Det stemte heller ikke.

Apachene verdsatte ærlighet som en kardinaldyd. Cochises integritet var legendarisk mellom sine folk. Det ble sagt av hans motstandere at han brukte svik for å drepe folk. Kunne signalisere fred for i neste øyeblikk drepe.

En gullgraver som hette Tevis kjente Cochise - kalte han den største løgneren i territoriet. Han var Cochises fortrolig og også hans fange, han portretterte han som kraftfull autoritær og med en sterk vilje, lunefull (lynnig) og uberegnelig og med et vulkansks temperament. Han var hypersensitiv til fornærmelser, barnslig forfengelig som var koblet til en instinktiv sadisme.

Tevis som var agent for en vognstasjon, kastet Cochise ut av byggingen da en vogn skulle tømmes. Cochise ble da så rasende at han forlangte (föreslog) en duell på hesteryggen. Tevis med sin seksløper (sexskjutare – revolver) og Cochise med sin lanse - Tevis bakket ut. For å gni fornærmelsen inn, tvang Cochise agenten til å passe hans seks år gamle sønn en hel dag - en kvinnes arbeide – i en apaches øyne, ydmykende for en mann. Tevis var viten (vittne) til at Cochise torturerte til døde to av hans kamerater fra Doubtful Canyon. De ble hengt opp ned fra et tre og stekt over et bål. Cochise gav Tevis mat, og rett etter at han hadde spist, tvang Cochise han til å stå, med hendene bundet, på glødende kull fra leirbålet inntil støvlene var brent helt igjennom. Før Cochise gjorde slutt på han, ble han reddet av en apache i natten.

Da borgerkrigen (Inbördeskriget) startet, ble presset på apachene mindre. Soldatene dro for å kjempe i krigen, mens de fleste hvite forlot (lämnade) staten. Tucson og gruvebyen Patagonia forble lovløse (laglösa). Indianerne trodde at de hadde skremt bort de hvite og til en viss grad hadde de gjort det. Nå var det ingen soldater å beskytte de mot overfall fra indianerne.

I 1861 slo Cochise sig sammen med Mangas Coloradas for å drive ut gullgraverne og noen soldater fra Pinos Altos. Selv om de var cirka 100 krigere, klarte de ikke det.

Det første virkelige slaget mellom hæren og apachene skjedde i Apache Pass i 1862. Cirka 200 krigere deltok – antageligvis den største noen gang. Lederne var Mangas Colorado og Cochise. Slaget varte i cirka tre timer. Her ble Mangas Colorado alvorlig skadet, men overlevde. Fort Bowie ble bygget ved kilden her og ble senere hoved-kvarteret for krigen mot apachene.

Etter Mangas Colorada død i 1863, var Cochise uten rivaler. Han var uten tvil den mest modige og dyktige av alle høvdingene som amerikanerne måtte forholde seg til.

I henhold til hans motstandere – den verste indianeren på kontinentet. I tolv år utmanøvrerte han troppene, frivillige fra fire stater (Arizona, New Mexico, Sonora og Chihuahua). Hans allierte var forfedrenes fjell og

territoriale grenser, hvor han red frem og tilbake, var involvert i talløse raider, trefninger og kamper, ble overrasket og angrepet i egen leir til tider. Han ble såret flere ganger, men overlevde selv om det gikk rykter om hans død. Han syntes å klare seg bedre enn andre apacher.

Cochise ledet selv sine menn i kamp. Han hadde bare forakt ovenfor amerikanske generaler som sto på sidelinja. Cochise kjempet skjodesløs (slarvigt) og arrogant. Det stammet fra hans overbevisning om at hans kunnskap om kampteknikk gjorde han usårbar. Han var ekspert med lansen og han red med hesten som et skjold.

Cochises fristed var Dragon Mountain i det sydøstlige Arizona. Isolert, omgitt av ørken (öken) og alkaliske flater. På grund av dette var det et perfekt tilfluktssted, ingen kunne komme kamufflere sin ankomst, støvet (dammet) etter hestene kunne sees lang vei. Selv om det var lite i utbredelse, inneholdt det laberinter med granittspirer, klipper og flaskehalsar som gjorde det perfekt for bakholdsangrep. Hæren visste at han var der, men på grund av beliggenheten, turte (tordes) de aldri å angripe han der. Her var det vannkilder (vattekällor), forskjellige slags spiselige vekster og mulighet til å jakte.

I 1863 slapp Carlton hæren løs på apachene for å fordrive de til Mexiko. På grund av hans tilintetgjørelse av apachene, tvang han de fredlige ut på krigsstien. Frivillige drepte fredlige apacher.

Folketallet i Arizona steg. Cochises legende vokste. Han var skremslet i de hvites drømmer. Mange ble drept, men Cochise sto ikke for alle, men han fikk skylden for alt. De brukte geriljateknikk mot hærens måte (sätt) å sloss på. Folk visste ikke forskjellen (skillnaden) på stammene og skrekken bredde seg. Apachene visste heller ikke hvor mange hvite det fantes. Ikke før noen dro østpå, skjønte (förstod) de det. Det var ikke så lett å bli trodd når de kom tilbake og fortalt de andre i stammen hva de hadde opplevd. Misforståelser oppsto på grund av språkproblemer.

I 1869 var Cochise tilbake i Dragon Mountain etter en tur til Mexico. Drap på de hvite tiltok og folk flyktet. Juh hadde drept løytnant Cushing. Samme år snakket Cochise med en amerikansk kaptein, men det kom ingen fredsplaner ut av det.

I 1870 var Cochise 60 år. Han var lei (trött på) av de endeløse kampene. I august samme år, var han i Fort Apache. I oktober var William Arny, spesialagent for president Grants fredspolitik, i Canada Alamosa for å arrangere den største fredskonferansen mellom fiendtlige apacher og representanter for US regjering. Tilstede var 790 apacher, 22 av dem var høvdinger. Arny betegnet dem som de mest ville (vilda), usiviliserte barbarene på hele kontinentet. De rev ut hjertene på folk, kokt og spiste de. Noen folk ble brent, noen spiddet (spetsade) på stake. Han indikerte at de satte tilbake (hindrade) gruvedriften i en av de rikeste områdene i USA. Ingenting kom ut av dette møtet. Regjeringen ville ha de i reservater, men apachene ville være frie. Om regjeringen ville ha opprettet et reservat ved Ojo Caliente, så ville kanskje Cochise ha bodd der. Regjeringen vill isteden ha Cochise sammen med Mescaleroene. De var allierte og venner. Men Cochise ønsket å bo i eget område. Derfor returnerte han til Arizona hvor han fortsatte med sine raider og bakhold, mens soldatene jaktet på han.

Kompleksiteten til Ciricahuaene var ukjent for de amerikanske offiserene. De trodde at kunne de kue (kuva) eller drepe Cochise, så ville de andre gi opp. Kjennskap til Juh og Geronimos generasjon, de yngre lederne var fraværende.

Cochise gjorde ikk samme tabbe to ganger. Han var alltid på vakt sammen med de hvite. Enda en gang til i september 1871, kom Cochise til Canada Alamosa. Han så yngre ut en sine år. Hans utseende viste en stor styrke og karakter. Han snakket lett og utvunget, gestikulerte lite til å være indianer. Denne talen han holdt, var den lengste som noen gang er nedtegnet. Jeg gjengir (återger) den ordrett (ordgrannt) fra engelsk.

“The sun has been very hot on my head and mad me as in fire, but now I have come into this valley and drunk of this waters and washed myself in them and they have cooled me. Now that I

am cool I have come with my hands open to you to live in peace with you .I speak straight and do not wish to deceive or to be deceived.

When God made the world he gave one part to the white man and another to the Apache. Why was it? Why did they come together? Now that I am to speak, the sun, the moon, the earth, the air, the waters, the birds and beast, even the children unborn shall rejoice at my words. The white people have looked for me long. I am here! What do they want? They have looked me for long; why am I worth so much? If I am worth so much why not mark when I set my foot and look when I spit?"

Regjeringen ville nå at de skulle flytte til Tularosa River, men Cochise ville heller ikke dit. Cochise stolte (li-tade) ikke på de hvite . At han ville snakke med de hvite var overraskende. Han hadde en hær av body-gards med seg. Han ville ikke inn i noen bygninger eller telt, han ville ha et teppe (filt) på bakken og forhandle ute. Folkene hans fikk ta imot matrasjoner, men han ville ikke fordi han mistenkte at maten kunne være forgiftet.

Mellom 1867 – 1870, møtte han Tom Jeffords, den eneste hvite vennen han hadde. Han var også en av grunnene til at Cochise ønsket fred i 1870 årene. Cochise ble imponert over at Jeffords torde å oppsøke han i Dragon Mountain. Jeffords jobbet som agent for postvesenet og hadde mistet 14 vognkjørere (kuskar) for Cochise. Han fikk med seg en ciricahua som kjente Cochise som guide. Han ble hos Cochise i 2- 3 dager. Det var gjensidig respekt dem imellom. Jeffords lærte seg litt av språket også .

Det var takket være Jeffords at Cochise kom til Canada Alamosa i 1871. De nest 6 måneder holdt Cochise til i nærheten av Canada Alamosa, oppe i fjellene hvor han var trygg for overraskende angrep. Han skjønnte heller ikke hvorfor de hvite ville at han skulle bo i den forhatte (förhatliga) Tularosa dalen. Cochise kunne tenke seg å bo ved den hellige Ojo Calient, men der bodde det mexikanere som regjeringen ikke ville flytte på. Colyer hadde forstått at apachene likte stedet, men han trodde ikke at det kunne brødfø (försörja) et reservat. Han hørte ikke på apachene angående dette, selv om de hadde betraktet det som et sted de kunne bo og som var det beste stedet i verden.



Thomas Jeffords

Colyer prøvde å få Cochise til å dra til Washington. Men han ville ikke. Cochise ville ikke sende folkene sine til Tularosa, selv trusler (inte ens hot) hjalp ikke. Oberst (överste) Gordon Granger prøvde flere ganger å få Cochise til å bosette seg i Tularosa. Tilslutt dro de sin veg.

Crook satt og ventet på at forhandlingene skulle bryte sammen, slik at han kunne slå Cochise en gang for alle.

I 1872 oppholdt Cochise seg i Chihuahua og i Dragon Mountain. I 5 måneder ungikk han all kontakt med de hvite.

General Otis Howard prøvde å komme i kontakt med Cochise, men kom ingen vei. Dermed bestemte Howard seg for å dra til Cochise selv. Howard dro også innom Tularosareservatet, og de som bodde der klaget over at det var for kaldt, for kort dyrkningstid (odlingstid), barna ble syke og døde. Howard dro rundt og forsto at det ikke var bra der. Han bestemte at det skulle gies opp. Han snakket med Tom Jeffords og ba om å få bli med til Cochise. Sammen med to apache guider, og en kaptein fra hæren, dro de i veg. I Dragon Mountain var de ventet, men Cochise var ikke til stede, men kom neste dag. Jeffords fungerte som tolk. Først snakket de om Canada Alamosa og siden om Apache Pass. General Howard ble hos Cochise i 10 dager, med unntak av en tur til Fort Bowie for å ordne med fritt leide (lejd) for de andre høvdingene som kom til forhandlingen. Der ble alle enige om at Apache Passet skulle bli det nye reservatet, samt at Tom Jeffords skulle bli den nye agenten.

Mange trodde at dette ikke kunne gå bra. Crook satt fremdeles og ventet. Det var bittert for han at Howards fredsmekling tok fra han sjansen til slå Cochise.

Cochise hadde forandret seg en del fra 1861 – 1872. Han hadde en dommedags følelse (känsla) i seg lik som hans folk måtte være forsiktig med sine bål for ikke å bli oppdaget. Før var det ikke store faren for å bli oppdaget i sine fjell. Cochise var bitter for alle krigerne som ble offer for de hvites kuler. Cochise var selv blitt såret flere ganger, men hadde kommet seg. Det hadde heller ikke stoppet han. Men noe var galt. Tom Jeffords visste det. Cochise hadde smerter som kom fra magen, spesielt ved måltider og i dagevis kunne han bare få i seg vann. Dag for dag ble smertene verre og Cochise ble svakere.

Reservatet i Apache Pass var helt perfekt for chiricahuaene. Det inneholdt Dragon Mountain, som var deres stronghold, de hellige Ciricahua Mountains, Apache Pass med den viktige kilden, dusinvis med canyons fulle av antiloper og hjort. De eneste amerikanerne innenfor var handelsstasjonen Sulphur Springs og Fort Bowie. Dette burde ha fungert, men takket være teoretikerne i Washington, som blandet seg inn, så fikk det ingen reelle sjanser. Først skrek Arizonas presse opp over at Howard hadde gitt bort land, predikerte (förutsåg) over blodad. Månedene passerte og Cochise holdt sitt ord, deretter ble pressen takknemlig ovenfor Howard og Jeffords. Jeffords gav ciricahuaene en frihet som ingen andre hadde. De hadde ingen nummerskilt rundt halsen og ingen daglige tellinger (räkning) av folk. De fikk bo hvor de ville, han delte ut maten hvor de var. Det var ingen tvungen jordbruk, det var heller ingen jord som egnet seg til dyrkning (odling) der. Det ble også uvennskap imellom de andre reservatene hvor de ikke kunne nyte den samme friheten. Der var det daglig telling (räkning) og de ble tvunget til å dyrke jorda, som ble sett på som svært nedverdige for en kriger. Crook ville ta over for Jeffords fordi de hadde det for lett. Om de ikke ville høre på han, ville han ta saken i egne hender. Jeffords sammenkalte ciricahuaene til møte ovenfor denne trusselen (hot) og sendte en rapport til Washington at de ville sloss fremfor å overgi seg til disse reglene. Dette var nok hva Crook ønsket, han verket etter å ta Cochise og underkue de akkurat (precis) som han hadde gjort med de andre.

I mellomtiden måtte Jeffords gjøre alt for å holde det gående. Nesten hele feilen lå hos Washington. Innenriksdepartementet, hvor Bureau of Indian Affairs lå under, kjempet en maktkamp med Forsvarsdepartementet om kontrollen over reservatene, feiden holdt de gående i over ett og et halvt århundrede og det gjorde stor skade og forvirret apachene som ble fanget i kryssilden (korselden).

Kommisjonær for Indian Affairs, Francis A. Walker, var en inkompetent byråkrat. Når Jeffords ba om finansiering og forsyninger (försörjning), fikk han dårlig respons. BIA hadde ikke midler til å gi de rasjonene som de var blitt lovet. Jeffords betalte noen ganger av egen lomme (ficka), andre ganger måtte de raide i Mexiko. Walker presset Jeffords til å la apachene dyrke jorda. De måtte gi opp nomadelivet. Når de hadde blitt jordbrukere og hadde sin egen jord, kunne det overflødig selges til de hvite. Jeffords gjorde motstand. Etter hvert ble han så lei (besviken) at han i 1873 ønsket å slutte, men Walker ignorerte det helt.

Det som til slutt holdt på å knekke reservatet, var raidene til Mexiko. Cochise prøvde å få en slutt på det selv om hans overenskomst med Howard ikke inkluderte Mexiko. Det kom mange klager og beskyldninger. Krigere som Juh og Geronimo så det som sin soleklare rett til raider selv om Cochise og hans folk ikke dro. Juh og Gronimo ønsket og bruke reservatet som et tilfluktssted, men ville ikke ha fred med mexikanerne.

Jeffords hadde gravd gull på reservatet med Cochises velsignelse. Hans egen sønn var en av gullgraverne. Dette måtte for all del ikke oppdages av de hvite, da ville de bli overrent (invaderat) av gullgravere og reservatet bli ødelagt. Gullet ble ført til Mexiko og solgt der. Pengene ble brukt til nødvendig proviant til apachene.

Våren 1874 ble Cochise sykere. Han hadde problemer med å spise. Han drakk mer og mer tizwin (mildt apache øl) eller whisky. Han hadde store smerter og ble svakere. Han hadde mest trolig magekreft. Han utpekte sin eldste sønn, Taza, til å lede folket etter sin død. Egentlig så kunne en chief bare bli valgt, men folket hadde så stor respekt for han at det ble godtatt.

Den 7 juni var siste gang Jeffords så Cochise. Jeffords ønsket å være til sted ved dødssengen, men måtte ut og levere rasjonene. Cochise døde om morgenen 8 juni. Han ble begravd i et ukjent gravsted, bare noen få var til stede. Jeffords visste hvor han ble begavet, men han sa det aldri. Det var slutten på den største høvdingen i det nittende århundre. Aldri igjen ville en høvding kommandere hjertene og viljene til ciricahua- ne eller klare å forene dem i krig og fred på samme måte.

(Det finns inga fotografier av Cochise, även om en bild som är tämligen vanligt förekommande i olika böcker, felaktigt påstås vara en avbildning av honom). Red. anm.

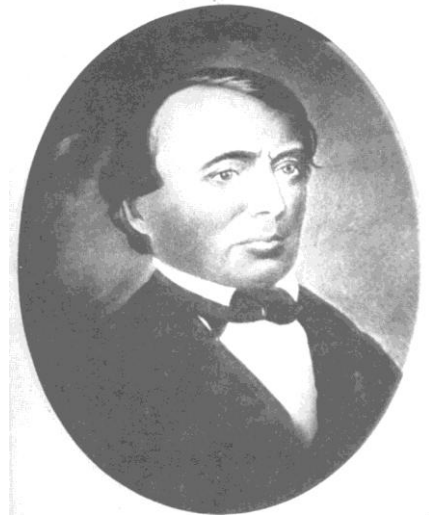
CHARLES BENT (av Bertil Thörn)

Charles Bent (November 11, 1799 – Januari 19, 1847)

Charles och William Bent var söner till en rik och inflytelserik domare i St. Louis. De kunde ha levtt relativt bekväma liv St. Louis, men de lockades tidigt av möjligheterna att göra goda affärer ute i Västern. Det var främst den växande pälshandeln som drog.

Charles föddes den 11 november 1799 i Charleston, Virginia (numera West Virginia) men flyttade med familjen till St Louis redan 1806, där han fick en grundlig utbildning. 1822 kom han i kontakt med Missouri Fur Company och deltog förmodligen i en del av deras verksamhet längs övre Missouri. 1825 blev han delägare i det då reorganiserade företaget. Två år senare, 1827, deltog han i företagets fångstexpedition till Green River, men redan året därpå började han intressera sig för den nya marknaden i Santa Fe. 1829 ledde han en handelskaravan till just Santa Fe. Ett företag som gav enorma ekonomiska vinster, trots att de höll på att gå riktigt illa då de råkade i strid med en grupp kiowa-indianer på vägen. Året därpå startade han ett samarbete med Ceran St. Vrain, en handelsman från Taos som också själv varit trapper. Tillsammans skapade de firman Bent, St. Vrain & Company. Charles skötte affärerna i Santa Fe, men bosatte sig i Taos. Han gjorde också årliga resor tillbaka till St. Louis. Han gifte in sig i den betydelsefulla familjen Jaramillo, och utnyttjade dess inflytande för att öka handeln mellan USA och Mexico.

I september 1846, efter att överste Stephen Watts Kearny i en oblodig kupp tagit de nordliga mexikanska territorierna, utsåg han Charles till provinsguvernör över New Mexico. Redan på hösten var Charles med om att slå ner ett upprorsförsök. Men i januari, 1847, utbröt ännu ett uppror i staden, då dess spansktalande befolkning slog sig ihop med puebloindianerna i området. De dödade skoningslöst ett flertal av stadens prominenta personer. Bland dem Cornelio Vigil och Charles Bent. Några dagar senare hade den amerikanska kolonin i staden lyckats uppbåda en stark lynchmobb och tillsammans med många av de pälsjägare som normalt hade staden som sitt center utverkade de nu en blodig hämnd på spanjorer och indianer. Många av de tillfångatagna lät de helt enkelt hänga på plazan i Taos, för att sätta skräck i de andra och visa vilka som var herrar.



CLOVIS FIRST (av Anders Järund)

Vi passerar orten Clovis och Black Water Creek, en arkeologisk fyndort för paleolitiska (fortida stenålder) indianer, upptäckt 1937. Åldersbestämningen visade på 11 – 12 tusen år. Detta stämde bra med smältning av den stora inlandsisen. Man antog att Amerika befolkades då. Spjutspetsar av flinta och ben av stora djur hittades. Annan fyndort är Folsom i nordöstra hörnet av New Mexico. Spjutspetsarna vid dessa fyndorter uppvisar hög kvalitet och indikerar en högtstående jägarkultur.

Senare fynd visade på minst 16 000 år och upp till 32 000 år, men hade sämre utformade spjutspetsar. De nya fynden underkändes av Clovis First-skolan, den grupp arkeologer, som antog att Amerika befolkades efter den sista istiden och att fyndorter som Clovis m.f. var de första tecknen på den invandringen. Striden varade länge, men Clovis First har nu fått ge sig, fast inte helt.

1996 hittades nära staden Kennwick, där floderna Columbia och Snake rinner samman i staten Washington, en skalle av en man, som levde för 8000 år sedan. Han blev kallad Kennwickmannen. Liknande fynd hittades när Mexico City, en kvinna kallad Peñon kvinnan III 13 000 år gammal. Dessa skallar liknar inte indianer av idag, utan snarare Ainu-folket på Hokaido, Japans nordligaste ö.

Den nya DNA-forskningen visar på minst 5 invandrade grupper, som måste ha kommit vid olika tidpunkter, annars borde man haft en jämn blandning av s.k. DNA-markörer hos alla folk i Amerika. Det har man inte, utan markörerna är mycket ojämnt fördelade. Detta gäller framför allt kvinnornas mitokondrie-DNA. Männen Y-kromosom-DNA tyder istället på en dominerande invandring.

Språken antyder tidig kolonisering. Det finns fler språk i Sydamerika än i nord, och skillnaderna är stora. Det område som först koloniseras har längst tid på sig att utveckla nya språk. Därför antar kritikerna till Clovis-first att Nordamerika återkoloniserades från både norr och söder.

Min lilla teori lyder i korthet: De första människorna var samlare, så kallade beach-combers, strandletare och kunde inte jaga storvilt. För annars, varför jagades de inte ut långt tidigare. Det tog ju sedan bara 1 000 år att jaga ut allt storvilt. Strandletarna följde kusterna. Dessa ligger idag över 100 m under havsytan. Det krävs marin-arkeologi för att hitta fyndorter efter dem. Samlarkulturens folk blir inte heller så många, vilket minskar möjligheterna att finna fyndorter. Inte heller blir fynden så märkvärdiga, några flintstenar, som lika gärna kan ha kommit dit av en slump. Människan lämnade Afrika för 80 000 år sedan. Varför jagades inte stora djuren ut då? Jag tror, att de inte kunde.

Storviltsjakten uppfanns eller åtminstone förbättrades avsevärt under sista istiden. Folk som blivit kvar i Sibirien efter en värmeperiod, tvingades finna nya sätt att försörja sig, eller svälta ihjäl. Fyndorter finns kring Bajkalsjön. När isen började smälta, vandrade folk med en högt utvecklad jägarkultur in i Nordamerika norrifrån. Dessa kom att dominera över de gamla samlarna. Deras kvinnor rövades bort eller kanske kvinnorna själva valde att byta stam. Detta skulle kunna vara en förklaring till, varför man har olika fördelning av männen och kvinnornas DNA.

Utvecklingen går snabbt på DNA-området, och vi kommer snart att få se nya och mer detaljerade teorier om de paleolitiska vandringarna.

COLORADO (av Bertil Thörn)

Colorado är en delstat i västra USA. Staten upptogs i Unionen den 1 augusti, 1876 (dagen innan "Wild Bill" Hickock mördades i Deadwood). Det blev dess 38:e stat och den kallas "The Centennial State", då Unionen blev 100 år just det året. År 2000 hade staten 4 301 261 invånare. Residensstad är Denver. Staden kallas ofta för "The Mile High City", då den ligger på just en mile (1609 meter) över havet. Man befinner sig precis på den höjden, om man står på det 15:e trappsteget på statshusets trappa! Denver skryter med att man har i genomsnitt 300 solskensdagar per år. Alltså mera än till exempel San Diego eller Miami City. Statens namn förkortas CO.

Geografi

Colorado en av de tre stater, som har helt raka longitud- och latitudlinjer som gränser (de övriga är Wyoming och Utah). Öster om Klippiga Bergens Front Range Colorados del av Great Plains, med höjder på mellan 1000 och 2000 meter över havet. Kansas och Nebraska gränsar till Colorado i öst. Slätterna är sparsamt befolkade; de flesta bor längs med floderna South Platte och Arkansas River. Nederbörden är sparsam. Normalt sett faller bara 370 millimeter regn om året. Majoriteten av landet används till betesmark eller torrjordbruk. Vintervete är en vanlig gröda. De flesta orter i regionen har både ett vattentorn och en spannmålssilo.

De större städerna ligger precis öst om Front Range, längs den så kallade I-25-korridoren. Majoriteten av befolkningen i Colorado bor längs den här tätbebyggda sträckan.

I Front Range finns bergstoppar som Longs Peak, Mount Evans, Pikes Peak och Spanish Peaks, som ligger nära Walsenburg i syd. Området avvattnas mot öster, är skogstäckt och delvis urbaniserat.

Väst om Front Range ligger Continental Divide, och väster om denna ligger Western Slope. Vatten väster om Continental Divide rinner ut i Stilla havet genom Coloradofloden.

Inom Klippiga Bergen finns många stora parker och många dammar. I norr, på östra sidan om Continental Divide, ligger North Park. North Park avvattnas av floden North Platte, som flyter norrut in i Wyoming. På västra sidan av Continental Divide ligger Middle Park, som dräneras av Coloradofloden. South Park är South Platte-flodens ursprung. I syd ligger San Luis-dalen, ursprunget till Rio Grande River, som rinner ut genom New Mexico.

Klippiga Bergen inom Colorado innehåller 54 toppar som är över 14 000 fot (4270 meter), de är kända som "Fourteeners". Bergen är skogsklädda upp till trädgränsen vid 4000 meters höjd i södra Colorado, och till ungefär 3200 meters höjd i norra Colorado. Klippiga Bergen är bara snötäckta under vintern, och majoriteten av all snö har smält i augusti, förutom ett par små glaciärer.

I Colorado ligger även de kända skidorterna Aspen, Vail, Crested Butte och Steamboat Springs.

Historia

Staten döptes efter det spanska ordet "colorado" som betyder "rödfärgad". Det syftar förmodligen på delstatens röda sandsten. En alternativ förklaring är Coloradoflodens rödaktigt bruna färg.

Det område som utgör dagens Colorado blev en del av USA år 1803, i och med Louisianaköpet, men då inte som en stat utan bara som en del av landet. Guldruschen 1859 ledde till att många nybyggare flyttade till området runt Denver, även om befolkningsantalet sjönk drastiskt efter en initial gruvboom. Colorado blev ett amerikanskt territorium den 28 februari 1861, och Colorado blev en delstat den 1 augusti 1876. Kvinnlig rösträtt infördes i staten den 7 november 1893.

Tre olika krigsfartyg har genom åren fått namnet USS Colorado efter staten.

Demografi

Historisk befolkning

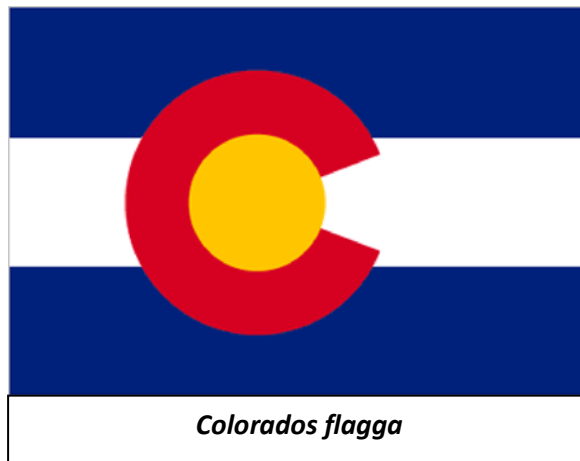
Folkräkningsår	Befolkning
1860	34 277
1870	39 864
1880	194 327
1890	413 249
1900	539 700
1910	799 024
1920	939 629
1930	1 035 791
1940	1 123 296
1950	1 325 089
1960	1 753 947
1970	2 207 259
1980	2 889 964
1990	3 294 394
2000	4 301 261



Statens residensstad och största stad är Denver och i Denvers storstadsområde inklusive inkorporerade ytterområden, Denver Aurora Metropolitan area, bor ungefär 2,5 miljoner människor vilket är mer än hälften av statens hela befolkning.

Religion

Kristendom – 75 %
Protestanter – 48 %
Baptister – 9 %
Metodister – 5 %
Lutheraner – 5 %
Anglikaner – 3 %
Presbyterianer – 3 %
Andra protestantiska kyrkor – 23 %
Katoliker – 24 %
Mormoner – 2 %
Övriga kristna – 1 %
Judar – 2 %
Andra religioner – 1 %
Ickereligiösa – 22 %



Colorado, specifikt staden Colorado Springs, är ett högkvarter för många olika kristna grupper varav majoriteten är protestantiska. "Focus on the Family" är en välkänd konservativ kristen organisation i området. I och med invandringen av latinamerikaner blir katolicismen mer och mer vanlig, men precis som många andra västliga delstater har staten en stor andel icketroende.

Städer

Denver - 557 917 (2005)
Colorado Springs - 369 815
Aurora - 297 235
Lakewood - 140 671
Fort Collins - 128 026

Sammanfattande data

Största stad	Denver
Guvernör	Bill Ritter D
Area	Rankad 8:e
- total	269 837 km ²
- land	268 879 km ²
- vatten	962 km ²
- andel vatten	0,36 %
Folkmängd	Rankad 22:a
- total	4 753 377 (2006)
Befolkningsstäthet	Rankad 37:e
- total	17,13 inv/km ²
Inträdde i unionen	
- ordning	38:e
- datum	1 augusti, 1876
Tidszon	Mountain Time - 8 tim
Längd	451 km
Bredd	612 km
Topografi	
- högsta punkt	4 399 meter
- medelnivå	2 073 meter
- lägsta punkt	1 021 meter



DET SISTA INDIANKRIGET (av Hans-Olof Ohlsson)

Vårvintern 1915 utspelade sig ett antal sammanstötningar, som har kommit att kallas det sista stora indiankriget i USA.

År 1900 ansågs samtliga indianer vara under kontroll. De vita grannarna till Southern Ute reservation skulle emellertid kunna vittna om att detta var felaktigt. Under många år hade traktens ranchägare förlorat boskap och får som hjälp till försörjningen till rymlingar från reservatet. De tog emellertid förlusterna med fattning, eftersom de var medvetna om, att indianerna många gånger levde under svältgränsen.

Invånarna på reservatet var uter och paiuter. Båda dessa stammar hade varit nomadiserande och det är lätt att förstå, att de hade svårt att hålla sig inom reservatets gränser. En del små indianband levde ett fritt liv utanför reservatet.

Posey

En av ledarna för dessa små kringströvande band var en Paiute som hette Posey. Posey och hans män var långtifrån ofarliga att råka ut för ute i vildmarken. I synnerhet om man försökte spåra upp djur, som hade försvunnit från hjorden. Det sägs, att fyrtio fåraherdar och cowboys mist livet mellan 1900 och 1915 under sådana omständigheter. Följande yttrande av en tjänsteman på reservatet finns bevarat. Det ställdes till några irriterade ranchägare:

Jag kan inte hindra stammens unga män att följa Posey. Här händer inget annat spännande än en och annan basketbollmatch, men för den som ger sig upp i bergen kan det vankas en och annan skalp och det skulle inte falla någon i stammen in att skvallra, och så flickorna, ingen flicka kan stå emot en sådan hejare.

Polk, Tse-Na-Gat

Posey hade gift sig med systemen till utehövding av Weeminuchestammen vid namn Polk. Polk hade en son som döptes till Tse-Na-Gat. Detta namn betyder gråtbarn. När sonen höll på att lära sig gå, föll han in i en eld och brände sig svårt, varefter han naturligtvis grät en hel del. Namnet skapade förmodligen också ett mindervärdeskomplex hos sonen, som under sin ungdom försökte övervinna detta genom att utföra många gånger dumdristiga handlingar. Detta namn kanske till och med utgjorde en av anledningarna till det s.k. utekriget 1915.

Juan Chacon

År 1914 hände följande: På väg till agenturen träffade Tse-Na-Gat en fåraherde vid namn Juan Chacon, som hade tjänat 300 dollar och var på vägmed presenter till sin unga hustru, en uteflicka.



Tillfångatagna uteindianer på väg till Salt Lake City efter kriget. Nummer fyra från vänster är sheriffen Nebecker och nummer sex är Posey, nummer sju är Tse-Na-Gat

När denne hörde talas om Juans 300 dollar, dödade han honom. När Tse-Na-Gat sedan höll på att gömma offrets kropp, dök några uteindianer upp. Dessa vågade först inte tala om vad de sett för myndigheterna. Dels var de rädda för Tse-Na-Gat, dels var de rädda för att själva få skulden för det inträffade.

Jenkins

Det dröjde inte länge förrän indianagenten, som hette Jenkins, hade fått reda på vad som hänt och utfärdet en arresteringsorder på Tse-Na-Gat. Några dagar senare begav sig Jenkins iväg till Poseys läger tillsammans med 12

indianpoliserna. Posey var inte där, men det var Polk och Tse-Na-Gat. När poliserna närmade sig sköt Polk ett par varningsskott (?) som var nära att träffa. Situationen var hotfull. Ett trettiotal välbeväpnade indianer hade radat upp sig bakom sin ledare. Jenkins och hans poliserna återvände till agenturen.

Vinterläger vid Cottonwood Wash

Efter att ha under sommaren ha jagat längre söderut återvände Polk och hans uteindianer till sitt vanliga vinterläger vid Cottonwood Wash. Närmaste stad till Polks läger var Bluff i Utah med en befolkning på 150 personer. Dessa och ranchägarna hade varit vana vid att det fösvann ett och annat djur på nätterna. Men nu verkade det som den lättköpta framgången mot Jenkins stigit indianerna åt huvudet. De slaktade boskap mitt på dagen och släntrade skrävande omkring på stadens gator och skröt med att om de vita tänkte bråka så var de redo.

Nebeker

Aquila Nebeker, statspolis för Utah, fick i uppdrag, att fånga Tse-na-Gat och återföra Polk och hans anhängare till reservatet. I Cortez mönstrade Nebeker in fyra hårdföra extrapoliser.

För att vilseleda Polk och hans sympatisörer skulle poliserna en och en ta sig till Bluff. Två av poliserna skulle gömma sig bakom lägret, medan Nebeker och de övriga två skulle rida in i lägret från framsidan och gripa Polk med vapenhot. Vädret var mycket dåligt. Det rådde snöstorm. På vägen hejdades de emellertid av en skara indianer, som talade om för poliserna vad som skulle hända dem, om de försökte ta sig in i lägret. De slog till reträtt.

Posey försöker undvika strid

Posey fick snart reda på det misslyckade arresteringsförsöket. Han hade i hemlighet samlat ihop femtio äventyrslystna uteindianer. Han begav sig till Polks läger och försökte få denne att retirera söderut till Navajoreservatet, för att undvika en strid. Han förstod, att den store Nebeker skulle återkomma med mer folk. Men den högmodige Polk ville inte lyssna. Dom kunde gott få komma.

Gingles

Tillbaka i Cortez instruerade Nebeker sheriffen Gingles, att utrusta ett uppbåd.

17 februari hade Gingles samlat ett uppbåd på 26 man och begav sig iväg från Cortez. På vägen skulle ytterligare 20 man tillstöta.

Nebeker hade begivit sig till Blanding två dagar tidigare. Där fick han olycksbådande rapporter. Polk hade förstärkt sina ställningar och i söder kunde man se Poseys röksignaler. Efter två dagar nådde Gingles och hans uppbåd Blanding på kvällen. Flera av ryttarna var så stelfrusna att de fick lyftas av sina hästar. Trots detta förklarade Nebeker, att färden genast måste fortsättas. Han stannade själv i Blanding, till mångas förbittring.

Avsevärt försenade av det fruktansvärda ovädet red uppbådet in i Bluff klockan sex på morgonen och fortsatte genast mot lägret, som låg på två km:s avstånd.

Striden

En hård strid utbröt. Just som poliserna verkade ha fått övertaget, dök Posey och hans krigare upp och striden tog en annan vändning. Det kunde ha slutat med en katastrof för uppbådet, men Posey föredrog, att förena sina styrkor med Polks, samt dra sig tillbaka till en starkare ställning vid Butlers Wash. Innan han gjorde det skickade han emellertid några skott in i Bluff och skar av telefonledningarna till Blanding. En av de styrande i staden avlämnade just en hysterisk telefonrapport till Nebeker. Det sista han skrek i telefonen var: massaker!

Förstärkningar

Nebeker telegraferade till Shiprock i New Mexiko och rekvirerade en trupp navajopoliser, samt begärde hjälp från kavalleriet.

Samma eftermiddag gjorde Gingles en sammanfattning av situationen: En extrapolis hade stupat, en var döende och åtta var sårade. Fem man var försvunna. Indianernas förluster var åtta stupade, ett tjugotal sårade och sex tillfångatagna, alla Polks Paiuter. Polks anseende hade fått sig en knäck.

Kavalleriet; (General Scott)

Nebeker gjorde ytterligare ett försök att få indianerna att ge upp, men möttes av en skur av kulor och tvingades fly från platsen. Han avvaktade kavalleriets ankomst. Det kom. Två man, en av dem den så kallad fredsmäklaren, general Hugh S. Scott. Han begav sig till Mexican Hat isällskap med sin adjutant, överste Michie. Han avböjde bestämt erbjudande om eskort av Nebeker.

Förhandlingar

I två dagar väntade Scott på att Posey skulle göra första draget. På tredje dagen infann sig en Paiute, som meddelade, att Posey ville träffa generalen.

Nästa dag följde männen den indianske vägvisaren till Comb Ridge, 10 km norrut. I en cirkel på marken satt 23 uter och paiuter, bland dem Posey, Polk och Tse-Na-Gat. Ingenting hände på en lång stund. Sedan sade generalen: Det står en fet ungtjur där borta. Om någon slaktar den, kan vi få en bit mat.

Det blev en kort överläggning. Scott avslutade: Nu måste Posey, Polk och Tse-Na-Gat följa med mig till Salt Lake City. Indianerna nickade bifall.

Rättegång

Tre veckor senare var rättegången avslutad. Tse-Na-Gat frikändes i brist på bevis. De båda hövdingarna kom undan med varsin varning.

DURANGO/ STRATER HOTEL (av Hans-Olof Ohlsson)

Till denna region i sydvästra Colorado flockades prospekterare och gruvarbetare på 1870-talet. Även nybyggare slog sig ner här i Animasflodens bördiga dalgång. Själva staden grundades av Denver and Rio Grande Railway Company år 1879. Bolaget planerade den charmiga stadskärnan, som finns kvar än idag. Durango kallades Smelter Town eller den nya staden i vildmarken.

På grund av den växande ekonomin drogs andra affärsidkare och entreprenörer till staden. Nykomlingarna byggde skolor, kyrkor och många av de fina byggnader och viktorska hus, som fortfarande står kvar idag. Durango ansågs, åtminstone av sina egna invånare vara den stad i USA, som var mest modern och up-to-date. Man hade elektrisk gatubelysning, telefon, elektrisk spårvagn och en trevånings skyskrapa med elektrisk hiss. 1887 byggdes det efter dåtidens mått fantastiskt moderna hotellet, Strater Hotel. Sitt namn har det efter grundaren, Henry Strater, som också drev ett apotek, som låg på hörnet i hotellbyggnaden. Det kostade 70 000 dollar att bygga. Det hade värme i alla rum, så många av stadens invånare flyttade in på hotellet under de kallaste vintermånaderna. Det hade dock inte moderna bekvämligheter. En del rum hade tvättställ och till och med pianon, men städerskan fick tömma pottorna varje morgon. Hotellet har undergått fortlöpande renowing och modernisering. Men detta har skett mycket pietetsfullt. Hotellets samling av amerikanska valnötmöbler från den viktorska eran är en av de största i världen och man kan se många andra antikviteter i hotellets lokaler.



Många kända personer har bott på hotellet. En av dem är västernförfattaren Louis L'Amour. Han frågade alltid efter rummet över Diamond Belle Saloon, rum 222. Ljudet från Honky Tonk-musiken fick honom i rätt stämning och inspirerade honom att skriva sina västernromaner. I själva verket har en hel del av hans Sacketromaner skrivits på Strater Hotell. Rum 222 heter numera Louis L'Amours rum.

På 1920-talet upptäcktes olja i området. Gruvdriften har fått allt mindre betydelse för ekonomin, medan olje- och gasutvinning samt turismen har fått allt större betydelse.

Durango har idag ca 14 000 invånare.

DURANGO SILVERTON SMALSPÅR (av Bertil Thörn)

De som varit med oss tidigare vet att jag naturligtvis inte kan låta bli att tala om tåg åtminstone vid något tillfälle. Och här är ett sådant tillfälle. I Durango, som blir vårt nästa stopp, finns nämligen en av många turisttåglinjer som är i kommersiellt bruk. Och det här är en ganska stor och välkänd verksamhet. Nämligen den ångloksdragna smalspårstrafiken från Durango, längs Animas Rivers floddal upp genom San Juan Mountains, till den gamla gruvstaden Silverton.

Under den starke ledaren, general William Palmer, hade bolaget Denver & Rio Grande, som bildats 1870, redan hunnit utveckla ett stort smalspårigt järnvägsnätverk i Colorado. Smalspår har en spårbredd på 914 mm i jämförelse med våra normalspår som har 1430 mm. Ett huvudspår ledde från Denver, ner genom Colorado Springs och Pueblo till Walsenburg. Sedan hade man anslutningsspår västerut mot Antonito i Colorado och Chama i New Mexico. Utbyggnaden mot Durango tog fart i juli 1881. När man väl nådde dit påbörjades omedelbart byggandet av anslutningen till gruvstaden Silverton.

Arbetsstyrkan uppgick till omkring 500 man, många var nyanlända immigranter. Speciellt var det Irländare och Kineser. Deras dagliga inkomst av det hårda och farliga arbetet var så låg som \$2.25). Arbetet pågick oförtrutet genom hela den hårda vintern 1881-82. Arbetsförhållandena var många gånger omänskliga. En del arbetare bodde till och med i jordhålor, som de grävt ut i slänterna, hellre än i de isolerade och tunnväggiga järnvägsagnar, som bolaget tillhandahöll.

Spåret följde Animas River, men på de platser där floden rann fram genom djupa bergsskärningar var man tvungen att spränga ut en hylla högt uppe på bergssidan, där spåret kunde läggas. Ett farligt arbete som krävde enorma mängder av sprängämnen. Just den här järnvägen kom därför att bli en av de allra dyraste i hela USA. Upp emot 100 000 dollar per mile!

Man nådde slutligen fram till Silverton i juli 1882. Då hade man lagt nära åtta mil spår genom den svårast tänkbara terräng. En bedrift som kanske bara överskuggades av Central Pacific Railroads mastodontarbete genom den kaliforniska bergskedjan Sierra Nevada. År 1968 tillerkändes slutligen den här bedriften titeln National Historic Civil Engineering Landmark.

Staden Durango skapades alltså av The Denver & Rio Grande Railroad Company 1880. Bolaget hade i flera år strävat efter att nå fram till de rika mineralförekomsterna i San Juan Mountains. Platsen där staden Durango byggdes ansågs vara lämpligt placerad för det ändamålet. När järnvägen väl var byggd så utvecklades staden mycket snabbt till ett viktigt centrum. Smältverket hade man börjat bygga redan innan järnvägen till Silverton var klar.

Det ursprungliga järnvägsbolaget Denver & Rio Grande såldes i mars 1981 och numera är det ett bolag som heter Durango Silverton Narrow Gauge som driver trafiken. Sunnysidegruvan i Silverton stängdes för gott 1991, men staden finns fortfarande kvar och har behållit mycket av sin prägel från gamla tider. Idag är det helt och hållet en turiststad. Och tågen finns alltså fortfarande kvar, ännu 127 år efter starten. Och de är populärare än någonsin! Linjen byggdes ursprungligen för att frakta värdefull silver- och guldmalm ner från Silvertongruvorna till smältverket i Durango. Men idag är det uteslutande turisttrafik det handlar om. Och man har hållit fast vid det gamla.

Det här är en linje som kör enbart med koleldade ånglok. Man har ett drygt halvdussin maskiner i mer eller mindre kontinuerlig trafik. Alla är av den modelltyp som kallas Mikado och som har en hjulaxelkonfiguration som man benämner 2-8-2. Det innebär en odreven, spårande axel längst fram. Tre koppelstängsdrivna axlar för driften och en odreven stödaxel rakt under förarkabinen. Man har två olika modellstorlekar. K-28 med något sämre dragkraft än storleken K-36. Alla maskinerna är byggda på 1920-talet dels av American Locomotive Company i Schenectady, New York och dels av Baldwin Locomotives Works i Philadelphia. Man har också ett mindre C-18-lok, som byggdes redan 1893, och som helrenoverades förra året. Jag vet inte om man kör trafik med det, men det har numret 315, om ni ska gå ner till stationen i Durango och råkar få se det.



På de 3,5 timmar det tar från Durango upp till Silverton har man klarat av en stigning på nästan 1000 meter. Och så har man blivit \$75 fattigare, men fått en naturupplevelse som inte går av för hackor. Dessutom kan man lägga ytterligare några dollar på allt turistikramset – modelltåg till exempel – uppe i Silverton, under de två timmar tåget står där, innan det tar en ner till Durango igen. Det är alltså en heldagaktivitet det handlar om och därför har vi inte kunnat lägga in det i vårt program. Men nu har jag i alla fall fått prata lite om tåg. Och det kändes bra!

EL RANCHO HOTEL (av Bertil Thörn)

El Rancho Hotel i Gallup, New Mexico, öppnades formellt den 17 december 1937. Det byggdes för filmproducenten och regissören, David W. Griffith. Genom den mängd av filmer som gjordes i området kom många av dåtidens mest kända skådespelare hit. Skådespelare som Ronald Reagan, Spencer Tracy, Katharine Hepburn, Errol Flynn och Kirk Douglas bland andra. Signerade foton av stjärnorna, navajomattor och uppstoppade jakttroféer täcker idag väggarna i den magnifika två-vånings öppna hotellobbyn. På varje rumsdörr finns en namnskylt med någon av de berömda filmstjärnorna.



som nu i allt större skaror färdades fram och tillbaka längs den omsusade Route 66.

Hotellet skyddas idag av National Historic Preservation Society. 1986 köptes det, då tämligen nedgångna, hotellet av en äldre gentleman, som gjort sig en förmögenhet på juvelaffärer. Mr. Armand Ortega. Han rustade upp hotellet till sin forna glans och har sedan dess hållit sin skyddande hand över det som en slags personlig hobby.

Hotellet byggdes av byggmästaren Joe Masaglia på uppdrag av David Griffiths bror, biografägaren och tillika filmdirektören Robert "Griff" Griffith. Griffith kom till Gallup ursprungligen för att leda en filminspelning. Men senare återvände han för att dels köpa och driva den lokala biografen, Chief Theater, men också för att bygga hotellet. Från 1930-talet ända fram till 1950-talet kom hotellet att bli den centrala punkten för alla filmstjärnor som kom hit för inspelningar, inte minst i "Griffs" mera berömda bror, David Griffiths filmer. Men det blev snabbt också ett av de mera populära stoppen för turister,

Att hotellet blev så populärt i filmbranschen, berodde på dess läge och närheten till fantastiska inspelningsplatser i ett storslaget landskap. Samtidigt innebar det här att många Gallupbor engagerades som statister och att navjaindianer också fick arbete.

Men det blev också föremål för mycket avundssjukt skvaller i staden. Stjärnorna kom till Gallup ombord på de på den tiden luxuösa Santa Fe Railway-tågen. Men redan vid stationen i Gallup fick de en omtumlande insikt i hur folk levde ute i landet. Här möttes de av hästdragna vagnar, som transporterade dem på dammiga gator till hotellet. Varje gång ett nytt filmteam kom med tågen, var stadsborna på plats och begäpade storögt alla kändisar. Sedan gick naturligtvis ryktena i sta'n om hur stjärnorna levde på hotellet. Hur spriten flödade natt och dag. De anställda på hotellet kunde naturligtvis inte hålla tyst om vad de såg och hörde. Och det var snart känt att en sådan som Errol Flynn "jobbade hela dagarna och sedan söp hela nätterna", vilket naturligtvis var en något tillspetsad sanning. John Wayne försvann för det mesta direkt ut till Monument Valley, så om honom gick ryktena mest bland navajoindianerna på reservatet.

El Rancho var länkat till Hollywood och till dess filmindustri från 1940 till omkring 1965, då Westernfilmepoken hade passerat sin topp. Lockelsen i de majestätiska landskapsvyerna var inte längre tillräckligt och dessutom kunde amerikanerna nu själva uppleva det på plats, i och med att bilar hade blivit var mans egendom och Route 66 och den nästan helt färdigbyggda Interstate 40 på några timmar tog de allra flesta rakt ut i den legendomspunna Western.

FORT APACHE (av Bertil Thörn)

I juli 1869 ledde major John Green en trupp på 120 soldater ur 1:a Kavalleriet på en rekognoseringstur från Camp Goodwin och Camp Grant upp till området i närheten av White Mountain. Uppdraget var egentligen att döda så många apacher man kunde tänkas träffa på. När man kommit upp i närheten av den plats, där Fort Apache nu ligger, hittade man stora odlingar av majs längs White River. En apacheledare, som de vita kallade Miguel, bjöd in soldaterna till sitt läger. Major Green skickade kapten John Barry, med en mindre styrka och med order att "om möjligt utplåna hela lägret!"

När Barry nådde fram till Miguel's by, fann han vita fredsflaggor vajande över byn och män kvinnor och barn kom ut och mötte dem med mat och allehanda gåvor. De tog till och med av sin majs och gav soldaternas hästar som foder. Kapten Barry överraskades av det hjärtliga mottagandet så till den milda grad, att han sa: "om vi hade börjat skjuta på dem, hade det inte varit något annat än kallblodigt mord!"



Major Green återvände till White Mountain igen i november och mötte återigen flera av apachernas ledare. Bland dem också denne Miguel. De kom till slut överens om att soldaterna skulle anlägga en militärpost och att ett reservat skulle upprättas för indianerna, som då föreslog platsen där White Rivers norra och östra grenar förenades.

Green rapporterade att platsen var mycket väl vald. Bra klimat, gott om byggnadsmaterial och mycket bördig jord. Men han ansåg också att förslaget, att inrätta ett reservat för indianerna här, hade stora strategiska fördelar. Det skulle innebära, att indianerna var tvungna att hålla sig på reservatet. Soldaterna skulle kunna kontrollera vad och hur mycket de odlade och därigenom förhindra, att de skaffade sig ett överskott, som de sedan skulle kunna sälja till andra, upproriska apacheband. En militärpost här skulle innebära fördelar, då man lättare härifrån kunde kontrollera andra fientliga grupper och hans uppfattning var, att det snabbare än någon annan åtgärd skulle bidra, till att få ett slut på apachekrigen.

Följande vår skickades soldater ur 21:a Infanteriet och 1:a Kavalleriet ut för att bygga upp en militärpost vid White River. Den 16 maj 1870 påbörjades byggandet av det som först kallades Camp Ord, efter militärbefälhavaren i Arizona, brigadgeneral Edward Otto Ord. Men redan samma höst ändrades namnet till Camp Mogollon, för att ytterligare bara en månad senare på nytt ändra namn till Camp Thomas, till åminnelse av generalmajor George W. Thomas, som under Inbördeskriget fått smeknamnet "Klippan från Chickamauga". Men inte ens det namnet höll så länge, utan den 2 april 1871, gavs posten namnet Camp Apache, som i april 1879 till slut blev Fort Apache.

Förhållandet mellan militären och de kringlevande apacherna var ansträngt under de första 20 åren av postens existens. Trupper från Fort Apache jagade och stred mot upproriska indiagrupper, som leddes av sådana ledare som Geronimo, Chato och Chihuahua, ända till dess att Geronimo, som den siste krigsledaren, till slut gav upp år 1886.

Den mest kritiska händelsen vid fortet kom i augusti 1881, när en medicinman hade börjat predika en Ghost Dance-liknande förkunnelse på reservatet. Myndigheterna överreagerade, som vanligt är man böjd att säga, och skickade militär att arrestera medicinmannen. Resultatet blev den allvarliga och onödiga striden vid Cibeque, den 30 augusti, då flera soldater dödades, bland dem en av kompanicheferna, kapten Hentig, när de apacheindianer truppen hade med sig som vägvisare, plötsligt vände sig mot soldaterna och allmän skottlossning utbröt. Dagen därpå angrep indianerna också själva fortet, även om dagens apacher påstår att det aldrig inträffade! Vid fortet finns idag en minnessten över de soldater som dödades. Det här var det enda tillfället under hela krigshistorien när apachespejare vände sig mot de trupper som de hade i uppdrag att hjälpa.

Fortet fortsatte att vara en aktiv militärpost ända till 1922, då armén övergav platsen. Ett år senare övertogs byggnaderna av Indianbyrån, som här inrättade Theodore Roosevelt Indian Boarding School. Skolan var i första hand avsedd för navajobarn. Men från 1930-talet var det huvudsakligen apachebarn som gick här. Ännu idag fungerar den som mellanstadieskola och drivs av stammen själva. Den gamla huvudbyggnaden är idag också postkontor för byn Fort Apache.

Ett flertal byggnader finns kvar här ända sedan indiankrigens dagar. Bland annat det blockhus som general Crook använde som sitt högkvarter och sin bostad, när han tjänstgjorde här. Här finns också ett tämligen nybyggt museum.

FORT BOWIE OCH APACHE PASS (av Hans-Olof Ohlsson)

Apache Pass ligger mellan Dos Cabezas Mountains och Chiricahua Mountains. Det är 6.5 km långt och ligger 1560 m över havet. Mitt i passet ligger en färskvattenkälla, Apache Spring. Apache Pass blev amerikanskt territorium genom Gadsdenköpet 1854. Efter amerikansk-mexikanska kriget tillföll ett väldigt landområde USA. Kalifornien, New Mexico, Arizona, Utah, Nevada och Colorado blev amerikanskt.

Men när man ville bygga en järnväg, som skulle förbinda de sydliga staterna med Kalifornien, fann man att den lämpligaste sträckningen för en sådan järnväg var söder gränsen. Gränsdragningen var också något oklar. Det fanns en sorts no mans land i vad som nu är södra New Mexiko och södra Arizona. Mexiko behövde pengar och Gadsden, som var USA:s minister i Mexiko, köpte ett landområde stort som Pennsylvania för 10 milj. dollar av Mexikos diktator, Santa Anna. Detta var inte populärt hos den mexikanska befolkningen och fick till följd att Santa Anna fick avgå.

1856 byggdes en militärväg genom passet, som skulle förbinda Fort Thorn i New Mexico med Fort Yuma i Kalifornien.

Diligenserna

1857 fick Overland Mail Co kontrakt för \$600 000 om året för post mellan Förenta Staterna och Kalifornien. En Butterfield diligensstation byggdes ett par hundra meter från Apache spring. Butterfield Overland Mail transporterade post och passagerare 2 gånger i veckan mellan St Louis och San Fransisco, ca 4500km.

141 stationer betjänade linjen. Brev kostade 10cent och passagerare \$150 plus måltider. Färden tog mellan 23 och 25 dagar, 180 till 200 km per dag. Diligensstationen i Apache Pass var byggd i form av ett L. Det fanns skottgluggar i väggarna. Personalen omfattade cirka 10 man. Stationschef var Jim Tevis.

Bascomaffären

Coshise och hans Chiricahuaapacher hade ett relativt gott förhållande till amerikanerna. De hade t o m hjälpt till att anskaffa byggnadsmaterial till den nya diligensstationen

3 februari 1861 anlände Löjtnant George N Bascom med en avdelning soldater till Apache Pass i sökandet efter en pojke, Felix Ward (Mickey Free). Man slog läger läger i Siphon Canyon och lät skicka bud efter Coshise.

Coshise anlände i sällskap med sin bror, två brorsöner, en kvinna och ett barn för överläggningar. Han hade ingen anledning att misstänka någon form av bedrägeri. Han kom väl överens med amerikanerna och hans samvete var rent. När sällskapet kom in i Bascoms tält, blev de omringade av soldater. Bascom krävde att Coshise snarast skulle lämna tillbaka en del stulen boskap och den kidnappade pojken. Coshise erbjöd sig att försöka köpa tillbaka boskapen och pojken från de Coyotero-apacher, som han misstänkte låg bakom det hela. Men Bascom förklarade att Coshise och hans sällskap skulle hållas som gisslan.

Coshise skar då snabbt upp ett hål i tältduken och flydde dramatiskt. De övriga i hans sällskap tillfångatogs.

Dagen därpå red Coshise fram mot diligensstationen i spetsen för en stor skara krigare. De visade vit flagg och ville uppenbarligen förhandla. Bascom red emot dem under vit flagg, men tvekade. Han blev misstänksam. Tre anställda vid stationen fortsatte emellertid. De ansåg sig vara goda vänner till Coshise. Plötsligt rusade en grupp indianer mot de tre männen. De lyckades tillfångata en av dem, James F Wallace. De andra två vände och sprang för livet. Skottväxling utbröt mellan apacher och soldater. Båda de flyende sårades, den ene dödligt. Indianerna drog sig tillbaka.

Samma kväll överföll Coshise några fraktvagnar på väg in i passet från väster.

Gisslan utökades med ett antal personer. Åtta mexikaner, som var med vagnarna bands fast vid hjulen, varpå man eldade upp vagnar och mexikaner.

Coshise träffade Bascom ytterligare en gång nästa dag, 6 februari, för att utväxla fångar, men Bascom vägrade, om inte pojken ingick i överenskommelsen.

Samma kväll väntades två diligenser till Apache Pass, en från öster och en från Väster. Coshise tänkte överfalla båda. Den ena av dem anlände tidigt, så den klarade sig bra. Apacherna var inte beredda.

Den andra gick det lite värre för, men trots att ledarmulan blev skjuten och kusken blev sårad i benet, lyckades den också ta sig fram till diligensstationen.

8 februari anfölls en avdelning soldater, när de vattnade en hjord mulor vid Apache Spring. Apacherna lyckades få med sig 29 mulor. Coshise hade vid det här laget förmodligen fått förstärkningar av Mangas Coloradas och hans krigare.

Bascom hade skickat iväg kurirer efter hjälp. 10 februari kom läkaren Bernard Irwin med infantrieskort från Fort Buchanan och fyra dagar senare kom 2 kompanier dragoner under löjtnant Isaiah N Moore från Fort Breckenridge.

När trupperna sökte igenom området, fann de att Apacherna hade dragit sig tillbaka. De fann snart resterna av de brända mexikanerna bundna till de brända vagnarna. Strax därefter fann de svårt lemlästade kropparna av gisslan. Wallace var så vanställd att man bara kunde identifiera honom med hjälp av hans lagningar i tänderna.

19 februari lämnade trupperna Apache Pass. Men först stannade de till på platsen, där de begravt gisslan. Där hängde de sex apaches från några ekar och lät dem bli hängande som ett avskräckande exempel.

Bascomaffären fick Coshise att fatta ett intensivt hat mot amerikanerna, som skulle resultera i ett decennium långt blodigt krig.

Trots stora ansträngningar lyckades Coshise inte åstadkomma en utväxling av fångar. Apacherna dödade sin gisslan (4 stycken). Bascom lät hänga sex apachekrigare.

Striden i Apache Pass

Två månader efter Bascomaffären bröt inbördeskriget ut. Kongressen röstade för att låta diligenserna köra på en nordligare rutt över Salt Lake C. Diligensstationen i Apache Pass lades ned.

Under våren och sommaren 1862 Marscherade General Carleton med en truppstyrka (The California Column) österut från Kalifornien för att anfälla sydstatsstyrkorna, som invaderat Arizona och New Mexico.

I juni skickade Carleton förtrupper österut för att förbereda marschen till Rio Grande. Redan tidigare hade två kurirer blivit dödade i Apache pass. Senare utväxlade en av Carletons officerare och Coshise hälsningar i passet, men den natten dödades tre soldater, som kommit lite ifrån sina kamrater och apacherna öppnade dessutom eld in i soldaternas läger.

15 juli skickades ytterligare en förtrupp mot Apache Pass. Det var 126 man infanteri och kavalleri samt ett batteri bestående av 2 mountain howitzers under en kapten Thomas Roberts. Roberts delade upp sin styrka och fortsatte själv med 68 man och de två kanonerna in i passet, medan resterande styrka under kapten Cremony slog läger. När soldaterna intet ont anande och i en ganska utdragen kolonn nämade sig källan utsattes de för kraftig eld uppifrån från båda sidor från Mangas Coloradas och Coshises krigare som låg i bakhåll.

Soldaterna retirerade, men bara för att omgruppera och på nytt avancera under eldgivning mot den övergivna diligensstationen. De kunde inte nå källan eftersom Apacherna hade förskansat sig bakom klipporna på slutningarna och sköt oupphörligen mot dem, som försökte närma sig. Nu beordrade kapten Roberts fram artilleripjäserna, som snabbt öppnade en mördande eld mot de förskansade Apacherna, vilka tvingades dra sig tillbaka.

Roberts delade nu upp sin styrka. Häften stannade kvar vid den gamla stationen. Hälften skickades tillbaka västerut för att eskortera det efterföljande vagntåget. I förväg skickade han sex kurirer, som skulle informera kapten Cremony om läget. Dessa anfölls och under flykten kom en av soldaterna, vid namn John Teal, efter. Hans häst blev skjuten. Han tog skydd bakom den och försvarade sig tappert. Efter att han lyckats skjuta och såra Mangas Coloradas drog sig apacherna tillbaka och han kunde återförenas med sina kamrater efter en vandring till fots på 13 km med sadeln på axlarna.

När vagntåget kom till diligensstationen, gjorde man ett nytt försök att nå källan. Apacherna låg på nytt i bakhåll. Historien upprepade sig. Elden från artilleripjäserna skingrade apachekrigarna. Striden i Apache Pass var över. Efter att ha grävt ut källan för att öka vattenflödet, drog sig trupperna tillbaka. Roberts rapporterade två döda och två sårade och att man dödat nio indianer. En apachekrigare sade vid ett senare tillfälle: Vi hade klarat soldaterna om de inte haft sina kanoner.

Fort Bowie

General Carleton gav genast order om att bygga ett fort för att försvara den livsnödvändiga Apache Spring. Det var emellertid av provisorisk karaktär och liknade mer ett läger än ett fort. Det byggdes på en kulle ovanför Apache Spring. Man uppförde snabbt ca fyra fot höga bröstvärn av sten och i en total längd av 412 fot. Innanför bröstvärn byggdes ett blockhus av sten med skottgluggar. Garnisonen som oftast uppgick till 50 man, någon enstaka gång 100, bodde i tält eller i grotkliknande håligheter man grävt ut i kullen.

Trots att det var mycket primitivt, tjänade det sitt syfte. Apacherna skulle aldrig mer kontrollera Apache Pass.

1868 gjordes fortet större och bekvämare, samtidigt som man började bygga ett nytt fort ca 200 m sydost om det gamla.

I april 1869 flyttade garnisonen till det nya fortet. Det var byggt av adobe och var till skillnad mot det tidigare mycket välplanerat. När det övergavs 1894, bestod det av ca 35 byggnader.

Fred slöts med Coshise 1872. Ett reservat bildades i Chiricahua Mountains. Coshise dog 1874 och två år senare bildades ett nytt reservat vid San Carlos. Chiricahuaagenturen som agenten Tom Jeffords låtit bygga nedanför Fort Bowie lades ned. Ca en tredjedel av apacherna flyttade från Apache Pass till San Carlos. Resten stannade kvar i bergen i Arizona och Mexico.

Fort Bowie kom att spela en mycket viktig roll i kampen mot apacherna under de följande tio åren.

Reservatsindianerna flydde ett flertal gånger från San Carlos för att förena sig med sina "vilda" släktingar. Den sista stora incidenten inträffade 1885 då över 100 apacher under ledning av Geronimo och Naiche, Coshises son, gav sig iväg från San Carlos.

I september 1886 kapitulerade Geronimo till General Miles i Skeleton Canyon och apacherna fördes till fort Bowie för vidare befordran till fångenskap i Florida. 1894 övergavs fort Bowie.

FORT BOWIE (av Bertil Thörn)

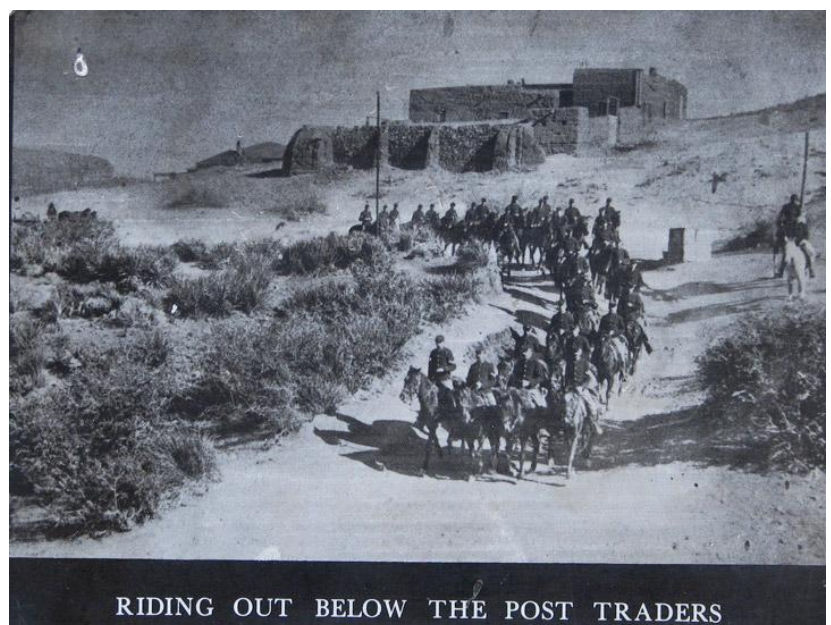
Fort Bowie National Historic Site, i sydöstra hörnet av Arizona, minner om den bittra konflikten mellan amerikanska armén och chiricahuaapacherna under 1800-talets andra hälft.

Fortet etablerades 1862, vid den tidigare diligensstationen Apache Pass, längs diligenslinjen Overland Mail. Det var här som den tidigare fredliga relationen mellan amerikanska myndigheter och apacherna tog slut år 1861, sedan en ung, oerfaren löjtnant, George Bascom, på tveksamma grunder anklagat chiricahuahövdingen Cochise för att ha kidnappat en vit pojke.

Efter en lång tid av misslyckade förhandlingar och okänsliga beslut från Bascoms sida lyckades Cochise fly, medan flera av hans familjemedlemmar togs till fånga av Bascom och senare hängdes, när apacherna inte lämnade tillbaka pojken.

Händelsen fick den tidigare fredsvänlige Cochise att ilska till och vända sig mot de vita. Regionen kastades plötsligt in i krigstillstånd och blev en fullständigt livsfarlig plats att vistas på. Regionen blev alltför farlig att trafikeras med diligenser och trafiken upphörde. I takt med att apachernas angrepp förvärrades, fattades beslut om att anlägga ett militärt fort i regionen. Oroligheterna skulle dock komma att pågå i ytterligare 25 år, innan definitiv fred till slut kunde uppnås.

En andra omtalad händelse inträffade också i Apache Pass. Det var i samband med Inbördeskriget, när general James Henry Carlton, med frivilligtrupper från Kalifornien, marscherade österut för att undsätta Nordstatstrupp, som pressades av Sydstatstrupp från Texas inne i New Mexi-



RIDING OUT BELOW THE POST TRADERS

co. När Carltons trupper nådde Apache Pass, den 15 juli 1862, råkade förtrupperna i bakhåll här. Ett bakhåll arrangerat av Cochise och hans apacher. En våldsam strid utkämpades här om vägen över själva passet. En strid som pågick i två dagar och som avgjordes först när Carlton lyckats föra fram artilleri.

Kanske var det den här händelsen och det faktum, att det fanns en säker vattenkälla uppe i passet, som gjorde att Carlton föreslog byggandet av ett fort här. I vilket fall som helst så startades bygget av ett fort här det året. Från början hade det mera formen av en tillfällig militärcamp än ett regelrätt fort. Men 1868 uppfördes mera permanenta byggnader en bit från den ursprungliga. Fortet kom sedan att bli en central punkt för arméns kampanjer mot apacherna under de kommande 18 åren.

Apachernas motstånd bröts slutligen i och med Geronimos kapitulation 1886 och chiricahuaapacherna förvisades till krigsfångenskap i Florida. Geronimo själv och hans allra sista anhängare, fördes efter kapitulationen hit till Fort Bowie. Deras familjer hade då redan tidigare skickats iväg till Florida. De hade då transporterats i armévagnar hela vägen upp till staden Holbrook, där de sattes på järnvägen. Men när det gällde Geronimo och Natches och deras anhängare, tordes inte överste Miles ta några risker med långa transporter. Han beordrade, på eget bevåg, ett specialtåg som hämtade upp de här sista krigsfångarna vid Bowie Station, bara någon mil norrut från fortet, hellre än att först transportera dem i vagnar hela vägen upp till Holbrook.

Efter den här händelsen blev det lugnt i Sydvästern. Fortet kom att degraderas till att bara bli ett diligensstopp på vägen till Kalifornien och 1894 stängdes det för gott. 1911 såldes landet för en spottstyver och byggnaderna monterades ned.

Först 1964 blev platsen förklarad som en National Historic Site. Idag försöker man bevara det som är kvar av fortets ruiner tillsammans med ruinen efter den gamla diligensstationen. En 2,5 km lång gångstig leder upp över Apache Pass och ner till platsen för det gamla fortet, där det nu finns ett visitor Center med en Park Ranger som antagligen kommer att berätta samma sak för dem av er som nu väljer att gå med oss dit. Vandringen dit ner kommer att ge er en känsla för den isolering som soldaterna här säkert kände, så långt från all ära och redlighet. Stigen kommer också att ta oss förbi den gamla Butterfield diligensstationen och källan uppe i passet som var så betydelsefull för kampen om den här platsen. På vägen dit passerar vi dessutom uppbyggda repliker av hur ett apacheläger kunde se ut vid den här tiden och vi kommer också att kunna gå runt på militärpostens gamla kyrkogård och se vilka öden som här mötte vissa av de soldater och andra som vistades här ute.

Vid Visitor Centret finns toalett och dricksvatten i ett riktigt hus. Där finns också en mindre gift shop, där vi säkert kan hitta en del intressant litteratur med mera.

FORT GARLAND (av Bertil Thörn)



byar i allmänhet var byggda här i regionen.

Fort Garland (1858 - 1883), Colorado. Byggs för att hysa två militära kompanier, vars uppgift var att skydda befolkningen i San Luis-dalen, som ligger i New Mexico. Bemanningen var alltså ungefär två till sex officerare och cirka hundra man. Fortet döptes efter general John Garland, som då var kommandant för "Military District of New Mexico". Fortet ersatte det tidigare Fort Massachussets, som legat någon mil längre norrut och som man ansåg låg strategiskt felplacerat och dessutom illa utsatt för det hårda klimatet i bergen.

Det nya fortet byggdes som ett antal envåningshus av adobelera i en fyrkant runt en central plaza, ungefär som

Under Inbördeskriget ingick postens trupper i försvaret mot de sydstatstrupper som försökte tränga upp i Colorado. Men sedan nordstatsstyrkorna drev tillbaka texastrupperna i striden vid Glorietta Pass, nära Santa Fe, 1862, blev det lugnare för garnisonen.

Överste Kit Carson och frivilligtrupper från New Mexico var stationerade här från 1868 och under den tiden lyckades han sluta ett fredsavtal med ute-indianerna 1867.

Enheter ur Nionde Kavalleriet (Buffalo Soldiers) var stationerade här mellan 1876 till 1879. Just året 1876 var dessa trupper involverade i de oroligheter, som då hade uppstått mellan ute-indianer och vita guldletare i La Plata-regionen. Garnisonen utökades då ordentligt under en tid. När oroligheterna väl avtog året därpå fick trupperna hjälpa till att föra ute-indianerna till sitt nya reservat.

Men på nytt uppstod oroligheter med ute-indianerna och 1879 kallade agenten, Nathan Meeker, på trupper från Fort Garland för att komma till White River Agency's skydd. Meeker och några andra dödades senare under oroligheterna och deras familjer togs som gisslan av missnöjda ute-indianer. Militären lyckades dock befria fångarna och ute-indianerna flyttades ännu en gång. Nu till en plats som samtidigt gjorde att Fort Garland inte längre behövdes, varför det avvecklades några år senare, 1883.

I dag förvaltas det av Colorado Historical Society och drivs som ett museum, där man kan se hur posten såg ut en gång i tiden.

FORT HAYS (av Bertil Thörn)

Fort Hays var en betydelsefull armépost, som var aktiv från 1865 till 1889. Ursprungligen hette den Fort Fletcher (efter guvernör Thomas C. Fletcher från Missouri). Den låg åtta kilometer söder om nuvarande staden Walker, Kansas, och invigdes den 11 oktober 1865. Trupper stationerade vid Fort Fletcher hade i uppdrag att skydda transporter längs Smoky Hill Trail, vägen till Denver, samt diligenser tillhörande Butterfield Overland Despatch. Men trots närvaron av soldater fortsatte cheyenner och arapaho sina angrepp mot trafiken längs vägen. David Butterfield, ägaren av Butterfield Overland, gick i konkurs och linjen lades ner. Eftersom ingen trafik längre förekom på vägen, så stängdes också Fort Fletcher i maj 1866.

Den 11 oktober bemannades dock fortet på nytt. Men nu var det flyttat till sammanflödet av Big Creeks båda armar, en halv kilometer norr om den tidigare platsen. Union Pacific Railway, östra divisionen, höll nu på att byggas, praktiskt taget parallellt med Smoky Hill Trail, och järnvägsbyggarna behövde ha militärt skydd.

I december döptes Fort Fletcher om till Fort Hays, till åminnelse av brigadgeneral Alexander Hays, som hade dödats under Inbördeskriget. När järnvägen väl började närma sig Fort Hays, så visade det sig, att den ändå skulle komma att passerat drygt åtta kilometer norr om posten.

Det var en missräkning. För armén hade nämligen tänkt sig att nyttja Fort Hays som en försörjningspunkt för andra militärposter i området och därför var det viktigt att det låg intill järnvägen. Ett beslut togs därför, att ännu en gång flytta fortet. Våren 1867 stod det nya Fort Hays nästan färdigt och den 23 juni, bara två veckor efter att en svår översvämning nästan spolat bort det gamla fortet och dödat nio soldater och civila, så flyttade man in och tog det nya Fort Hays i besittning. När sedan järnvägen nådde fram, efter ytterligare ett par månader, kunde man börja bygga upp de lager man behövde för att försörja fortet söder och väster om Hays.

Förutom att fungera som en försörjningsbas, skulle styrkan vid Fort Hays också skydda järnvägen och de vitas nybyggen, som nu snabbt växte upp i området längs järnvägen. Nästan 600 man trupper stationerades därför här under de tidigaste åren. Några av de mera färgstarka personer, som är förknippade med fortet under den här tiden, är sådana som Wild Bill Hickok, Buffalo Bill Cody, generalerna Nelson Miles och Phil Sheridan, samt överstelöjtnant George Armstrong Custer.

Fort Hays var också hem för flera välkända indiankrigsregementen som 7:e Kavalleriet, 5:e Infanteriet (överste Miles regemente), och 10:e Kavalleriet, ett av de två regementen som bestod av enbart svarta soldater. De så kallade Buffalo Soldiers.

Efter 25 års tjänst lades slutligen Fort Hays ner den 8 november 1889.

Idag finns fortfarande fyra av de ursprungliga byggnaderna kvar. Blockhuset, som också fungerade som huvudkvarter 1868, fängelset och två officersbostäder. Museet öppnades 1967 och drivs nu av Kansas Historical Society.

FORT LARNED (av Hans-Olof Ohlsson)

Redan hösten 1859 stationerades en liten truppavdelning vid Pawnee Fork för att skydda byggandet av en poststation där. När sedan William Bent förordade att just Pawnee Fork var en bra plats för att bygga ett fort på, beslutade de militära myndigheterna snabbt att så skulle det bli. Här fanns gott om vatten, gräs och träd att använda som byggnadsvirke och ved. Det skulle också vara ganska lätt förse fortet med förråd och förnödenheter, eftersom det var relativt nära Fort Riley. Uppgiften skulle naturligtvis vara att skydda Santa Fe-spåret, den stora handelsleden mellan det spanska och det engelska Amerika.

I maj 1860 kom kapten Henry Wessels med ytterligare trupper till posteringen. Han valde ut en ny placering av fortet ett par miles uppför floden. Han rekommenderade också att fortet skulle döpas till Fort Larned efter överst Benjamin F. Larned.

Fortet byggdes snabbt av grästorvor och adobe och var mycket obekvämt för dess invånare. Det var smutsigt överallt och vid regnväder rann det smutsigt vatten in i byggnaderna. Trots detta fyllde konstruktionen sitt syfte i fem år, innan man började ersätta den med stenbyggnader.

När inbördeskriget bröt ut fick Santa Fe-spåret en ny strategisk betydelse som kommunikationsled för trupperna. De flesta reguljära trupperna förflyttades österut och ersattes av frivilligstyrkor från Kansas, Wisconsin, Colorado och andra stater. Deras uppgift var att beskydda post och militära transporter till de stora unionsstyrkorna i New Mexico och Colorado.



Under 1862 och 1863 var det relativt lugnt i området. Militären från FortLarned eskorterade vagnståg och transporter längs Santa Fe-spåret. Men så 1864 utbröt allvarliga oroligheter. De hade sitt ursprung i den ökande spänningen mellan nybyggare i Colorado å ena sidan och cheyenner och arapahoer å den andra. Myndigheternas ambition att hålla indianerna borta från vägar och områden, som beboddes av vita, provocerade fram ett krig i större skala. Kiowa-indianer och comancher var inte sena att stödja sina rasfränder i konflikten och strider ägde rum från Kansas prärier till foten av Klippiga Bergen.

För Kiowaindianerna började fientligheterna vid Fort Larned. Ett band hade slagit läger en bit utanför fortet. Den kände kiowahövdingen Satank skulle tillsammans med sin kusin rida in till fortet, men anropades av vaktposten, som sade att de inte fick komma in. Om de inte förstod honom eller de struntade i honom kan vara svårt att veta, men i vilket fall fortsatte de framåt, varvid vaktposten höjde sitt gevär. Snabbt sköt Satank två pilar i honom och hans kusin sköt honom med pistol. Därefter vände de sina hästar och red iväg i full fart. I fortet utbröt en febril aktivitet. Man förberedde sig för ett anfall. Men kiowaindianerna anföll inte. Istället rövade de bort fortets hela hästhjord, 172 hästar.

I hela området kring Plattefloden och Arkansasfloden anfölls vagntåg och andra vägfarande av indianerna, medan soldater patrullerade för att om möjligt finna och anfälla indianer. General James Blunt anföll med en stor styrka ett läger med Kiowaindianer, Cheyenner och Arapahoer 75 miles väster om Fort Larned. 9 indianer dödades och ett antal sårades. Den här typen av attacker fick inte indianerna lugnare, snarare tvärtom. I november 1864 utkämpade Kit Carson, i spetsen för en styrka frivilliga från New Mexico, ett slag mot bla annat Kiowaindianer vid Adobe Walls. Mindre av ett slag och mera av en massaker var det fruktansvärda blodbadet vid Sand Creek, där Överste Chivington med sina "hundra dagars män" anföll Back Kettles cheyenneläger.

Sand Creek massakern gjorde indianerna ursinniga. Fullt krig utbröt på prärien från Texas till Montana. Så småningom lyckades emellertid de fredsälskande fraktionerna i östra USA få igenom sin vilja. Man närma- de sig indianerna med ett budskap om fred. En fredskommission mötte stammarna vid Little Arkansas i ok- tober 1865 på den plats där staden Wichita ligger idag. Kiowaindianerna, Cheyennerna, Arapahoerna och Comancherna lovade att sluta strida och flytta söder om Arkansas i utbyte mot att de skulle få mat och andra förnödenheter av regeringen.

Ett nytt fort

När inbördeskriget slutade, begav sig en massa människor västerut i jakt på lyckan, kanske i form av guld eller ett eget hem med tillhörande mark. Med kom naturligtvis andra lycksökare av mera tvivelaktig natur. Denna ström av människor västerut genom indianernas traditionella jaktmarker hotade naturligtvis den bräckliga fredsuppgörelsen vid Little Arkansas. Stammarna hade ännu inte lämnat området norr om Arkan- sasfloden och det är tveksamt om de överhuvudtaget förstått innebörden av det de skrev på. Återigen ho- pades krigsmolnen över de södra prärierna.

Militärledningen ansåg att Fort Larned skulle komma att ha stor strategisk betydelse i de framtida kontak- terna med indianerna, antingen som bas för militära operationer eller mera fredliga kontakter som distribu- tion av förnödenheter. Därför beslöt man att ersätta de gamla dåliga byggnaderna med nya, mera perma- nenta av sten. Kapten Almon F. Rockwell fick leda projektet. Mellan juni 1867 och april 1868 övervakade han byggandet på ett utmärkt sätt. Sandstenen bröts i närheten av fortet och trävirket kom österifrån. Nio stenbyggnader uppfördes och dessutom ett antal träbyggnader.

Hancock och Custer

Det nya fortet hade knappt hunnit påbörjas, förrän kriget åter bröt ut på de södra prärierna. General Han- cock, hjälten från Gettysburg, anlände 7 april 1867 till Fort Larned med en truppstyrka på 1400 man, där- ibland det nybildade 7:e kavalleriet under den unge överstelöjtnanten George Armstrong Custer. Med som spejare var en annan känd person: Wild Bill Hickok. Hancock hade order från sin chef, general Sherman, att ta reda på om indianerna ville ha krig eller fred. Ville de ha krig, skulle han låta dem få det.

Trettio miles uppför Pawnee Fork från Fort Larned låg en stor indianby bestående av Cheyenner och Ogl- lasiouxer. Indianerna var mycket nervösa, när en så stor styrka soldater kom nära lägret. De hade Sand Creek i färskt minne. De försökte få sina hövdingar att övertala Hancock att stoppa trupperna på ett betryg- gande avstånd från lägret. När detta misslyckades, smet de i skydd av mörkret iväg och lämnade sina tipis och ägodelar kvar. I gryningen omringade kavalleriet lägret, bara för att finna att det var övergivet. Indianer- nas flykt övertygade Hancock om att de var fientliga. Han lät bränna lägret med alla dess förråd samt skick- ade Custer att förfölja de flyende indianerna. Custer jagade indianer fram och tillbaka genom Kansas hela sommaren, utan att lyckas få tag i dem. Indianerna anklagades för att ha anfallit diligensstationer längs Smoky Hills-spåret och kriget hade blossat upp på nytt. Det är osäkert att krig brutit ut om inte Hancock agerat så halstarrigt mot cheyenne- och oglalabyn.

Medicine Lodge- avtalet

På sommaren 1867 verkade en militär lösning på problemen på prärien avlägsen. Hancocks agerande vid cheyennebyn hade inte fått avsedd effekt, tvärtom. I Washington började fredsförespråkarna återigen få in- flytande över indianpolitiken och på hösten skickades en fredsdelegation västerut. Vid Fort Larned kom hövdingarna Black Kettle och Little Raven med flera överens med kommandanten major Meredith Kidd om

att träffa fredskommissionen vid Medicine Lodge Creek, 70 miles söder om Fort Larned. Ett kompani infanteri från Fort Larned anslöt sig till den militära eskort, som ledsagade fredskommissionen. 5000 Cheyenner, Arapahoer, Comancher, Kiowaer och prärieapacher hade samlats för att lyssna på kommissionen och er hålla de utlovade presenterna. Många viktiga hövdingar var närvarande, men ingen av dem förstod nog riktigt vad de ombads att göra. Ändå skrev hövdingarna motvilligt på avtalet. Det sade att indianerna fortfarande fick jaga buffel söder om Arkansasfloden. När bufflarna var borta, skulle de slå sig ned på reservat i indianterritoriet. I gengäld skulle de få hjälp regelbundet med mat och andra förnödenheter. Både Medicine Lodge och Little Arkansas-avtalen var dömda att misslyckas. Genom att acceptera att jaga buffel söder om Arkansas, hade indianerna i princip lovat att ge upp sina jaktmarker mellan Plattefloden och Arkansasfloden. Här hade Cheyenner och Arapahoer jagat buffel i generationer. Även om de kanske förstod vad de lovat, hade de mycket svårt att infria det löftet.

I juli 1868 samlades band av cheyenner vid Fort Larned, för att för första gången få de utlovade förnödenheterna. Men eftersom några cheyenner nyligen överfallit et kaw-indianläger, beslöt man att straffa indianerna genom att inte dela ut några vapen eller någon ammunition. Förgrymmade gav sig ett gäng unga män av för att utföra en räd mot pawneerna. På vägen anföll de vita nybyggen vid Saline- och Solomonfjorderna, brände hus, våldtog kvinnor, stal boskap och dödade några män. Kriget hade brutit ut igen. Armén utförde defensiva operationer under sommaren mot indianerna, som utförde räder över hela Kansas. General Phil Sheridan hade nu blivit militärbefälhavare och han planerade en vinteroffensiv. Chef för operationen skulle bli den aggressive överstelöjtnant Custer.

Men indiankrigens tyngdpunkt hade flyttats västerut, så att Fort Larned hade kommit lite i bakvattnet. Custers offensiv skulle utgå från Fort Dodge, 50 miles sydväst om Fort Larned. Dessutom flyttade agenturen för utdelande av förnödenheter från Fort Larned till Fort Cobb, nära de nya reservaten i indianterritoriet i september 1868

Sheridans vinteroffensiv lyckades. Cheyennerna led ett svårt nederlag, när Custer anföll Black Kettles läger vid Washita . Den gamle hövdingen och hans hustru, vilka med nöd och näppe undkommit med livhanken i behåll vid Sand Creek, dödades. Under vintern och fram till sommaren bibehöll militären sitt tryck mot stammarna. Ett efter ett gav de olika banden upp och begav sig till de nybildade reservaten i indianterritoriet för att leva där. Dock skulle det krävas ytterligare ett krig innan de södra stammarna slutligen gav upp och accepterade sitt öde, nämligen det så kallade Red River War, som utspelade sig i västra indianterritoriet och i Texas Panhandle.

Trots att krigsskådeplatserna flyttades västerut, fortsatte Fort Larned att spela en viktig roll i indiankrigen. Fortet var ju mycket gediget och det skyddade fortsatt trupper samt hade en stödjande roll i underhållet av de stridande förbanden längre västerut. Ännu ett årtionde skulle fortet fungera som militärpostering. Truppernas sista uppgift var att skydda arbetarna, som byggde den nya Santa Fe-järnvägen. Santa Fe-spåret hade spelat ut sin roll. 1878 överfördes Fort Larneds garnison till Fort Dodge och fastigheterna överläts i vaktmästares vård.

FORT SILL (av Bertil Thörn)

Platsen för Fort Sill fastställdes av generalmajor Philip Sheridan, efter en rekommendation från överste Benjamin Grierson, den 8 januari 1869. Det skulle komma att bli en mönsteranläggning. En stor anläggning, som redan från allra första början blev ett viktigt centrum för arméns kampanjer på de södra slätterna mot comanche och kiowaindianerna. Och en anläggning som faktiskt fortfarande än i dag är en aktiv militär post. Här finns nu amerikanska arméns artilleriskola.

När fortet anlades var armén mitt uppe i omfattande kampanjer mot cheyenne- och arapahoinianerna på de mellersta prärierna. Det var stora truppstyrkor ur 7:e och 10:e kavalleriregementena, tillsammans med frivilligtrupper ur Kansas 19:e, som med hjälp av kända vildmarksmän som Buffalo Bill Cody, Wild Bill Hickok, Ben Clark och Jack Stillwell, just hade genomfört en hård vinterkampanj. Delar av dessa militära enhe-

ter fick nu, i stället för att jaga indianer, börja bygga det nya fortet. Ett fort, som till skillnad från många andra vildmarksfort, byggdes av sten. Många av dessa byggnader blev också så stabila att de står än idag.

Till att börja med kallades den nya posten för "Camp Wichita". Indianerna i området kallade det: "Soldathuset vid Medicine Bluff". Sheridan döpte senare om det till minne av sin egen klasskamrat från West Point, brigadgeneralen Joshua W. Sill, som hade stupat under Inbördeskriget. Den förste postkommendanten blev överste Benjamin Grierson, dåvarande regementschef för 10:e Kavalleriregementet. Ett av de två kavalleriregementen som enbart bestod av svarta. De så kallade Buffalo Soldiers. Den förste indianagenten på det indianreservat, som inrättades intill fortet, blev Albert Gallatin Boone, sonson till den kände vildmarksmänniskan Daniel Boone.

Ett antal månader efter att fortet börjat byggas formulerade President Grant sin omtalade "Peace Policy" – Freds-politik – innebärande att alla indianreservat skulle skötas av personer från religiösa organisationer. I fallet med Fort Sill och dess agentur, blev det Kväkarrörelsen som blev ansvariga. En organisation för vilken våld i alla former var en styggelse. Därför kom det att bli så, att indianerna på reservatet, comancher, kiowa, sydcheyenner och arapaho, så gott som fritt kunde fortsätta att röva och mörda både i norr, längs Smoky Hill Trail i Kansas och Colorado och i söder ända nere i Texas och Mexiko, för att sedan skyndsamt ta sig tillbaka in på reservatet, där armén inte var tillåttna att straffa dem.

När överbefälhavaren för armén, general William Tecumseh Sherman, 1871 kom till fortet för en inspektion förvånades han över, hur uppstudsiga kiowahövdingar öppet skröt för honom med, hur de hade överfallit flera vagnsforor och mördat åtskilliga människor nere i Texas. Men när Sherman beordrade hövdingarna fångslade, vid ett möte på verandan till överste Griersons bostad, utbröt våldsamheter och flera av indianerna försökte döda Sherman. Till minne av den händelsen kallas allt sedan dess kommendantens bostad för "Sherman House". Ett hus som vi idag ska åka förbi. Och det ser i princip fortfarande ut som det gjorde då, 1871.

Oron på de södra slätterna fortsatte. Speciellt Texas var illa utsatt och många av nybyggarna och ranchägarna där nere kände sig övergivna av myndigheterna. Så 1874, efter att ett läger med vita buffeljägare stormats av hundratals comancher, beslutade myndigheterna att Fredspolitikerna hade misslyckats och att armén nu fick fria händer att göra slut på oroligheterna. Det så kallade Red River War blev resultatet. En massiv satsning, som involverade fem olika truppkolonier, skulle från olika väderstreck jaga indianerna och de fick nu även tillstånd att jaga dem ända in på reservaten. Fort Sill kom att bli utgångspunkten för trupperna som skulle komma från öster. Där låg också de två reservat, från vilka de flesta av de jagade indianerna kom. Därför kom också Fort Sill att vara den plats, där de flesta av de jagade indianerna så småningom kapitulerade. Den unge comanchehövdingen Quanah Parker var den siste, att med sina Quohadicomancher, överlämna sig vid Fort Sill. Det var i juni 1875, ett år efter att kampanjen startat.

Innan hela territoriet öppnades för kolonisering av vita, så var uppgiften för soldaterna i Fort Sill att upprätthålla ordningen på reservaten, att skydda indianerna mot vita boskapstjuvar och andra kriminella och att se till att indianerna höll sig på reservaten.

År 1894 fördes 341 apacher till Fort Sill som krigsfångar. De hade då redan avtjänat delar av sin strafftid i Florida och i Alabama. Bland de här krigsfångarna fanns Geronimo, som var en av de bäst kända indianska ledarna i landet vid den här tiden. Apacherna tilläts ta upp små jordbruk på slätten intill Fort Sill, men Geronimo och flera andra av de mera omtalade ledarna hölls till en början fångslade i fortets fångelse. Så småningom fick dock även Geronimo lite mera frihet och han tilläts även under en kortare tid följa med Pawnee Bills Vilda-Västerncirkus på turné i landet. Han hann också träffa president Teddy Roosevelt, innan han avled i lunginflammation år 1909. Han ligger nu begravd på den gamla apachekyrkogården vid Fort Sill. Resten av apacherna levde kvar vid Fort Sill till 1913, när de som ville fick tillåtelse att flytta till Mescaleroapachernas reservat i New Mexico. Men hem till Arizona fick de aldrig komma. Många valde dock att stanna kvar i Oklahoma, där ättlingar till dem fortfarande lever.

De sista indianlandena, i det som tidigare kallades Indian-Territoriet, öppnades upp för kolonisation år 1901 och mer eller mindre över en natt hade 29 000 vita nybyggare registrerat sig för landlotteriet i Fort Sill. Den 6:e augusti började staden Lawton byggas i närheten av fortet och blev snabbt den tredje största staden i den nya staten Oklahoma.

I och med att vildmarksfronten gradvis flyttades längre västerut och så sakteliga helt försvann, blev också rollen för Fort Sill en annan. En övergång skedde från kavalleri till artilleri. Det första artilleribatteriet anlände till Fort Sill 1902 och det sista kavalleriregementet försvann i maj 1907. Artilleriskolan instiftades vid Fort Sill 1911 och finns fortfarande kvar. Fort Sill är därmed den enda aktiva militära post på de södra slätterna som byggdes redan under indiankrigens dagar och fortfarande är i bruk.

Vid fort Sill finns två gamla kyrkogårdar som är av intresse. Dels den gamla militära kyrkogården, där många av de välkända hövdingarna från striderna på 1870-talet ligger begravda på det som nu kallas Chiefs Knoll. Här kan vi hitta gravstenarna över sådana som Satanta, Satank, Big Tree, Kicking Bird, Stumbling Bear, bland andra kända kiowaledare. Här finns också flera av comanchernas betydande ledare, som Ten Bears och Quanah Parker, som här ligger tillsammans med sin mor, den redan i barndomen tillfångatagna vita kvinnan, Cyntia Ann Parker. Arapahohövdingen Little Raven finns här, med flera. Vi kan kanske ordna en tävling i vem som hittar flest av de gamla figurerna.



På en annan kyrkogård, en liten bit längre bort från det centrala fortet, finns alla de apacher, som dog här under krigsfångenskapen. Här ligger alltså Geronimo och flera av hans släktingar, bland andra.

Det gamla fängelset är idag ett intressant museum, där man kan se cellen som Geronimo satt i. Och i det som från början var förrådsrum, finns idag ett Visitors Center, där det också finns ett museum. Det lilla kapellet, som byggdes redan på 1870-talet, är fortfarande i bruk och vi har varit bjudna på kyrkkaffe här en gång av kommandantens hustru och postens präst, en pratsam man från Kanada, som hade varit i Europa under kriget.

FORT VERDE (av Bertil Thörn)

Fort Verde State Historic Park, i staden Camp Verde, Arizona, är en liten park avsedd för bevarandet av delar av ett militärt fort från indiankrigstiden som det såg ut på 1800-talet. Parken skapades 1970 och inlämnades i National Register of Historic Places ett år senare.

Vid 1800-talets mitt odlade nybyggare majs och andra grödor här i Verde Rivers dalgång, med avsikten att kunna sälja med god förtjänst till inbyggarna i den närbelägna staden Prescott, som då var territoriets huvudstad, men också till arbetarna vid flera gruvor i området. Den snabba folkmängdsökningen, i spåren efter att allt flera gruvor öppnades i området, innebar att jakten och insamlingen av ätbara växter stördes för de lokala indianstammarna, Dilzhe'e Apache och Yavapai. De började då i stället stjäla från farmarnas fält för att inte svälta ihjäl. Farmarna begärde militär hjälp och 1865, även om Arizona då fortfarande bara var ett territorie, så skickades infanteristyrkor hit. De byggde upp flera militärposter i området under de närmast kommande åren:

1865, en liten militärcamp 8 kilometer söder om staden Camp Verde.

1866-1871, Camp Lincoln, knappt 2 kilometer norr om dagens Fort Verde.

1871-1873, Camp Verde (uppbyggt gradvis under tiden 1871 till 1873)

1879 Camp Verde omdöpt till Fort Verde

1891, Fort Verde nedlagt

1899, sålt på allmän auktion

Posten tjänade 1872 till 1873 som bas för general George Crooks kampanjer mot Yavapaiindianerna. Efter att de omkring 1500 lokala indianerna placerats på reservat, år 1873, kom arméns roll att ändras från att tidigare mest ha varit ett skydd för farmarna, till att nu bevaka att indianerna stannade på reservatet. En av de sista mera betydande striderna med indianer i området, och där trupper från Fort Verde deltog, var striden vid Big Dry Wash år 1882.

Det här fortet var aldrig omslutet av några murar eller palissader. Det förekom heller aldrig något direkt angrepp på fortet.

Under sin storhetstid bestod det av 22 byggnader, av vilka 4 stycken överlevde ända till år 1956. Då tog innevånare i staden initiativ till att bygga ett mindre museum i administrationsbyggnaden. De donerade senare byggnaderna, samt ett 40 000 m² stort landområde, till staten Arizona att förvalta som en State Park. Förutom administrationsbyggnaden, där muséet är inrymt, så finns kommandantens bostad bevarad, liksom militärläkarens samt de ogifta officerarnas bostäder. Samtliga hus är utrustade med möbler och föremål från tiden.

GEORGE BENT (av Bertil Thörn)

George Bent var son till den kände handelsmannen, William Bent och hans cheyennehustru, Owl Woman. William Bent handlade med indianerna, tillsammans med sin bror Charles Bent, från tidigt 1820-tal och byggde Bent's Fort på Arkansasflodens norra strand i sydöstra Colorado. Det var här, vid det gamla fortet som George och ytterligare tre syskon föddes. George och hans yngre halvbror Charles sändes så småningom till Westport och St. Louis för att gå i skola.



När Inbördeskriget bröt ut anslöt sig de unga pojkarna till Sydstatsarmén och tjänstgjorde under general Sterling Price. Men efter striden vid Pea Ridge förlorade de båda tron på detta sätt att föra krig och efter att de också blev tillfångatagna så fick fadern ta andra inflytelserika personer i St. Louis till hjälp för att få dem frigivna och hemskickade till Bent's Fort igen.

George Bent återvände därefter till sin mors folk, sydcheyennerna, just som krigen på de södra slätterna startade. Här växte de båda pojkarna upp, helt isolerade från de vitas värld och de blev vad man kan kalla fullfjädrade cheyennekrigare.

Det här gjorde också att George Bent fick en unik inblick och kunskap om hur det indianska samhället fungerade. En vetskap som han långt senare, omkring 1905, lyckades förmedla till amatörforskaren och författaren George Hyde. Men han arbetade också samman med den kände antropologen George Bird Grinnell.

George Bent upplevde en hel del av krigen på 1860-talet. Bland annat var han i cheyennelägret vid Sand Creek, som angreps av överste Chivingtons Coloradomilis 1864. Han var med om överfallen på staden Julesburg och Fort Sedgwick året efter. Och han var på plats när löjtnant Caspar Collins stupade i striden vid

Fort Caspar i juli samma år. Han var också med i de strider som följde längre norrut, under det som kallats "the Connor Campaign", innan han på nytt sökte sig söderut till sina hemtrakter.

George Bent gifte sig 1866 med Magpie, en brorsdotter till den betydande cheyennehövdingen Black Kettle, i vars by han levde till 1868, då Black Kettles by attackerades av general Custers styrkor vid Washita River och den gamle fredshövdingen dödades.

Efter att cheyennerna förlorat alla möjligheter till att fortsätta sitt traditionella liv och placerats på reservat kom George Bent att spela en betydande roll för deras kontakter med den vita världen. Han fungerade både som tolk och rådgivare åt reservatsledarna under många år. Han bosatte sig på orten Colony, i Kansas, där han så småningom utvecklade ett beroende av alkohol och levde därefter ett destruktivt liv. Han dog så småningom, i maj 1918, i sviterna av hjärnhinneinflammation och ett alltför omfattande alkoholmissbruk.

GENERAL GEORGE CROOK (av Bertil Thörn)

George Crook, född 8 september 1828, död 31 mars, 1890, var en karriärofficer i amerikanska armén, välkänd för sina insatser under såväl Inbördeskriget som under de efterföljande indiankrigen.

Han var son till Thomas och Elizabeth Matthews Crook och föddes på en farm nära Taylorsville, Ohio. Han vann inträde vid krigshögskolan West Point 1847 och utexaminerades 1852, som en av de allra sämsta i sin klass. Han fick en kommendering som underlöjtnant i 4:e Infanteriregementet och skickades till Kalifornien, där han tjänstgjorde till Inbördeskrigets utbrott 1861. Under den tiden var han engagerad i ett flertal strider med olika indianstammar i norra Kalifornien och i Oregon. Han förde till och med befäl över en hel kampanj 1857 och blev i en strid allvarligt sårad av en pil i höften. Han bröt av pilskafvet, men själva spetsen satt kvar och den hade han kvar i sin höft under hela sitt liv.

Han byggde upp fortet Ter-Wer, nuvarande Klamath, Kalifornien. Ungefär samtidigt befordrades han till löjtnant, 1856 och till kapten, 1860. I samband med krigsutbrottet kallades han österut och kom att bli överste för Ohios 36:e Frivilliga Infanteriregemente. Ungefär samtidigt gifte han sig med Mary Tapscott Dailey. En kvinna från Virginia. Men han blev ändå Nordstaterna trogen, samtidigt som han ledde sitt regemente i strider huvudsakligen i västra Virginia. Han befordrades till brigadgeneral i Frivilligarmén den 7 september 1862 och kommenderade därefter en brigad av Ohioregementen ingående i 9:e Armékåren, under den så kallade Maryland-kampanjen. Han var personligen i drabbningarna vid South Mountain och Antietam. Under den här tiden utvecklade han en livslång vänskap med en annan Ohioöverste, Rutherford B. Hayes, som senare skulle komma att bli Förenta Staternas President under en period.

I striden vid Chickamauga kommenderade Crook tillfälligt en kavalleridivision ur Cumberlandarmén, för att senare återgå till Potomacarmén, där han då blev chef för hela Kanawah-divisionen.

Under vårkampanjen 1864 fick Crook uppdraget, att med sin division förstöra järnvägslinjen från Richmond till Knoxville, vilket han lyckades göra efter att ha utkämpat hårda strider. Vid ett tillfälle var han personligen illa ute, då han under övergången av en djup flod drogs ner i vattnet, sedan hans stora ridstövlar fyllts med vatten. Men han räddades upp på torra land av några av sina soldater, där han dock kollapsade och förlorade kontrollen över sina styrkor, som höll på att springa rakt i gapet på förstärkta motståndstrupper, men räddades i sista minuten.

På hösten, samma år, befordrades Crook till generalmajor i Frivilligarmén och tog kommandot över departementet, Western Virginia och dess armé. En armé som därefter kom att bli 8:e kåren i Pil Sheridans Shenandoahkampanj. Under den kampanjen var general Crook i flera hårda strider. Bland andra tredje slaget vid Winchester, Fishers Hill och Cedar Creek.

Därefter vände sig hans krigsframgångar en smula. Under lite besvärande omständigheter, kom han att bli tillfångatagen och kunde inte utväxlas förrän någon månad senare. Men då var kriget nästan slut och de sista månaderna ledde han en kavalleridivision under Appomattoxkampanjen.

Indiankrigen

Efter Inbördeskriget fick general George Crook återta sin ordinarie befälsgrad, som alltså nu var överstelöjtnant. Han skickades på nytt över till västkusten och anslöt sig till sitt nya regemente, det 23:e Infanteriregementet, uppe i Oregon. Med det regementet stred han i en långdragen kampanj mot paiuteindianerna. En insats som uppmärksammades av självaste presidenten, Ulysses S. Grant. Grant utnämnde därefter Crook till departementschef i Arizona Territory. En tjänst som gjorde att många äldre officerare tittade snett på honom. Officerare som tyckte, att de borde ha fått chansen, före en enkel överstelöjtnant.

I Arizona, även om Crook själv tyckte det var en straffkommendering, så genomförde han, med hjälp av nya och för många kontroversiella idéer, ett arbete som innebar att vissa apachestammar kuvades och sattes på reservat. Så efter hans tämligen udda sätt att bedriva kampanj, var plötsligt Arizona helt fredligt 1872 och Crook belönades med titeln brigadgeneral i reguljärmén. En utnämning som fick de tidigare avundsjuka officerskamraterna ännu mera irriterade. Här kom en överstelöjtnant och i ett enda språng passerade förbi både överstar och generaler som länge väntat på befordringar.

Så småningom fick han också lämna det Arizona, som han aldrig hade tyckt om. 1876 var han en av de tongivande figurerna i Powder Riverkampanjen mot siouxerna, uppe i Wyoming och Montana. Han hade nu också utsetts till chef för det nyuppsatta Platte-departementet, med huvudkvarter i Omaha, Nebraska. Senare, under den här tiden, tog han 1879, parti för poncaindianerna i deras kamp för sina rättigheter mot myndigheterna. Samma år färdigställdes hans nya bostad i Fort Omaha, som kom att kallas General Crook House.



1882 var apacherna i Arizona på nytt på krigsstigen och Crook sändes, mot sin vilja, ännu en gång ner till de heta öknarna och krävande bergen i Sydvästern. Återigen tillgrip han sina tidigare utvecklade tekniker, att anlita andra apachestammar till att spåra och jaga de fientliga indianerna och att helt förlita sig på packåsnor för sina transporter, i stället för klumpiga vagnar, som knappast ens gick att dra fram i den bergiga terrängen. Metoderna, även om många, också högt upp i arméledningen, såg med skepsis på dem, visade sig vara effektiva och Crook kunde efter mycket strapatsrika kampanjer, ända ner i Mexikos Sierra Madre, så småningom triumferande meddela, att Geronimo äntligen hade givit upp och var på väg för att kapitulera.

Crook fick dock aldrig äran att ta emot Geronimos kapitulation, då den opålitlige Geronimo, i sista stund, bröt sina löften och försvann på nytt ner i Mexiko. General Crook fick en del kritik, där man från vissa håll tämligen tydligt kunde urskilja en hel del skadeglädje över att resultatet inte blivit hundra procentigt. En hel del

”Vad var det vi sa”-mentalitet lyste igenom och Crook tog det mycket hårt. Så hårt att han till och med bad högsta militärledningen om att få bli befriad från uppdraget. Och Geronimo kunde han aldrig förlåta, för det han tyckte, var ett svek mot deras överenskommelse. Geronimo försökte flera gånger senare att överbrygga det här, men Crook var obeveklig och vägrade konsekvent att ta Geronimo i hand, de gånger de därefter råkade på varandra.

När Crooks efterträdare, general Nelson Miles, efter att apacherna kapitulerat och Geronimo och hans anhang skulle sändas i krigsfångenskap till Florida, också sände alla de apachespejare, som lojalt hade tjänat Crook, till Florida, blev Crook ursinnig. Han försatt sedan inte ett enda tillfälle, under resten av sitt liv, att föra dessa apachespejares talan mot myndigheterna. Och general Miles talade han över huvud taget inte med.

Trots att han nog i vissa militära kretsar betraktades mest som en sur gammal gubbe, som bara klagade på allt, så fortsatte han att avancera i graderna. President Cleveland placerade honom år 1888 i ledningen för det stora "Military Division of Missouri", med tjänstegraden generalmajor.

Under sina sista år blev han dock mer och mer avskuren från aktiva tjänsteuppdrag och tillbringade en stor del av sin tid med att resa runt och hålla föredrag om indiankrigen. Han försatt då aldrig ett tillfälle att tala sig varm för sina forna motståndare och samtidigt dela ut kängor åt myndigheterna för det orättvisa sätt med vilket han ansåg att de behandlade indianerna.

General Crook dog helt plötsligt, under ett besök i Chicago, 31 mars 1890, bara 62 år gammal. Han begravdes först i Oakland, Maryland, men flyttades senare till Arlingtonkyrkogården i Washington.

GOULDINGS (av Bertil Thörn)

De flesta av monoliterna i Monument Valley har namn. En kallas "Harry's Picket Fence," efter Harry Goulding, som kallade den här fantastiska dalen sitt hem i mera än 40 år. 1921 flyttade Harry hit tillsammans med sin hustru, Leone – som han kallade "Mike", därför att han, när han skulle skriva sina kärleksbrev till henne innan de var gifta inte kunde stava till hennes namn. "Mike var mycket lättare att stava till", förklarade han. Namnet fastnade och så gjorde även Gouldings, som byggde en Trading Post och sedan medverkade till att dalen kom att få en framträdande roll i dåtidens filmproduktion. Och i spåren av det, naturligtvis också turismen.

Det började 1937, under den stora depressionen. Situationen var svår på navajoreservatet. Med sina sista 60 dollar på fickan, tog Harry hustrun med sig, lastade in campingutrustning i bilen och gav sig iväg västerut. Väl framme i Los Angeles sökte han upp filmregissören John Ford. Väl inne på den berömde filmregissörens kontor fick han beskedet att Mr Ford var inte anträffbar. I varje fall inte de närmaste dagarna. Men Harry lät sig inte nedslås. Han gick bara ut i bilen och hämtade sin sovsäck och gick in igen. När den smått förnärlige sekreteraren undrade vad det var, svarade han bara att det var hans sovsäck och att han tänkte vänta där på kontoret, tills regissören hade tid att träffa honom.

Sekreteraren kallade på den administrativa chefen för att få hjälp. Samtidigt hade Harry lagt ut en del bilder i lokalen med motiv från Monument Valley, tagna av den kände fotografen Joseph Munch.

In stormade chefen med avsikten att skicka ut inkräktaren. Men när han fick se bilderna stannade han förvånad upp och undrade vad det var.

"Monument Valley," svarade Harry. "Där jag bor. Det är det jag vill prata med Mr Ford om."

Tio dagar senare fanns ett filmteam på plats i Monument Valley för att filma scener till filmen Stage Coach, (Diligensen) med en viss John Wayne i huvudrollen. Resten är historia.

I alla sina Westernfilmer anlät John Ford navajoindianer i statistrollerna. Och han betalade dem avtalsenliga löner. Det här var något som hade mycket stor betydelse för ekonomin på reservatet. Den allra värsta fattigdomen lyftes bort och stora delar av befolkningen fick återigen mat på borden. Navajoindianerna lärde sig verkligen att uppskatta Ford. Och han behandlade dem alltid med respekt och gjorde ingen åtskillnad på dem och de andra stjärnorna han arbetade med.

Harry hade tidigare arbetat som myndigheternas fårinspektör i Mancos. Hans distrikt omfattade visserligen inte Monument Valley, men han kände till det. Så när myndigheterna flyttade paiutindianerna, som ägde landet, till nya och bättre jordbruksmarker passade han på att köpa en marklott på 640 acres för 320 dollar. Så tog han sin hustru och några får med sig och de slog sig ner i dalen. Till en början bodde de i ett armétält, där han satte upp affär och började handla med navajoindianerna i området. Sju år senare fick de hjälp av två pälsjägare med att bygga ett hus. Ett hus som innehöll en affär på nedre botten och deras bostad en våning upp. Senare byggde de upp ett antal småhus, som de hyrde ut till de filmteam, som nu nästan alltid

höll till i dalen. Före det hade även filmfolket, inklusive John Wayne, också fått lov att hålla till godo med tält under inspelningsperioderna.

Så småningom byggde Gouldings upp ett slags hotell, med åtta rum, för filmfolket. Ett hotell som successivt byggdes ut och som nu omfattar 62 rum. Anläggningen idag är en blandning av de gamla husen och nya tillbyggnader. Den gamla "matsalen" revs och ersattes med en modernare byggnad, som mötte myndigheternas hälsovårdskrav. Det hus, som i filmen *Yellow Ribbon*, utgjorde hem för den rollkaraktär John Wayne spelade, var egentligen en gammal potatiskällare. I dag är det ett litet museum, fyllt med foton och föremål från den gyllene filmepoken. För övrigt har även den gamla handelsboden nu förvandlats till ett museum. Där finns många av Harry och Mikes egna föremål bevarade.

I dag kan man bo på det upprustade hotellet, med en betagande utsikt över dalen från alla rum. Man kan i museets giftshop hyra sig någon av de gamla filmerna och sitta på rummet och med hjälp av videobandspelaren se dem, samtidigt som man kan se ut genom fönstret och se samma naturscener utanför. Det är faktiskt rätt så speciellt.

Det tog förvisso ett tag innan den över 2 meter långa Harry, som navajoinianerna kallade "Tall Sheep" och hans hustru Mike blev accepterade av indianerna. Men genom sin ärlighet och öppenhet kom de så småningom att bli en viktig del av navajosamhället.

GRAND CANYON (av Hans-Olof Ohlsson och Bertil Thörn)

Grand Canyon är ett eroderat ökenlandskap i nordvästra Arizona. Grand Canyon nationalpark är sedan 1979 med på UNESCO:s världsarvslista. Coloradofloden har grävt sig ned i berggrunden under lång tid och bildat världens största kanjon. Den är cirka 446 kilometer lång, 0,4–24 kilometer bred och upp till 1,6 kilometer djup. Grand Canyon kallas världens största och äldsta historiebok, eftersom den innehåller så många olika gamla bergarter. Det övre lagret består av den yngsta bergarten, som är en kalksten och som är 250 miljoner år gammal. Under kalkstenslagret finns fler äldre bergarter. I klipporna kan man hitta många fossiler.

Geografi

Grand Canyon är urholkat i Coloradoplatån. Den finns upptagen på flera listor över världens sju naturliga underverk, även om ingen av dem är officiell. De exponerade skikten syns gradvis mer och mer från Lee's Ferry och fortsättningen mot Hance Rapid. Där floden korsar Grand Wash-fallen (nära Lake Mead) slutar Grand Canyon.



Landhöjning skapade Coloradoplatån. Den höga höjden på platån har också resulterat i att en större mängd nederbörd samlas upp i Coloradofloden, men inte tillräckligt för att förhindra att Grand Canyon är ett halvtorrt område. Höjningen av Coloradoplatån är ojämn, vilket resulterat i att den norra sidan av Grand Canyon är mer än 300 meter högre än den södra. Att Coloradofloden rinner närmare den södra sidan förklaras också av den asymmetriska höjningen. Temperaturer på den norra sidan är generellt lägre än på den södra sidan på grund av den högre höjden (2 438 meter över havet). Kraftiga snöfall är vanliga under vintermånaderna. Utsikt från den norra sidan brukar ge ett bättre intryck av vidden av kanjonen än utsikten från den södra sidan. Exakt hur kanjonen bildades är omstritt och man har inte kunnat specificera dess exakta ålder eller identifiera de specifika processer som bidrog till att bilda den.

Geologi

Grand Canyons olika lager avsattes under en tidsperiod från 2 miljarder år till 230 miljoner år sedan. Många av bergarterna avsattes i varma grunda sjöar, nära kustmiljöer som stränder och träsk medan kusterna avancerade och drog sig tillbaka över Nordamerika. I samband med att Coloradoplatån bildades för cirka 65 miljoner år sedan utvecklades det förutsättningar för bildningen av Grand Canyon. Man beräknar att plattån har höjts med 1500 till 3000 meter. Höjningen har gjort att lutningen/fallhöjden hos Coloradofloden har ökat vilket i sin tur har ökat hastigheten och därmed dess större förmåga att erodera sten.

Coloradoflodsområdet, av vilken Grand Canyon är en del, har utvecklats under de senaste 40 miljoner åren och Grand Canyon själv är förmodligen yngre än 5-6 miljoner år (med den största urholkningen under de senaste 2 miljoner åren).

Våtare förhållanden under istiderna ökade också mängden vatten i Coloradoflodens tillrinningssystem, vilket också ledde till att erosionen ökade i hastighet.

Grundnivån hos Coloradofloden förändrades för 5,3 miljoner år sedan när Californiaviken öppnade och sänkte flodens lägsta punkt. Detta resulterade i ökad erosionshastighet och urholkade nästan hela kanjonens nuvarande djup för 1,2 miljoner år sedan.

För 1 miljon år sedan avsatte vulkanisk aktivitet aska och lava över området vilket under perioder helt blockerade Coloradofloden. Dessa vulkaniska bergarter är de yngsta i kanjonen.

Historia

Grand Canyons bosättningshistoria sträcker sig 10 500 år tillbaka i tiden, dit de första bevisen för att människor bosatt sig där sträcker sig. Människor har bott i området i åtminstone 4000 av de åren. Några tidiga bosättare var anasazierna, som genom åren blev mindre och mindre nomadiska och mer beroende av jordbruk. Anledningen till att dessa flyttade vidare, var förmodligen svår torka under sena 1200-talet. Även andra kulturer har bott i området, för att senare bli förflyttade till indianreservat av USA:s regering.

De vita kommer till Grand Canyon

Under conquistadoren Francisco Vasquez de Coronado order ledde kaptén Garcia Lopez de Cardenas i september 1540 en grupp spanska soldater tillsammans med hopiguider till Grand Canyon i hopp om att finna en av de sju mytomspunna städerna av guld. De hittade dock inte vad de sökte och lämnade området. Över 200 år senare blev två spanska präster den andra gruppen ickeamerikaner att besöka platsen. 1869 ledde majoren John Wesley Powell en expedition genom kanjonen på Coloradofloden. Denna expedition tillsammans med senare geologiska studier gjorde att Grand Canyons geologi kunde förklaras. Under sena 1800-talet åtnjöt området ytterligare intresse, tack vare att det sades vara fullt av koppar och asbest. De första västliga immigranterna dök upp under 1880-talet.

Tidiga bosättare upptäckte snart att turism skulle vara mer lönsamt än gruvdrift, och runt 1900 var Grand Canyon redan ett välkänt turistmål. De flesta besökare reste från närliggande byar med diligens. 1901 öppnade Grand Canyon-järnvägen från Williams till South Rim, och utvecklingen av turistfaciliteter ökade kraftigt. 1893 fick Grand Canyon status som skogsreservat, och senare som amerikanskt nationalmonument, men blev nationalpark först 1919. Idag får Grand Canyon omkring fem miljoner besökare varje år, att jämföra med 44 173 år 1919.

De första européerna nådde alltså Grand Canyon i september 1540. Det var en grupp på 13 spanska soldater ledda av kaptén **Garcia Lopez de Cardénas**. De var en del av Francisco Vasquez de Coronados armé, som sökte efter Cibola, de sägenomspunna sju gyllene städerna. Gruppen vägledes av hopiindianer och de nådde troligen fram till ravinens södra kant någonstans mellan Desert View och Moran Point.

Deras rapport visar att de gjorde grova missbedömningar av ravinens dimensioner. De bedömde visserligen dess bredd till omkring 15 km, vilket är tämligen korrekt. Men samtidigt trodde de att floden de såg där nere bara var 2 meter bred, när den i själva verket är 100 gånger så bred. Då de var i stort behov av vatten

och också avsåg att passera över ravinen till dess norra sida började de att söka efter en väg ner. Efter 3 dagar hade de fortfarande inte lyckats. Det har spekulerats i att deras vägvisare, som troligen visste hur man skulle ta sig ner, inte ville visa dem vägen.

Till slut beordrade Cardenas de 3 starkaste och smidigaste männen, att försöka ta sig nerför bergssidan, var de än kunde. När männen på kvällen kom upp igen kunde de berätta, att de bara hade nått en tredjedel av vägen, men att floden därifrån såg ut att vara mycket bredare, än man först hade trott. De menade att ett antal stora stenblock, som man från toppen bedömt vara ungefär en manslängd höga, nog i själva verket var högre än de stora tornen i Sevilla. Dessa torn var dåtidens högsta byggnader, 82 meter!

Cardenas fick nu ge upp och när han rapporterat det oöverstigligena hindret, så slocknade allt intresse för området i nordväst och så förblev det de närmaste 200 åren.

Inte förrän 1776 skulle spanjorer på nytt komma att se ravinen. Det var de två spanska prästerna **Francisco Atanasio Dominguez och Silvestre Velez de Escalante**, som då färdades längs ravinens norra kant, under sin utforskning av södra Utah och sökandet efter en väg mellan Santa Fe och Monterey vid den Kaliforniska kusten.

James Ohio Pattie och en grupp amerikanska pälsjägare var troligen nästa européer att se ravinen. De nådde fram till den norra kanten 1826. Men det finns egentligen inga riktiga dokumenterade källor som bevisar att det var så. James Ohio Pattie var som många andra av de gamla pälsjägarna glad för att berätta fantastiska historier.

Undertecknandet av den så kallade Treaty of Guadalupe Hildago år 1848 innebar i alla fall att landet kring den stora ravinen kom att tillhöra USA. Jules Marcou, som tillhörde Pacific Railroad Survey Team, var den förste att göra geologiska undersökningar i området år 1856.

Jacob Hamblin, en mormonmissionär, hade också under 1850-talet, av Brigham Young, skickats ut för att söka efter användbara platser, där man skulle kunna passera floden. Genom att skapa goda relationer med indianerna och med de fåtaliga vita nybyggarna i området, kunde han till slut lokalisera det som senare blev Lee's Ferry och Pierce Ferry. De enda två platser där färjor kunde operera på floden.

År 1857 ledde **George Johnson** en expedition, som med en hjulångare nådde så långt upp i ravinen som till Black Canyon.

Krigsdepartementet hade samma år utrustat en expedition under löjtnant **Joseph Ives**, som skulle söka efter naturresurser, hitta möjliga områden för en järnvägslinje till västkusten och samtidigt undersöka om det gick att staka ut en navigerbar väg uppför floden från Kaliforniska Golfen. Också den här expeditionen färdades med en hjulångare. Den hette Explorer. Efter två månader hade de nått 56 mil uppför floden och befann sig också då vid Black Canyon, nästan precis två månader efter George Johnson. Men längre kom de inte, då Explorer gick på en klippa och fick överges i strömmen. Gruppen gick i stället i land och fortsatte sedan att färdas österut längs den södra ravinbranten.

Ives menade att området var fullständigt värdelöst och antog att deras expedition troligen skulle bli den sista grupp vita som besökte detta "värdelösa land". Men med på expeditionen fanns också en geolog, John Strong Newberry, som hade en helt annan uppfattning. Han lyckades senare övertyga en annan geolog, major **John Wesley Powell**, att en båtfärd genom ravinen, för att fullborda expeditionens undersökningar, skulle vara värt risken. Powell, som var en veteran från Inbördeskriget, där han förlorat sin högra underarm i slaget vid Shiloh, blev intresserad.

Men det skulle ändå dröja mera än tio år innan han, med stöd från Smithsonian Institution, kunde utrusta en första expedition, som med fyra båtar och nio män startade från Green River Station, uppe i Wyoming, för att ro och segla nerför Colorado River.

Det gick inte så bra. Man hade inte tillräckligt med pengar för att göra ett ordentligt arbete. Ingen fotograf eller konstnär, som kunde dokumentera expeditionen, fanns med och redan efter 100 dagar fick man pro-

blem, sedan en av båtarna kapsejsat och man förlorat stora delar av sina matförråd och vetenskapliga instrument. Tre män deserterade och försvann upp genom Separation Canyon. De hördes aldrig mera av och blev troligen dödade av paiuteindianer. Resten av gruppen tog sig dock ner genom hela ravinen.

Två år senare gjorde Powell om bedriften, men nu med en mycket bättre utrustad expedition. Bland annat fanns då fotografen E. O. Beaman med, tillsammans med en 17-årig konstnär, Frederic Dellenbaugh, som dokumenterade färderna. Det var ett svårt jobb. Det gick åt ett helt ton med fotografisk utrustning, för att med den tidens teknik kunna skapa fotografiska bilder på plats.

Prospekterare skulle under 1870 och 80-talen komma att staka ut inmutningar i ravinen i tron att utvinning av asbest, koppar, bly och zink skulle vara lönsamma. Men svårigheterna att ta sig till och från brytningsplatserna och att få ut malmen ur ravinen var för stora för att det skulle fungera. Så de flesta gav upp, medan några stannade kvar för att börja arbeta inom den gryende turistindustrin, som snart skulle börja växa upp här.

Indianerna i Grand Canyon

Långt nere i Grand Canyon ligger Förenta Staternas mest isolerade indianreservat. Det ligger på botten av en avlägsen sidokanjon långt väster om de platser de flesta turister besöker. Det enda sätt att nå Havasupai, förutom med helikopter, är via en 13 kilometer lång stig. Den enda byn Supai är en mycket lugn plats. Det finns en traktor där, men inga bilar, inga vägar, inga gatuskyltar. Den nås varken av dagstidningar, TV eller de flesta radiosignaler. De enda telefonerna, som fungerar sporadiskt, är en i stamhögkvarteret, en i stamaffären och en telefonautomat i hotellet.

Det är ett litet paradiset med grönska, bäckar och betagande vackra vattenfall. Det är havasupaiindianernas hem, det blågröna vattnets folk.

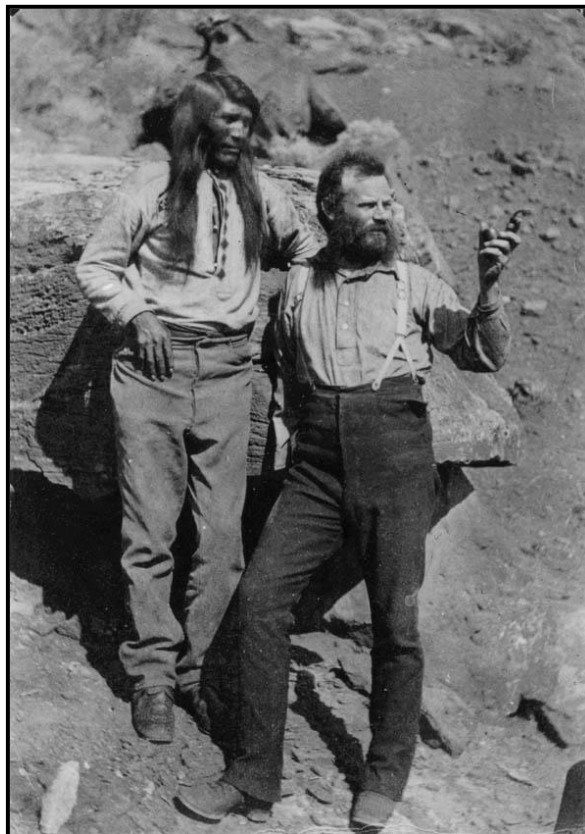
Historia

Stammen består idag av cirka 650 personer. De utgjorde ursprungligen en gren av hualapaiindianerna. Stammarna skildes åt någon gång på 1100-talet. Havasupaierna sökte skydd mot potentiella fiender på botten av Grand Canyon, och än idag verkar det som om havasupais glömts bort av det 20:e århundradet. Innan de vita människorna på 1800-talet i större utsträckning kom till området för att besöka Grand Canyon, jagade havasupais rådjur, antilop och bergsfår och samlade föda på platån ovanför kanjonen under vinterhalvåret. På vintern är det nämligen kallt och fuktigt nere på botten av kanjonen på grund av de höga kanjonväggarna, som gör att solen inte når ner dit. På sommaren drog de sig tillbaka till kanjonen för att odla majs och bönor i sina trädgårdar.

Livet bland havasupais var enkelt. De behövde ingen rigid social eller politisk organisation. De var ju bara några hundra individer. Religiösa aktiviteter hanterades av medicinmännen, som därigenom kunde kontrollera väder och sjukdom samt påverka utfallet av jakt och odling.

Kremering av de döda, samt förstörandet av den dödes personliga egendom pågick fram till 1895, då det förbjöds av Bureau of Indian Affairs, eftersom det ansågs "ociviliserat".

Trots sin isolering hade havasupais ganska omfattande kontakt med hopiindianerna. De handlade skinn, salt och röd mineralfärg i utbyte mot jordbruksprodukter, textilier och krukor.



John Wesley Powell

Fader Garces var den ende spanjoren som besökte stammen. Planer på att omvända dem till kristendomen misslyckades. Kontakten med amerikanerna, som började på 1850-talet, var obetydlig.

Traditionellt bodde man i runda wickiups och män och kvinnor delade på arbetet på fälten. De var och är fortfarande mycket skickliga korgmakare.

Stammens land krymper

På 1860 och 70-talet såg havasupais sitt land utanför den lilla kanjonen tas över av boskapsfolk, järnvägar och nybyggare, men de grep aldrig till vapen mot de vita. 1882 tilldelades de ett reservat på 518 acres (1 acre=4050 m²) i Havasu Canyon. Havasupaiindianerna avstod egentligen från att begära mer mark, eftersom de trodde, att om de hade ett större landområde, skulle det innebära trubbel med amerikanerna. Ett så litet reservat skulle inte utgöra någon frestelse för landhungriga vita. Omkring 1900 var nästan alla deras traditionella jakt- och samlingsmarker borta.

Kamp i domstol

På senare tid har havasupais kämpat i domstolarna, för att få tillbaka sitt land, som togs från dem av den federala regeringen. 1974 lyckades de få tillbaka 185 000 acres och dessutom nyttjanderätt till ytterligare 93 500 acres.

Förvandling till lönearbetare

Havasupais förvandling från jägare och jordbrukare till lönearbetare gick väldigt snabbt. På 1940-talet hade stammen förändrats till någon slags reservarbetskraft för den federala regeringen och för privata intressen. Regeringen började inse det problemet de hade skapat och försökte rätta till det genom att starta företag av olika slag. Företag som skulle drivas av stammen. De flesta av dessa program misslyckades, tills turismen började komma på 60-talet. Jordbruk förekommer fortfarande, men inkomsterna därifrån kan bara anses utgöra supplement till lönearbete utanför reservatet och till inkomsterna från turisterna.

Turism

Turismen är i dag den enda industrin. Hit kommer 15 000 turister varje år. Det är dock lite om man jämför med de 4 miljoner besökare som Grand Canyon har varje år. Så idag överlever havasupais fortfarande med sin bräckliga ekonomi baserad på turism. Flera familjer lever kvar i sin kanjon, fastän många idag har jobb utanför reservatet.

REVOLVERSTRIDEN VID OK CORRAL (av Bertil Thörn)

Trots att endast tre personer blev skjutna i den här uppgörelsen, har den blivit den kanske mest omtalade av alla revolverdueller i Westernhistorien. Man har beräknat att omkring trettio skott avlossades inom en tidrymd av 30 sekunder. Kvar på platsen fanns sedan tre döda, samtliga tillhörande "banditgruppen". Men också tre av deras motståndare hade blivit skadade.

Händelsen, populärt kallad "Gunfight at O.K. Corral" har varit underlag för otaliga böcker och ett flertal filmatiseringar. Mer eller mindre sanningsenliga. Mest mindre! Den har kanske blivit till sinnebilden för kampen mellan lag-och-ordning mot den ohämmade kriminaliteten, i form av boskaps- och häststöldar och allmänt våldsverkande i råa frontierstäder, där polis och domstolar vanligtvis hade en mycket svag ställning, eller helt enkelt saknades.

Det som utspelade sig en onsdagseftermiddag, den 26 oktober 1881, bakom hyrstallets hästfålla vid Fremont Street, i Tombstone, har i alla tider setts som kampen mellan det goda och det onda. Mellan en ung demokratis försök att upprätthålla ett tryggt och rättvist samhällsklimat mot de, som hellre levde efter den starkes lag. Mellan de framåtsträvande samhällsbyggarna och de destruktiva krafter, som inte ville ha någon utveckling. Med andra ord, ungefär det som de allra flesta Westernfilmer bygger på, där de goda grabbarna alltid har vita hattar och banditerna alltid har svarta hattar, för att biopubliken ska veta vilka man ska heja på.

Men var det verkligen så det var i Tombstone år 1881? Var det här verkligen en kamp mellan ett lagenligt rättsväsende och ett gäng kriminella? Nja, riktigt så enkelt är det faktiskt inte.

Jag ska inte dra hela historien, men en kortare presentation av de inblandade parterna kanske kan ge en lite annorlunda bild av det hela, än vad alla böcker och filmer genom åren har försökt lura på oss.

Till att börja med måste man fråga sig, fanns det något egentligt rättsväsende i Tombstone 1881? Svaret är, ja, det gjorde det. Countyts sheriff, alltså något som motsvarar vår länspolismästare, eller kanske snarare det vi förr i tiden kallade landsfiskal, hette Johnny Behan och han bodde i Tombstone.

Staden Tombstones ordningspolis hade en polischef, det som i USA heter City, eller Town Marshal. Vid den här tiden var det en man som hette Virgil Earp. Virgil Earp hade ett antal poliskonstaplar, så kallade Deputys, till sin hjälp. Bland dessa Deputys fanns hans bror Morgan. Kanske också ytterligare två bröder, James och Warren. Det är mera tveksamt om även den femte brodern, den mera kände Wyatt, också formellt var insvuren som Deputy. Men han skulle ändå komma att ta del i det som hände på ett sätt som om han också vore polis.

Denne Wyatt Earp hade en tid, medan länet Pima County styrdes av Republikaner, fungerat som vicesheriff i countyt, men efter att Demokraterna vunnit, i det senaste valet, hade hans chef blivit ersatt av Demokraternas kandidat, som alltså var Johnny Behan. Johnny Behan tillsatte sina egna vicesheriffer och Wyatt Earp blev alltså arbetslös. Det påstås att Wyatt försökte muta sig till en plats som vicesheriff hos Behan, men blev avspisad. De båda hade alltså ett ganska frostigt förhållande till varandra. Och det berodde faktiskt inte bara på det här med polistjänsten.

Ytterligare en person kom att delta i striden på lagvaktarnas sida, var en tuberkulossjuk, före detta tandläkare, som när han på grund av sin sjukdom inte längre fungerade som tandläkare, hade slagit sig på professionellt kortspel och även varit inblandad i diverse andra skumraskaffärer. Hans namn var John Henry Holliday. Mera känd som "Doc" Holliday.

Intill en mindre ort utanför staden, som hette Charleston, låg en stor och framgångsrik ranch, som ägdes av familjen Clanton. I familjen fanns fyra bröder, men det var bara två av dem, Ike och Billy, som kom att bli inblandade i striden. En annan, mindre ranch i området ägdes av familjen McLaury. Också där fanns det flera bröder, men även här var de endast två av dem som blev involverade, Tom och Frank. I den här gruppen, som ofta hängde ihop och hjälpte varandra med ett och annat, fanns även en del anställda vid de här gårdarna och ytterligare några rancher i området. De var inte direkt kriminella, men de gjorde i princip lite som de själva tyckte, så länge de var tillräckligt många för att kunna driva sin vilja igenom. Rykten förekom om både boskapsstölder och allmänt störande av ordningen. Men det var inget som någon av dem officiellt blivit anklagad för. De var alltså inte ett regelrätt banditgäng. Men när det behövdes så ställde de upp för varandra och de var inte rädda för att ta strid för sin sak. Allmänt kallades den här grupperingen för "Cowboys".

Många av stadens innevånare var säkert lite rädda för dem, men i grund och botten var man också tämligen nöjda med att de fanns. Åtminstone alla handelsmän, bar- och hotellägare, spelhallsentreprenörer och bordellmammor, såg gärna att gänget kom till sta'n. För de hade pengar och pengar var vad man var i Tombstone för att tjäna. I det tysta var det nog också lite grand så att man såg den här gruppen som lite av sinnebild för den amerikanska drömmen om frihet för individen. Friheten att själv bestämma. Att inte ha några herrar över sig som bestämde vad man fick göra och inte göra. Och dessa herrar skulle då vara stor kapitalisterna, gruvbolagen och politikerna. Och i förlängningen deras hantlangare – poliskåren!

Allt hade väl kanske varit i sin ordning om denna poliskår då hade varit objektiv och skött sitt jobb på ett juridiskt oantastligt sätt. Men så var det tyvärr inte. Även poliskåren i staden bestod av män som hade egna intressen i vissa affärer. Och som vi redan har sett, så hade polischefen, Virgil Earp, sett till att han hade alla sina bröder insvurna i poliskåren. Det kan knappast ha varit en tillfällighet.

Stadens polis hade makten och befogenheten att "upprätthålla ordningen". Om man gjorde det på saklig grund skulle det ha varit okay. Men här finns misstankar om att man använde sig av de befogenheterna för delvis egna ändamål och delvis som hantlangare åt högre makthavare. Grabbarna med de vita hattarna var kanske alltså inte så vita som det kunde förefalla. Och grabbarna med de svarta hattarna var kanske råskinn och busar i största allmänhet, men kanske egentligen inte några riktiga skurkar.

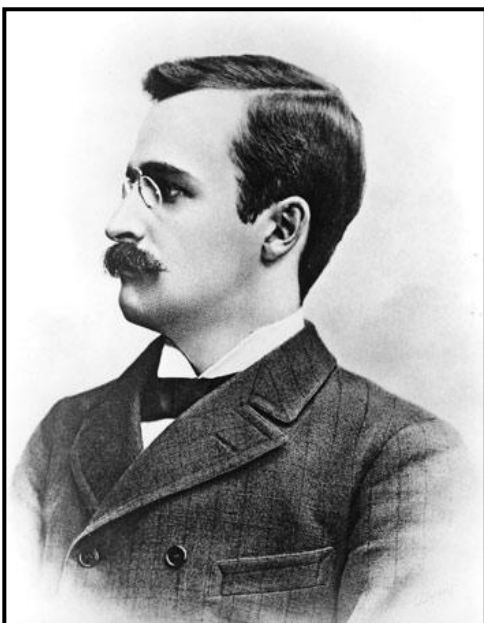


Vi nöjer oss med det här. Men ha det i åtanke, när ni nu kommer till Tombstone och där kommer att få höra alla bloddrypande historier, om hur de rättrådiga bröderna Earp, med hjälp av den snabbskjutande korthajen Doc Holliday kom till Tombstone för att röja upp i det laglösa träsket och rensa upp bland sådana banditer som bröderna Clanton och bröderna McLaury, Billy Clai-bourne, "Curly Bill" Brocius och alla de andra. Skurkar, som den fege sheriffen, Johnny Behan, av eget vinstintresse samtidigt höll om ryggen.

Allt det här, plus även sådana snyfttillägg, som att sheriff Behan och Wyatt Earp inbördes tävlade om en mystisk kvinnas gunst, trots att Wyatt redan hade en hustru. Ja allt sådant här behövs ju naturligtvis om man ska göra en historia. En historia som är god nog för att lura 450 000 turister till sta'n varje år. Det har ju bevisligen fungerat på oss också!

GUSTAF NORDENSKÖLD 1868 - 1895 (av Bertil Thörn)

Gustaf Erik Adolf Nordenskiöld föddes i juni 1868, son till Adolf Erik Nordenskiöld och Anna Mannerheim. Han växte upp i Stockholm och på föräldrarnas gård Dalbyö som en av fyra syskon. Hans syster Maria - liksom Gustaf själv - drabbades av tuberkulos och avled i unga år, 1886. Gustaf tog studenten i Beskowska skolan 1887 och fortsatte sina studier vid Uppsala universitet, där han bl.a. läste geologi och mineralogi. 1893 gifte han sig med Anna Rudolfina Smitt och fick dottern Eva Amalia född 1894. Gustafs hälsa blir allt sämre under slutet av 1894 och på våren 1895 när han reser med tåg mot Jämtland för att få vila och frisk luft, hittas han död i sin kupé, den 6 juni 1895. Han ligger begravd på Västerljungs kyrkogård nära Dalbyö, bredvid sin far Adolf Erik Nordenskiöld.



Den berömda nationalparken Mesa Verde har sin historia intimt förknippad med Gustaf Nordenskiöld. Genom sin far hade Gustaf en naturlig ingång till det akademiska upptäcktsresandet. Han deltog i en av faderns Svalbardexpeditioner, men ådrog sig alltså tuberkulos, som han 1891 reste till USA för att bota. I Denver hörde Gustaf rykten om en klippstad med fornindianska grottstäder vid berget Mesa Verde i södra Colorado. Mesa Verde hade tre år tidigare, av en händelse, upptäckts av Richard Wetherill och Charlie Mason. Som ung svensk geolog med stort intresse för arkeologi kunde Gustaf inte tygla upptäckarlusten och styrde färden dit. Platsen befann sig då nästan orörd i det tillstånd i vilket invånarna lämnat den då de cirka 1300 övergav staden. Gustaf blev vän med Richard Wetherill och fick ha familjens ranch vid foten av Mesa Verde som bas, men mest bodde han bland klippboningarna.

Gustaf Nordenskiöld gjorde flera betydelsefulla utgrävningar i Mesa Verde på anasazi-indianernas forntida boplatser. Att som Gustaf, bara 22 år gammal, vara den förste vetenskapsmannen vid Cliff Palace måste ha känts stort. Han skrev bland annat:

"Väl förtjänar denna ruin sitt namn, ty med sina runda torn och höga ljusa murar - trotsande tidens förstörelse - liknar den på afstånd ett sagans trolslott".

Gustaf var som forskare före sin tid, då han olik sin samtid, samlade prov på alla belägg för mänsklig verksamhet på platsen och inte bara geologiska och mineralogiska fynd. Han fann till exempel "fragment av skinn och bomullstyg, snören av yuccafibrer, sandaler av yuccablad, lerkärl, majs, verktyg av ben och trä samt stenredskap", som han bokförde. Han organiserade utgrävningarna, katalogiserade objekten och gjorde perfekta ritningar över ruinerna med alla rum nummerade och presterade analyser som i stort håller än i dag. Gustaf Nordenskiöld var också en av dåtidens första forskare som insåg fotografiets betydelse och han var en mycket skicklig fotograf, vilket märks av de professionella bilder han tog vid utgrävningarna av Mesa Verde. Redan 1893, två år efter besöket, publicerade han sitt imponerande portfolioverk "Ruiner av Klippboningar i Mesa Verdes Cañons" med foton, ritningar, analyser och en resebeskrivning. Vid sin återkomst till Stockholm medförde han en samling på 600 föremål och mer än 200 glas- och nitratnegativ. Den finske läkaren och samlaren H.F. Antell hann köpa föremålssamlingen och negativerna av Gustaf och genom hans testamentariska förordnande kom de i finska statens ägo. Gustaf själv testamenterade alla sina fynd till Nationalmuseums samlingar i Helsingfors.

Trots en del kritiska synpunkter på att Gustaf tog alla dessa fynd med sig till Sverige (han blev faktiskt arresterad och fick så småningom betala en borgen för att bli frisläppt) så ledde ironiskt nog hans transport av utgrävda fynd ur landet till ett ökat engagemang för att skydda USA:s kultur- och naturarv. 1906 kom en förstärkt lagstiftning och samma år gav president Roosevelt Mesa Verde nationalparksstatus.

Gustaf Nordenskiöld är fortfarande en mycket respekterad person i Mesa Verde. Han ses som den första vetenskapsmannen som besökte Mesa Verde och arkeologer anser än idag att han gjorde ett föredömligt och noggrant arbete med att systematiskt dokumentera fyndplatserna. Han etablerade också nya metoder för utgrävningarna som andra kunde fortsätta. Under 2006 och särskilt den 29 juni, firades 100-årsjubileum av Mesa Verde som nationalpark med många extra aktiviteter och festligheter. Den för Gustaf så hedrande hundraårsjubileumsställningen hänger fortfarande kvar i Far View Visitor Center.

HOHOKAM (av Eva Stormark)

detta föredrag är endast i form av stolpar som användes vid presentationen)

Hohokamfolken är muligens forfedrene til Pima og Tohono O`odham, folket i sydlige Arizona.

Bosatte seg i Sonora-ørkenen, mellom Gila River og nedre Salt River.

Pioneer AD 300 – 775 .

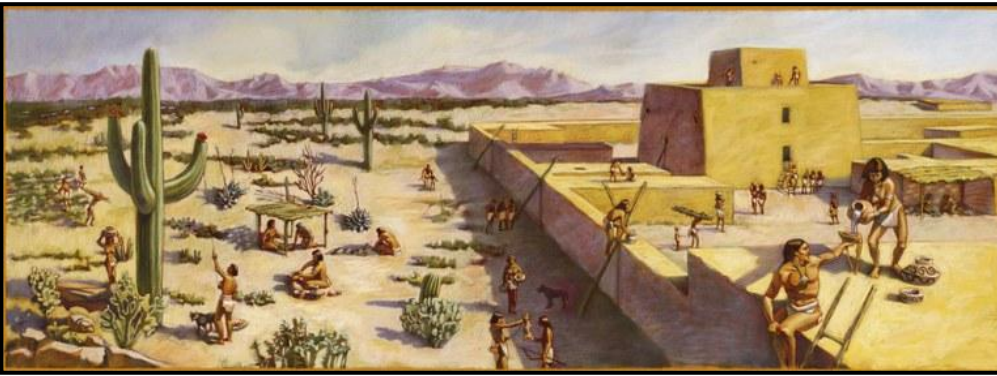
- små firkantede hus som var bygde av kvister og leire
- rancheria style nær oppdyrket (uppodlad) mark .
- besto av flere hus sammen
- litt nedgrav gulv, stort sett bare ett rom
- en sentral plaza
- keramikk, leirfigurer
- shell (snäckskal), turkiser, papegøyer



Hadde avanserte vanningskanaler forbundet med elver, gravd ut og hadde riktig fall for å få vannet langt av gårde. Dype. Mulig å fange fisk der.

Hadde antageligvis lært dette fra Mesoamerika.

Dyrket (odlade) mange slags vekster bland annat bomull, tobakk, agave, mais, forskjellige (olika) slags bønner og squash. Brukte også ville planter.



Colonial AD 775 – 975.

Bostedene vokste i størrelse og antall. Noen landsbyer gikk over fra til å bli byer med over 1000 innbyggere. En privilegert eliteklasse som bodde i store og eksklusive husklynger og begravde sine med rikelig gravgods.

- husene nå i klynger rundt en felles (gemensam) gårds plass, vanligvis i forbindelse med kremasjonssområdet
- ballbaner (bollplaner) og chapped søppelhauger (sophögar) blir vanlige
- mosaikkspeil
- større vanningskanaler
- samling og jakt vanlig

Siden (Beroende på att) de var så avhengig (beroende) av sine vanningskanaler, deltok de mest sannsynlig (troligen) ikke i krigshandlinger.

De hadde langtrekkende (vidsträckta) handelsruter til sydlige Mesoamerika og fikk impulser derfra.

Slik som Platform Mounds - trappepyramider 1-3 m høye og inntil 30 m lange, rektangulære. Ballcourt – ballbaner som mest sannsynligvis (troligast) ble brukt i religiøst øyemed (syften).

Dekorasjonene på krukken hadde innflytelse fra Mesoamerika.

De kremerte sine døde og la restene i krukke som ble begrav sammen med gravgods.

Sydvestens indianere hadde et rikt og komplisert religiøst system.

Ved siden av kremasjoner, hadde de også vanlige begravelser.

Sedentary . AD 975 – 1150 .

- kontinuerlig geografisk ekspansjon
- masseproduserte krukker
- shell (snäckskal) fra kystområdene blir etset med syre
- langveis handelsnett etablert mellom Hohokam, Mexico og Californiakysten .

Intrikate arbeider med skjell (snäckskal).

Dekorative fjær (fjädrar) fra Mexico.

Turkiser (turkoser) og andre steiner til smykker.

Importerte krukker, speil (speglar) og kobberbjeller (kopparbjällror).

Bedre håndverk.

Steinfigurer.

Bomullsklær og veving av andre ting.

Mer organisert, autoritet (auktoritärt).

Petroglyhs, tegn som er hamret inn i klipper.

Pictogrfs, tegn som er malt (målat) på klipper. Mye er ødelagt på grund av vær (væder) og vind.

Sannsynlig (troligen) i religiøst øyemed (syfte).

Classic . AD 1350 – 1440 / 1500

- vanlig arkitektur blir ikke bygd
- store irrigasjonskanaler (bevattningskanaler) blir forlatt (øvergivna)
- systemet kolliderer

HOPINDIANERNA (av Hans-Olof Ohlsson)

Skapelseberättelsen

Hopitraditionen beretter at innad jorden skapades, levde andarna i en värld som kallades Tokpela. Så samlade Skaparen andarna och valde ut dem, som skulle anta mänsklig skepnad.

Det dröjde inte länge förrän folket slutade leva enligt skaparens instruktioner och blev onda. Så förstördes den första världen genom eld och bara de, som kom ihåg Skaparens instruktioner, överlevde.

Andra världen

När eldarna svalnat, växte den andra världen blomstrande upp. Men ännu en gång blev människorna onda, åtrådte materiella saker och glömde Skaparens väg. Som tidigare förstörde Skaparen världen. Den här gången med hjälp av is.

Tredje världen

Ytterligare en civilisation, den tredje världen skapades. Den var mindre vacker än de två första, men människorna levde nöjda, tills de än en gång blev onda och började kriga med varandra.

De, som fortfarande kom ihåg Skaparens instruktioner började leta efter en tillflyktsort i en annan värld.

Fjärde världen

Slutligen kom de in i en fjärde värld, den nuvarande, där Masaw, jordens väktare, härskade. Han tillät folket att bo med honom i den fjärde världen, men talade om för dem, att livet där var svårt.

Sedan begav sig Hopis ut på vandring i alla fyra väderstrecken, sökande efter jordens mitt. Till sist slog de sig ned på den torra högplatån, där de lever än i dag. Det var en plats så torr och ofruktbar, att de var tvungna att förlita sig på böner för att få regn och mat. De skulle aldrig igen glömma att vara tacksamma mot Skaparen.

Här bor Hopierna i sina gamla stenbyar. Det finns ett så kallat stamråd, men en del av byarna erkänner inte dess auktoritet. De fortsätter med den traditionella formen av bystyre. De har blivit experter på så kallad "dry farming". Man tillämpar inte konstbevattning, utan förlitar sig till det mycket sparsamma regnet, som framkallas med hjälp av ceremonier. Det bor cirka 7000 hopier på reservatet idag.

Ursprung

Hopi är den pueblostam, som lever längst västerut. Pueblostammarna är ättlingar till Anasazis, vars gamla kultur upphörde någon gång vid slutet av 1200-talet, då de övergav sina magnifika städer, spred sig och bosatte sig ofta på höga otillgängliga platser, där de lätt kunde försvara sig. Orsakerna till detta kan man söka i klimatet eller också kan de ha ansatts hårt av Navahos och Apaches, som anlände till dessa trakter ungefär vid denna tid. De byggde sina hus tätt tillsammans, så att de påminde spanjorerna om byarna i Spanien. Därför blev de kallade Pueblos. (Pueblo=by på spanska).

Hopis och spanjorerna

1540 ledde Fransisco de Coronado en spansk expedition från Mexiko norrut på jakt efter guld. Han hade 230 ryttare och 62 fotsoldater med sig. Men också omkring 1000 mexikanska indianer och en hel del prä-

ter. Han erövrade först Zunipueblon, där de upprättade sitt högkvarter. Därifrån skickade Coronado en grupp ryttare, under befäl av Pedro de Tovar, för att utforska andra pueblos.

Awatowi

Vid Hopibyn Awatowi stötte de på motstånd, vilket kostade många Hopis livet. Förvarnade mötte de andra Hopibyarna spanjorerna i stället med gåvor. Hopiindianerna förstod, att det inte rörde sig om den förlorade vite broderns (Pahana) återkomst. Denna myt var vida spridd bland folken i och omkring Mexico. Det var en av anledningarna till att spanjorerna så lätt och med så få män kunde erövra Mexico. De hyllades där som gudar av befolkningen. Hos Aztekerna hette den vite brodern Quetzalcoatl. Hos Mayaindianerna Kukulcan.

Emellertid hittade spanjorerna inget guld, och så småningom återvände de besvikna till Mexiko.

Pueblorevolten 1680

Först 1598 kom de på nytt tillbaka. Man ville ha land, arbetare och själar att rädda. Don Juan de Onate ledde en expedition för att kolonisera Nya Mexico. Han förde med sig får, getter, hästar och 129 kolonister, de flesta med familjer. 1610 valde han Santa Fe som sitt högkvarter.

Hopis och de andra pueblos utsattes för ett fruktansvärt förtryck.

1629 anlände 3 präster och 10 soldater till hopiland för att omvända Hopierna till den katolska läran. Missionen i Oraibi blev så hatad, att den fortfarande idag kallas slavkyrkan.

Prästerna förbjöd hopis att utöva sin egen religion. De som bröt mot förbudet fick sina händer och fötter avhuggna eller såldes som slavar. 1674 fanns det missioner i byarna Oraibi, Walpi, Shongopovi, Mishongnovi och Awatovi. Vid denna tid berättas det, att regnen slutade falla. Trots att det var förbjudet hölls ceremonin Niman Kachina. Fyra dagar senare började det regna igen.

1680 utbröt den så kallade Pueblorevolten. De normalt fredliga Hopierna deltog i upproret och avrättade alla munkarna samt förstörde alla missionerna på sina mesas. Totalt under revolten dödades 500 spanjorer, däribland 21 missionärer. Kyrkorna revs och de överlevande spanjorerna drevs tillbaka till Mexiko.

Massaker

Vid tiden för revolten hade hälften av invånarna i Awatovi döpts. De förlöjligade de gamla ceremonierna och tog inte ansvar för de gamla traditionerna. Så kom då revolten. Spanjorerna fördrevs och kyrkan raserades.

Men spanjorerna kom tillbaka tolv år senare och i byn Awatovi hade man år 1700 lyckats etablera en katolsk mission och omvända 73 bybor till kristendomen. När de övriga Hopibyarna hörde detta, beordrade de missionärerna att lämna Hopilandet. Dessa vägrade.

Ledaren i Awatovi såg hur illa ställt det var med hans by. Han såg ondskan växa i sin by med missämja och hat byborna emellan. Han vände sig då till ledarna för de andra byarna för att få hjälp att förgöra Awatovi. Han sade: "Det onda som följt oss från den lägre världen har nu slutligen krossat oss. Därför måste Awatovi förstöras. Folket måste skingras och husen rivas."

Ledarna i Oraibi lät sig först övertalas. Därefter ställde också Walpis ledare upp på planerna. Så en natt i skydd av mörkret slog krigarna från Oraibi och Walpi till. De anföll Awatovi, brände och förstörde allt de kom åt, samt dödade kristna och icke kristna. Många offer skördades, män kvinnor och barn.

Missionär

I slutet på 1700-talet dök en fransiskansk missionär upp i Oraibi. Han släpptes aldrig in i något hus, men tilläts sova på gatan ett par nätter, innan han beordrades lämna byn. Den katolska kyrkan har aldrig kommit tillbaka till Hopilandet. Några andra samfund har etablerat sig, men inget av dem har någon större anslutning. Den första kristna kyrkan bland Hopis var mormonkyrkan och den förste hopi som anammade den nya tron var en man, som hette Tuvi. Staden Tuba City är uppkallad efter honom.

Hopibyarna

Keams Canyon

En av de tidigaste amerikanerna, som kom till hopireservatet, var en Thomas Keam, som öppnade en trading post omkring 10 miles öster om First Mesa. Platsen döptes till Keams Canyon och blev säte för stam-agenturen.

First Mesa

Walpi betyder klyftan. Byn låg tidigare längre ner på mesan, innan den 1680 flyttade till den plats där den ligger idag, högst upp på klippan. Det var fruktan för spanska repressalier efter revolten som orsakade flytten. Det var ett lyckat drag. Spanjorerna sände ut ett par straffexpeditioner, men ingen av dem anföll Walpi. Den omtalade Ormdansen genomförs i byn under udda år.

Polacca, samhället vid foten av mesan, grundades i slutet av 1800-talet av folk från First Mesa, som önskade bo nära tradingposten och skolan.



Sichomovi, platsen för kullen där det växer vilda vinbär, grundades omkring 1750, som en koloni till Walpi

Hano betyder förmodligen "folk från öster". Hano grundades av Tewaflyktingar från Rio Grande efter pueblolrevolten. Hopiindianerna hävdar att flyktingarna sökte skydd från spanjorerna, medan Hanofolket säger att Hopis bad dem komma för att hjälpa till att skydda Walpi. Trots sina nära kontakter med hopis under många år, har Hanoborna bevarat sitt eget språk och sina religiösa ceremonier. Nampeyo, den berömda krukmakerskan, som var ansvarig för renässansen för Hopiernas krukmakartradition på 1890-talet, var en Tewa från Hano.

Second Mesa

Shungopovi betyder platsen vid källan där den höga vassen växer. Det är den viktigaste av byarna på Second Mesa. Två tidigare pueblos låg tidigare vid foten av mesan, nära Gray Spring. Franciskanermissionen San Bartolome byggdes vid Old Shungopovi 1629. Den förstördes under Pueblolrevolten 1680 och byn flyttade upp till toppen av mesan. Ormdans hålles under jämna år.

Mishongnovi betyder den svarte mannens plats. Namnet kommer av Mishong, ledare för kråkklanen, som förde sitt folk hit från San Francisco Peaks på 1200-talet. 1629 byggde franciskanerna kapellet Buenaventura här. Kapellet förstördes och byn övergavs 1680. Den nuvarande byn byggdes strax därefter. Ormdans hålles här under udda år.

Shipaulovi betyder moskiter. Enligt traditionen grundades denna by av människor från Homolobi, en förhistorisk pueblo vid Little Colorado River, nära den nuvarande staden Winslow. Denna övergavs eftersom svärmar av moskiter gjorde det omöjligt att bo kvar. Troligast är kanske att Shipaulovi grundades av folk från Shungopovi efter pueblolrevolten.

Third Mesa

Oraibi betyder platsen vid klippan Oraí. Man hävdar att Oraibi, tillsammans med Acoma skulle vara den äldsta kontinuerligt bebodda staden i Amerika norr om Mexiko. Den grundades omkring år 1150. Enligt traditionen grundades Oraibi av folk från Old Shungopovi. 1629 byggdes missionen San Francisco i Oraibi. Ruinerna av kyrkan ligger norr om byn. 1901 tillät Lololma, ledare för de "progressiva", att menoniterna byggde en kyrka nära Oraibi. Denna kyrka, som numera är övergiven, ligger längst ut på kanten av mesan. Oraibi var den största hopibyn med en befolkning på 1200 fram till 1906, då det blev en splittring bland invånarna. Då var det nära att ett blodbad liknande det, som skedde i Awatowi, skulle ske i Oraibi. Traditionalisterna under Yukioma, tyckte att de progressiva under Lololma gick för långt med att göra de vita till lags. Hopis, tillhörande två olika fraktioner, samlades med vapen i stora skaror vid byn. Tvisten löstes dock på ett

annorlunda sätt. Yukioma lovade att lämna Oraibi med sitt följe, om Lololma kunde föra honom över en linje, som drogs upp på marken. Detta kallas för "a push of war" till skillnad från "a tug of war", som alltså är dragkamp. Det lyckades så småningom. Lololma och hans anhängare lyckades föra Yukioma och dennes anhängare över linjen. De lämnade då Oraibi och grundade byn Hotevilla. En inskription i en sten norr om byn minner om händelsen.

Kiakochomovi (Kykotsmovi, New Oribi) betyder platsen för kullen med ruinerna. Byn grundades 1890 av folk från Oraibi, som ville bo närmre skolan och tradingposten.

Hotevilla betyder skinnad rygg och kommer av att bykällan är belägen i en mycket låg grotta. Byn grundades 1906 av den konservativa fraktionen från Oraibi. Hotevilla har en lång historia av icke samarbete med den federala regeringen och anses fortfarande vara den mest konservativa hopibyn.

Bakabi betyder platsen för de sammanfogade vasstråna. Grundades 1907 av en grupp som lämnade Hotevilla för att återvända till Oraibi. Men de tilläts inte att åter bosätta sig i Oraibi, utan grundade då en egen by, hellre än att vända tillbaka till Hotevilla.

Moenkopi betyder platsen för det rinnande vattnet. Moenkopi är den enda hopibyn, som har konstbevattning. Det är den västligaste hopibyn och ligger 40 miles väster om Third Mesa. Det var ursprungligen en slags koloniodling, som tillhörde Oraibi. På 1870-talet etablerade den sig som separat by under Tuvi. Tuvi var en Oraibiledare, som var den förste Hopiindian som anslöt sig till mormonkyrkan. Mormonerna grundade det närliggande navajosamhället Tuba City och döpte det efter just Tuvi

Vardag och traditioner

Jordbruk

Samhället var matriarkaliskt matrilineärt, liksom Navajos. Varje familj odlade majs, squash och bönor. Man litade på det sparsamma regnet. Männen planterade och skördade, men skördarna var kvinnornas, som ägde fröna till allt som Hopis odlade. Kvinnorna malde och lagade maten. Majsmjöl bakades till ett pappers-tunt bröd, Piki, som utgjorde stapelfödan.

Bomull

Männerna jagade också, både för mat och kläder, trots att en stor del av Hopis klädedräkt var av bomull. Männerna plockade bomull, kardade och spann. Kvinnorna färgade och männen vävde. Kvinnorna flätade korgar och tillverkade krukor.

Stenkol

Hopi värmdes sina hus och brände sina lerkärl med hjälp av stenkol. De var det enda folk, som före de vitas ankomst ägnade sig åt brytning av stenkol.

Hopis hus hade inga fönster eller dörrar i väggarna. Man gick in genom taket. Kivas var männens domän, men husen var kvinnornas. Kvinnorna ägde husen.

Barnen

Barnen var älskade och väl omhändertagna, men inte bortskämda. De hade tid att leka, men fick tidigt lära sig den vuxnes plikter. När de blev åtta eller nio år invigdes de i religionens mysterier, kachinakulten.

Pubertetsceremonier

När flickorna var mellan 16 och 20 gick de igenom en fyra dagars ceremoni, som gjorde dem giftasvuxna. Deras hår kammades i squash-blossom frisyra. Pojkar genomgick också en pubertetsceremoni, och därefter kunde han få sova i en kiva. Han kunde också ge sig ut på natten till en "**dumaiya**", ett möte med en flicka efter eget val. Tyst, när alla i hennes hus sov, smög han sig ned för stegen och kröp ner vid hennes sida. Om hon tyckte om honom, välkomnade hon honom i sina armar och där kunde han stanna till strax före gryningen, när huset vaknade. Alla Oraibis ungdomar hade sina "dumaiyas", oftast med mer än en partner. Ibland blev flickorna gravida. Det var emellertid ingen skam. Hon behövde bara välja ut sin favorit bland

älskarna för att gifta sig med honom. Föräldrarna kunde bara protestera, om de tyckte att partnern var en olämplig kandidat för äktenskap. Pojken och flickan kunde aldrig vara medlemmar av samma klan. Det var tabu. Det var tabu att ens kunna tänka en sådan tanke.

Bröllop

Efter diverse bröllopsceremonier, slog sig paret ned i brudgummens hem, där den unge mannen vävde brudens bröllopsdräkt. Först när dräkten var färdig, begav sig paret till det hus, där de skulle tillbringa resten av sitt liv, nämligen i brudens mors hus. Bruden bar dräkten, när de gick till moderns hus. Hon bar den en gång till första sommaren som gift, när hon såg Niman Kachina dansen, den första viktiga ceremoni hon tilläts närvara vid som gift. När den var över lades bröllopsdräkten i en korg. Hon bar den aldrig igen förrän till sin egen begravning.

Begravning

Begravningsceremonin var mycket enkel. Kroppen placerades i sittande ställning, med huvudet mellan knäna och begravdes därefter i en enkel grav. En skål med mat placerades på en närbelägen sten eller klippa. Fyra dagar sörjde kvinnorna i hushållet. De besökte då graven dagligen och placerade en skål med mat vid den och fjäderbeklädda bönkäppar på den. Därefter återgick livet till det normala i huset och den döde begav sig till "The World Below" för att leva bland Kachinas.

Kachinakulten

Kachinas är övernaturliga varelser, som halva året lever som andar i bergen San Fransisco Peaks. De utgör mellanhänder mellan människorna och den Store Anden. Som föfädernas andar utgör de Hopis förbindelse med det förflutna. Som andar i växter och djur förbinder de Hopis med naturen. Kachinas fungerar också som budbärare mellan Hopis och regnfolket.

Från vintersolståndet till sommarsolståndet (Niman Kachinafesten) tar andarna säte i en vanlig människas kropp. Männen (det är nämligen bara män) tror ofta att andarna verkligen har tagit säte i dem, och det gör även deras omgivning. Kachinas är huvudpersoner i en mängd ceremonier. Deras funktioner upplevs betyda liv eller död för människorna. Kachinadockorna ges till barnen i pedagogiskt syfte. De måste lära sig känna igen Kachinas och känna till deras betydelse.



Ormceremonin

Centralt i Hopis liv är tron på att allting i naturen har sin betydelse för att behålla balansen i världen. Hopis roll i detta är att de skall vara godhjärtade och att de skall utföra komplexa och invecklade ritualer. Om de inte uppfyller sina plikter, kommer stora olyckor att drabba världen. En av dessa ritualer är ormdansen, som avhålls i slutet av augusti. Den utförs för att framkalla regn, som skall ge goda skördar. Ormens sicksackrörelser symboliserar blixten, som sätts i samband med regn. Ceremonin varar i nio dagar och utförs av orm- och antilopsällskapen. Varje morgon går medlemmarna ut i öknen för att samla ormar, både giftiga och icke giftiga, som sedan förvaras i kivan. På den nionde dagen kulminerar ceremonin, genom att medlemmarna i ormsällskapet dansar runt plazan (fyra varv) bärande ormarna med munnen, medan antilopsäll-

skapets medlemmar står för sången. Därefter släpps ormarna ut i öknen igen för att sprida Hopis ord och få andarna att bringa regn.

Hantverk

Hopierna är skickliga hantverkare och idag säljs ganska mycket till turisterna. De är duktiga silversmeder och krukmakare och det har blivit allt mer populärt att snida kachinadockor

Källor:

Frank Waters: Book of the Hopi

Gunilla Hultgren: Livets Väg

Harry James: Pages from Hopi History

Tom Bathi: Southwestern Indian Tribes

Hubbell Trading Post National Historic Site (av Bertil Thörn)

Hubbell Trading Post National Historic Site har alltid varit en mötesplats mellan två kulturer. Nämligen mellan navajoindianerna och de vita. Vita som kom dels från Mexico och dels från östra USA under sent 1800-tal. John Lorenzo Hubbell köpte denna Trading Post år 1878, tio år efter att navajoindianerna tillåtits återvända till sitt land efter krigsfångenskapen i Bosque Redondo, Fort Sumner, New Mexico. Det som blev slutet på vad navajoindianerna i sin historia kallar "The Long Walk".



Affären var då bara en liten adobebyggnad som hade uppförts av en man som hette William Leonard. Lorenzo, som hade en amerikansk far och en spansk mor, visste då inte så mycket om navajoindianerna och var tvungen att lära sig deras språk. Men antagligen lärde han sig tämligen snabbt tillräckligt mycket för att kunna göra sig förstådd bland indianerna. Han var då bara 23 år. Småningom gifte han sig med en spansk kvinna, Lina Rubi, och de fick två pojkar och två flickor. Till skillnad från många andra handelsmän, som lämnade sina familjer i någon större stad i närheten, så levde hela familjen Hubbell här vid affären. De byggde till husen efterhand och gjorde dem mera bekväma. Till slut till och med luxuösa för att vara här ute i vildmarken. Anläggningen ligger

i byn Ganado, Arizona. Det var Lorenzo Hubbell som döpte platsen till det. Och det var efter en betydande navajoledare som hette Ganado Mucho, vilket betyder "många kor". Platsen förklarades som ett National Historic Landmark år 1960.

När navajofolket återvände till sitt förödda land 1868, plågades de svårt av ekonomisk depression. Byteshandel var i princip det enda de kunde utöva för att få ihop till livets nödtröft. Och idén med byteshandel var inte ny för dem. Andra indianska folk i Sydvästern hade bedrivit byteshandel med dem så länge de kunde minnas. När så Lorenzo Hubbell kom och började bryta stora sandstensblock i området för att bygga upp sin affär, kom platsen snart att bli till ett centrum även för indianerna, som dels kunde få arbete här och dels kunde byta till sig varor de inte kunde få på något annat sätt.

Under sin fångenskap vid Bosque Redondo hade de för första gången stött på varor som mjöl, kaffe, bakpulver, konserver, tobak, metallverktyg, tyg och liknande. Här i sitt eget land kunde de inte få tag på sådana varor. Och inte heller hade de några pengar att handla för, även om varorna skulle ha varit tillgängliga.

Men Lorenzo Hubbell kom med lösningen. Han importerade varorna och dessutom ordnade han ett varubytessystem, som gjorde att indianerna i hans affär på nytt kunde få tillgång till sådana varor. På så vis kom den här platsen och handeln med män som Hubbell, att få stor betydelse för navajoindianerna. Handelsmannen hade kontakt med världen utanför det nya reservatet. En värld där alla dessa nya varor fanns. I utbyte för dessa varor fick handelsmannen sådana saker som indianerna själva kunde producera. Det var främst ull från deras stora fårflockar och senare även vävnader, smycken, flätade korgar och lerkrukor. Men det handlade ibland också om hästar och mulåsnor, även om vissa handlare var mycket försiktiga med det, då dessa ofta var stulna.

Det här var alltså tiden innan kontanta pengar blev ett betalningsmedel mellan indianer och handelsmän. Flera handelsmän myntade själva något som skulle kunna kallas för pengar. Det var små metallstycken, som kallades "tokens". Dessa tokens kunde sedan användas som pengar att köpa saker för. Men bara i den affär som hade lämnat ut dem. Det här var alltså ungefär som i vårt land under den allra första industrialismens tidevarv, då brukspatronerna som ägde gruvorna och bruken också ägde affären och allt annat. I stället för löner betalade många av dessa bruksägare med ett slags kvitton som sedan kunde lämnas i affären och berättiga till en viss mängd varor. Man blev alltså bunden till den egna affären. Även om Lorenzo Hubbell också hade sådana tokens, så var han ändå en ärlig och uppriktig handlare, som inte lurade sina kunder. Och han var mycket uppskattad av navajoindianerna. Han lärde sig dessutom att tala deras språk, förutom att han talade både spanska och engelska.

Medlemmar av Hubbells familj drev den här handelsstationen ända till 1967, då den övertogs av National Park Service. Affären är därmed fortfarande i drift och drivs som en icke vinstgivande organisation, Western National Parks Association, som fortsätter att förvalta den tradition familjen Hubbell startade.

Verksamheten finns fortfarande kvar på dess ursprungliga plats i de ursprungliga lokalerna. Även Hubbells personliga bostad finns bevarad och visas upp, genom guide turer, som ett museum. Här kan man också i det moderna besökscentrat, som byggts upp här, få se hur man väver navajomattor och gör silversmide. Något som utförs av navajoindianer. I affären kan man fortfarande uppleva hur det såg ut när navajoindianerna kom hit för att byta sin ull mot andra handelsvaror och här säljs också mattor och andra indianska hantverk.

Jicarilla Apache Indian History (av Bertil Thörn)

Jicarilla (he'kare'cha) är den första av många apachestammar, av de som levde här nere i Sydvästern, som vi stöter på. Samtliga sex apachegrupper, som invandrade till Sydvästern för 500 till 700 år sedan räknas till den Syd-Athapaskiska språkstammen, men de var för övrigt rätt så olika och det fanns egentligen inte någon samhörighet mellan de olika stammarna. Flera av dem var till och med från tid till annan direkt fientligt inställda mot varandra.

Jicarilla kallar sig själva för "Haisn-dayin", som kan uttolkas som "folket som kommit från underjorden". Men det finns också noteringar om att de rätt och slätt, precis som många andra indianska folk, kallade sig för "Folket". Och i deras språkbruk uttalades det då "Din'de". Namnet "Apaches de la Jicarilla" fick de av de första spanjorerna – Juan de Ulibarri, som 1706 passerade deras byar – och då döpte ett egendomligt format berg i området till "Cerro de la Xicarilla. Och då gav han också folken här samma namn. En annan, allmänt utbredd uppfattning, är att namnet skulle anspela på dessa indianers stora skicklighet att fläta korgar. Ordet "jicarilla" påstås nämligen kunna uttydas som "liten korg" på den spanska dialekt som dessa första mexikaner talade. Men det finns inga tydliga belegg för att det verkligen var så.

Det är också något oklart var och när det här folket verkligen upptäcktes för första gången. Det kan faktiskt ha varit långt innan Ulibarri gav dem namnet Jicarilla. Coronado mötte nämligen redan 1541 ett buffeljagande folk ute på Texas högslätter, som han kallade "Querechos". Det var troligen samma folk som några år senare, 1598, besöktes av Vicente de Saldivar. Han kallade dem då "Vaqueros". Mycket talar för att dessa jägarnomader var tidiga förfäder till den del av jicarillastammen, som nu kallas "Llanero Jicarilla", till skill-

nad från den andra halvan av stammen, som levde ett mera bofast liv i bergen i västra delen av stammens utbredningsområde. En grupp som vi numera kallar Ollero Jicarilla.

Deras totala utbredningsområde omfattar bergslanden i sydöstra Colorado och nordöstra New Mexico och kan därifrån, under tidiga perioder, ha sträckt sig ut på slätterna i västra Kansas och Oklahoma och in i nordvästra Texas. Floderna Arkansas, Rio Grande och Canadian Rivers förekommer alla i deras egna skapelsemyter, men i deras tradition kan man se en övervikt för områdena kring Taos och kring Arkansas Rivers källor.

De har alltid betraktat Mescalero Apache och Navajo som sina fiender, trots att de faktiskt är släkt med varandra, medan de i stället från tid till annan varit allierade med Ute-indianerna och med Pueblofolken i Taos. Språkligt sett är de närmare släkt med Mescaleroapacherna än med sina grannar Navajo och med de västliga apachegrupperna.

Jicarillaapacherna omnämndes under det namnet första gången i början av 1700-talet. Under senare tid har deras olika grupperingar många gånger givits namn efter deras ledare, eller efter de landområden där de påträffats.

Spanjorerna etablerade en mission ibland dem år 1733. Men den överlevde bara en kort tid. Indianerna betraktades som odugliga av såväl spanjorerna som senare av deras amerikanska efterträdare. De ansågs vara bland de värsta när det kom till röveri och plundring och mer opålitliga och grymma än Uteindianerna. Men minst lika förtjusta i starka drycker!

Även om de till viss del försörjde sig på ett enkelt jordbruk, så var deras viktigaste sysselsättning stöld och plundring. New Mexicos guvernör övertalade år 1853 250 medlemmar av stammen att bosätta sig på ett reservat vid Rio Puerco. Men då myndigheterna aldrig godkände hans uppgörelse, tvingades stammen på nytt tillbaka till sitt kringvandrande liv, med överfall och krig som stående inslag, ända till Armén slutligen betvingade dem 1854. Därefter förblev de huvudsakligen fredliga, även om det ständigt förekom småstöder och andra irritationer omkring dem. Fram till 1870 levde de i ett område som kallades "the Maxwell Grant" i nordöstra New Mexico. Men när området blev föremål för försäljning, så tvingades de på nytt att flytta.



Såväl 1872 som 1878 försökte man flytta dem till Fort Stanton, men de flesta tilläts ändå i stället bosätta sig vid Tierra Amarilla, i norra New Mexico, där ett reservat hade upprättats för dem redan 1874. Här levde de tills myndigheterna 1878 helt enkelt drog in deras avtalsransoner, för att de då vägrade flytta till Fort Stanton. Resultatet blev att indianerna på nytt tog upp sitt röveri. Två år senare ändrade dock myndigheterna sitt beslut och man tilldelade stammen ännu ett nytt reservat. Den här gången vid Rio Navajo, dit de flyttades. Här blev de kvar i ett par år, till myndigheterna 1883 ändå genomdrev beslutet att flytta dem till Fort Stanton. Här förvarades de mer eller mindre som krigsfångar under några år, till de 1878 på nytt fick lov att flytta tillbaka norrut till området kring Tierra Amarilla, där de ännu finns kvar.

Här har de nu ett reservat som omfattar 3,5 miljoner kvadratkilometer, varav två tredjedelar ägs gemensamt av stammen. År 1905 var deras antal 795 personer. 1981 var siffran 2 308 och år 2000, 2 755. Trots att stammens medlemmar nu till största delen har blivit "amerikaniserade" så har ändå språket till stor del be hållits. Ännu för bara 25 till 30 år sedan kunde så många som 60 % fortfarande tala sitt ursprungliga språk. Och man håller även fast vid sin gamla religion. Så många som tre fjärdedelar utövar fortfarande den gamla religionen, även om man samtidigt tillhör något av de många kristna samfund som verkar på reservatet.

De flesta bor i staden Dulce, som är huvudort på reservatet. Man har en del naturtillgångar – skog bland annat - som man har utnyttjat för stammens bästa. Det finns även olja och gas inom deras område och man satsar en hel del på turism. Möjlighet finns för turister att både få fiska och jaga på reservatet. Genom klok användning av dessa naturresurser har stammen kunnat köpa in mera mark under senare tid. Och den ekonomi, som från början nästan uteslutande byggde på boskapsuppfödning har idag blivit betydligt mera diversifierad.

KANSAS (av Bertil Thörn)

Kansas är en stat i mellanvästern, i den centrala region i USA som ofta kallas "Heartland". Staten har fått sitt namn efter Kansas River, som flyter igenom staten och som i sin tur har fått sitt namn efter indianstammen Kansa, som tidigare levde här.

Historiskt har landet varit hem för stora grupper nomadiska indianer, som här levde av buffeljakt. Det var först på 1830-talet som vita i någon större omfattning började bosätta sig här. Men invandringstakten ökade markant under 1850-talet. Inte minst i samband med den stigande oro, som följde i spåren på den alltmer upptrappade politiska spänningen kring slaverifrågan. När området släpptes fritt för kolonisation av myndigheterna 1854, blev det därför en kapplöpning mellan slaverimotståndare från Nordstaterna och slavägare från Sydstaterna. Allt i syfte att bli försöka tippa över vågskålen för att staten antingen skulle bli en "fristat" eller "slavstat". På grund av det här kom staten att bli till något av ett slagfält, där förpostfäktningar ständigt pågick. Olika falanger gick till våldsamt angrepp på andra grupper och man kom att tala om "Bleeding Kansas". Fristatarna blev de som ändå så småningom avgick med segern och den 29 januari 1861 anslöt sig Kansas till Unionen som en "Free State".

Efter Inbördeskriget fullkomligt exploderade befolkningsökningen, när vågor av invandrare vände den bördiga jorden upp och ner och här skapade ett mycket produktivt jordbruksland. Kansas är än i dag en av de mest produktiva spannmålsproducerande staterna i USA. Huvudsakligen odlas vete och solrosfrön.

Kansas gränsar till Nebraska i norr, Missouri i öst, Oklahoma i söder och Colorado i väster. USAs geografiska centrum ligger i Kansas. Statens västra del, som räknas till området Great Plains, är förhållandevis platt och trädlöst, medan delar i öster mera består av kullar och skogar.

I årtusenden var det land som nu är Kansas hem för indianer av olika stammar. Den förste europé att sätta sin fot i Kansas var Francisco Vasquez de Coronado, som utforskade området 1541. Även om Kansas blev amerikanskt i och med Louisiana Purchase 1803, så var fortfarande sydvästra Kansas då en del av, i tur och ordning, Spanien, Mexico och sedan Republiken Texas, ända till slutet av Mexikansk-Amerikanska kriget 1848. Från 1812 till 1821 var Kansas en del av Missouri Territory. Santa Fe Trail korsade Kansas från 1821 och var den viktigaste transportleden från Missouri till Santa Fe ända fram till 1880. Hjulspår efter den här trafiken kan fortfarande ses på vissa platser i Kansas.

1872 blev Fort Leavenworth den första permanenta större bosättningen för vita i den blivande staten. Landet blev, tillsammans med Nebraska, ett eget territorium i maj 1854. Kansas Territory sträckte sig då ända fram till Kontinentaldelaren och inkluderade alltså även sådana framtida platser som Denver, Colorado Springs och Pueblo.

Kansas upptogs i Unionen som en egen stat den 29 januari 1861. Det blev då den 34:e staten.

Efter Inbördeskrigets slut var det många krigsveteraner som kom västerut och slog sig ner i staten. Samtidigt öppnades Chisholm Trail, den stora boskapsdriftleden från Texas upp till järnvägen i Kansas. I och med det så kan man säga att Kansas gick in i Vilda-Västern. Ett antal lastningsstationer för boskapen, som var på väg till slakterierna i Östern, blev snart till stojiga och vilda städer. Städer som Abilene, Hays och Dodge fick ett rykte om sig att vara vilda. Personer som Wild Bill Hickok, Bat Masterson och Wyatt Earp

blev kända namn här. Under ett år sändes mera än åtta miljoner kreatur österut med järnvägen enbart från Dodge City, vilket gav staden smeknamnet "Kostädernas Drottning – Queen of Cowtowns".

Kanske var det som en reaktion på den här laglösheten som staten Kansas i februari 1881, som första stat, införde ett tillägg till konstitutionen, som förbjöd alla alkoholhaltiga drycker!

Kansas har också ett rykte om sig att vara en progressiv stat och en föregångare inom många lagstiftningsområden. Man var till exempel först med lagstiftning om arbetarskydd 1910 och reglering av den finansiella marknaden 1911. Kansas var också först med regler om kvinnlig rösträtt 1912. Allmän rösträtt för kvinnor i alla stater var inte infört förrän 1920.

De flesta större städer i Kansas hade vid slutet av Första Världskriget redan organiserade stadsfullmäktige, medan de flesta städer i andra stater fortfarande styrdes huvudsakligen av politiska grupper eller, som i några fall, kriminella organisationer. Kansas gick också i spetsen, när lagarna om förbud mot segregerade skolor infördes på 1950-talet i hela USA. Men sedan dess har Kansas faktiskt utmärkt sig för att bli allt mera konservativt, även om dess kvinnliga guvernör, Kathleen Sebelius, i år faktiskt har använt sitt veto mot att anlägga ytterligare kolkraftverk i staten, med motiveringen, att det är negativt för klimatutvecklingen. Kanske är det symptomatiskt, att hon är Demokrat, när staten nästan alltid annars har ansetts vara Republikansk. Kanske håller den konservativa trenden på att svänga igen.

KIDDER-MASSAKERN (av Sterner Andersson)

Översättning och bearbetning av en artikel av Jeff Broome

Andrelöjtnant Lyman Stockwell Kidder höll just på att avsluta ett brev till sin far den 28 juni 1867, när han blev avbruten av sin kommandant angående ett viktigt uppdrag som han blivit utsedd till att leda. Meddelanden avsedda för överstelöjtnant George Custer hade kommit till militärposten Fort Sedgwick, som låg vid South Platte River i vad som idag är nordöstra Colorado. Telegramet kom från general William Sherman, och i det beordrades Custer att använda Fort Wallace, nästan 200 miles söderut längs Smoky Hill Trail i västra centrala Kansas, som sin bas för förråd och militära operationer. Fientliga indianer hade varit aktiva i närheten av Fort Wallace, och Custers sex kompanier av 7:e kavalleriet borde ha större möjligheter att träffa på dessa där, istället för det område de nu befann sig i längs Republican River. Custers läger vid Republican var ungefär halvvägs mellan Fort Sedgwick och Wallace.

Det var löjtnant Kidder skulle nu fick i uppdrag att leverera dessa nya order till Custer. Wallace Trail som sammanband de två forten var inte så ofta använd, men Kidder skulle ha den möjligheten att följa spåren efter Major Joel Elliot, Custers närmaste man. Elliott och 10 man hade lämnat Fort Sedgwick tidigt den 26 juni för att återvända till Custers läger, cirka 100 miles söderut. Custer hade skickat iväg Elliot till Fort Sedgwick för att hämta Shermans order. Oturligt nog var Sherman just då på väg med tåg till St Louis, och därför blev Elliot tvungen att lämna Sedgwick utan dessa nya order, eftersom han var beordrad av Custer att inte stanna kvar om han inte erhöll rapporten. Men två dagar efter Elliots avfärd hade rapporten kommit via telegraf och överstelöjtnant Potter hade utsett Kidder att leverera den till Custer. Liksom Elliot skulle Kidder ha en eskort av 10 man samt en vänligt sinnad sioux-spejare, Red Bead, som guide.

Lyman Kidder hade gått in i armén som menig i 5:e Iowa Kavalleriet under inbördeskriget år 1861 och han tjänstgjorde i Kentucky och Tennessee till år 1863. I maj 1863 gick hans kontraktstid ut men blev genast utnämnd till förstelöjtnant vid Minnesota Mounted Rangers, som rekryterats för att bekämpa siouxerna i Minnesota-upproret som utbröt 1862. Sommaren 1863 deltog han i tre strider mot siouxerna, slaget vid Big Mound samt striderna vid Dead Buffalo Lake och Stony Lake.

Minnesota Mounted Rangers upplöstes efter sioux-upproret hade slagits ned och Kidder värvade sig en tredje gång som menig i kavalleriet. Hans kontraktstid gick då ut 1 maj 1866. Efter sin tid i armén flyttade Kidder tillbaka till sin far, Jefferson Kidder, i Dakotaterritoriet.

Fadern hade varit en framgångsrik advokat i St Paul, Minnesota och han hade hoppats att hans äldste son Lyman också skulle välja denna karriär. Men civilt liv var inget för den unge Lyman och han arbetade hårt för att få en befattning i den reguljära armén och han ville helst västerut. Den 18 maj 1867 fick han en befattning som andrelöjtnant i 2:a kavalleriet och beordrades att anmäla sig på Fort Laramie i Wyoming.

Innan Kidder lämnade hemmet hade han många saker att ombesörja. Liksom många officerare vid denna tid så föredrog han att skaffa sig egna vapen som var bättre än de som armén skulle hålla honom med. Revolver började komma med metallpatroner, men armén var sena att införskaffa dem utan använde fortfarande de gamla med pappershylsa. Officerare brukade därför köpa sina egna vapen.

Bland de kläder han tog med sig på resan var bl a två randiga flanellundertröjor, som hans mor gjort speciellt till honom. Han var då omedveten om, liksom alla andra, att en av dessa flanelltröjor skulle göra att man kunde identifiera honom några veckor senare.

Vid sin ankomst till Fort Sedgwick den 16 juni, tyckte Kidder att han blev så väl mottagen av officerarna, att han begärde förflyttning från Fort Laramie till Fort Sedgwick. Han skrev i brevet den 28 juni att han hade fått preliminära order att stanna på Sedgwick, men att han förväntade sig att förflyttningen skulle bli permanent om några dagar. Under tiden hade han ett viktigt uppdrag att utföra. "Jag startar mot Republican i morgon med tio man. Jag skall leverera depescher till Custer, och jag skall vara borta i 7 dagar".

Det var mycket att berätta för fadern om ankomsten till gränstrakterna, men det fick vänta till en annan dag. Fastän Kidder och hans män skulle färdas i skydd av mörkret, skulle säkert den erfarna guiden Red Bead ta dem till Custers läger vid Republican floden.

Kidder oroade sig troligen inte särskilt för eventuella faror under uppdraget. Major Elliot hade inte mött några indianer när han anlände till Fort Sedgwick den 25 juni, och bara några dagar tidigare hade en stor avdelning färdats i samma område utan att se några spår av indianer. Vidare så indikerade rapporten som han skulle lämna till Custer att de indianska aktiviteterna var vid och omkring Fort Wallace, mer än 100 miles söder om Custers läger.

Överste Potter sade åt Kidder att om han fann att Custer hade flyttat sitt läger, skulle han följa Custers spår tills han hittade honom. Om det sedan var säkert att återvända till Fort Sedgwick, skulle han göra det efter att ha överlämnat de nya ordena till Custer. Om det inte var tillräckligt säkert att återvända skulle han följa med Custer till Fort Wallace och återvända senare med en större eskort.

Kidder skulle egentligen ge sig av på morgonen den 29 juni, men de kom inte iväg förrän vid middagstid. Soldaterna i hans eskort bestod av fyra tonåringar, en 21-åring, en 22-åring, tre 23-åringar och en man på 36 år. Red Beads ålder är okänd, fast spejaren beskrevs som gammal och hade levt bland vita i många år. Kidder själv var drygt 24 år. Två extra hästar användes för att bära 6 dagars matransoner och all extra ammunition de kunde bära. Kidder skulle inte ha några problem med att följa major Elliott's spår, som han visste skulle ta honom direkt till Custer. Soldaterna som utvalts till detta uppdrag hade också själva nyligen färdats i området.

Elliott hade tydligen inte informerats om att en patrull skulle följa i hans spår om de väntade nya ordena skulle komma in, så efter att han kommit tillbaka till Custers läger den 28 juni, började Custer att röra sig söderut längs Wallace Trail på eftermiddagen den 29:e. Efter några miles vände Custer rakt västerut. Den 1 juli vände truppen norrut och fyra dagar senare kom de till en plats 30 miles sydväst om Fort Sedgwick som hette Riverside Station som var en diligensstation vid Platte Rivervägen i Coloradoterritoriet. Därifrån, den 5 juli, telegraferade Custer till Fort Sedgwick för att höra om order hade anlät ännu från General Sherman.

Till Custers förvåning fick han höra att löjtnant Kidder hade lämnat Fort Sedgwick. Det fanns därför orsak att oro sig för varför inte Kidder hade hittat Custer. Under tiden som major Elliott var i Fort Sedgwick hade Custers läger blivit attackerat av indianer, också ett vagntåg som Custer hade skickat till Fort Wallace för att hämta förråd hade anfallits. Så fastän det inte hade varit några fientliga indianer i närheten av Custers läger

vid Republican när Elliott hade gett sig iväg, så hade de blivit mera aktiva strax efter. Säkerligen var Kidders uppdrag att överlämna depescherna betydligt mera riskfyllt än någon kunde ana på Fort Sedgwick.

Så snart som Custer fick reda på Kidders uppdrag att kontakta honom, så beordrade han truppen att gå tillbaka i sina egna spår och återvända till Wallace-spåret. Den 12 juli var de framme vid ungefär den plats där Custer tidigare lämnat spåret och styrt västerut efter det att major Elliott återvänt från Sedgwick.

När de kom tillbaka till spåret så kunde Custers spejare fastställa att Kidders grupp på 12 man hade följt hjulspåren av det vagnståg som Custer skickat till Fort Wallace efter förråd. Kidder hade tydligen i mörkret missat att vagnarna var på väg norrut och inte söderut. Det förklarade också att Kidder hade missat att upptäcka Custers spår västerut.

Hade det inte varit alltför mörkt, eller om det varit dagsljus när Kidder passerade Custers läger vid Republican River, så hade de med lätthet kunnat se i vilken riktning som vagnståget var på väg. Eftersom Kidder missade detta viktiga faktum så tog det bara några miles ritt innan de upptäcktes av indianerna.

Vad som exakt hände Kidder och hans män finns det bara gissningar om, men det finns tillräckligt med ledtrådar för att konstruera ett troligt händelseförlopp.

Den 12 juli påträffade Custers män en död vit kavallerihäst på Wallace-spåret. Den hade berövats all utrustning och skjutits i huvudet. Major Elliott kom ihåg att ett av kavallerikompanierna i Fort Sedgwick hade vita hästar. Att den här hästen hade tillhört Kidders trupp var nästan säkert. Inte långt därifrån påträffades ytterligare en död häst, där all utrustning hade plockats av. Men vid denna andra plats gjordes ytterligare en oroväckande upptäckt. Det vimlade av spår efter oskodda hästar i området, som indikerade närvaron av indianer. Man upptäckte också att vid denna punkt hade Kidders män börjat galoppera, med indianerna hack i häl.

Indianerna som Kidder hade stött på var en blandning av Cheyenne Dog Soldiers och siouxer. Indianska uppgifter har senare hävdats att de flesta var siouxer, ledda av Pawnee Killer. Det var samma indianer som anföll Custers läger medan Elliott var i Fort Sedgwick. Cheyennernas ledare var Tobacco, Howling Wolf och Big Head.

Custer behövde inte följa spåret mycket längre innan han såg gamar flyga omkring. Luften stank också av ruttnande människokött. Vid denna punkt gjorde spåret en stark sväng åt sydväst när det närmade sig dalen vid Beaver Creek. Detta var nödvändigt för att nå ett övergångsställe man kunde korsa floden. Custer beordrade sina män att gå över floden och slå läger medan spejarna genomsökte området. Medan de höll på med detta så hojtade en av Delaware-spejarna upphetsat från en plats flera hundra meter öster om vadstället. Custer med en liten grupp red genast bort till spejaren, och där gjorde man den grymma upptäckten av Kidders trupp. Alla soldaterna var samlade i vad som tycktes vara en liten försvarscirkel. De var avklädda, skalperade, stympade och vanställda till oigenkännlighet. I sin bok "My Life on the Plains" beskriver Custer dem som "så brutalt sönderhackade och vanställda så de var inte längre igenkännliga som mänskliga varelser." Varje man hade 20 – 50 pilar i kroppen. De hade varit döda i cirka 10 dagar och under denna tid hade vargar och andra djur ytterligare vanställt dem. Löjtnant Henry Jackson beskrev lämningarna som skelett.

Custer beordrade att ett dike skulle grävas längs en liten kulle på platsen och där lades kropparna i en gemensam grav. Där skulle historien sluta om det inte vore för den flanelldundertröja som Kidders mor hade gjort åt honom. När Kidders far fick vetskap om vad som hänt sonen, började han brevväxla med Custer i förhoppning om att få veta mera detaljer om sin sons sista strid, och särskilt om det gick att identifiera sonens kropp så han kunde hämta hem honom till Minnesota för en kristlig begravning. Den 23 augusti skrev Custer ett brev till honom där han meddelade omständigheterna om hans sons död. I ett p.s tillade han att på en av kropparna satt en flanelldundertröja med vita och svarta ränder.

Detta var ledtråden som Jefferson Kidder hade hoppats på. Han skickade Custer en bit flanell av det tyg som modern hade gjort Lymans undertröjor av och som sonen tagit med sig vid flytten till västern. Han frågade Custer om kroppen ifråga hade en tröja med detta tyg.

Den 8 oktober fick han svar från Custer. "Jag kände igen den bit med flanell som var bifogat i ert brev som identiskt med den tröjan som fanns på en av kropparna och jag är övertygad om att den kroppen var er son".

Domare Kidder fortsatte att efterforska detaljer angående hur man skulle återfinna den omärkta massgraven i västra Kansas. Slutligen anlände han till Fort Wallace i slutet av februari 1868. En grupp på 50 man med vagnar utrustades för att färdas de 44 engelska milen till Beaver Creek. Guiden Will Comstock och löjtnant Frederick Beecher ledde färden. (Samme Beecher som på hösten det året skulle stupa i strid mot cheyenner vid Beecher's Island). En kraftig snöstorm tvingade dock snart gruppen att återvända till Fort Wallace, med Beecher som tillfälligt hade drabbats av snöblindhet.

Ett andra försök gjordes tidigt i mars. Fastän diket som Custers män hade gjort var uppgrävt av vargar och benen var spridda över ett stort område skrev domare Kidder triumferande hem, när de återvänt till Fort Wallace, att "vi fann graven med en gång, vi hade tidigare passerat över den när marken var snötäckt. Vi grävde fram kropparna och fann vår käre, käre Lyman i det närmaste fullständig. Det var den av kropparna som det var mest kvar av. Jag är säker på att jag har hans kvarlevor"

Domare Kidder tog med sig kvarlevorna till Minnesota och den 19 mars 1868 lades unge Lyman till sin slutliga vila i St Paul, begravd med fulla militära hedersbetygelser.

Det finns ett färskare tillägg till Kidderhistorien, beträffande den verkliga platsen för hans död och första begravningsplats. 1969 restes en minnessten nära den plats som Kidder och hans män mötte sitt öde. Tio år senare började en indiankrigsentusiast som heter Randy Johnson en undersökning om striden. Efter att ha genomsökt området med metalldetektor och analyserat föremålen han hittade, publicerade han en bok: A Dispatch to Custer: The Tragedy of Lieutenant Kidder.

Efter att ha arbetat med Johnson på platsen i två somrar kom artikelförfattaren till slutsatsen att Johnsons tolkningar av striden inte var korrekt. Johnson fann inte den exakta ravinen där kropparna hittades, han trodde istället att det var en ravin cirka tre meter djup i områdets norra del. De mer än 118 föremål som artikelförfattaren hittade, bland annat pilspetsar, militärknappar och annan militär utstyr, kom honom att tro att "döds"ravinen låg mer än 400 meter sydost om platsen som Johnson trodde det var. Ravinen som Jeff Broome lokaliserade stämmer överens med terrängen som Custer beskriver. Det som nu följer är ett troligt scenario av vad som hände den dramatiska dagen 2 juli 1867.

När indianerna förföljde Kidder och hans män kom soldaterna plötsligt fram till Beaver Creeks floddal. Detta orsakade Kidders grupp ett tillfälligt stopp. Det var uppenbart att om de fortsatte sin flykt i full fart skulle de fastna i de leriga och sumpiga stränderna och bli ett lätt byte. Vid denna tidpunkt var de av Wallace Trail, de var c:a 100 meter öster om det. De var inte medvetna om att spåret här svängde skarpt åt väster för att komma till det enda vadstället över Beaver Creek. Deras enda hopp skulle vara att fortsätta österut och hoppas på att de längs den norra stranden av floden skulle hitta en plats att gå över eller en passande plats att försvara sig på.

Olyckligtvis för Kidder så kände siouxerna och cheyennerna väl till dalen. När den lilla gruppen gjorde en liten halt för att männen skulle ladda om vapnen, blev åtminstone en man dödad. Kidder försökte då manövrera sina män åt öster, men några indianer anföll i flanken och konsekvensen blev att soldaterna blev tvungna att rida rakt igenom fiendeleden om de ville undkomma i den riktningen så de misslyckades med att slå sig igenom och nå dalbotten.

Kidders män blev slutligen tvingade 200 meter söderut, ovanför dalbotten på Beaver Creeks norra strand. En liten kort strid ungefär 200 meter norr om den platta dalen, och det är högst troligt att det var där, som

de flesta männen antingen dödades eller såras dödligt. Kanske var en eller två i stånd att fly ytterligare 100 meter längre österut, men de tvingades snart att åter vända åt väster.

En grupp på högst 4 soldater som också vände åter mot väster, kom omkring 200 meter innan de stannade och gjorde ett sista motstånd i en liten ravin omkring 30 meter lång och kanske 1 meter djup i den flacka dalen 60 meter norr om Beaver Creek. Efter en liten stund var detta sista motstånd brutet. För åtminstone en stackars soldat, skulle slutet bli vad som Custer kallade "fruktansvärd tortyr av eld". Kanske användes krut för att antända elden, för på denna plats hittades fyra oavfytrade kulor, som visade spår av att ha blivit avskurna från sina patronhylsor med en vass kniv. Det fanns inga träd i närheten som kunde användas till tändved.

Fastän Custer hittade alla soldater tillsammans i samma ravin, var det endast ett fåtal som någonsin var levande i den ravinen. De döda och sårade hade släpats dit, obehäpnade och berövade sina kläder. Detta styrks av en indiansk teckning av striden som påträffades vid slaget vid Summit Springs den 11 juli 1869.

Custer skrev i både sin officiella rapport och i sin korrespondens med Jefferson Kidder, att marken vid ravinen var full av tomma metallhylsor, som visade att soldaterna hade sålt sina liv dyrt, men Theodore Davis, en korrespondent som medföljde Custer, skrev i Harpers Magazine i februari 1868, att mindre än ett dussin patroner hittades omkring ravinen. Det tycktes enligt honom som om soldaterna hade stupat utan att ha gjort något större motstånd

Både Custer och Davis hade fel. Custer hade fel när han rapporterade om en väldig strid i ravinen. Han ville säkerligen tilldela de soldater som offrat sitt liv för sitt land den största ära som möjligt. Davis hade fel när han påstod att de dött utan att ha kämpat. De hade verkligen kämpat desperat, men inte i den ravin som de hittades. Striden utkämpades flera hundra meter norr och öster om "dödens ravin". Trots att den är felaktigt markerad idag, så kvarstår platsen för den så kallade Kiddermassakern i ett nästan ursprungligt tillstånd – en stum påminnelse om den hårda kamp som en gång rådde på prärien.

Tillägg av Gregory E. Michno: The "Where" Controversy

Det finns olika uppfattningar om det mesta som skrivs om historiska händelser, vanligtvis gäller det vem, vad eller varför. En händelse kan tolkas olika av varje generation. När det gäller Kidder-historien är det ordet "var" som är det största problemet. Efter det att kropparna hade hämtats gjordes inget försök att hitta platsen på 60 år. Först år 1928, markerades platsen av en Charles Carmack, som hävdade att det var han som körde ambulansvagnen när kropparna hämtades den 2 mars 1868. År 1969 restes en minnessten i granit på den plats som Carmack utsett. Det verkar emellertid som om Carmack bara kom ihåg platsen där Wallace-spåret korsade Beaver Creek, eftersom minnesstenen står en avsevärd bit ifrån själva platsen för den sista striden.

Två forskare har hållit den här meningsskiljaktigheten om "var" vid liv. Utrustad med en metalldetektor började Randy Johnson att kamma igenom området år 1985. Han var inte särskilt lyckosam förrän efter flera år och flera turer till platsen, då han började hitta strids-relaterade föremål c:a 300 meter öster om minnesstenen. Han inriktade sig på en ravin ungefär 30 meter lång och djupare än en man är lång vid dess norra ände, och där trodde Johnson att han hittat platsen där Kidder utkämpat sin sista strid. Hans ravin ligger c:a 225 meter sydost om stenen. Under de kommande 15 åren hittade Johnson omkring 60 föremål som kunde härledas till striden.

År 1997 gick Johnson med på att visa platsen för en annan forskare av striden, Jeff Broome, var han hade hittat sakerna. Efter en tids sökande förstod Broome att området där Johnson hade sökt igenom inte hade mer att ge, så han fortsatte sitt sökande ännu längre åt öster, upp över en liten ås. Där, 400 meter bortom Johnsons ravin och 700 meter öster om granitstenen, började Broome hitta föremål som kunde härledas till händelsen. Den primära punkten var en grundare ravin nära Beaver Creek, men Broome fann också kulor och patronhylsor på en ås 200 m norr om den ravinen som antydde att en strid också hade ägt rum där. Broome visade sina fynd för Johnson och det orsakade ännu mer dispyter mellan dem.

Vem har rätt plats av dem? Naturligtvis motsätter sig Johnson, efter två decenniers sökande och två böcker i ämnet, varje teori som motsäger hans egen. Har Broome tillräckliga bevis för att hävda att hans påståenden är riktiga? Tittar man på Löjtnant Henry Jackson's karta från 1867 över Wallacespåret så ser man att spåret går söderut, sedan svänger skarpt åt sydväst för att korsa Beaver Creek. Detta verkar vara den plats som Carmack markerade.

Custer förde sin trupp till södra sidan av floden och gjorde där halt i fyra timmar. Han nämner i sin rapport att kropparna hittades c:a en halv mile från lägret. En halv mile är 880 yards- en sträcka som mycket nära matchar Broome's ravin. Löjtnant Jackson skrev också att den ravin där de begravdes var ungefär 700 meter nedanför vadstället över Beaver Creek och 30 – 40 meter norr om den. Custer nämnde att de blivit begravda "nära den plats de hade fallit". Broome's ravin är ungefär 60 meter norr om floden medan Johnson's ligger ungefär 200 meter norr om. Indianerna beskrev ravinen som i stort sett bara en buffelgrop – vilket mera verkar likna Broome's ravin.

Konstnären Theodore Davis gjorde teckningar av platsen, där djupet på ravinen och terrängen runt omkring mer liknade Broome's ravin. Cheyennebilden av striden visar en rund ravin med soldaterna utan vapen och kläder, som indikerar att några av soldaterna hade kämpat på en annan plats och blivit släpade till den slutliga ravinen för tortyr. Indianernas bild skulle då förespråka Broome's plats. Custers rapport, som den framställs i flera källor, nämner att ravinen var 30 till 40 yards i längd och "från två till fyra djup" vilken betydligt mera liknar Johnson's ravin, om det oskrivna ordet yards läggs till. Emellertid, en kopia av Custers originalrapport visar att han skriver "två till fyra fot djup" vilket ändrar dimensionerna till att mera likna Broome's.

Om vi undersöker de fysiska bevisen, så finner vi att Johnson hittade omkring 60 föremål på 20 år medan Broome har hittat mer än 112 föremål på tre år. Han har även hittat indianska avfyrate kulor och en pilspets i sin ravin, plus avfyrate Spencer-patroner från soldater. Den kombinationen visar också på att det var en försvarsposition för soldater. En liknande kombination visar också att det fanns soldater som försvarade sig på en ås norr om ravinen – en ås som Broome har gett namnet Eagle Ridge, Örn-åsen, eftersom han hittat så många örn-knappar från soldaters kläder där, alltså knappar med örn-motivet. Johnson hittade inga avfyrate kulor eller andra föremål i sin ravin. De flesta av hans fynd fanns norr och öster om hans ravin, i riktning mot Broome's Eagle Ridge.

Jag har utforskat och uppmätt området och studerat de historiska och fysiska bevisen. Det förefaller mig som om det var Broome's ravin som var platsen för Kidders sista strid. Vi måste emellertid komma ihåg att mycket av våra historiska bevis bygger på gissningar och att tolkningar är ibland väldigt personliga. Till och med en sådan till synes enkel sak som att fastslå var en historisk händelse ägde rum är inte alltid självklar, men på de stora slätterna i nordvästra Kansas har vi kanske kommit en liten bit närmare sanningen.

KIT CARSON (av Bertil Thörn)

1809-1868 Guide, Trapper, Soldier, Indian Agent, and Frontiersman

Christopher "Kit" Carson föddes som det nionde barnet, i en barnaskara på totalt femton, till Linsey Carson och Rebeca Robinson i Madison County, Kentucky. Han föddes på självaste julafton år 1809. Under sitt långa och spännande liv ute i Västern var han pälsjägare, vägvisare, soldat, indianagent, ranchägare och han kom att bli till en legend.

Kit upplevde mycket av sin barndom i Boone's Lick District, i Missouri. Land som ägdes av Daniel Boones släktingar. En familj som Carsons hade goda kontakter med. Linsey Carson omkom i en olycka med ett träd, som föll över honom, när Kit bara var 9 år. Det kom att få stor betydelse för familjen, som då hamnade i en mycket utsatt position. Kit fick lov att sluta i skolan, för att hjälpa till med försörjningen. Han sattes i lära hos en sadelmakare när han var 14 år. Men ett par år senare hade han tröttnat och rymde med en vagnkaravan som var på väg till Santa Fe. Det var år 1826 och Kit skulle fylla 17 det året.

Från Santa Fe tog sig Kit till Taos, där han fann arbete som kock, springpojke och seldonsmakare. När han var 19 tog han hyra hos ett lag med pälsjägare som skulle prova fångstmarkerna i Kalifornien. I den här gruppen skulle det snart visa sig, att han trots sin litenhet – 165 cm – inte stod de andra efter, varken i skicklighet eller mod. Mellan åren 1828 till 1840 skulle Carson komma att ha Taos som bas för många fångstexpeditioner till olika delar i bergen såväl i Colorado som i Kalifornien.

Likt andra vita trappers vandrade och levde Carson uteslutande bland indianer. Hans första två hustrur kom att bli indiankvinnor. En arapaho och en cheyennekvinna. Med en av dessa fick han ett par flickor, av vilka den ena dock dog tämligen snart. Till skillnad från många andra trappers skaffade sig Kit ett gott rykte bland indianerna för sin ärlighet, sitt mod och för sitt anspråkslösa sätt.

1840 blev han anställd av William Bent, som jägare vid Bent's Fort. Hans jobb var att förse personalen vid fortet med kött. Efter ett besök i Missouri, där han satte sin andra dotter i skola, träffade han löjtnant John C. Fremont, som anställde honom som sin guide och vägvisare för sin första expedition, som skulle dokumentera vägar genom Västern till Stilla Havet. För det fick Carson 100 dollar i månaden. Det här kom att bli vändpunkten i Kit Carsons liv. Efter att han återvänt till Taos, ett år senare, gifte han sig med den unga Maria Josefa Jaramillo. Året var 1843.

De närmaste åren kom Carsons arbete med att vägleda Fremont genom berg och öknar i den amerikanska Västern att förvandla honom till en nationell hjälte. Hans insatser fick nämligen stort utrymme och stort pris i Fremonts rapporter. Carson var fortfarande anställd av Fremont, när denne anslöt sig till den kortlivade rebellrörelsen Bear-Flag Rebellion, i Kalifornien. Men där slutade deras samarbete.

I stället kom Kit Carson nu att vägleda överste Stephen Watts Kearnys trupper från New Mexico till Kalifornien. Vid ett tillfälle, 1846, när Kearnys trupper omringats av mexikanska förband 5 mil norr om San Diego, lyckades Carson slinka igenom de mexikanska linjerna och springa hela vägen till San Diego och hämta hjälp åt de inringade trupperna. Efter att under ett antal år varit depechryttare åt självaste presidenten i Washington, James Polk, återvände han till Taos vid slutet av kriget och slog sig på boskapsuppfödning. 1853 gjorde han sig goda förtjänster genom att, med hjälp av några mexikanska herdar, föra 6500 får över bergen till staden Sacramento i Kalifornien, där enorma mängder guldletare höll på att svälta ihjäl i brist på mat.

Året därpå, 1854, utnämndes han till agent för två grupper av uteindianer. En post som han med mycket lyckat resultat upprätthöll ända till 1861. Under samma tid hjälpte han tidvis armén som spejare i olika strider med fientliga apacheband.

När Inbördeskriget bröt ut sade Carson upp sig från sin tjänst som indianagent och hjälpte i stället till med att sätta upp "1st New Mexican Volunteer Infantry of the Union Army". Han utsågs till regementets överstelöjtnant och som sådan deltog han i striden vid Valverde 1862. Senare blev han regementets överste. Det var först nu, under krigsåren, som han lärde sig läsa och skriva!

Det mesta av Carsons militära insatser kom att rikta sig mot navajoindianerna, som hade vägrat acceptera ett liv på reservat. 1863 genomförde han en brutal ekonomisk kampanj mot dem, då han marscherade genom deras land och systematiskt förstörde alla deras odlingar och slaktade deras djur. Andra stammar, som tidigare varit offer för navajos härjningar, tog nu upp vapnen och anslöt sig till Carsons trupper. Efter att navajos kapitulerat 1864 tvingade hans överbefälhavare, general Carlton, 8000 navajoindianer, män, kvinnor och barn, att gå de 50 milen från Arizona till Fort Sumner, New Mexico, där de internerades under koncentrationslägerliknande förhållanden ända till 1868. En traumatisk händelse i stammens historia, som de har kallat "The Long Walk".

1865 utnämndes Carson till brigadgeneral i Frivilligarmén och blev dekorerad för utomordentlig service under kriget. Sommaren 1866 flyttade han till Colorado för att utvidga sin boskapsuppfödning. Här blev han kommandant för Fort Garland. Sviktande hälsa fick honom dock att avgå året därpå och 1868 flyttade med familjen till Boggsville, nära Las Animas. Han dog i närheten av Fort Lyon den 23 maj 1868, där han då

vårdades, troligen för tuberkulos. Han dog bara en månad efter att hans hustru Josefa Jaramillo hade gått bort. De båda ligger nu begravda, tillsammans med sina barn, i Taos i en stor familjegrav nära hans hem i staden.

LOZEN - KVINNOKRIGAREN (av Eva Stormark)

Lozen betyder lille søster.

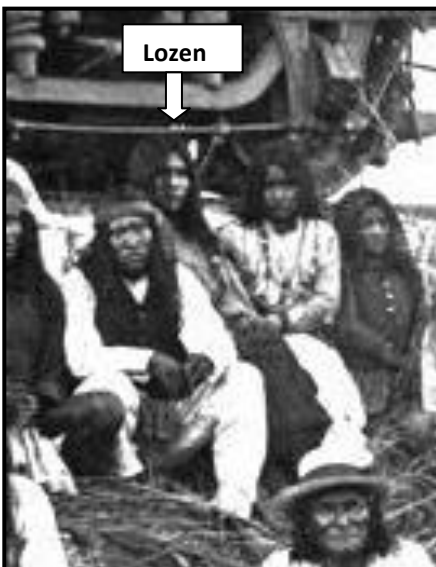
Lozen ble født inn i Chienne, Warm Springs apache bande i første delen av 1840-tallet. Hun var søster av chief Victorio. I 13 års alderen, da andre jenter forberedte seg på ekteskap og barn, valgte Lozen et liv som kriger.

Hun dro til det hellige fjellet for å møte fjellånden. Der tilbrakte hun fire dager uten mat og vann i bønn. Der ble hun konfrontert med sin dypeste frykt. Fjellguden (Bergsguden = Gahn) var lenken mellom Ussen og Apachene. Hun besto testen og etter de fire dagene, fikk hun kraften til å bli heler og en mektig medesinkvinne. Hennes evne (förmåga) var å kunne lokalisere fiendene når apachene var på krigsstien. Något som var uvurderlig (ovärderligt). Når hun ba (bad), så viste hendene hennes hvor fiendene befant seg.

Det var uvanlig at en kvinne ble kriger, men apachekvinnen kunne kjempe sammen med sine menn for sin frihet og sine barn. Lozen fikk trening som kriger og sloss sammen med mennene. Hun var en av de beste hestetyvene (hästtjuvar), og dyktig med bue (båge) og gevær. Hun var også en dyktig rytter. Hun var sin brors høyere hånd og han sa at hun var sterk som en mann, modigere enn de fleste og en stor strateg. Hun var høyt respektert.

Hun giftet seg aldri, selv om hun hadde mange friere. Hennes liv var umulig å kombinere med mann og barn. Hennes jobb var å være en stor leder og beskytte folket sitt. De trodde på hennes kraft. Den gav resultater.

I mai 1877 ble Victorio og Warm Springs apachene flyttet mot sin vilje fra sitt område ved Ojo Caliente, til San Carlos Reservatet. Det var for apachene et fryktelig sted. Uærlige indianeragenter stjal pengene som skulle gå til mat og andre nødvendigheter for dem og de sultet (svalt) og fikk sykdommere som vannkopper og malaria. I september samme år, rømte de tilbake mot sitt opprinnelig (ursprungliga) hjemland. I tre år var de på flukt over store områder som Texas, Arizona, New Mexico og Mexico . Med amerikanske og mexicanske kavaleriet etter seg.



Engang da de kom til Rio Grande, så var det sterk strøm i vannet og det steg fort og hestene deres ville ikke uti. Tilslutt red Lozen uti mens hun holdt riflen høyt over hodet. De andre kom etter. Da de var i trygghet på andre siden, red hun tilbake til mennene som holdt soldatene i sjakk mens familiene deres kom i sikkerhet.

Victorio erklærte (förklarade) krig mot amerikanerne i 1879. Lozen og Victorio lurte kavaleriet trill rundt. Soldatene møtte en annen form for krigføring, nemlig geriljakrigen. Apachen lurte kavaleriet i feller og ut i ørkenen, hvor de hvite ikke fant vann. Apachen kjente landet ut og inn. Lozen var en mester i strategi og overraskelses angrep. Kavaleriet klarte ikke å innhente (infånga) apachen.

Før (Innan) apachen gikk på krigsstien, ble medesinmenneskene kalt inn for åndelig krigsforberedelse. Ritualer som krigsmaling innga mot.

Det gjorde dem farlige. Psykologisk og åndelige ritualer for krig, symboliserte en kriger. Krigsmalingen ble påført fra venstre til høyere. Den symboliserte jordrotasjonen og ønske om å komme tilbake i god behold, et skjold.

Lozen og Victorio holdt unna 300 soldater med 50 mann. De gikk ikke til angrep uten at de var sikker på utfallet.

En gang mexikanske tropper angrep noen apacher som Lozen red sammen med. Krigeren spredte seg og etterlot (lämnade efter) seg en taske (väska) med 500 patroner. Snart var indianerne fanget, og slapp opp for (utan) ammunisjon. Lozen krøp tilbake gjennom kryssilden (korselden) og reddet patronen, og reddet sine kammerater.

Til slutt var de hardt presset, fordi kavaleriet begynte å bruke apache speidere, som var de eneste som kunne finne dem. Victorio bestemte at de skulle dra ned til Mexico for å hvile seg, for alle var slitne. Underveis måtte en kvinne føde og Lozen som var medesinkvinne måtte være igjen (stanna kvar) med den fødende, for de andre kunne ikke vente. I Tre Castillos dro de rett inn i et bakhold av meksikanere. Av de 175 apache menn, kvinner og barn, ble 78 drept, 68 fanget og 30 klarte å komme seg unna. 5 oktober 1880 ble Victorio drept. Muntlig blir det fortalt at han begikk selvmord for ikke å bli tatt til fange av meksikanerne. Hadde bare Lozen vært til stede, ville de ikke ha ridd inn i denne fella.

I mens (under tiden) hadde Lozen hjulpet den fødende Mescalero kvinnen. De hadde bare teppe (filtar), kniv, rifle, et patronbelte og litt mat. Lozen hadde sendt av gårde hestene slik at de ikke skulle bli oppdaget av soldatene. Etter fødselen dro de to kvinnene av gårde til fots. De trengt (behövde) mat, vann og hester, men Lozen kunne ikke ta sjansen på å avfyre noen skudd i fare for å oppdaget av soldatene. Hun ventet ved elven til krøtterne (djuren) kom for å drikke vann og drepte en av dem med kniven sin og slaktet den. Lozen oppdaget noen mexikanske soldater som slo leir og hun ventet til de sovnet og stjal en hest fra dem og flyktet i kuleregn. De trengte en hest til og hun kom over noen mexikanske cowboyer som hun stjal en hest fra. Senere drepte hun en soldat som hun toks rifle, ammunisjon, vannbeholder og skjorten til. Nå hadde de det de trengte. De to kvinnene med et spedbarn klarte og komme seg gjennom områder som var fullt av mexikanske og amerikanske soldater, gjennom Chihuahua ørkenen i Mexiko og videre til Meskalero resevatet, i New Mexico. Der fikk hun høre om hva som hadde skjedd sin bror.

Lozen slo seg nå sammen med Nanna, han var i begynnelsen av 70 åren. De ønsket hevn (hämnad) over de hvite og de innledet en to måneders kampanje over det sydvestlige New Mexico. Lozen var nå 40 år gammel. Senere slo Lozen seg sammen med Geronimo, i 1885, etter at han rømte fra San Carlos. Det var den siste apache kampanjen. Til tider (tidvis) var det bare 16 krigere, 12 kvinner og 6 barn. De ble jaget av 5000 soldater og mange apache speidere.

I 1886 hadde de ingen andre steder å dra enn Mexiko. Kavaleriet fulget etter dem og tilslutt overgav de seg til amerikanerne. Avtalen var at de skulle være i Florida i 2 år og så komme hjem. Oppholdet varte i 28 år og de kom aldri tilbake til sine gamle hjem. Lozen ble etter hvert overflyttet til Alabama, Mount Vernon Barracks i Mobile og der døde hun av TBC. Hun ble begravd i en umerket grav.

LYMANS VAGNTÅG (av Bertil Thörn)

Den fem dagar långa belägringen av kapten Wyllys Lymans vagnståg, som ibland kallats för striden vid Upper Washita, var den längsta och en av de mest omskrivna drabbningarna, under det så kallade Red River-kriget. Under överste Nelson A. Miles första kampanj mot de fientliga cheyenne, comanche, och kiowabanden, söder om Arkansas River, i slutet av augusti 1874, överbelastade Miles, trots varningar från avdelningshögkvarteret, sina försörjningslinjer, och förnödenheterna tenderade snart att bli besvärande låga. Han skickade då en militär eskort, under kapten Wyllys Lyman, tillbaka till Camp Supply med trettiosex tomma vagnar, för att hämta nya förråd. Lyman mötte det rekvirerade vagnståget från Camp Supply, vid Commission Creek, i det som nu är Ellis County, Oklahoma, och efter att ha lastat över förnödenheterna till sina egna vagnar, vände han genast tillbaka, med sina 104 män, för att återförena sig med Miles.

På vägen söderut mötte vagnståget löjtnant Frank D. Baldwin och tre spejare, som var på väg till Camp Supply med depecher. De fyra hade med sig en vit man, som varit fånge hos kiowaindianerna och som de

hade lyckats snappa bort från kiowas, när de snokat omkring i närheten av Lone Wolfs läger. Sannolikheten för att Miles skulle vara intresserad av att utfråga fången, som kallades Tehan, gjorde att Baldwin på stående fot överlämnade honom till Lyman, för vidare befordran till Miles högkvarter.

Lyman var väl medveten om den potentiella risken för att stöta på krigiska indianer i området. Därför formade han sina styrkor så, att vagnarna kördes i dubbel kolumn med ett fyrtiotal infanterister på vardera sidan och de tretton kavalleristerna i fronten.

Indianerna hade naturligtvis snart upptäckt, att Tehan var borta och gav sig genast ut på spaning efter honom. Den 9:e september kom de på Lymans vagnståg, just som det korsade vattendelaren mellan Canadian och Washita-floderna. Indianerna öppnade genast eld från långt håll, medan en liten grupp red upp på en ås framför vagnarna. Kavalleristerna lyckades dock jaga bort dem därifrån och vagnståget kunde, trots att indianerna forsatte att anfälla, avancera ännu ett par mil söderut, till en plats bara några kilometer från Washita.

Men ungefär mitt på eftermiddagen, när vagnståget kom upp ur en brant ravin, fann de sig plötsligt omringade av ett sjuttioal beridna krigare, som anföll dem under häftig gevärseld. Trots att Lyman snabbt lyckades formera vagnarna i en skyddande cirkel, var indianerna mycket nära att övermanna dem. Först i solnedgången avbröt indianerna attacken så pass, att Lymans män kunde börja gräva skyttegravar och organisera ett bättre försvar. Dessutom lyckades de hämta vatten från en pöl några hundra meter bort. Även indianerna grävde på samma sätt ner sig och förberedde sig på en långdragen belägring.

På eftermiddagen den 10:e september insåg Lyman, att situationen var kritisk, inte bara för hans egna män, utan också för Miles's kolumn, som nu otåligt väntade på de förnödenheter han hade i vagnarna. Han satte sig och skrev ett meddelande till kommandanten på Camp Supply, i vilket han beskrev situationen och begärde förstärkningar. Under tiden lyckades Tehan osedd smita iväg och återföreninga sig med den familj som adopterat honom. Han rådde förmodligen kiowaindianerna att befästa vattenhållet och det belägrade vagnståget fick nu utstå nästan två dagar utan vatten, alltmedan indianerna, vilka Lyman uppskattade till minst fyrahundra, fortsatte att då och då skjuta på dem.

Den 12:e september kunde dock mindre grupper av indianer ses lämna platsen och dra söderut. Kanske var det uppgifter, som nått dem, om att major William R. Price kolumn var i antågande från norr. Det och en genomdränkande regnstorm, tunnade ytterligare ut indianernas styrka och de flesta krigare sågs så småningom dra sig tillbaka från vattenhållet. Ändå stannade Lymans styrka förståndigt nog kvar i skydd bakom sin vagnborg ända till den efterlängtdade förstärkningen, från Camp Supply, anlände i de tidiga morgontimmarna, den 14:e september. Med belägringen bruten, kunde Lyman senare på morgonen återuppta transporten med de tungt lastade vagnarna, för att snart förena sig med överste Miles vid Washita.

Under striden hade Lyman förlorat två män i dödade och tre sårade. Indianernas förluster uppskattades till tretton eller flera. Lone Wolf, Maman-ti, Satanta, Big Tree, Big Bow, och Tohauson var bland de kiowaledare som deltagit i striden. Ett faktum, som förmodligen var en bidragande faktor till, att Satanta senare dömdes för att ha brutit mot reglerna för den villkorliga frigivning han givits en tid tidigare. Han dömdes därför på nytt till ett långt fängelsestraff och sattes i fängelse i statsfängelset i Huntsville, där han efter en tid begick självmord genom att kasta sig ut från ett fönster på andra våningen.

På rekommendationen av överste Miles, tilldelades tretton soldater Tapperhetsmedaljen, "Medal av Honor", för sina insatser i striden. Lyman själv befordrades så småningom också för sin insats. Den 27:e februari 1890 fick han hederstiteln "Brevert Lieutenant Colonel" (överste-löjtnant) för "modig och förtjänstfull service i strid med fientliga indianer vid Övre Washita River, Texas, 9, 10 och 11 september 1874". Han avgick, med majors rang, ur aktiv tjänst den 4 juli 1892 varefter han dog den 1 februari 1900.

Ett historiskt minnesmärke, som berättar om striden, finns sedan 1967 i Hemphill County, invid State Highway 33, ungefär tre mil sydost om Canadian River och omkring sju kilometer från den plats, där händelsen verkligen utspelade sig.

MATTAUKTION I CROWNPOINT (av Bertil Thörn)

En gång i månaden kommer navajointianska mattvävare från hela Sydvästern till en liten by, i New Mexico, för att sälja sina dekorativa mattor på auktion. Det är ett tillfälle för kunder från hela världen att köpa direkt av mattvävarna själva. Auktionen arrangeras nämligen av navajointianernas egen organisation, Crownpoint Rug Weavers Association och är idag den viktigaste auktionen för nutida navajomattor. Förutom att det är en alldeles speciell upplevelse, att besöka evenemanget, så är det också den utan jämförelse viktigaste mötesplatsen för köpare intresserade av att inhandla nutida navajovävnader på auktion.

För läsare obekanta med navajovävnader kan sägas, att de är flatvävda mattor, i viss mån liknande orientalska Kilims, men som är vävda på vertikala vävstolar med ett dubbelsidigt mönster och avsedda huvudsakligen att användas som gobelänger. En unik sak med navajovävnaderna är, att varpen vänder vid toppen av väven och löper kontinuerligt fram och tillbaka mellan topp och botten, vilket innebär att mattans längd är bestämd redan vid uppsättningen av varpen. Det ställer stora krav på vävaren, att anpassa mönstret, så att det blir symmetriskt och slutar precis när varpens topp nås. Det finns ingen annanstans i världen där mattor vävs på det viset.

De flesta mattor är rektangulära till formen och är i storleksområdena 30 x 45 centimeter, upp till 3,5 x 5,5 meter. De mattor, som utauktioneras i Crownpoint, är normalt från 90 x 150 centimeter till 150 x 250 centimeter. Men det kan förekomma storlekar ända upp till 275 x 360 centimeter. Många av dessa vävnader är skapade som konsthantverk att hänga på en vägg, men det förekommer också större mattor, som är avsedda som just golvmattor. Mängden av variationer och kombinationerna i design och färg är verkligen imponerande och visar att mattvävskonsten faktiskt är under ständig utveckling. Glädjande är att även många unga flickor har tagit upp vävning som ett sätt att tjäna ihop pengar till sina studier. Och det brukar alltså vara extra många vävnader till auktionerna på hösten, just innan skolorna börjar. Samtliga vävnader inlämnade till Crownpoint Rug Auction är också vackra och högkvalitativa alster. Något som skvallrar om, att där kan finnas en ljus framtid för navajovävarna.

Crownpoint Rug Auction startades 1968 av en lokal "Indian Trader" som hette Lavonne Palmer. Hon och hennes man, Bill, drev då Palmer Trading Company. Fru Palmer noterade, att man inte i affären hade avsättning för den stora mängd vävnader, som lämnades in. Hon bekymrades över att vävarna inte kunde finna tillräckligt många köpare. Därför skissade hon på en plan, innebärande att vävarna själva skulle kunna auktionera ut sina alster direkt till köparna, utan att gå via en mellanhand. För att visa hur det skulle gå till, donerade hon även flera av de vävnader hon hade i lager i affären. Den första auktionen blev kanske ingen succé, men allt eftersom spreds ryktet och auktionerna lockade allt flera intresserade. Inom loppet av två år var auktionen etablerad och nu hölls det sådana regelbundet en gång i månaden.

Auktionerna hålls i grundskolan i Crownpoint, New Mexico, en landsbygdskommun belägen i nordöstra hörnet av McKinley County, drygt 9 mil nordost om Gallupp. Crownpoint, som har ett innevånarantal av omkring 3000, är det administrativa centret för stammens östra distrikt. Samhället har fått sitt namn av märkliga bergsformationer i närheten. Byn ligger i ett område som har blivit känt under benämningen "Checkerboard", då där finns åtminstone åtta olika typer av landägare. Resultatet av olika byten, tilldelningar, arv och köp såväl inom som utanför stammen. Trots att området nästan uteslutande bebos av navajointianer, är det rent tekniskt inte en del av Navajo Reservation, även om det fortfarande står under Bureau of Indian Affairs tillsyn och ansvar. En tämligen bra, asfalterad väg, den nord-sydliga State Highway 371, förbinder Crownpoint med Thoreau, knappt 4 mil söderut, vid motorvägen Interstate 40.

Avhållna i skolans gymnastiksal, den tredje fredagen i varje månad, kan man beskriva auktionerna som dynamiska och engagerande. En förhandsvisning av auktionsobjekten startar klockan 16:00 och pågår fram till 18:30, under vilken tid intresserade köpare kan studera de utlagda objekten inför auktionen, som sedan tar sin början klockan 19:00. Tiden däremellan är till för att auktionsförrättaren ska kunna sortera upp objekten inför auktionsstarten. Under visningstiden kan intresserade köpare också träffa vävarna själva och utby-

ta åsikter med dem om deras arbeten. Vävarna kommer från alla delar av reservatet för att auktionera ut sina alster i Crownpoint. Det är inte ovanligt att det vid varje auktion kan finnas hantverkare från platser som Teec Nos Pos, Gallup, Pinon, Round Rock, Chinle, Window Rock och ibland till och med så långväga ifrån som Coal Mine Mesa eller Tuba City.

Det är dåligt med vägskyltar i samhället, men det är å andra sidan ett litet samhälle och det är inte så svårt att hitta rätt. Man ser dessutom redan, innan man kommer fram, alla bilar som tidigt samlats på parkeringsplatsen utanför skolan och där finns också ett flertal marknadsstånd och husvagnar, från vilka säljs frybread och Indian Tacos, såväl som diverse annan mat och dryck. Men också en hel del hantverk. Väl inne i skolan, i korridoren utanför gymnastiksalen, finns dessutom långa rader av hantverksstånd, där man kan köpa alla slags konsthantverk. Smycken, keramik, broderier, fjäderarbeten - ja, allt möjligt.

En typisk auktionskväll kan det vara ett par hundra, upp emot kanske trehundra, föremål som ska auktioneras ut. Just höstauktionerna i augusti och september innehåller alltid ett större antal objekt, då många unga vävare försöker sälja sina arbeten för att få ihop till skolavgifterna. Det som utbjuds är alltid av genomgående hög kvalitet. Många alldeles underbara mattor eller väggbonader. Priserna är visserligen höga, men om man jämför med vad priserna är nere i affärerna i Gallup, är det dock billigt! Många av vävarna har satt upp ett minimumpris för att sakerna ska säljas och på varje auktion är det vanligt att ett flertal nummer inte blir sålda. Sådana föremål åker man ofta dagen därpå in till någon av de stora Trading Posts, som finns i området, för att sälja. Ofta då till priser som ligger betydligt under det minimumpris man har satt för auktionen. Men inkomsten är viktig och ibland är man tvungen att sälja till det pris man kan få, för att över huvud taget få ekonomin att gå ihop. Det en vävare kan få ihop från försäljningen av sina alster kanske är det som ska försörja familjen för en lång tid.

MEDICINE LODGE TREATY (av Bertil Thörn)

Medicine Lodge Treaty var egentligen bara ett av flera avtal med samma innebörd, som träffades med stammar på olika platser, under tiden 1867 – 1868. Just avtalet, som fick det här namnet, avsåg överenskommelsen som träffades på de södra prärierna, mellan USA och indianstammarna kiowa, comanche, kiowa-apacher, sydliga cheyenner och sydliga arapaho, i oktober 1867. Även om man vanligtvis talar om det här avtalet som *ett* avtal, så var faktiskt också det här uppdelat i tre avtal, som undertecknades vid något olika tillfällen. Det första var avtalet med kiowa och comanchestammen, som undertecknades den 21 oktober. Det andra var med kiowa-apacherna. Det skrevs visserligen under samma dag, men det tredje, med cheyenner och arapaho, blev inte klart förrän den 28 oktober.

Myndigheterna hade under hela den här avtalskarusellen, i det ena avtalet efter det andra, sett till att krympa de reservat som avsattes för indianerna. Även det här avtalet, som i mångt och mycket var lika de som slöts med siouxer, shoshoner, bannocks och navajos, kom därför snarast att bli grund för ännu mera konflikter, på grund av de minskande resurser som avsattes för indianerna.

Myndigheterna hade tillsatt en kommission, som hade i uppgift att nu, en gång för alla, sluta avtal med alla stammar väster om Mississippi-Missouri. Kommissionen leddes av chefen för Indianbyrån, Nathaniel G. Taylor. Andra representanter var befälhavaren för Military Division of the Missouri, generallöjtnant William T. Sherman, den pensionerade generalmajoren William S. Harney, brigadgeneralen Alfred H. Terry. Vidare Missourisenatorn, John B. Henderson, som tillika var ordförande i Senatens Indianutskott, samt före detta översten, Samuel F. Tappan, som hade varit officer i Colorados Första Frivilliga Kavalleriregemente, men som därefter hade lett arméns utredning om den kritiserade Sand Creek-massakern. Slutligen ingick också generalmajor John B. Sanborn, som tidigare varit befälhavare för Upper Arkansas Military Department och varit den som förhandlade fram det tidigare avtalet, som kallades Little Arkansas Treaty. Sedan general Sherman hastigt kallats till Washington, för att svara för sina avvikande åsikter om regeringens fredspolitik, kastade man in generalmajor Christopher C. Augur som hans ersättare.

Efter förberedande samtal med vissa stammar på de norra prärierna i september, möttes kommissionen i Fort Leavenworth tidigt i oktober för att dra upp riktlinjerna. Därifrån färdades de med järnväg till Fort Harker i Kansas, där en militäreskort om 500 man ur 7:e Kavalleriregementet, under major Joel Elliott mötte upp. Dessutom fick de nu i släptåg en stor hord med tidningsreportrar.

Kommissionen anlände till Fort Larned den 11 oktober, där en del indianhövdingar redan hade samlats. Bland dem sådana som cheyenneledaren Black Kettle, arapahoernas Little Raven och den kände kiowaledaren Satanta. Indianerna föreslog omedelbart, att man skulle flytta förhandlingarna till Medicine Lodge Creek, som var en traditionell förhandlingsplats för dem. Platsen, där Elm Creek och Medicine Lodge Creek förenar sig, hade alltid varit en helig plats för kiowaindianerna. Här brukade de avhålla sin årliga Soldans. Här samlades så småningom minst 5000 indianer. Förhandlingarna började den 15 oktober, med att kommissionens ordförande faktiskt bad om ursäkt för general Hancocks brutala överfall på ett stort sioux- och cheyenneläger året innan. Den ursakten skapade en god atmosfär för de fortsatta förhandlingarna, som på allvar drog igång några dagar senare.

Men allt under förhandlingarnas gång, stod det klart, att det var indianerna som var förlorarna. Alla stammar skulle frånträda större delen av de landområden de hade tillerkänts i tidigare avtal, i utbyte mot små reserverat inne i Indian Territory och mot sedvanliga löften om mat, kläder och viss utrustning. I det här fallet faktiskt även vapen och ammunition att använda till jakt. Samtliga hövdingar opponerade sig mot vad de tyckte var orimliga eftergifter som de skulle göra. Men då alla insåg, att man inte kom längre, men ändå eftersträvalde fred, så undertecknades i alla fall avtalen.

Eftersom samtliga inblandade stammar i grunden var demokratiska samhällen, så skulle avtalen, för att vara giltiga, godkännas av tre fjärdedelar av stammarnas vuxna medlemmar. Ett krav som faktiskt var inskrivet i avtalstexterna. Men något sådant godkännande kom aldrig till stånd och följaktligen blev aldrig avtalen juridiskt bindande. Något som myndigheterna inte bekymrade sig det minsta om.

Den här situationen var rådande ända till 1903, då kiowastammen stämde Inrikesdepartementet och frågan kom upp i Högsta Domstolen. I sin dom fastslog då HD, att stammarna visserligen inte hade godkänt avtalet, men sade samtidigt, *“att det inte hade någon betydelse, då indianerna inte var fullvärdiga medborgare, utan i stället betraktades som bidragstagare beroende av staten för sin utkomst och överlevnad”!*

Domstolen jämförde alltså indianerna med personer intagna på vårdinstitutioner som mentalsjukhus och andra tvångsvårdande enheter, som fängelser för psykiskt sjuka kriminella eller utvecklingsstörda! De ansågs helt enkelt inte ha några av de medborgerliga rättigheter som andra, *“som kunde fatta beslut för sig själva”* hade.

En inställning som har fortsatt att tillämpas under mycket lång tid och till viss del fortfarande genomsyrar förhållandet mellan de amerikanska myndigheterna och indianerna.

MESA VERDE (av Bertil Thörn)

Mesa Verde nationalpark ligger i sydvästra Colorado. Namnet betyder på spanska "grönt bord (i det här fallet syftar ordet bord på att bergen här är platta på ovasidan - plåtåberg)". Parken täcker ett område på 211 km².

Nationalparken är mest känd för ett stort antal mycket välbevarade *klippboningar*, hus byggda i små grottor längs canyonväggarna. Från 500-talet och fram till 1300-talet bodde här Pueblofolk i dessa hus. Parkens arkeologiska museum har en del information om den här civilisationen.

Tre av klippboningarna på Chapin Mesa är öppna för allmänheten. En del av klippboningarna kan besökas genom att följa en guidad tur. Wetherill Mesa har även klippboningar, långhus och vad som kallas trappsteghus. Dessa är andra bostadshus som kan ses från vägen men inte besökas.

Utöver dessa klippboningar, har Mesa Verde ett antal ruiner. De som är öppna för allmänheten är bland andra "Far View Complex", "Cedar Tree Tower" och soltemplet på Chapin Mesa.

Här finns även vandringsstigar, en campingplats och andra faciliteter.

Områdets upptäcktshistoria

1765: Don Juan Maria de Rivera såg troligen delar av klippboningarna som den allra första européen i området.

1859: Professor J. S. Newberry, är den förste att omnämna Mesa Verde i en geologisk rapport. Men han skriver inget om några klippboningar.

1874 är första gången vi vet att vita män har gått in i och undersökt en klippboning i området. Det var fotografen William Henry Jackson, som av guldletare i trakten hade fått vetskap om klipphuset. Vägled av guldletaren John Moss tog han sig i september in i Mancos Canyon, där han såg flera klippboningar och döpte en av dem till Two-Story Cliff House. Han såg också flera andra hus och ruiner, men döpte inga flera.

1875: Den andra bosättning i Mesa Verde som fick ett namn var Sixteen Window House. Den upptäcktes av William Henry Holmes, som var ledare för en annan utforskningsexpedition till Mancos Canyon.

1884: Hade en guldletare som hette Osborn varit inne i Balcony House. Hans namn och datumet March 20, 1884, har hittats på en ruinvägg där.

1886: Det första tillfället då ett förslag har lagts om att skapa en nationalpark här kom i en ledare i tidningen Denver Tribune Republican, 12:e december, 1886.

1888: 18:e december red ranchägaren Richard Wetherill och hans svåger, Charles Mason, ut vid det som nu kallas Sun Point i sitt sökande efter bortsprungna kor och såg där för första gången Cliff Palace. På eftermiddagen fann han Spruce Tree House, och nästa dag Square Tower House. Hans bror, Al, hade då sett Cliff Palace något år tidigare, men aldrig varit inne i det, varför äran av upptäckten gick till Richard Wetherill and Charles Mason.

1889: Fyra av Wetherill bröderna återvände till Mesa Verde för att undersöka ruinerna och se om de kunde hitta något av värde. Under en 15-månadersperiod påstod de sig ha letat igenom inte mindre än 182 klippboningar.

1890: Den 1:e januari, 1890 hade tidningen Durango Herald en artikel om Montezuma County, där man också föreslog idén att sätta av de nu kända klippboningarna i Mancos Canyon, som en National Park.

Mellan 1887 och 1892 gjorde Wetherillbröderna flera utflykter till Mesa Verde, huvudsakligen för att leta efter arkeologiskt material. Vi känner till åtminstone åtta olika samlingar som de skapade under de åren, av vilka en del slogs samman och såldes till olika samlare.

1891: Baron Gustaf Erik Nordenskiöld, från Svenska Vetenskapsakademien besökte Mesa Verde 1891. Han var den förste vetenskapsman som besökte och studerade klippboningarna. Han samlade in en kollektion på omkring 600 föremål som sändes tillbaka till Sverige, men som numera finns på Nationalmuseum i Helsingfors, Finland.

1901: Började politikerna intressera sig för tanken att skapa en nationalpark. Men det skulle dröja många år och många dödade lagförslag innan Mesa Verde National Park äntligen skapades den 29:e juni, 1906. Då undertecknades lagförslaget av president Theodore Roosevelt.

Efter att man under de närmaste åren skapat tilläggs lagar som reglerade hur man fick och inte fick handskas med fornynd, så kunde organiserade och reglerade utgrävningar börja och man kunde även börja restaurera och förstärka en del av klippboningarna för att de inte skulle förstöras.

Den 6:e september, 1978, blev nationalparken klassad som ett världsarv.

Under sommaren 2002, led skogen svårt av stora skogsbränder och delar av parken stängdes. Alla områden i parken har sedan dess öppnats, men några områden uppvisar fortfarande skador från branden.

FOLKEN I MESA VERDE (av Bertil Thörn)

Mesa Verde National Park ger oss en spektakulär insikt i dagens puebloindianers förfäders kultur så långt som 1,000 år tillbaka i tiden. Forskarna har kallat dessa människor för Anasazi, från navajoindeanernas ord för förhistorisk. Numera vill puebloindianerna att den gamla kulturens människor ska kallas för Ancestral Pueblos, Pueblo förfäder.

De första Pueblo förfäderna bosatte sig i Mesa Verde omkring år 550. De har kommit att kallas Basketmakers på grund av sin skicklighet i att fläta korgar. Från att ursprungligen ha varit ett nomadiskt folk, började de nu leva ett mera bofast liv. Jordbruk ersatte jakt och insamling som deras viktigaste födkrok. De levde i vad vi kallar pithouses – grophus, som anlades i grupp, som små byar, uppe på de flata bergstopparna. Det förekom också att de byggdes i grottor och större klippskrevor. De lärde sig så småningom att göra lerkärl och de kom underfund med hur de skulle tillverka och använda båge och pil. Ett effektivare vapen än det kastredskap – atlatl – som de tidigare hade använt.

Grophusen representerar början på en kultur baserad på jordbruk och en mera bofast livsstil. Bostaden bestod av ett oftast fyrkantigt rum nedgrävt några decimeter i marken och övertäckt med ett tak som bars upp av fyra hörnstolpar. I mitten fanns en enkel eldstad med en dragreglerare. Som en utbyggnad på sidan fanns ofta ett mindre förrådsrum. Sådana grophus har med tiden kommit att omvandlas till det vi idag känner som Kivas, ett underjordiskt rum för religiösa ceremonier. I Mesa Verde levde folk i den här typen av bostäder i ett par hundra år, från omkring år 550 till 750.

Det här var i huvudsak en framgångsrik tid för Basketmakerfolket och deras antal ökade. Omkring år 750 började de bygga hus som inte längre var nedsänkta. Det var hus med raka väggar av upprättstående trädgrenar, tätade med lera. De byggde husen i rader, vägg i vägg. Ofta rader som krökte. Framför husen var det inte ovanligt att man byggde ett eller två mindre grophus. De kan kanske ses som ett slags föregångare till senare tiders kivas.

Från och med nu känner vi de här folken som Pueblo, från ett spanskt begrepp för byinnevänare, eller bybyggare.

Från omkring år 1000 hade folken i Mesa Verde ytterligare utvecklat sin husbyggarkonst. Från att bara resa stolpar och mura omkring dem med lera hade de nu lärt sig att bli skickliga stensättare. Deras väggar var tjocka, ofta dubbla och som kunde resa sig i flera våningar. Även nu kunde sådana hus vara förenade i enheter om upp till 50 rum och mera.

Även deras lergods förändrades. Målade mönster i svart på vitt ersatte enkla ofärgade mönster framskrapade direkt i leran. Deras jordbruk blev effektivare och en än större del av deras föda kom nu från odlade växter. Man röjde därför också större områden uppe på platåbergens toppar för jordbruksändamål.

Åren från 1100 till 1300 var vad vi kallar Mesa Verdes Klassiska Period. Befolkningen kan då ha nått flera tusen personer. Den var huvudsakligen koncentrerad i kompakta byar, där huskropparna kunde vara hopbyggda till stora byggkomplex med många rum. Ofta med kivas som var anlagda innanför de avgränsande huskropparnas yttermurar hellre än utanför byarna. Runda torn börja resas och skickligheten i att mura och bygga genom att stapla sten på vartannat ökade. Liksom att vi också ser en ökande skicklighet i hantverk som krukmakeri, vävning, smyckestillverkning. Liksom även i verktygstillverkning. Stenmurarna i de största av dessa byar anses vara de finaste som någonsin byggts i Mesa Verde. De är uppförda av noggrant huggna stenar, lagda i symetriska och jämna rader. Tätnings- och bindemedlet mellan stenarna var en blandning av lera och vatten. Rummen var som regel omkring 2 gånger 2,5 meter, vilket gav tillräckligt med

utrymme för två till tre personer. Små, avgränsade rum längs den bakre väggen fungerade vanligtvis som förrådsrum där man förvarade mat. Främst majs.

Det mesta av den dagliga verksamheten tog plats på de öppna gårdarna framför husen. Här tillverkade man sina lerkrukor, sina verktyg i form av knivar, yxor, sylar och skrapor. Allt gjort av sten eller ben. Korgflätning tycks ha minskat i omfattning och betydelse under den här tiden. Troligen för att man i större utsträckning använde lerkärl som förvaringskärl. Eld på sommaren var huvudsakligen till för matlagning. På vintern, när de små rummen var kalla och fuktiga, brann troligen eldar överallt i husen hela tiden. Det måste ha varit mycket rökigt och man kan än idag se hur sotsvarta väggarna är invändigt. Här uppe på höjderna var det nämligen bitande kallt under flera månader på vintern. Snö förekom regelbundet.

Val av kläder styrdes naturligtvis av väderleken. På sommaren bar de vuxna normalt endast lösskjorten och sandaler. På vintern klädde de sig i skinn och svepte in sig i filtar vävda av kalkonfjädrar och i fällar gjorda av hopsydd kaninskin.

Puebloförfäderna använde sin mesta tid till att skaffa mat. Så även under de allra bästa åren. Produkter från deras jordbruk utgjorde dock basfödan. Det var majs, bönor och squash till största delen. Men de kompletterade också med att samla in ätbara vilda växter och med småviltjakt. De jagade hjort, kaniner, ekorrar och annat småvilt. Deras enda husdjur var hundar och kalkoner.

Lyckligtvis för oss så kastade de här folken sitt avskräde alldeles i närheten av bostäderna. Rester av mat, sönderslagna krukor, trasiga verktyg och allt annat som man gjorde sig av med kastades bara utför berget rakt framför bostäderna. Mycket av det vi vet om de här folkens livsstil bygger på vad vi har hittat i dessa avskrädeshögar.

De här folken använde sådana material som stod dem till buds. Det förekom inga metallredskap. Däremot var de mycket skickliga i att forma verktyg och redskap av sten, ben och trä. De använde grävkäppar i sitt jordbruk, stenyxor vid röjning av nytt odlingsland och vid vedhugning och de använde pil och båge för jakt. Som redskap att skära med, använde de stenar med skarpa kanter. De malde sina majs-korn med en mano på en metate, alltså malstenar. Av ben formade de sylar och nålar och även skrapor för att kunna bearbeta hudarna av de skjutna djuren. Sten till sina verktyg fick de söka i floder och bäckar, då bergen de levde på huvudsakligen bestod av porös sandsten.

Det finaste korgmakeriet formades av de här människorna under tiden innan de hade lärt sig krukmakeriet. De använde sig av speciella flätningstekniker, som gjorde att deras korgar, efter att de också tätats med kåda, till och med kunde hålla vatten. Man kunde till och med använda dem för att laga mat i. Det gjorde man genom att släppa ner upphettade stenar i vattnet som på det sättet kom i kokning. Men huvudsakligen var behållarna utformade för att förvara majs och andra jordbruksprodukter i.

Det vanligaste utgångsmaterialet för deras korgmakeri var splintade videkvistar. Men även vissa andra mjuka och böjliga träslag användes. Inte minst vissa trädets rötter.

Efter att krukmakeriet börjat utvecklas omkring år 550 avtog intresset för korgflätning markant och de få korgarbeten som hittats från den klassiska perioden är av betydligt sämre kvalitet än de som tillverkades tidigare.

Däremot blev de här folken då i stället mycket skickliga krukmakare. De tillverkade krukor och skålar av alla de slag och former. Till och med muggar och skopor. Enklare lergods, möjligen bara med enklare mönster åstadkomna med fingrarna eller en pinne direkt i lergodset, var vanligast för kärl avsedda för matlagning eller förvaring. Mera konstnärligt utformade föremål, målade med svart på vitt i intrikata mönster, kan ha varit avsedda huvudsakligen för ceremoniella ändamål, men även för vardagligt nyttjande. Kanske som något slags finservis. Det var troligtvis kvinnorna som var de bästa krukmakarna. Deras mönster var i de flesta fall personliga och samtidigt bundna till en viss by. Troligen var det mönster som gick i arv inom familjerna och släkterna. Detaljer i dessa mönster ändrades endast i små steg och mycket långsamt. Det här har gjort att

man har kunnat spåra platserna där enstaka föremål har tillverkats långt tillbaka i tiden. Och man har givit de olika mönstren namn efter dessa platser och regioner.

Arkeologin har givit oss en del information om de förhistoriska folken i Mesa Verde. Men utan några nedskrivna dokumentationer är det omöjligt att kunna ta reda på något om deras social, politiska eller religiösa idéer. Vi får nöja oss med att jämföra med dagens moderna pueblofolk i New Mexico och Arizona. Under den klassiska perioden i Mesa Verde levde troligen flera generationer av samma familj tillsammans i ett hushåll. Varje familj hade tillgång till flera rum och byggde till nya allt efter familjens behov. Ett flertal familjer som var släkt med varandra bildade en klan, som troligen var matrilineal (alltså räknade släktskap på moderns sida). Om de förhållanden vi känner från dagens hopiindianer är desamma som gällde bland deras förfäder, så hade varje klan sin egen kiva och de hade äganderätt till sina egna odlingslotter.

Mesa Verdes samhällsekonomi var troligen mera komplex än vad det kan verka vid en första anblick. Även i ett så litet jordbrukssamhälle fanns det säkert enskilda personer som var skickligare än andra på att till exempel väva, göra läderarbeten, tillverka lerkärl, pilspetsar, smycken, korgar, sandaler eller andra speciella saker. Deras specialistkunskap och skicklighet gav dem säkert ett överskott av sådana saker. Saker de kunde sälja till sina grannar, som i sin tur hade annat som specialisterna kunde byta till sig. Sådan här byteshandel pågick även mellan olika bosättningar. Man har hittat snäckskal som uppenbarligen kommer ända ute från Stilla Havskusten, turkoser och lerkärl som uppenbarligen kommer upp från Södern. Föremål som antingen har handlats och sålts från by till by, eller som har köpts och sålts av kringvandrande handelsmän, som till fots vandrade över långa sträckor längs ett nätverk av väl markerade gångstigar.

Omkring år 1200 inträffade ännu en betydande befolkningsomflyttning. Folk började flytta tillbaka in i grottor och skyddade klippskrevor, där deras föregångare från långt tillbaka en gång i tiden också funnit skydd. Vi vet egentligen inte varför. Men kanske blev de här folken utsatta för angripare, som de var tvungna att söka skydd för. Eller så gav de här platserna ett bättre skydd mot ett eventuellt förändrat klimat, med mera våldsamt väder. Kanske kan det i grunden ha funnits religiösa syften. Eller kanske hade det några andra psykologiska orsaker. Oavsett orsak så gav det här i alla fall upphov till de klippboningar, som har gjort Mesa Verde så känt och som vi än idag kan åka och titta på.

De flesta klippboningarna anlades från sent 1190-tal till sent 1270-tal, alltså under en 80-årsperiod. De består av allt från enrumshus till stora huskomplex med mera än 200 rum. Arkitektoniskt kan man inte se någon standardiserad grundplan. Byggarna skapade i stället husen allt efter de utrymmen man hade till sitt förfogande. I de flesta fall är husen uppbyggda med enkelväggar av uppstaplade stenar. Kanske räckte det här då grottornas tak skyddade husen, och väggarna därmed aldrig blev utsatta för erosion. Grottorna saknade oftast även tillräckligt höjd för att tillåta flervåningshus. Byggtekniken varierade dock. Man kan hitta murar av betydligt sämre kvalitet och passform jämsides med mycket noggrant uppbyggda väggar. Många rum hade väggar som invändigt var putsade med lera och i många fall dessutom dekorerade med målade mönster och bilder.

Kiva är ett hopiord för ett ceremoniellt rum. De kivas vi finner i Mesa Verde är underjordiska rum som kanske kan jämföras med senare tiders kyrkorum. Om man ser till hur pueblosamhället idag fungerar och tror att det kan ha varit så även under den här tiden, så kan man dra slutsatsen att deras förfäder använde sina kivas som platser för att be till Gudarna om regn, om god jaktlycka och om god skörd. Eller att man här botade sjukdomar genom helande ceremonier. Men kivas var också en samlingsplats för männen. Ibland användes den då för att männen där kunde sitta och väva. Vävnings var nämligen en huvudsakligen manlig uppgift på den tiden. Varje kiva hade ett tak av trädgrenar täckta med lera, som bars upp av trädpelare. Ingång till kivan var genom ett hål i taket och en stege ner. Ett litet hål i golvet i mitten av kivan skulle symbolisera ingången från underjorden. Något som kallas sipapu av dagens hopiindianer. Sipapu är hålet genom vilket människorna kom till den här världen, som enligt hopiernas sett att se det, är den fjärde världen de vistas i.

Puebloförfäderna levde i dessa klippboningar i mindre än 100 år. Omkring år 1300 hade nämligen hela området Mesa Verde övergivits. Vi vet inte varför, men det finns ett flertal olika teorier om orsakerna till utvandringen. Vi vet dock att 1200-talets sista 25 år var en tid av svår, ihållande torka. Det kan man se från träd-ringsundersökningar. Kanske var klimatet så hårt att man inte lyckades odla tillräckligt mycket föda. Men samtidigt vet vi att de här folken hade genomlevt tidigare torkperioder utan att drabbas av några sådana konsekvenser. Kanske var det så att landet efter hundratals års nyttjande nu var så urlakat på näringsämnen, att inget längre orkade växa. Man visste ju inget alls om behovet av och teknikerna för att tillföra nya gödningsämnen. Kanske hade man avverkat så mycket skog i närområdet, att man inte längre hittade tillräckligt med vare sig byggmaterial eller bränsle inom rimliga avstånd. Kanske hade man jagat slut på allt villebråd.

Eller kanske det var helt andra saker som startade massutvandringen. Kanske sociala eller politiska problem. Eller kan det ha varit fientliga folk som trängde in i området och som man i längden inte lyckades försvara sig mot? Ja, vi vet inte. Å andra sidan verkar det inte ha varit några andra människor som direkt tog över landet och bosatte sig där heller.

Kanske var det så enkelt att människorna nu helt enkelt var mogna för att ta ett nytt steg i utvecklingen. Kanske hade de lärt känna andra kulturer, vars religion eller andra sociala och politiska system lockade. Kanske ville de helt enkelt överge sin gamla kultur och nu pröva något nytt och annorlunda. Kanske lockades de av spännande nya religiösa idéer. Eller så såg de att andra hade lyckats bättre materiellt än vad de själva hade gjort.

Vi vet alltså inte. Men när folken nu flyttade från Mesa Verde vandrade de söderut, in i det som nu är New Mexico och Arizona. Där verkar de ha slagit sig ner bland släktingar som redan tidigare utvandrat. Vad som än hände, så kan vi nu med stor sannolikhet säga, att dagens pueblofolk, och kanske även en del andra folk, är direkta ättlingar till klippbostadsfolken från Mesa Verde.

MONTEZUMA CASTLE (av Anders Järund och Eva Stormark)

Den forntida klippboningen, som fått namnet Montezuma Castle, ligger mitt i området kring Rio Verde, Beaver Creek, som i sin tur befinner sig i skärningen mellan de forntida kulturerna Anasazi i öst, Hohokam* i syd och Mogollon i sydöst. Här uppstod en blandkultur med namnet Sin Agua. Namnet har den från en liten bergås i närheten Sierra Sin Agua strax norr om Sunst Crater. Härifrån utvandrade ett folk till Rio Verde-Beaver Creek, som sedan fick ge namn till hela kulturen (se Evas text). Sin Agua betyder Inget Vatten på spanska. Det blev ett missvisande namn, för här fanns det gått om vatten i de båda vattendragen året om. Beaver Creek rinner dessutom igenom Montezuma Well, en varmvattenkälla, som bildar en tjärn 17 m djup.

I området har man funnit lämningar från alla tre kulturerna såsom "pit – holes" från Mogollon, kanaler av Hohokam-typ och Anasazi-klippboningar. I övrigt har man funnit många föremål från de olika kulturerna, men också föremål från kulturer i Mexico och Hakataya-kulturen längs Colorado River. Detta tyder på att en omfattande handel bedrivits i området.

De äldsta boningarna var pit-holes (Mogollon), medan senare boningar byggdes helt ovan jord. Den sista typen av boningar var klippboningar av Montezuma Castle-typ.

Sinagua-kulturen började på 1100-talet, hade sitt maximum vid 1200-talets mitt och var slut under 1300-talet. Här fanns c.a 50 byar, varav några klippboningar.

I 1066 hadde Sunset Crater, øst fra San Francisco Peak, et utbrudd og innbyggerne i dette område måtte flykte og kom ned til Verde River, og kom sammen med Hohokam og Pueblo folkene her.

Etter at Sunset Crater hadde utblåsing, forandret Sinagua kulturen seg . Det kunde vara avhengig på et bedre jordbruk pga vulkansk aske föll ned over området eller at vulkanen representerte en usedvanlig styrke

som folk søkte, eller forandringer som skyltes på bedre jordbruksteknikk . Bla. begynte dyrkning av bomull, som ellers er vanskelig å få til. Dette var en ønsket produksjon til klær.

Mange roms pueblo ble vanlig etter hvert. Man hadde først hjemmealter, men senere kivas. Begravelsene var magiske. De var fylt opp av gravgods. Det er funnet over 600 gjenstander som eksotiske juveler, vakre utskjærte trestokker. De rikt utstyrte gravene kunne tyde på en mektig leder.

Disse folkene var fredlige og hadde godt om jord og resjuser. De hadde ikke noe behov for å føre krig. De hadde muligens et demokratisk system da alle husene var like store.

De brukte lokale materialer og topografi. Beliggenheten kunne tyde på at de var vaksomme for inntrengere.

Husene ble bygget av kalkstein og sandstein, some føyd sammen av leire og sand. De brukte tre til bjelker og tak, og hadde hull til røyken i taket samt inngang med stig ned.

På tidlig 1400 tallet forlot folkene hele dalen. Tørke, utarming av jorden, konflikter med naboene kan ha vart grunn til dette.

Sjalva borgen Montezuma Castle är ingen borg. Det finns inget vatten i den, så det vore en katastrof att bli belägrad i den. Det var istället bergets förmåga att utjämna temperaturen under året, som man ville utnyttja: svalt på sommaren och varmt på vintern. Montezuma var aztekernas kung i Mexico City (Tenochtitlan). Han besegrades av spanjoren Cortes 1519 och stenades till döds av sina egna.

1864 hittades den förfallna borgen av vita. Man antog att den lokala indianbefolkningen inte kunde ha åstadkommit ett sådant byggnadsverk, och fann på en teori om att Montezuma skulle ha flytt och med sina anhängare byggt sin forskansning här. Hopi anser däremot att deras förfäder kom härifrån. Den var halvfull med smuts och guano från fladdermöss då den hittades. Utgrävningar och reparationer pågick under hela 1900-talet.

Boningen är byggd i vit kalksten 20 meter ovanför dalbotten. Det finns 20 rum i 5 våningar. Taken-golven är traditionellt byggda med bjälkar, grenar lagda i kors och med ett lerlager ovanpå. Bjälkarna är av sykamoreträd, som inte har årsringar på grund av att de växer vid vatten. Detta har försvårat åldersbestämningen. Boningen är stängd för besökare sedan 1951.

*Hohokam = "De som är borta" på Pima-språk

MONUMENT VALLEY (av Bertil Thörn)

Monument Valley ligger i södra Utah, alldeles på gränsen till Arizona. Den ligger till största delen inom Navajoinianernas reservat. Navajoinianernas namn för den berömda dalen är **Tsé Bii' Ndzisgaii** (Valley of the Rocks).

Liksom alla andra magnifika så kallade "Red Rocks Parks" och mängder av andra liknande platser i Sydvästern, så är Monument Valley en del den så kallade Coloradoplatån. För årmiljoner sedan, under Perm-perioden, 250 till 160 miljoner år sedan, när kontinenterna ännu till stor del hängde ihop och den stora landmassan kallades Pangea, fanns här jättelik, men grund sjö, där järnoxidhaltig och därför röd sand och lera avlagrades på sjöbotten. Avlagringar som med tiden pressades ihop till porös sandsten och bildade något som geologerna kallar "Cutler bed formation".

Under tidsepoken Eocen, 60 miljoner år sedan, trycktes den här sjöbotten - och med den många andra landområden runt omkring, upp av det underliggande trycket. Coloradoplatån bildades. Under omvandlingen uppstod naturligtvis sprickbildningar. Något som gav möjlighet för erosion att börja bryta ner och forma landet. Den stora sjön försvann givetvis också när landet höjde sig. Kvar blev bara en jättelik sandstensplatå, som nu utsattes för väder och vind.

Det vi ser i Monument Valley idag, är huvudsakligen fyra olika typer av avlagringar. Jord- och bergslager med olika kemisk sammansättning och olika hårdhet och därmed skiftande motståndskraft mot vädrets nedbrytande krafter.

De fyra lagren är:

Organ Rock Shale – det som ligger djupast ner

DeChelly Sandstone – det som klipporna består av

Moenkopi Shale – topplagret

Shinarump Formation – ett mycket tunt ytskikt som håller ihop det hela

Dalen innehåller många fantastiska stenformationer. Många av dem har fått namn som Elefanten, Tre syst-rar, Solens öga och liknande.

Mellan 1948 och 1967, letade man efter uran i de södra delarna. Uran förekommer i spridda områden i det översta Shinarump-lagret. Vanadin och koppar förekommer också här.

Turism

Monument Valley är ett mycket stort område, men de mest sevärda områdena ligger inom Monument Valley Navajo Tribal Park, en av Navajo Nation ägd och förvaltd naturpark, som kanske kan jämföras med en Nationalpark. Här finns ett Visitor Center, med en liten butik och gift shop, samt en restaurang, från vilken man har en vacker utsikt över en mycket välkänd del av parken. Här kan man sedan mot en avgift få köra en rundtur på parkens nästan tre mil långa vägloop. Men det finns också guidade turer, vilket vi ska använda oss av. Man kan också, om man har tid, uppleva parken såväl från hästryggen som från en luftballong.



Film

Regisören John Ford's film Stagecoach, från 1939 med John Wayne, har haft en avgörande betydelse för att göra dalen till vad den är idag. Efter denna första erfarenhet så återvände John Ford om och om igen hit för att göra den ena efter den andra av sina storfiler. Inte mindre än nio av hans mera kända filmer är inspelade här. Det är till och med så att det finns en speciell plats uppe på en utsiktsklippa som har döpts till "John Ford Point." Platsen användes speciellt för filmningen av överfallet på en indianby i filmen Cheyenne Autumn, efter Mari Sandoz bok med samma namn. Det kan också vara intressant att nämna, i det sammanhanget, att Ford använde sig av en stor grupp navajoindianer, som i den filmen fick spela cheyenner. Då var man inte alls så noga som nu, så alla indianer talade navajo i stället för cheyenne. Och dessutom sade de en hel massa annat, än vad som stod i manuskriptet, att de skulle säga. Det sägs att gapskratten rungade i biosalongerna här nere, när filmen visades och navajoindianerna i publiken kunde höra vad deras kamrater verkligen sade i filmen.

John Ford var annars en mycket god vän till navajoindianerna och de såg honom som en ärlig och rättvis arbetsgivare, som betalade dem bra och som bemötte dem med värdighet. Ford lär också ha blivit smått beroende av en indiansk medicinman, som visade sig ha en speciell tumme med vädergudarna. Till och med en gång, mitt i den allra varmaste sommarvärmen, då Ford egentligen skulle ta avsnitt med snö på marken, kallade han på medicinmannen. Och döm om allas förvåning så låg det ett tunnt snölager på marken nästa morgon!

NAVAJO HISTORIA OCH TROSFÖRESTÄLLNING (av Hans-Olof Ohlsson)

En folkgrupp tillhörande språkgruppen athapasker invandrade till sydvästern från norra Kanada ganska sent, troligen någon gång på 1100-1200-talet. De var ett ganska primitivt jägarfolk. De blev kallade apachu av tewaindianerna. Apache betyder främling eller fiende. Delar av dessa invandrande indiagrupper började så småningom idka ett visst jordbruk. Dessa kallades då till Apachus de Nabahu, vilket betyder "De odlade fältens främlingar". De kallade sig själva Dineh "folket". Landet där de bosatte sig kallade de Dinetha. De ägnade sig också åt plundringståg mot de bofasta puebloindianerna.

Spanjorerna

Från mitten av 1500-talet kom spanjorerna att intressera sig för landet norr om Rio Grande.

1540 begav sig Fransisco Vasquez de Coronado ut med en expedition för att finna guld. Han sökte de mytomspunna "Cibolas sju gyllene städer".

1598 kom Don Juan de Onate för att kolonisera landet. Han hade med sig boskap, hästar och får. I den spanske kungens namn annekterades Nya Mexiko. Do Juan de Onate blev guvernör. Puebloindianerna omvändes till katolicismen, men Navajoindianerna höll sig undan.

Pueblorevolten

1680 gjorde puebloindianerna uppror mot spanjorerna. Spanjorerna tvingades att dra sig tillbaka tillbaka till Mexico. Navajos tog inte del.

Spanjorerna kom tillbaka och kväste upproret med kraft. Tillfångatagna puebloindianer såldes som slavar till Västindien. Många flydde till de tidigare fienderna Navajoerna och förde med sig bruket av olika kulturväxter, främst majs, bönor och meloner. Samt inte minst konsten att väva. Kulturellt var de mer högtstående än navajoerna och de påverkade i hög grad navajoernas kulturella utveckling.

Plundringståg

Navajos riktade sina plundringståg mot spanjorerna. Spanska rancher berövades på hästar och får. Spanjorerna skickade flera gånger ut expeditioner för att åstadkomma fred med dem, men utan resultat. Bland annat anfölls Navajoerna i Canyon de Chelly 1804. Flera olika fredsavtal slöts, men freden varade inte länge.

Mexikanska kriget

1821 revolterade det mexikanska folket mot den spanska överheten och tvingade spanjorerna att lämna landet.

1836 gjorde invånarna i Texas uppror mot Mexico och bildade en egen stat, som senare anslöt sig till Förenade Staterna. 1846 utbröt krig mellan USA och Mexiko, sedan tvister uppkommit angående gränsdragningen mellan Texas och Mexico. I freden 1848 förlorade Mexiko ett väldigt landområde till USA: New Mexico, Arizona, Colorado, Utah och Kalifornien.

Fred med amerikanerna

Amerikanerna ville få fred med indianerna så fort som möjligt. I november 1846 träffades navajoledare och överste Doniphan vid Bear Springs i New Mexico. Ett avtal upprättades, i vilket amerikanerna lovade att skydda Navajoerna och deras egendom samt att hjälpa till med att återbörda navajoegendom och navajoslavar från Mexiko. Navajoerna å sin sida lovade att inte strida mot Förenade Staterna.

Brutna löften

Men fördragen fick ingen större varaktighet. Alla navajohövdingar hade inte undertecknat fredsavtalet. Comanches, Utes och nybyggare från New Mexico fortsatte att utföra plundringståg mot Navajoerna. Amerikanerna var i Mexico, för långt borta för att skydda navajoerna och misslyckades också med att finna och återbörda navajoboskap och fångar. Även om en del navajohövdingar, bland annat Narbona, höll freden, så fortsatte andra sina räder i New Mexico.

1847 marscherade amerikanska trupper in i Chuska Mountains, men misslyckades med att få stopp på räderna. Därför gav man invånarna i New Mexiko officiellt tillstånd att utföra angrepp på navajoerna.

1848 gav sig amerikanska trupper återigen in i navajolandet. Som guide tjänade en navajo vid namn Sandoval. Denne hade även tidigare spelat en stor roll i kontakten med de vita på grund av sina språkkunskaper. En del hövdingar, bla.a. Narbona, skrev på ett nytt avtal.

Nu varade freden ända till vintern 1849. Då kidnappade några nybyggare två navajoflickor vilket fick till följd att navajos återigen inledde stöldräder mot rancher i New Mexico.

Narbona dödas

Den nye militärguvernören i Santa Fe, överste Washington, lade hela skulden för den brutna freden på navajoerna och inledde en bestraffningsexpedition in i navajolandet. I expeditionen ingick soldater, civila och puebloindianer. Guide var också denna gång Sandoval.

Trots att Narbona försökte ta fredliga kontakter med Washington, lät denne anfalla navajobyar och förstöra odlingar. Till slut gick emellertid Washington med på att träffa Narbona och hans krigare för samtal vid Two Grey Hills. Under tiden dessa pågick uppstod en konflikt mellan en av de civila deltagarna i expeditionen och en navajokrigare angående en påstått stulen häst. Konflikten trappades hela tiden upp, bland annat underblåst av den tidigare nämnde Sandoval. Det hela slutade med att soldaterna öppnade eld mot navajoerna, vilka flydde i panik. Narbona och sju andra navajoer dödades.

Ett par dagar senare lyckades Washington få några hövdingar att skriva på ett nytt fredsavtal. Men det blev ingen fred. Den store fredsförespråkaren Narbona var död. Ny hövding för hans band var Manuelito, som var gift med Narbonas dotter. Manuelito lovade att ta hämnd på amerikanerna för sin svärfars död.

Garnisoner upprättades på lämpliga platser, för att skydda de vita och fredliga pueblos.

Fort Defiance

Mellan 1849 och 1851 utförde navajoerna åtskilliga räder mot rancher och pueblobyar i New Mexico. Jemez, Zuni, Acoma, Laguna och Isleta attackerades. Manuelito började tro att amerikanerna inte var så farliga som Narbona trott. Navajos ponies var snabbare än de stora kavallerihästarna. Spejare hade lätt för att varna i god tid, när soldater närmade sig navajoernas bosättningar, så att människor och djur kunde söka skydd och gömma sig. Få navajoer dödades.

1851 beslutade sig amerikanerna för att bygga ett fort i Chuskabergen. På så vis hoppades man få stopp på navajoräderna. Fort Defiance (utmaning) byggdes mitt i navajoernas betesmarker. Men man misslyckades med att stoppa navajoernas plundringarna. Indianerna höll sig undan från fortet och höll sig dolda från soldaterna. När man i fortet fick information om att ett plundringståg var på gång, var det redan för sent. Räderna i New Mexico fortsatte.

En av de äldsta navajoledarna Zarcillos Largos (Långa örhängen) insåg att situationen var ohållbar och att i längden skulle navajos inte ha en chans att stå emot amerikanerna. Han ville skriva på ett nytt fredsavtal, men amerikanerna antingen inte ville eller kunde skydda navajoerna mot plundringar från vita och andra indianstammar som Utes Comanches och puebloindianer.

Henry Dodge

1853 sändes en soldat vid namn Henry Dodge till fort Defiance som indianagent för Navajos. Detta var i sig inget nytt. Navajos hade haft flera indianagenter. Men dessa hade varit för bekväma för eller inte haft modet att bosätta sig i navajolandet. Inget ömsesidigt förtoende hade skapats.

Men med Henry Dodge var det annorlunda. Han hade bott i Sydvästern i många år och visste något om navajoerna och deras land. Han ville inte bo på fortet, utan hoppades kunna bo bland navajoerna och förtjäna deras vänskap. Han lät bygga en agentur vid Sheep Springs och lät anställa en mexikan, som varit fånge

och uppfostrats av najoerna. Med honom som guide och tolk reste han runt i Chuskabergen och intresserade sig för navajoernas problem och behov.

Han skrev många brev till Förenta Staternas regering i vilka han förklarade hur hårt navajoerna arbetade och hur han var övertygad om att man skulle hjälpa dem isället för att betvinga dem med våld.

Navajoerna förstod att han ville hjälpa dem och började kalla honom Red Shirt.

Han blev god vän med Manuelito och Zarcillas Largas, vars systerdotter han också gifte sig med. 1855 hade nästan alla strider upphört. Henry Dodge och Zarcillas Largas hade lyckats.

Men glädjen över detta skulle inte vara länge. 1856 dödades Henry Dodge av apacher, när han var på en jakttur nära Zuni.

Bråk om betesmarken

I juni 1858, uppstod ett bråk om betesmarken vid Fort Defiance. Det hade varit svår torka, så Manuelito och hans folk hade börjat använda betet vid Fort Defiance. Kommendanten vid fortet, major Brooks, insisterade på att betesmarken tillhörde armén och lät skjuta en del av Manuelitos boskap, när denne inte ville föra bort den.

Zarcillas Largas förklarade för major Brooks, att Manuelito förväntade sig att majoren skulle betala för den skjutna boskapen, men denne vägrade.

En augustidag dödade en navajokrigare major Brooks negerslav inne i fortet och lyckades komma undan. Detta var slutet på freden.

Amerikanskt kavalleri red ut ur Fort Defiance för att anfälla navajobyar och fick sällskap av civila ute- och puebloindianer. Canyon de Chelly attackerades, liksom Zarcillas Largas läger norr om fortet. Den gamle hövdingen red runt bland sitt flyende folk och uppmanade krigarna att försvara sina kvinnor och barn. Tre gånger skjöts han ned från sin häst, men varje gång tog han sig upp på hästryggen igen. Han blev svårt sårad.

Kriget gick hårt åt navajoerna. Vintern blev svår. Matförråd och skördar hade förstörts. En navajoledare, som givit Zarcillas Largas sitt stöd i arbetet för fred var Barboncito (den lille mannen med skägg). På navajospråket hette han Hastin Daghaa (mannen med mustasch).

De gav nu upp. De hade gjort allt de kunnat för freden. Navajoledare möttes i Chinle, för att bestämma om sig för krig eller fred. Det blev det sistnämnda.

Anfall på Fort Defiance

17 januari 1860 anföll 200 navajos Fort Defiances höbärningsläger. På natten 29 april anfölls själva Fort Defiance av 1000 krigare under ledning av Manuelito och Barboncito. Striderna varade i flera timmar och först när dagen grydde drog sig indianerna tillbaka. De hoppades ha skrämt soldaterna, så att de skulle lämna navajolandet. Men de hoppades förgäves. Soldaterna stannade kvar.

Vintern 1861 drabbades navajoerna av ytterligare en olycka. Efter ett besök i hopibyarna överfölls och dödades Zarcillos Largos av zuniindianer och vita.

Även Sandoval dog detta år, ihjälsparkad av en mula. Hans död mottogs med blandade känslor av navajoerna, eftersom han flera gånger hjälpt de vita.

Inbördeskriget

I april 1861 lämnade så soldaterna Fort Defiance. Äntligen skulle navajoerna kunna ägna sig helhjärtat åt sina odlingar och sin boskap. Flera grupper, bland andra Manuelitos band slutade med sina plundringståg, men andra åter fortsatte. Med soldaterna borta var det ju mycket enklare.

Trupperna hade emellertid inte lämnat New Mexico. De hade fått andra uppgifter. Inbördeskriget hade börjat och trupper från Texas hade invaderat och hotade Santa Fe, men de stoppades framgångsrikt i strider vid La Glorieta Pass söder om staden.

Medan soldaterna var upptagna med att slåss mot trupperna från Texas, hade de ingen möjlighet att stoppa navajoindianernas räder. Men för vita ranchägare och nybyggare, uteindianer, comancher, jicarillaapacher, och puebloindianer var det också fritt fram för att göra räder mot navajoerna. Många navajobarn rövades bort för att säljas. Ett friskt barn betingade ett värde av cirka 400 dollar.

General Carlton

1862 blev general Carlton ny befälhavare i New Mexico. Nu, när hotet från Texas var avvärrt, bestämde han sig för att äntligen göra slut på striderna mellan indianer och vita i Sydvästern. Han var av den uppfattningen, liksom många andra, att det enda sättet att åstadkomma fred på var att placera indianerna på reservat. Där skulle de gå i skolan, lära sig engelska och de vitas sätt att leva samt omvändas till kristendomen. Reservatet skulle ligga i östra New Mexico vid Pecos River. Generalen lät bygga ett fort där, som kom att kallas Fort Sumner.

Carlton berättade för de styrande i Washington om sina planer. Han berättade också att det fanns mycket guld och silver i navajolandet, kanske för att få stöd för sina planer. Men han förstod också att uppgiften att besegra navajoerna och skicka dem till ett reservat, inte skulle bli lätt. Han behövde hjälp av deras traditionella fiender. Men han behövde också en spejare, som kände till navajoerna och deras land. Han valde Christoffer "Kit" Carson. Carson var en berömd pälsjägare och spejare, som var väl förtrogen med navajolandet. Han hade bott i Taos i många år och varit indianagent för Taos och uteindianerna. Han var mycket omtyckt och hade goda förutsättningar att värva medhjälpare åt armén inför den förestående kampanjen mot navajoindianerna.

Barboncito och Degadito träffade Carlton vid flera tillfällen för att försöka få till stånd ett fredsavtal. Men general Carlton vägrade navajoerna fred, om de inte kapitulerade fullständigt och flyttade till reservatet vid Fort Sumner. Dit hade redan deras "kusiner", Mescaleroapacherna, tvingats. Hövdingarna fick ett ultimatum att kapitulera före ett visst datum, annars skulle Carlton skicka sina soldater efter dem och förgöra dem. Barboncito svarade, att de aldrig skulle lämna sitt eget land, även om det innebar att de skulle dö.

Snart skulle hundratals amerikanska soldater återvända till Fort Defiance.

Kit Carson

Carson tyckte mycket illa om att leda ett krigståg mot navajoerna. Så till den grad att han begärde avsked. Han hade tagit värvning för att slåss mot de konfedererade, inte mot indianerna, bland vilka han hade många vänner.

Han hade emellertid också stor respekt för auktoriteter, så när Carlton satte press på honom, återkallade han sin avskedsansökan och accepterade uppdraget.

I juli 1863 tågade Kit Carson in i Fort Defiance i spetsen för 700 soldater, The New Mexico Volunteers. Han skickade ut små rörliga patruller i olika riktningar. De träffade på få indianer, men utförde sina order att förstöra odlingar och egendom, samt stjäla boskap. Navajoerna skulle svältas till underkastelse.

Navajoerna gjorde dock motstånd. De överföll Fort Defiances och tog tillbaka en del av sina får och getter samt stal ett stort antal hästar, däribland Kit Carsons egen favorithäst.

Kit Carson fortsatte emellertid sin taktik att förstöra navajoläger och matförråd. När hösten kom, fanns snart inte ett sädesfält eller boskapshjord kvar mellan Fort Defiance och Canyon de Chelly. Indianerna själva lyckades i stor utsträckning hålla sig undan. När Carlton fick höra att man efter flera månader bara lyckats tillfångata ett 50-tal av de cirka 12000 navajoerna, gav han Kit Carson order om att anfälla Barboncitos läger i navajornas starkaste fäste, Canyon de Chelly.

Degadito

I mitten av oktober skickade navajoerna en förhandlingsdelegation till Fort Wingate med ett kompromissförslag till fred. De föreslog att de skulle flytta till närheten av Fort Wingate, där soldaterna lätt skulle kunna kontrollera dem, men de ville slippa att flytta till Bosque Redondo, som reservatet vid Fort Sumner kallades. Men general Carlton var obeveklig: Antingen ger ni upp och flyttar till Fort Sumner, eller är det fortsatt krig som gäller.

Barboncitos bror, Delgadito, insåg att hans band inte skulle överleva vintern och kapitulerade därför vid Fort Defiance, varifrån Kit Carson omedelbart skickade dem vidare till Bosque Redondo (Runda Skogen).

Canyon de Chelly

I mitten av december var man i princip redo att anfälla Canyon de Chelly. Men så gjorde Barboncitos krigare ett överraskande anfall och stal nästan samtliga mulor, som behövdes som packdjur under aktionen. Dessa djur kom att utgöra ett välkommet tillskott till matförrådet.

Det dröjde till början av januari innan soldaterna lämnade fortet och marscherade mot Canyon de Chelly. Kapten Pfeiffer skulle leda en mindre avdelning och tränga in i canyonen österifrån, medan huvudstyrkan under Kit Carson skulle komma från väster, från Chinlehållet.

Pfeiffers män rev ned hogans, förstörde matförråd och slaktade boskap. De dödade också några indianer och tog några tillfånga.

Kit Carson slog läger vid Chinle och väntade på att navajoerna skulle ge upp.

Många navajoer insåg att de inte skulle överleva vintern. De hade inget val. Familjer och hela band strömmade in till Carsons läger och kapitulerade. Andra begav sig till Fort Defiance och Fort Wingate. Soldaterna gav dem mat och filter, något som förvånade dem.

Delgadito, som återkommit från Bosque Redondo, övertalade sina stamfränder att ge upp. Han förklarade för dem, att det fanns både mat och bostäder där, samt att det fanns tillräckligt med soldater för att ge dem skydd.

Snart översvämmades Fort Defiance och Fort Wingate av tusentals fångar. General Carlton var förvånad. Han trodde inte det fanns så många navajoer.

Manuelito

Men alla gav inte upp. Manuelito tog sin tillflykt till Hopilandet. När soldaterna drog sig tillbaks, återvände han till Chuskabergen, där de gjorde sig klara för strid, om de skulle bli anfallna.

The fortress

Barboncito och hans band förblev också fria. 300 män, kvinnor och barn gömde sig på toppen av en hög klippa, senare kallad The Fortress Rock, inne i canyonen. För att ta sig upp använde de stegar, som de drog upp efter sig. Soldaterna visste att de var där, men kunde inte komma åt dem. Men det fanns inget vatten där uppe. Det fanns ett vattenhål vid foten av klippan och det sattes under bevakning. Soldaterna vaktade dag och natt. Men på nätterna lyckades indianerna smyga sig ner för klippan och med hjälp av långa rep hala upp vatten till toppen. Efter en månad gav soldaterna upp och lämnade Canyon de Chelly. Men innan de gav sig av brände de all navajoegendom, inklusive persikolundarna med över 5000 persikoträd. Navajoindianerna har aldrig förlåtit Kit Carson för detta.

Den långa Marschen

I mars 1864 uppgick antalet fångna indianer till drygt 5000. I grupper började de den cirka 50 mil långa marschen österut mot Fort Sumner. De hade få vagnar och få hästar till sitt förfogande, så de flesta fick gå till fots. Deras kläder var i dåligt skick och utgjordes till stor del av trasor. Mockasinerna var snart utslitna.

De råkade ut för snöstormar, som gjorde dem sjuka och många dog. De blev också sjuka av den mat de fick, eftersom de inte visste hur de skulle tillaga den. De som inte orkade fortsätta marschen lämnades att dö eller skjöts ihjäl.

Prärievargar började följa dem och kråkor cirklade över dem i väntan på att någon skulle dö.

Soldaterna, som utgjorde eskorten var för få, för att kunna skydda dem mot överfall. Deras barn stals, för att säljas som slavar.

Hövdingarna började undra om de verkligen skulle ha lyssnat till Delgadito. Över 300 navajos hade dött under marschen, ändå var de ännu inte framme. De hade bara ett hopp kvar. De bad, att det skulle finnas tillräckligt med mat, kläder, hem och säkerhet vid Fort Sumner.

Barboncito

Barboncitos folk och boskap hade överlevt Kit Carsons vinterkrig, men de levde varje dag i fruktan att bli anfallna av uteindianer eller mexikaner. Han visste inte hur han bäst skulle skydda sitt folk. Skulle han kapitulera och bege sig till Fort Sumner?

Han var inte bekymrad för människorna. De skulle kunna överleva genom att jaga och samla.

Han var bekymrad för boskapen. Den behövde rikligt med bete och det fick den inte uppe i bergen. Om indianerna tog boskapen till bättre betesmarker, blev de snart upptäckta och attackerade av uteindianer och mexikaner. Boskapshjordarna gjorde också att de inte kunde röra sig lika snabbt, om de måste fly.

Barboncito fick en idé. Om han kapitulerade och tog boskapen till Fort Sumner, kanske den skulle hitta tillräckligt med bete där, samtidigt som hans folk skulle kunna leva fritt i navajolandet. Han förstod att krigandet en dag skulle upphöra och då skulle han kunna föra boskapen tillbaka till Canyon de Chelly.

I augusti 1864 kapitulerade Barboncito tillsammans med ett par av sina män vid Fort Wingate.

Med sig hade de 1500 får. De begav sig ut på den långa marschen. När de kom till Fort Sumner insåg Barboncito att han hade fattat fel beslut. Han skulle ha gått västerut i stället och slagit sig samman med Manuelito och hans folk.

Hwéeldi-Fort Sumner

Navajoinianerna bodde i hundratals små byar på de platta, torra och kala marken runt Fort Sumner. De bodde i hålor i marken eller skjul byggda av pinnar, gammal tältduk och kohud. Det fanns inget virke att bygga hogans av. De fick gå långa sträckor bara för att få ved. Många var klädda i trasor och gamla mjölsäckar.

Boskapen dog snart av svält eller av sjukdom, som de fick av att dricka det salthaltiga vattnet i Pecos River.

General Carlton hoppades att indianerna skulle bli självförsörjande på reservatet genom att anlägga konstbevattnade odlingar. Till dess fick de leva på ransoner. Dessa var emellertid otillräckliga och liksom boskapen blev människorna också sjuka av vattnet i floden.

För att överleva jagade man kaniner, möss och präriehundar. Ibland lämnade man reservatet i hemlighet för att jaga antilop eller hjort, eller till och med stjäla en ko från någon ranch i närheten. De får, som lyckats överleva ville man inte gärna slakta, men ofta stals dessa eller dödades av prärievargar.

Indianerna arbetade trots svårigheterna oförtrutet med sina bevattningsdiken och odlingar. Men även om skörden någon gång såg ut att bli bra förstördes den av regelbundet av hagelstormar och skadedjur. Så svår torka drabbade också området, att även Pecos River nära nog torkade ut.

General Carlton ville också, att navajoerna skulle bygga hus av adobe, som puebloindianerna. Men navajos kultur är ju starkt förknippad med hoganen, så detta var också en källa till konflikter och irritation.

Comancher och mexikaner gjorde räder och stal navajobarn. En gång anfölls till och med fortet av 200 comancher, så soldaterna tvingades dela ut vapen till navajoerna, för att dessa skulle hjälpa till att slå tillbaka anfallet.

Många navajoer försökte fly, både enskilt eller i grupper för att komma undan eländet i Boque Redondo. De flesta tvingades tillbaks till reservatet, en del dödades, men några lyckades faktiskt ta sig till navajolandet.

Mot slutet av 1867 trodde många navajoer att "The Holy People" hade övergett dem och att de alla skulle dö vid Fort Sumner.

Budbärare

Under sommaren 1865 lämnade Barboncito reservatet för att kontakta sitt eget folk i navajolandet. Han fann dem nära Navajo Mountain. De var fattiga, men de levde och var fria.

Barboncito besökte andra fria navajogrupper för att berätta nyheter från Fort Sumner. Bland annat besökte han ett band som leddes av en hövding, som hette Hoskininnii. Ett band som faktiskt fortfarande hade 2000 får och en hästhjord med 100 hästar.

Han träffade på Manuelito och hans band. De var i mycket dålig kondition. De var fattiga, sjuka och svältande. De kände ett ständigt hot från allehanda tjuvar och rövare. Men också från armén. General Carlton hade utlovat en stor belöning åt den, som kunde ta Manuelito till fånga. Men än så länge vägrade han att ge upp.

Barboncito färdades åtskilliga gånger mellan Fort Sumner och Navajolandet för att överbringa nyheter. 1866 träffade han på Manuelitos mycket medtagna band igen. De hade blivit anfallna av hopikrigare vid Black Mesa. All deras boskap var borta. Manuelito själv hade blivit skjuten i armen och sidan. Han var tvungen att ge upp. 1 september 1866 kom Manuelito med 23 överlevande släktingar till Fort Wingate. De fördes vidare till Fort Sumner.

1868 års fredsfördrag

1867 började en del amerikanska ledare förstå, att det var ett misstag att flytta navajoerna till Fort Sumner. De höll flera möten med navajoledarna.

En dag fick indianerna av indianagenten Dodd veta, att general Carlton hade avskedats. Ledarna i Washington var inte nöjda med reservatet i Bosque Redondo. Ännu efter tre år kunde navajoerna inte försörja sig. Att ha 8000 indianer på reservatet kostade miljontals dollar. Ändå var de i sämre kondition än någonsin tidigare.

Agent Dodd och en grupp navajoledare inbjöds till Washington för att få träffa president Andrew Johnson. Denne lyssnade på de problem hövdingarna förde fram och lovade att skicka en delegation till Fort Sumner för förhandlingar. Delegationen anlände i slutet av maj 1868. Den leddes av general Sherman.

1 juni var förhandlingarna klara. I villkoren stod bland annat.:

*Navajoerna skulle få ett reservat i sitt "hemland", som skulle tillhöra dem för evigt.

*Kriget mellan Förenta Staterna och navajoerna skulle sluta.

*Navajoerna skulle sluta med sina plundringståg.

*Amerikanerna skulle bygga skolor och sicka lärare till reservatet.

*Navajoerna skulle skicka sina barn till skolan

*Amerikanerna skulle skicka 15000 får, 500 kor och 500 ton majsutsäde till reservatet.

29 navajoledare undertecknade fördraget. Barboncitos dröm hade blivit verklighet.

Navajoerna skulle få komma hem till sist.

Harmoni

Vid återkomsten var navajos ett i grunden slaget folk. De var mycket fattiga, eftersom det hade ingått i Kit Carsons strategi i kriget 1863, att döda navajos får och boskap och på så sätt tvinga dem till underkastelse genom svält. Detta var för 140 år sedan. I dag är Navajos den största och en av de rikaste indianstammarna i USA. Detta har i princip åstadkommit genom egna ansträngningar och god sammanhållning. Trots inflytande från kristendomen fortsätter Navajos att utöva sin gamla religion, är vidskepliga, respekterar tabus och respekterar de lärdomar de fått från tidigare generationer. Men den kanske viktigaste anledningen till deras fantastiska utveckling, står att finna i deras kultur. En kultur, som lever kvar i stort sett oförändrad, trots stora ansträngningar att utplåna den från först spanjorerna och därefter de amerikanska myndigheterna samt kristna missionärer. Deras uppfattning om familjerelationer och människans relation till omvärlden är helt olik vår västerländska. Navajos religionsbegrepp är så totalt, att man kan säga att religion inte utgör en del av navajokulturen. I stället är det så att hela livet, hela tillvaron är religionen. Det finns inget ord för religion på navajospråket. Allting är heligt för en navajo. Navajos har under lång tid i stort sätt stått emot kristendomen. De ser på den som en deltidreligion, där människans gud är tillgänglig endast under några timmar på söndagen och att man måste söka upp honom i ett speciellt hus, där hans ande bor. Enligt Navajos uppfattning om tillvaron skall det goda och det onda existera i harmoni. Det finns goda och onda sidor hos allt och hos alla, till och med hos deras gudomligheter, holy people. (Den enda, som är alltigenom god är Changing Woman.)

The Holy People

Det finns ingen allsmäktig Gud eller högste gud. En av de viktigaste gudomarna är Changing Woman, som skapade navajoernas fyra huvudklaner genom att skrapa av skinn från sitt bröst, sin rygg och från sidorna under armarna. Vilka dessa klaner är beror på vem man frågar. Men det kan vara fyra av följande: Great Water, Bitter Water, Near Water, Mud, Salt, Folded Arms eller Tall House.

Första Mannen och Första Kvinnan var trots namnen inte människor utan "Holy People" eller gudomar. De var adoptivföräldrar till Changing Woman, som de fann som baby uppe på Gobernador Knob.

Betydelsefulla var också Changing Womans syster, White Shell Woman, som i vissa berättelser är samma gud som Changing Woman och hennes (deras) söner, Hjältetvillingarna, Monster Slayer och Born of Water. Enligt vissa källor var solen fader, men jag tror även att vattnet var inblandat, därav namnet, Born of Water.

Hjältetvillingarna dräpte ett antal monster. Några undkom deras raseri, nämligen Fattigdom, Hunger, Ålderdom och Smuts, vilka alla skulle komma att spela en viktig roll i människornas liv.

Andra Holy People är: Spindelkvinnan, som lärde folket att väva, Talande Guden, Husguden och Coyote. Alla dessa är underliga och mäktiga andar, som kan färdas med vinden på regnbågen och på blixten. Den enda riktigt goda anden är Changing Woman. De övriga är mycket nyckfulla, och det gäller att hålla sig väl med dem.

Skapelseberättelse

Navajoernas skapelseberättelse påminner i mycket om andra indianfolks, till exempel Mayaindianernas, Aztekernas och Hopiindianernas. Folket vandrar genom olika världar för att komma till den nuvarande. Man skall komma ihåg att de bygger på muntlig tradition, så det finns olika versioner, som skiljer sig en del från varandra.

Den svarta världen

Landet ligger mellan två skyddande föräldrar- Mother Earth och Father Sky. Navajos tror de kom från en underjord, känd som den första eller svarta världen. Detta var en tidlös plats, känd endast av andarna och Holy People. Här bodde den Första Mannen och den Första Kvinnan skilda åt, i öster och väster. De förenades när den Första Mannen brände en kristall (symbol för medvetandets uppvaknande) och Kvinnan en turkos. När de såg varandras eldar, förenades de, men först efter fyra försök.

Blå och Gula Världen

Men snart skapades ett kaos och tvingade Mannen och Kvinnan att ge sig av åt öster. Detta förde dem till den Blå Världen och sedan till den Gula Världen, där de fann sex (fyra) heliga berg, Blanco Peak (Pelado?) i Colorado i öster, Mount Taylor i New Mexiko i söder, San Fransisco Peaks i Arizona i väster och La Plata Range i Colorado i norr. Mitt i området mellan dessa berg låg Huerfano Mesa och Gobernador Knob i New Mexiko.

Coyote

Det var Coyote, som började turbulensen i den Gula Världen genom att stjäla Water Monsters barn. Galen av ilska lät Water Monster översvämma världen. Mannen planterade ett kvinnligt vasstrå, som växte upp i himmelen och tillät allt levande att undkomma de stigande vattenmassorna. Så kom navajoerna till den nuvarande världen.

Spöken

Navajoerna tror också på något de kallar "Chinde", spöken från avlidna. De uppenbarar sig ofta i skepnad av en uggle, en coyote, eller någon halvmänsklig gestalt. Till och med älskade anhörigas andar fruktas och avskys. Man tror, att den onda delen av själen återkommer till den plats vederbörande dött på, för att plåga de levande för de eventuella oföretter de fått utstå i livet.

Navajos hyser en intensiv fruktan för döden, döda människor och platser där människor dött. Döende människor flyttas därför ofta ut från bostaden (hogan) och placeras i någon form av skydd eller skjul för att dö. Om någon dör inne i en hogan, tas kroppen ut genom ett hål, som slås ut i den norra väggen. Norr är det ondas vädersträck.

Häxor

Som om det inte var nog med Holy People och spöken, måste Navajoer också ta sig i akt för häxor. Dessa är levande människor och kan vara både män och kvinnor. Man tror att de blir häxor för att skaffa sig rikedom. Navajoerna kallar sina häxor mänskliga vargar eller navajovargar.

Likgift-motgift

Ett av de sätt, som häxorna använder för att få kontroll över människor, bringa olycka, sjukdom och död, är att utsätta det tilltänkta offret för "likgift". Likgift består av pulvriserat kött och ben från lik. Som motgift för detta bär många Navajos en liten påse med gallmedicin, som ofta består av gallblåsan från puma, björn, örn och skunk, närhelst de möter främlingar eller ska vistas i folksamlingar.

Ceremonier

Ceremonier genomförs för att återställa balansen mellan det goda och det onda, när någon drabbas av sjukdom och andra olyckor, som man ofta tror är orsakade av brytande av tabun eller häxeri. Ceremonierna, kallas hatal på navajospråket och har översatts med "sång" eller "väg".

Den som utför ceremonin kallas hataali eller sångare. De flesta sångare känner till två eller tre ceremonier. Det är omöjligt för en person att lära sig fler än ett par ceremonier. I "Nattens väg" till exempel ingår 576 olika sånger, som alla måste sjungas ordagrant och med rätt intonation. Dessutom måste sångaren hålla reda på all rekvisita och koreografi och utföra tillämpliga sandmålningar under ceremonin, som kan vara upp till nio dagar.

Det finns i allt 58 olika ceremonier, plus variationer. Ofta är det svårt att veta vilken ceremoni, som är bäst lämpad. Att välja rätt är en ceremoni i sig och utförs via metoder som benämns stjärnskådande, lyssnande, eller handskakande. Man tillkallar en så kallad handskakare, som får information om problemet. Denne håller sedan fram sina händer och en annan person, en så kallad diviner, tolkar de ofrivilliga handrörelserna och/eller de saker han ser eller hör i samband med detta, då han befinner sig i ett trance-liknande tillstånd. Han fastställer orsakerna till problemet och bestämmer vilken ceremoni som skall utföras.

Familjen till den som drabbats av sjukdomen eller olyckan måste nu utföra en rad förberedelser. Hoganen skall ställas i ordning och medicinalväxter, material till sandmålningen och framför allt mat skall skaffas fram. Mot avslutningen av en ceremoni kan så många som 1000 personer närvara och alla skall bjudas på mat. Sångaren skall också ha betalt. En längre ceremoni kan kosta tusentals dollar.

Visa sånger/vägar sätts direkt i samband med vissa sjukdomar eller skador. Hagelvägen och Vattenvägen botar sjukdom som beror på kyla eller regn. Skjutvägen botar skador från blixtar, ormar eller pilar. Ormar sätts också i samband med Vindvägen och Skönhetsvägen. Sinnessjukdom och förlamning kräver Nattvägen, som också kallas Yeibichai. Denna ceremoni hålls alltid mellan den första frosten och den första åsken, när ormarna är i sin vintersömn och det inte föreligger risk för blixtnedslag. Den varar i nio dagar och i den förekommer maskerade dansare, som påminner om Hopis kachinas.

Unga pojkar och flickor initieras alltid i det ceremoniella livet under Nattens Vägs sista kväll. De skall då vara mellan sju och tretton år gamla. Nattvägen eller Yeibichai är den vanligaste ceremonin. Andra vanliga ceremonier är kinaalda, flickornas pubertetsrit och nidaa, kvinnodansen.

Sandmålningar

Sandmålningar förekommer hos nästan alla indianstammar i Sydvästern. Men ingen annan stam har utvecklat denna till en sådan nivå som Navajoindianerna. Skapande av sandmålningar är en integrerad del av varje ceremoni. Under Nattens Väg krävs minst fem. Man godkänner mellan sexhundra och ettusen olika motiv eller mönster. Det förekommer trettiofem olika sandmålningar enbart i Den Röda Myrans Väg.

Oftast dirigerar sångaren andra personer som utför det praktiska målandet. Han deltar mera sällan själv i det arbetet.

Den som behöver hjälp sätter sig på målningen, så att styrkan i dess symbolik kan överföras. Syftet med sandmålningen är helande och genom att patienten sitter på den antas han, eller hon, få del av den styrka och kraft, som the Holy People besitter. Storleken kan variera från cirka 1 meter till cirka 7 meter i fyrkant eller diameter.

Målningarna påbörjas, färdigställes, användes och förstörs inom en 12-timmars period. Ibland kan de närvarande få en del av sanden efter att målningen förstörts. Sanden antas besitta helande och magiska krafter.

Ett matriarkaliskt samhälle

I Navajosamhället spelar kvinnan en central roll. Det är runt kvinnorna, som familjegrupper och klaner bildas. Ett barn hör till moderns klan och om det är en flicka ärver hon egendom från sin mor. När en man gifter sig, flyttar han in i sin hustrus hem och förvaltar och utövar tillsyn över hennes egendom. Han äger aldrig familjens egendom själv. Hans huvudsakliga skyldigheter har han emellertid gentemot sin mors klan och sina systrar och deras barn. Hans eventuella ägodelar går i arv till systrarnas barn och inte hans egna.

MERA OM NAVAJO OCH DERAS FÖRHISTORIA (av Anders Järund)

Navajostammen är en mycket speciell stam, med en speciell utveckling och historia. Där andra stammars historia tog slut, där fortsätter Navajos, och utvecklas på ett märkligt sätt, helt unikt i nordamerikansk historia. Men vi börjar från början.

Forntid fram till 1540

Navajospråket tillhör Atapaskspråken, som i sin tur ingår i Na-Dene-språken. Dessa språk har sin främsta utbredning i NV Canada och Alaska. I Na-Dene-språken ingår förutom den stora Atapaskgruppen också språken Eyak, Haida och Tlingit, (laxfiskare på Canadas västkust).

Språkforskaren Greenberg indelade alla indianspråk i tre språkgrupper: Amerind, Na-Dene och Inuit-Aleut-språk. Amerindspråken tycks inte ha några språksläktingar i Euro-Asien. Det har däremot de andra två

grupperna. Na-Denegruppen uppvisar släktskap med Keter, en liten folkgrupp vid Jenesej. Dessutom också på längre avstånd med Sino-Tibetanska språk och kanske med Kaukas-Baskiska. Na-Dene-språken är tonhöjdspråk liksom kinesiskan.

Grupper av atapasker började vandra söderut omkring år 800, och kom att bilda stammar som, Kiowa - apacher och Sarcee på prärien, Hupa i norra Californien, och Apacher och Navaho i sydväst. Arkeologiska fynd indikerar Navajos närvaro vid Juan River omkring år 1025. De kallade landet Dinetaa, och sig själva Diné (= folket). En anledning till dessa folks expansion kan ha varit deras senförstärkta bågar, som gav dem förbättrade möjligheter till god jakt.

Navajo började oroa de nordliga Tewas, som gav dem namnet Apache de Nabahu = Odlade fältens fiender. (Eventuellt är det ett Zuni-ord). Det indikerar att de kan ha varit mindre fientliga vid den här tiden, och kanske endast stal Pueblo-folkens gröda.

Spansk och pueblo-påverkan

Den historia Navajo delar med de vita börjar 1540 med general Coronados jakt på De sju försvunna städerna Cibola och det guld han hoppades finna där. Det ledde till inget. Då betydde general de Oñates erövringar av Rio Grandes pueblos 1548 betydligt mer. Han förde med sig inte bara trupper och missionärer, utan också nya grödor som vete, persika, melon. Än mer väsentligt för Navajo var de får av churro-typ man förde med sig. Detta får har en rak fettsnål ull, som är lätt att bereda och kom att spela en stor roll i Navajos historia. Oñates förde också med sig hästar av morisk typ. En smalbent och hårdig häst, som kom att bli ursprunget för "mustangen", den indianska hästen. ("Mustang" kommer från det spanska ordet för vild: mes-teño). Med spanjorerna återfördes därmed hästen till den kontinent, där den en gång hade utvecklats.

1680 gjorde alla pueblobyar uppror under medicinman Popé:s ledning och jagade bort spanjorerna. Navajo deltog genom att stjäla får och hästar. De lärde sig nu att rida och att sköta får.

1692 återkom spanjorerna under general De Vargas, som återtog kontrollen, men gick varligt fram med bestraffningar. Annorlunda blev det 1696 då fem pueblobyar gjorde uppror igen. Bland annat byarna Taos och



Jemes. Detta slogs ner med större brutalitet, och många puebloindianer flydde ut i ödemarken, där de sökte skydd hos Navajofolken. Särskilt känt är de unga flickornas flykt från byn Jemes, som ledde till bildandet av en särskild klan hos Navajo. Navajo lärde sig mycket av flyktningarna, bland annat vävkonsten. Kvinnorna lärde sig från pueblo-männen, då det bland pueblos är männen som väver. Det är mycket ovanligt bland naturfolk att män lär kvinnor. Navajomännen lärde sig däremot sandmåleriet från pueblo-männen. Navajos blev så småningom överlägsna pueblos i både vävkonsten och sandmålning. Mytologi och religion blev kraftigt påverkade under denna tid. Man lärde sig också att odla i rancherier, små åkerlappar, som

man sådde, men sedan lämnade för att skörda, när man kom tillbaka. Modersklaner infördes, om det inte redan fanns. Det blev en tid med stor folkuppblandning. Därför är idag navajoer ofta undersätsiga likt pueblo och inte alltid gängliga likt apacher.

Under 1700-talet blev det en stor folkökning bland Navajo och de expanderade över hela norra Arizona och nordvästra New Mexico. Från den här tiden kan man finna spår av "parallell-"byar, där husgrunder från Navajos runda hogans ligger ett stycke från puebloindianernas fyrkantiga husgrunder. Navajos kunde ha blivit helt puebloiserade, men det kringflackande herdelivet och vanan att göra raider mot de helt bofasta, förhindrade detta. En liten grupp, "Tohajiilee" (= ritat av vatten), blev helt puebloiserade och kom att bli vänligt inställda till de vita och avskydda av de kringströvande Navajos, som kallade dem fiende-navajos. De fick ett eget reservat vid Cañoncito.

1800-talets historia går igenom av Hans-Olof, men jag ger här

några viktigare årtal

1804 Slavräden till Canyon del Moerto och mordet i Massaker Cave. Detta blev början till Navajos apachi-sering

1821 Mexico fritt.

1846 Kriget USA – Mexico.

1851 byggdes Fort Defiance

1860 Manuelitos anfall på Fort Defiance

1861 Övergavs Fort Defiance. Kit Carson satte upp sitt frivilligförband, dödade får och förstörde rancherier.

1864 Navaho till Fort Sumner.

1868 återvändandet från fångenskapen i Fort Sumner och Boske Redondo.

Senare 1800-talet. Mattor och silversmide

Här brukar de flesta indianstammars historia sluta, men inte Navahos. När de lämnat Fort Sumner, återvände de till ett reservat, som var mindre än det land de lämnat och många upptäckte att just deras hemtrakter låg utanför reservatet. Man svält och hade få eller inga får och utlovade förnödenheter dröjde. Men man var i alla fall hemma, och landet var grönt. Landsförvisningen var över. Så småningom kom de utlovade nya churo-fåren (2 per person oavsett ålder eller kön) och hästar. Sedan tidigare kunde man väva med hög kvalité. De dyra hövdingefiltarna var vida kända, så dyra att bara hövdingar och likställda hade råd att köpa dem. De nya sick sack-mönstren efter spansk förebild, hade man lärt sig av hemvändande flickor från slaveri i Mexico. För att få lite färg i mönstren, mest inslag av rött och indigo, köpte man bomullsfiltar och rev upp dem och vävde in trådarna i sin filt. Kvinnornas idoga arbete vid vävstolarna blev folkets räddning. Man nöjde sig inte med att bara sälja till tradingposts, utan männen lastade filtarna och mattorna på mulor och gav sig av på "knalle"-vandringar, för att få bättre pris. Filtar och mattor vävs i ett helt stycke utan fåll i en stående vävstol. Trådarna träs med fingrarna i varpen utan att använda skaft och skyttel.

1868 – 1890 Nu började man använda anelinfärger och väva mattor. Filtarna slogs ut av industrifiltar. Mönstren blev alltmera fantasifulla. (Bland annat naiva tågmotiv, som vi såg prov på i hotelmatsalen i Chinle.)

1890 – 1920 Lorenzo Hubbell, handelsmanen på tradingposten nära Ganado, insåg att mattorna, "ruggs", skulle gå samma väg som filtarna, om inget gjordes. Han uppmanade dem att återgå till traditionella mönstret. Men vad var egentligen traditionellt? De äldsta mönstren var svart-vit-randigt: svart från svarta får och vitt från vita får. Sick-sack-mönstret var ju spanskt. Handelsmännen hjälpte till att utforma mönstren, efter vad man visste skulle sälja bra i öst. Så småningom utvecklades olika stilar i olika delar av reservatet. Äldsta stilarna blev Ganado Red med sick-sack och fyrkants-mönster på röd botten, och Crystal, som har tvärband ända ut i kanten och ingen inramande kant.

Byarna Chinle och Wide Ruins kom sedan och kopierade växtfärgämnen i anelin för att få det att likna växtfärgning. Från 1940 och till nu utvecklade varje by sin stil. Det finns också blandstilar, som gör det svårt att veta varifrån en matta kommer. Därutöver finns sandmålningsmotiv och gudamotiv (Yei = Det Heliga Folket och Yeibichai = Dansare, som föreställer Yei). I sandmålningsmotiven måste ett eller flera fel vävas in, för att inte vanhelga den riktiga målningen.

1910 – 1940 begick man misstaget att införa krulliga får, med sämre mattkvalité som följd. 1934 startades en avelsstation för curro-får. Under vår resa såg jag dock inte ett enda churrofår, men på vidstående bild kan man se hur de ser ut.



Silversmide

Navajo hade länge beundrat spanjorernas silverbeslag på sadlar och seldon. Etsidi Sani = Den Gamle Smeden var järnsmed, men lärde sig silversmide från spanjorer. Som råvara användes till att börja med endollarmynt i silver eller mexikanska pesos. Handelsmännen såg en möjlighet till affärer och försåg dem med riktiga verktyg och silver, mot avbetalning.

Turkoser sattes in. Typiskt mönster är najahe – squash-blomman, som mest liknar granatäpplen. Det är troligen spansk påverkan bakom den formen.

Tradingposts och turism

har haft stor inverkan på Navajo. Mest känd är Lorenzo Hubbell. Men också Fred Harvey, hotelkedjeägaren, som på 1890 till 1920 talen köpte upp indianernas produkter för återförsäljning i hotelllobbyn eller för att ställa ut i hotellmuséer eller bara för att dekorera väggar. På så sätt försökte han att göra området känt för turister. Turismen har alltså en lång historia i det här området.

1900-talet

Navajo hade tur och fick vara ifred. De var driftiga. Fårjordarna växte och reservatet utvidgades. Myndigheterna kunde inte med att stänga dem inne i det först tilldelade området, när det fanns möjlighet att utvidga det, och detta folk var det enda som följde myndigheternas uppmaning att bli självförsörjande farmare. Betetrycket blev till sist så stort, att det blev uppenbart att något måste göras. Befolkningen hade också vuxit, så att alla inte kunde försörja sig enbart på får. Navahos började svälta. Vändpunkten kom med andra världskriget.

Då förlades krigsindustri till New Mexico. Navajoer anställdes och arbetade bra. En stor del av dem kom att tidvis bo utanför reservatet, och välståndet ökade. 3600 soldater togs ut av alla de frivilliga. Indianerna hade en naturlig fallenhet för soldatlivet från sin krigartradition.

Signalistplutonen: Under 1:a världskriget användes comancher, som signalister, då de använde sitt eget språk för att förvirra fienden. Vid andra världskriget var fienden förberedda och hade indianspråkkunniga tolkar. Men navajo-språket var inte nedtecknat, så det kunde man använda. Signalisterna sattes in framför allt i Stilla Havet och Italien. Man är mycket stolt över denna pluton.

Kriget innebar också en upplösning av man-kvinno-förhållandet. Änkepensionen skulle gå till hustrun, men borde ju ha gått till systemen. Kontakten med omvärlden och penningekonomin förändrade Navajo-folket. Under vår resa såg vi inte många får. De flesta fanns i Canyon de Chelly. I övrigt såg vi bara några hästar ströva omkring. Navajoerna har skaffat sig nya jobb.

Den amerikaniserande skolpolitiken drabbade dem inte. En uppgift jag sett att 97 % kan sitt språk, tror jag dock är föråldrad. Jag lyssnade lite på vilket språk navajo-föräldrar använde då de talade till sina barn. Det var mest engelska. Det betyder att språket försvinner snabbt.

1960 hittade man olja på Navajo-mark, men också kol och senare uran. Pengarna går till stammen för utbildning, administration, rättsväsende, sjukvård, vägar etc. Varje stam i USA har rätt till inre självstyrelse med rättsväsende och polis. Detta fungerar bra hos Navajo. 110 Navajo-grupper representeras av 88 rådsmedlemmar i rådshuset i Window Rock, nära gränsen mellan Arizona – New Mexico.

Joe Shirley, 57 år från Chinle, är president sedan i januari i år. Han är civilekonom och socionom.

Förutom boskapsskötsel bedrivs en del lantbruk kring Juan River med uppdämningar och bevattning. Inga vita äger mark på reservatet, men navajos äger mycket mark öster om reservatet i New Mexico.

Turism har blivit en stor inkomstkälla. Vad vi kunde se, sköttes all hotellverksamhet av navajoer.

Befolkningsutveckling: 1600-tal: 1000, 1868: 12 000, 1930: 60 000, 1993: 150 000, 2008: 250 000 till 300 000. En folkräkning år 2000 visade på 298 215 personer, varav 173 987 bodde på reservatet och av dessa 131 166 i den del som ligger i Arizona.

Liksom på andra reservat har man problem med arbetslöshet och alkoholism. Några indianer pantar smycken, som de sedan inte kan lösa ut. Men långt ifrån alla har sådana problem. Många har jobb utanför reservatet. Med 300 000 medlemmar är Navajo Nordamerikas största stam och skulle kunna vara en stat i USA. (Wyoming har 450 000 invånare). Navajos utveckling är unik i USA.

NEW MEXICO (av Bertil Thörn)

Under mitten av 1500-talet utforskades hela dagens sydvästra Förenta Staterna av de spanska conquistadorerna i jakt på guld. Området längs övre Rio Grande började koloniserars 1598 och kom att kallas Nuevo Méjico. De första spanska bosättningarna ägde rum i de bördiga dalarna norr om Santa Fe, vilken grundades som provinsen Nuevo Méjicos huvudstad 1610. När spanjorerna kom fanns det totalt runt 300 byar och städer befolkade av puebloindianer. Spanjorernas sjukdomar och ibland övervåld mot urinvånarna decimerade snart indianernas antal mycket kraftigt. Spanjorerna försökte omvända puebloindianerna till kristendomen. Men då indianerna fann sin egen tro bättre, kuvades de till underkastelse med svärdets hjälp av spanjorerna, som kom och byggde sina byar, städer, rancher och kyrkor. I varje puebloby uppfördes en missionskyrka. Indianerna fick spanska namn och många antog med tiden katolicismen, även om det alltså många gånger skedde under svärdet! Spanjorerna hade gjort landet till sitt och kallat det för Nuevo Méjico. Med tiden blandade sig spanjorerna och puebloindianerna och det blandfolk som växte fram kallades sig för nuevo méjicanos.

Trots motgångar – indianuppror och ständiga räder från nomadstammarna i regionens periferier – kom kolonin att blomstra och växa genom huvudsakligen egen befolkningstillväxt. Bosättningarna i Nuevo Méjico låg i norra delen av nuvarande delstaten New Mexico, vid övre Rio Grande och låg således långt norr om de andra spanska bosättningarna, som egentligen slutade vid El Paso. Nuevo Méjico var därför aldrig riktigt en del av Mexiko, utan en "ö" norr om moderlandet. Alla resor söderut till El Paso och egentliga Mexiko, var tvungna att företas genom land som behärskades av de fientliga apacherindianerna.

Provinsens huvudnäring var fåravel och hundratusentals får drevs söderut till marknaderna varje år. Handelskaravaner färdades norrut till marknaderna i Santa Fe och Taos i norra Nuevo Méjico. Provinsens befolkning var till största delen självförsörjande jordbrukare som levde i byar och brukade och ägde marken kring dessa kollektivt. Även stadsbefolkningen försörjde sig till stor del på jordbruk kring städerna.

Spanien försvagades i och med Napoleonkriget och kunde inte längre hålla kvar sina frihetssträvande kolonier på andra sidan havet. År 1821 blev Mexiko ett självständigt kejsardöme under Agustín de Iturbide men general Antonio López de Santa Anna störtade kejsaren och proklamerade den mexikanska republiken tre år senare och Mexiko antog sin första konstitution 1824.

Den nordliga regionens band med Mexico City var svaga och tämligen svala. 1837 gjorde invånarna i norra delen av provinsen Nuevo Méjico uppror mot centralregeringen, men det slogs ned. Bristen på beskydd mot apache- och comancheindianer, som gjorde allt djärvare och talrikare räder djupt in i regionen, ledde till att många längtade efter en ny regim. Blickarna riktades mot Förenta Staterna, med vilka mera handel redan skedde över Santa Fe-leden än med själva Mexiko. Ekonomiskt höll redan amerikanerna på att ta över Nuevo Méjico. Krig mellan Mexiko och Förenta Staterna bröt ut 1846 som en följd av Förenta Staternas annektering av den mexikanska provinsen Texas, som befann sig i uppror mot moderlandet sedan tio år tillbaka. Förenta Staternas seger blev förkrossande. Två år senare hade amerikanska trupper ockuperat hela Mexiko och tvingat landet att avträda halva sin yta, hela sin



norra del, till Förenta Staterna. Mexiko förlorade allt sitt land från Texas till Kalifornien. Enligt fredsavtalet skulle alla mexikaner, som bodde kvar i de ockuperade områdena, automatiskt erhålla amerikanskt medborgarskap i och med utgången av år 1848. Allt privat ägande av land, med mera, skulle respekteras och befolkningen var garanterad att få behålla sitt språk och sin kulturella särart.

Nuevo Méjico, främst områdena längs Rio Grandes dalgång, var forna norra Mexikos mest tätbefolkade område. I andra delar av de erövrade territorierna blev de inflyttande angloamerikanerna snabbt i majoritet, särskilt i norra och centrala Kalifornien. Utvecklingen i New Mexico i övrigt var emellertid en annan. Länge var det inte mera än att namnet ändrades till engelskans New Mexico. Styret var fortsatt huvudsakligen inhemskt spanskamerikanskt.

Städer

Albuquerque - cirka 503 000 (2006)

Las Cruces - 77 000

Santa Fe - 72 000

Alamogordo - 36 000

Los Alamos - 11 000

New Mexicos flagga



Huvudstad	Santa Fe
Största stad	Albuquerque
Guvernör	Bill Richardson D
Area	Rankad 5:e
– totalt	315 194 km ²
– land	314 590 km ²
– vatten	607 km ²
– andel vatten	0,2 %
Folkmängd	Rankad 36:e
– totalt	1 954 599 (2006)
	9,8 % indianer
Befolkningstäthet	Rankad 45:e
– totalt	6,01 inv/km ²
Inträdde i unionen	
– ordning	47:e
– datum	6 januari, 1912
Tidszon	Mountain: UTC-7/-6
Latitud	31°20'N till 37°N
Longitud	103°W till 109°W
Bredd	550 km
Längd	595 km
Topografi	
– högsta punkt	4 011 m ö.h.
– medelnivå	1 735 m ö.h.
– lägsta punkt	866 m ö.h.

OKLAHOMA (av Bertil Thörn)

Landet som nu är Oklahoma blev känt för vita först när den spanske upptäckaren Coronado 1541 kom hit på sin jakt efter de gyllene städerna. Området ingick i det landområde som Amerika köpte av Frankrike 1803 i en affär som har kallats Louisiana Purchase.

Med början under 1820-talet förvisades det man kallat "De Fem Civilicerade Stammarna" från de sydöstra staterna till det man då kallade Indian Territory. De kom i olika omgångar och via olika vägar. Men många fick utstå mycket elände under förflyttningarna. Mest känd är cherokeeindianernas "Trail of Tears." De som överlevde förvisningen och de brutala förflyttningarna, överlevde och skapade sig här en ny värld genom

hårt arbete och sammanhållning. Gradvis utvecklade de en hel ny livsstil och med tiden kom man att kalla den här perioden för IndianTerritoriets "Golden Age".

Efter Inbördeskriget kom Oklahoma att bli en del av den snabbt växande boskapsindustrin. Expansionen västerut nådde staten under sent 1800-tal, vilket kom att resultera i ytterligare tveksamma landfördelningsaffärer. Avtal träffade med indianerna efter Inbördeskriget tvingade dem att ge upp sina gemensamt ägda landområden och i stället acceptera individuella landlotter, så att överblivet land kunde disponeras för vita nybyggare. Det fanns en tid diskussioner om att även använda IndianTerritoriet för att dit flytta svarta slavar som frigivits efter kriget. Men myndigheterna gav upp den tanken, huvudsakligen efter påtryckningar från en grupp vita, som kallades "Boomers" och som var ute efter billigt, men rikt land. Det slutade med att myndigheterna bestämde sig för att öppna västra delarna av Territoriet för nybyggare genom så kallade "land runs". En slags kapplöpning, där hugade spekulanter fick stå på linje och på ett givet klockslag fick tillåtelse att rusa iväg för att välja ut sina landstycken. Den som var först på plats kunde välja vilka landområden han ville. Totalt genomförd man sex sådana här landrusningar mellan 1889 till 1895. Det var många invandrare, speciellt från Tyskland, Polen, Irland och de slaviska staterna som deltog i det här landlotteriet. Men även färgade utgjorde en stor grupp. Tidigare slavar, även sådana som varit slavar hos indianerna, såg här en möjlighet att själva få bli landägare. Ett flertal områden bildades också med huvudsakligen svart befolkning. Platser som Arcadia, Boley, Langston och Taft.

Den 16 november 1907 blev Oklahoma USAs 46:e stat. Till mycket stor del beroende på att man nu hade hittat landets nya rikedom här. Olja! Ännu flera lycksökare kom från världens alla hörn för att vara med och bli rika snabbt. Städer som Tulsa, Ponca City, Bartlesville och Oklahoma City blomstrade.

Ingen stat har en rikare kulturell bakgrundshistoria än Oklahoma. Indianer från mer än 67 olika stammar, bland andra Cherokee, Choctaw, Chickasaw, Creek, Seminole, Osage, Cheyenne, Sac and Fox, Delaware, Apache, och Pawnee, kallar Oklahoma sitt hem idag.

Staten är också känd för sina många, stora häst- och boskapsrancher. Därmed faller det sig naturligt att det här förekommer gott om rodeos och många av landets främsta rodeoryttare kommer från Oklahoma.

OKLAHOMA FACTS (direkt från Internet, ej översatt)

Oklahoma City is the state capital of Oklahoma.

The name "Oklahoma" comes from the Choctaw words: "okla" meaning people and "humma" meaning red, so the state's name literally means "red people."

Oklahoma has the largest American Indian population of any state. Many of the 252,420 American Indians living in Oklahoma today are descendents from the original 67 tribes inhabiting Indian Territory.

Thirty-nine of the American Indian tribes currently living in Oklahoma are headquartered in the state.

The governor of Oklahoma is Brad Henry; the lieutenant governor is Mary Fallin.

Oklahoma's bipartisan state government houses a bicameral legislature.

Oklahoma has 43 colleges and universities.

The highest point in the state is Black Mesa in Cimarron County (4,973 feet); the lowest is due east of Idabel in McCurtain County (287 feet).



Oklahoma has more man-made lakes than any other state, with over one million surface areas of water and 2,000 more miles of shoreline than the Atlantic and Gulf coasts combined.

Oklahoma is the third largest natural gas-producing state in the nation.

Oklahoma ranks fourth in the nation in the production of all wheat, fourth in cattle and calf production; fifth in the production of pecans; sixth in peanuts and eighth in peaches.

Oklahoma's four mountain ranges include the Ouachitas, Arbuckles, Wichitas, and the Kiamichis.



Forests cover approximately 24 percent of Oklahoma.

Oklahoma is bordered by six states: Texas to the south and west, Arkansas and Missouri to the east, Kansas to the north and Colorado and New Mexico at the tip of the northwestern Oklahoma panhandle.

Oklahoma is comprised of 77 counties.

Oklahoma has a land area of 69,919 square miles and ranks 18 in the nation in size.

According to 1990 U.S. census data, Oklahoma's population is 3,258,000. Of those, 82.1 percent are white, 8 percent American Indian, 7.4 percent African American, 2.7 Hispanics, and 1.1 Asian.

Oklahoma's two most populous cities are Oklahoma City, with 463,201 residents, and Tulsa, with 374,851. The next largest cities are Norman, with a population of 87,290, and Lawton, which has 86,028 people.

PANHANDLE PLAINS MUSEUM (av Bertil Thörn)

När Hattie Anderson flyttade till Canyon, Texas, 1920, för att lära ut historia vid West Texas State Normal College, blev hon helt överväldigad över vad hon fann. Det var en historikers dröm. En aktiv och växande småstad, med vetgiriga unga studenter som själva ville bli lärare och en lokal befolkning som varit med ända sedan området började bebyggas.

Hon förstod att hon var tvungen att agera kvickt. Tiden höll redan på att rinna ut för många, vars historia hon ville hinna dokumentera. Hon drog snabbt upp riktlinjer för arbetet och började rekrytera frivilliga. 1921 etablerade hon, tillsammans med chefen för skolans historiska avdelning, L. F. Sheffy, sju andra lärare och omkring 30 studenter Panhandle Plains Historical Society. Deras mål var att samla in och bevara traktens historia, såväl den mänskliga som den som handlade om områdets natur, flora och fauna. Och de började värva medlemmar och stödpersoner för sin verksamhet.

Byggandet av organisationens högkvarter och dess museum började 1932. Det blev en pampig byggnad i kalksten med många fina stenarbeten och dekorationer. Mer än 100 omtalade boskapsbrännmärken omger dess ingång. Byggnaden har senare utsetts till ett State Antiquities Landmark. Den kallas Pioner Hall. När man öppnade sina portar 1933 var det en 1 160 m² stor byggnad. Sedan dess har det blivit Texas största museum, med inte mindre än 26 500 m² stor yta.

Omkring 100 000 besökare kommer varje år hit för att beskåda de omkring 3 miljoner föremål som finns i dess samlingar, allt ifrån Quanah Parkers örnfjäderskrud, till historisk konst från New Mexico och Texas.

Tyvärr för vår del så är huvuddelen av samlingarna sådant som mera hör ihop med de vitas samhälles uppbyggnad. Men det finns ändå en del om indianerna. Och här finns t.ex. den Tapperhetsmedalj Billy Dix-

on fick efter äventyret i Buffalo Wallow, under Red River-kriget. Här finns också en del annat om striden vid Adobe Walls. Men viktigast av allt är ändå naturligtvis de enorma dokumentsamlingar som finns här. Något som vi dock inte kommer att ha tid att fördjupa oss i. Och tyvärr för dig, Jan Nordkvist, så har man alldeles just haft en utställning om Samuel Colt och hans vapentillverkning här. Men tyvärr så avslutades den 1 sept. Samma dag som vi satte oss på planet för resan hit. Bad luck! Men kanske ännu en anledning att komma tillbaka någon gång.

PAPAGOINDIANERNA (av Hans-Olof Ohlsson)

Namnet Papago kan härledas från Papahvi-o-otam är egentligen PimaIndianernas namn på denna stam. Det betyder bönfolket. De kallar sig själv Toho-no-o-otam, som betyder ökenfolket. Idag är de ca 12000 till antalet, varav ungefär 9000 (1978) bor de på de tre reservaten Papago, San Xavier och Pima. De lever i ungefär samma område i södra Arizona och norra Sonora som de levde i när spanjorerna kom hit på 1500-talet.

Legenden om litoi, mannen i labyrinten

I begynnelsen skapades en människoras i öknen. Där levde människorna länge, men till slut blev de syndiga, alla utom litoi, som också kallas den äldre brodern. Skaparen såg att litoi var god och talade om för honom, att en flodväg snart skulle döda alla människorna i öknen. Skaparen placerade litoi högt uppe på Baboquivari Peak, papagoindianernas heliga berg, och lät honom bevittna katastrofen därifrån. Efteråt hjälpte litoi till att skapa hohokamfolket, från vilket både pimafolket och papagofolket utvecklats. Han lärde dem hur de skulle leva och de levde i harmoni i många år.

Emellertid uppstod osämja och några människor dödade litoi. Hans ande flydde upp till toppen av Baboquivari Peak och där lever den än idag. Emellanåt smyger hans ande i form av en mycket liten man in i människornas byar och stjal saker. I sina försök att fånga honom blir människorna förvirrade av alla de plötsliga svängarna litoi gör på vägen tillbaka till Baboquivari Peak och som visas i den välkända symbolen "The Man In The Maze". Sålunda kan man i labyrinten se den Äldre Brodern på toppen och spåren av hans mystiska och förvirrande svängar på vägen till berget.

Men "The man in the Maze" har också en djupare mening. För papagoindianerna symboliserar det välbekanta mönstret livets labyrint. Mannen i toppen symboliserar födelsen, både för individen, familjen och stammen. De äldre talar ofta om svängningar i livet och liknar dem vid svängningar i labyrinten. Desto djupare in i mönstret man kommer förvärvar man också mera kunskap, styrka och förståelse. Centrum symboliserar döden. Men det finns en liten tillflyktsort nära centrum, där människan kan dra sig tillbaka för ånger och rening med hjälp av de erfarenheter han gjort på vägen. Slutligen kan han renad och i harmoni acceptera döden.

Var mönstret kommit ifrån vet ingen riktigt säkert. Man har hittat det på gamla adobeväggar vid Casa Grande, där de troligen funnits långt innan spanjorerna kom till Amerika. Men man har också hittat det på gamla grekiska mynt på Kreta. I sanning ett mysterium!

De flesta antropologer tror att papagoindianerna är nära besläktade med Aztekerna. Deras språk tillhör samma språkfamilj, den Uto-Aztekiska och i gamla papagoböner förekommer aztekiska ord. Innan den vite mannen kom, sträckte sig deras territorium så långt österut som Chiricahuabergen, söderut långt in i Mexiko, västerut mot Coloradofloden och norrut mot Gilafloten. De levde i ganska små grupper, som jagade och samlade föda. I motsats till PimaIndianerna, som hade ständig tillgång till vatten från Gilafloten, fick papagoindianerna anpassa sig till årstidernas växlingar i den torra omgivning de levde i. Det var en dygd att kunna uthärda törst. Ju mindre vatten de drack, desto starkare skulle de bli.



På vintern bodde de i bergen, nära någon källa. Här kunde de jaga. Hjort var ett favoritvillbråd. På sommaren flyttade de ner på låglandet i öknen, där de bosatte sig vid mynningar av sk arroyos eller washes. Här kunde de plantera sina grödor, majs, bönor och squash och dra nytta av det vatten som strömmade ut vid regn. De grävde också ut håligheter, s.k. charcos, som kunde samla upp det eftertraktade regndropparna. Under sommaren kunde också plocka olika frukter t.ex. från saguaron. De samlade också vilda mesquitebönor och ätbara rötter. Efter skörden flyttade de upp i bergen igen, där de levde av vad de skördat och samlat samt, som tidigare nämnts, av jakt. Vid hungersnöd kunde de flytta till sina släktingar pima-indianerna, där de kunde hjälpa till med jordbruket och på så vis förtjäna sitt uppehälle.

I stort sett var det männen som jagade, planterade, bestämde lagar och förhållningssätt, medan kvinnorna skördade, flätade korgar, gjorde krukor och tog hand om barnen. Under senare delen av 1800-talet när apacherna ofta utförde räder mot papagoindianerna, fick männen spendera mycket mer tid med att vakta grödorna och byarna. Kvinnorna fick stå för nästan allt annat arbete, något som fortfarande förekommer i en del familjer.

I slutet av 1700-talet hade apacherna kört bort papagoerna från San Pedroflodens dalgång. Dessa indianer slog sig ned runt San Xavier omkring 1780. Här fick de sällskap av stamfränder från söder, som också flytt undan apacherna. Medan apacherna ansåg krig som en livsstil, tyckte papagoerna inte om det. Nästan all krigsföring riktades mot apacherna av försvarsmässiga skäl. Apacherna utförde räder för att stjäla hästar och mat samt för att röva bort kvinnor och barn. När papagoerna krigade, var de ofta mycket aggressiva. En del förde med sig ett hundratal pilar i sina koger och de var mycket skickliga med sina träklubbor och skinnsköldar. När en papago dödat en fiende, slutade han omedelbart att strida. Det var hans plikt att dra sig tillbaka och svärta sitt ansikte. De papagoer, som dödat en fiende, ansågs orena och fick inte återvända till sin by och gemenskapen, förrän de renats genom att tillbringa sexton dagar i ensamhet.

Papagoindianerna är en av de få indianstammar, som traditionellt har brukat alkohol. De gjorde vin av saguarokaktusens frukter. Drickandet var, åtminstone delvis, en fruktbarhetsrit. Det förekom på sommaren, efter att man planterat sina grödor och skulle alltså åstadkomma att skörden skulle bli god. I samband med drickandet var det mycket firande, man dansade och berättade historier. Sexuell frihet tilläts. Ordet för att vara berusad på papago betyder ungefär att vara helig och lyrisk. Att dricka kunde ge kunskap och visioner. Det var inte lite man drack. Det var rejält. Ända till in på 1900-talet förekom det, att man målade fotsulorna röda, för att man skulle se vacker ut när man slocknade och blev liggande rak lång.

Papagoreservatet, som egentligen består av tre olika reservat, som ligger intill varandra, är det andra i storlek i USA efter Navajoreservatet. Det fanns år 1978 74 bebodda papagobyar. Bara nio av dessa hade en befolkning på över 100 personer. En stor del av familjerna på reservatet talar fortfarande papago. Medelfamiljen består av fem personer. Många av hemmen består bara av fyra väggar, ett tak, en vedspis, ett bord samt sängar på jordgolvet. Maten består mest av bönor, tortillas och pinole. Pinole är vetemjöl blandat med vatten eller mjölk. Många av byarna saknar fortfarande elektricitet och rinnande vatten. Vatten förvaras i 55-gallontunnor utanför huset. Tre fjärdedelar av husen har toalett utomhus. Batterier är en stor och viktig vara. De används framför allt till radioapparater och bandspelare. Favoritmusiken varierar från mexikansk mariachi till rock till en sorts papagopolka, som kallas Chicken Scratch. Många papagoer går och lägger sig när det blir mörkt och går upp när det blir ljust, speciellt i de byar som saknar elektricitet. Ofta tar de en siesta under de varmaste timmarna på dagen.

Gruvdrift är en viktig näring på reservatet. Boskapsindustrin utgör en tredjedel av stammens ekonomi. Boskapsnäringen är dels av stammen, dels av individuella ranchägare.

Jag har själv varit på papagoreservatet tre gånger och hälsat på min kusin, som bodde där i många år. Det var naturligtvis mycket intressant och annorlunda. Han hade anammat indianernas sätt att bo. Han bodde i en sparsamt möblerad husvagn i Sells, som är den största orten på reservatet. En intressant sak var, att boskapsnäringen gick fritt medan människorna satte stängsel runt det område de bodde, för att inte korna skulle komma inklampande i deras trädgårdar.

Jag vill avsluta med att tala om att jag faktiskt är släkt med en indian. Hon är 17 år och heter Priscilla Harri-soch kallas också för "The Swedish Indian". Hon har vuxit upp på papagoreservatet, men bor numera i Tucson. Hon är 25 % papago, 25 % navajo, 25 % engelska och 25 % svenska.

PAWN SHOPS (av Bertil Thörn)

För mig hade tidigare begreppet "pantbank" haft en negativ klang. Det hade funnits något nedlåtande i det. Något som signalerade fattigdom, desperation, utnyttjande. Jag såg bilden av någon sålde sin klocka, sin gitarr eller annan ägodel för att få ihop till ett mål mat, eller, i värsta fall, en drink. Men den pantningsverksamhet som handelsmännen på de traditionella Trading Postarna bedriver är något helt annat. Det är en praktisk lösning på en del samhällsfunktioner som vi bara tar för givet, men som helt enkelt saknas här ute. Trading Posten har nämligen förutom att vara en affär också varit ett postkontor och en bank. Här finns därför motsvarigheten till våra bankfack, där man kan förvara sina mest värdefulla ägodelar. Men det är också en form av bank där man vid behov kan omsätta föremål och varor till reda pengar.

Man ska vara medveten om att indianerna på reservaten i stort måste vara självförsörjande. Men eftersom de lever i en omvärld där allt bygger på köp av varor i stället för byte av varor, så måste även indianer ha pengar. När man samtidigt vet att möjligheter till lönearbete på reservaten är så gott som obefintliga, så är det lättare att förstå den här verksamheten. Och att det här är en omfattande verksamhet förstår man om man har besökt till exempel Richardsons i Gallup och varit inne på deras avdelning för pawn. Alltså pantningsverksamheten. Det sägs att över 80 % av allt indianskt smyckeshantverk, som säljs i USA, kommer från reservaten här nere och passerar igenom Gallup och dess närmaste omgivning. Här finns många små ensamföretag, med sin bas i hemmen på reservaten, där man sitter och väver eller tillverkar smycken, sadlar eller vapen, som sedan omsätts i kontanter eller andra varor i någon Trading Post. Men i tider av knapphet kan det också hända att man behöver ha något extra tillskott i kassan och då finns möjligheten att låna pengar mot att man lämnar in något värdeföremål som pant.

Men det är inte bara på det sättet som värdefulla familjeklenoder hamnar i handelsmännens pantrum. Det andra, minst lika vanliga förfarandet är, att man lämnar in sina värdesaker för förvaring. Alltså som ett slags bankfack. Ett bankfack, som man regelbundet betalar hyra för och där själva föremålet är panten för att hyran betalas. Sådana saker förvaras alltid i ett säkerhetsrum bakom affären. Men om man ber, kan man ibland få gå in och se vad där finns. Dessa saker är dock inte till salu, utan är endast inlämnade till förvaring. Det kan till exempel vara en rikt utsirad sadel, som man bara använder när det är rodeo, eller vid andra högtidliga tillfällen, som till exempel vid parader och liknande. Eller det kan vara religiöst betingade föremål, som bara brukas under vissa högtider. Kanske är det ett dyrbart gevär, som endast kommer till användning under jaktsäsongen.



Familjens ceremoniella dräkter är oftast inlämnade på det här sättet. När det så är dags för någon ceremoni betalar man hyran och plockar ut sina saker, för att efter ceremonin lämna in dem igen.

Det allra mesta av allt inlämnat gods är så kallat "live pawn". Det är alltså föremål, som antingen är inlämnat för säkerhetsförvaring, eller som utgör pant för ett lån, som löper och som löses ut igen, när lånet förfaller till betalning. Det enda som är till salu i affärernas pawnshops, är sådana föremål, där ägaren av en eller annan orsak inte har kunnat betala tillbaka lånen och föremålet därför övergått i handelsmannens ägo som ersättning för den uteblivna återbetalningen. Då kallas föremålet för "dead pawn" och handelsmannen kan sälja det och på så sätt få tillbaka sina pengar. En uppgift säger att så mycket som 95 % av allt som är pantat är så kallat "live pawn" och alltså inte är till salu.

PAWNEE ROCK (av Bertil Thörn)

Liksom vuxen ur prärien har Pawnee Rock alltid varit ett landmärke för utforskare och en campingplats för sådana som korsade prärien. I århundraden var Pawnee Rock en plats där comancher, kiowa, cheyenne och arapahoindianer strålade samman och höll sina förhandlingar om krig eller fred.

Den stora klippformationen kom senare också bli en populär rastplats för trafiken längs Santa Fe-leden och för de vita nybyggare, som kom den här vägen, på jakt efter framgång eller äventyr.

Även om klippan var en av de mest välkända landmärkena längs den 120 mil långa vägen, betraktades den också som en av de allra farligaste platserna, då fientliga indianer ofta låg i bakhåll här. Men även om ryktet snabbt spred sig i båda riktningar, om nya överfall, fortsatte ändå karavaner att stanna här, då man behövde vila upp sig och förnya sina förråd.

När järnvägen kom till området 1872, grundlades samhället Pawnee Rock, som nu ligger vid klippans fot. Dessa tidigare inbyggare högg sten från klippan som byggnadsmaterial och minskade på det sättet klippans storlek och profil. Från början var klippan därför mer än dubbelt så hög, som den är nu.

År 1908 köptes det landområde, som innefattar klippan, av en organisation som kallas Woman's Kansas Day Club och året därpå överlämnades det till staten Kansas för att bevaras som en så kallad "Historic Site".

I maj 1912 invigdes ett stort stenmonument på platsen, inför en publik på hela 8 000 personer.

Även om klippan idag alltså har reducerats högst avsevärt i höjd, kan man fortfarande stå däruppe och blicka ut över de vida slätter, som så många utvandrare också har beskådat. Det finns nämligen en väg upp på klippan och däruppe finns också en utsiktsplats.

Många historier finns om hur platsen har fått sitt namn. Enligt en av dem sägs det, att platsen var helig för pawneeindianerna, som ofta höll sina rådslag på dess flata topp. En annan historia förmåler, att ett stort slag utkämpades här mellan ett pawneeband, som tillintetgjordes av en mångdubbelt större styrka av cheyenner, kiowas och arapahoindianer. Båda dessa historier är ju händelser som har att göra med just pawneindianer i närheten av klippan.

En annan historia, som var vanlig bland vita frontiersmen, var att klippan fick sitt namn 1826 genom ett pinsamt misstag begånget av den då blott 17-årige Kit Carson. Det var Carsons första erfarenheter av livet i Västern. När vagnståget, han var ansluten till, slog läger här fick Kit uppdraget att stå vakt på natten. I mörkret råkade han skjuta sin egen mulåsa, i tron att det var fientliga pawneeindianer som prasslade i buskarna. Hans mera råbarkade kompanjoner döpte därefter klippan till Pawnee Rock, som ett minne av Carsons förgärliga misstag.

Vad nu än källan till namnet må vara så har klippan varit av stor betydelse både för indianerna och för de vita. Många av indianstammarna i området använde den utan tvekan regelbundet som observationspunkt, från vilken man kunde se långt åt alla riktningar och alltså i god tid få reda på om något obekant närmade sig. Härifrån kunde de också lokalisera buffelhjordar på långt håll. Även om de vita, som färdades längs vägen, ofta ansåg att det här var den farligaste platsen, så var det också en plats de kunde glädja sig åt. När det väl kommit hit, så visste de att de hade hälften av den tröttsamma vägen bakom sig. Hundratals stannade och karvade in sina namn i de lösa bergarterna, sida vid sida med urgamla petroglyfer, som indianerna hade gjort före dem.

Tyvärr blev mycket av Pawnee Rock fördärvat under 1870-talet, när järnvägen drogs fram här. Man var då i stort behov av byggnadsmaterial här ute på de trädlösa slätterna, liksom de nybyggare var, som något senare kom att slå sig ner här. Men idag är alltså klippan skyddad som en "Historical Site".

RED RIVER WAR (av Bertil Thörn)

The Red River War var en militärkampanj, som US Army satte igång i juni 1874, för att få bort comancher, kiowa, sydliga cheyenner och arapahoinianer från de södra slätterna och tvinga in dem på reservat i Indian Territory. Kampanjen liknade inte någon som armén tidigare hade givit sig in på ute i Västern. Dess omfattning och sättet man planerade att genomföra den på, var helt nytt. Militärledningen kallade det för Total War och med det menade man, att de gamla hederlighetsbegreppen, att spara kvinnor och barn, inte längre gällde. I stället gick det ut på att slå till så hårt som möjligt, göra så stor skada som möjligt och på det viset förhindra att kampanjen skulle dra ut på tiden över en längre period. Man avsåg till och med att hålla trupp i fält även på vintern, vilket var något helt nytt för armén.

Det var många faktorer som ledde fram till att den här kampanjen sattes igång. Under 1850-talet hade nybyggare på väg västerut hamnat i konflikt med stammarna i området. För att skydda utvandrare och nybyggare mot attacker från indianerna, hade armén anlagt ett antal fort längs vildmarksfronten. Men Inbördeskrigets utbrott resulterade i, att de flesta trupper drogs bort från den här delen för att delta i striderna i Östern. Samtidigt avtog dock också strömmarna av utvandrare och det blev lugnare i området. Men när kriget väl upphörde, så hände allt på en gång. Järnvägar började dras genom området. Gruvfynd i Klippiga Bergen och längre västerut, lockade mängder av lycksökare och landhungriga nybyggare kom i oräkneliga skaror för att lägga beslag på billigt land. Alla ropade de på militärt skydd mot indianerna.

Stora skaror i Östern, egentligen helt utan att veta vad de talade om, pressade myndigheterna hårt att inte börja krig mot indianerna, som de menade hade behandlats orättvist tidigare. I stället för att beordra armén att ingripa mot indianerna kallade man därför till stora fredsförhandlingar både på de norra och södra prärierna. Man trodde, att om man bara kunde skilja av indianerna från de stora transportlederna, skulle det inte bli några problem.

Så, i ett fredsavtal, som kallats Medicine Lodge Treaty, 1867, inrättades två stora reservat inom gränserna för det som kallades Indian Territory. Ett för comanche och kiowa och ett för sydliga cheyenne och arapaho. Enligt avtalet skulle myndigheterna förse indianerna med en mängd utrustning och hjälp, som skulle på sikt skulle få indianerna att bli självförsörjande som jordbrukare. Tio hövdingar skrev på avtalet och flyttade självmant in på reservaten. Men många brydde sig inte om att göra det. Flera olika stamgrupper, bland dem Quanah Parkers Quahadicomancher, kom inte ens till avtalsförhandlingarna. Avtalet blev ett totalt misslyckande.

Vita buffeljägare ignorerade samtidigt bestämmelserna i avtalet och flyttade allt längre in på indianernas jaktområden på de södra slätterna. Den stora södra buffelhjorden beskattades hårt. I praktiken så hårt, att hela den här hjorden nästan utrotades. Och det tog inte mera än fyra år. Från 1874 till 1878! Tusentals, ja miljoner buffelhudar, skeppades österut, medan djurkropparna, med det för indianerna livsviktiga köttet, bara fick ligga kvar och ruttna på slätten. Myndigheterna gjorde ingenting för att stoppa rovjakten. Arméledningen till och med uppmuntrade buffeljägarna att skjuta så mycket de kunde. Man förstod ju att om bufflarna väl en gång var borta, så skulle också indianproblemen vara ur världen. Indianerna skulle bli tvungna att förlita sig på de ransoner som då delades ut på reservaten. Och för det skulle de vara tvungna att befinna sig där.

Boskapsuppfödare, som drev sina stora kreaturshjordar norrut från Texas, upp till järnvägen i Kansas, gjorde också stor skada på naturen. Vattenhål inhägnades, gräs avbetades och trampades ner och cowboys såg indianerna enbart som tjuvar och ohyra. En ohyra som till varje pris skulle utrotas. Stor irritation rådde och våldsamheter uppstod allt oftare.

Myndigheternas löften till de indianer, som i enlighet med avtalet, hade flyttat in på reservaten uppfylldes inte. Mat fanns sällan i tillräcklig omfattning och mycket var av väldigt låg kvalitet. Det var dessutom mat som indianerna inte var vana vid. Till och med saker, som de inte ens visste hur de skulle tillreda. Dessutom var indianerna ålagda en mängd restriktioner. De kunde inte bedriva någon handel, annat än med den

av agenten utsedde handelsmannen vid agenturen. De fick inte röra sig fritt. De fick inte lämna reservatet utan agentens tillstånd och de fick inte utöva sin egen religion. Allt eftersom förhållandena blev svårare och svårare på reservaten, var det många som i smyg lämnade reservaten och anslöt sig till de som myndigheterna betraktade som "fientliga". Bland indianerna talades det allt oftare om krig. Dessutom fortsatte de med sina invanda räder ner i Texas och Mexico. Många hade svårt att förstå, att Texas nu var en del av USA och alltså inte fick angripas.

1874 hade en medicinman bland comancherna öppet börjat uppmana till krig mot de vita. Han lovade att hans krafter skulle göra krigarna odödliga och det var den enda gnista som behövdes för att tända elden. Den 27 juni ledde Isa-Tai, som han hette, en stor grupp indianer, huvudsakligen Quanah Parkers Quahadi-comancher, men också många sydcheyenner, i ett frontalangrepp på det basläger som buffeljägarna hade byggt upp vid den gamla handelsstationen Adobe Walls. Anfallet kom att bli ett totalt misslyckande, då de 28 vita jägarna hade barrikaderat sig inne i sina hus och samtliga var mycket duktiga skyttar, väl beväpnade och med stora ammunitionslager. Isa-Tais medicin mot de vitas kulor visade sig naturligtvis inte heller fungera och de besvikna indianerna fick efter två dagar ge upp sina försök att jaga ut de vita. Själva hade de lidit stora förluster och Isa-Tai hade gjort sitt som medicinman. Han fick nog snarast vara tacksam, att han inte till och med blev lynchad av de besvikna indianerna, som kände sig lurade.

Resultatet blev att vissa återvände till reservaten. Andra spred sig ut över slätterna söderut i Texas, där de tog ut sin besvikelse och frustration på de stackars nybyggarna. Som ett brev på posten fick de också rätt snart uppleva, att de vita inte stillatigande tänkte acceptera några sådana här demonstrationer från indianernas sida. Armén fick nu plötsligt helt nya direktiv och spelreglerna ändrades drastiskt. Plötsligt fanns det militär trupp överallt på prärien och indianerna kände sig jagade vart än de vände sig. Inte ens inne på de tidigare säkra reservaten, kunde de längre känna sig säkra .

Arméns planerade offensiv omfattade fem truppkolumner, som skulle sammanstråla från olika väderstreck i ett område som kallades Texas Panhandle. Eller mera specifikt, längs Red Rivers övre flöden, där man antog att indianerna fanns. Här var tanken att alla de här trupperna skulle stänga in indianerna, så att de inte kunde fly undan åt något håll. Alla trupper skulle dessutom hållas i fält, ända till indianerna var helt krossade.

Överste Nelson A. Miles skulle avancera söderut från Fort Dodge; överstelöjtnant John W. Davidson västerut från Fort Sill; överstelöjtnant George P. Buell mot nordväst från Fort Griffin; överste Ranald S. Mackenzie norrut från Fort Concho; och slutligen major William R. Price österut från Fort Union, i New Mexico. Det handlade om total minst 3000 soldater.

Under kriget som pågick under hela resten av 1874 och en bit in i 1875, kan så många som 20 olika drabbningar ha skett mellan trupperna och de olika indianska grupperna över en stor del av Texas Panhandle regionen. De välutrustade trupperna jagade indianerna skoningslöst, var de än lyckades hitta dem, ända till indianerna inte orkade längre, eller inte längre kunde hitta några utvägar. Deras slutliga och troligen helt avgörande nederlag, kom i Palo Duro Canyon, där överste Mackenzie straffade dem mycket hårt. Speciellt hans beslut att låta avliva minst 1400 av indianernas hästar, som trupperna lyckats erövra, gjorde att indianerna inte längre kunde flytta omkring så lätt.

Red River War slutade officiellt i juni 1875, när Quanah Parker och hans band av Quahadi comancher red in i Fort Sill för att kapitulera. De var de sista fria sydliga prärieindianerna att ge upp det traditionella livet.

RICHARD WETHERILL (av Bertil Thörn)

Richard Wetherill (1858 - 1910), en välkänd medlem av en prominent ranchägarfamilj i Colorado, var också intresserad av att söka upp och gräva ut och undersöka gamla Anasazi-boplatser. Man kan se honom som en amatörforskare och han har blivit känd för att ha varit den som Cliff Palace i Mesa Verde. Han anses

också vara den som ursprungligen valde namnet Anasazi, ett Navajo-ord som betyder Forntida varelser, som benämning på de folk som levte här.

Han upptäckte också en annan betydande ruinstad, Kiet Seel, som numera ingår i Navajo National Monument i nordöstra Arizona. Wetherill blev fascinerad av ruiner och efterlämnat hantverk och han skapade sig med åren en karriär som upptäckare, vägvisare, utgrävare, men också som handelsman, inte minst i antika föremål under den tid då det fortfarande var tillåtet att gräva upp och sälja förhistoriska föremål.

Familjen Wetherill hade goda relationer till de lokala indianerna, speciellt uteindianerna, som gärna tillät honom att gräva på deras marker.

SAGUARO-KAKTUS (av Hans-Olof Ohlsson)

Saguarokaktus (*Carnegiea gigantea*) är en kaktus som endast återfinns i Sonoraöknen i sydvästra USA och nordvästra Mexiko. Den är den enda arten i släktet saguarokaktusar (*Carnegiea*).

Saguarokaktusen kan bli mycket gammal och vissa exemplar uppskattas vara över 200 år. Saguaron växer långsamt, speciellt i början av sitt liv. En tio år gammal planta är endast cirka fem centimeter stor, men när plantan blir äldre, börjar den växa allt fortare. En gammal saguaro kan bli mellan tio och femton meter hög och har skarpa taggar, som är cirka fem centimeter långa. En stor saguaro kan innehålla upp till ett ton vatten.



Saguarokaktusen börjar inte utveckla sina karaktäristiska armar förrän den blivit runt sex meter hög, vilket sker vid cirka 65 års ålder.

Blomperioden för en saguaro är maj till juni, då topparna av kaktusen pryds av gräddvita blommor. En saguarokaktus börjar dock inte blomma förrän den blivit 2,5 meter hög.

Kaktusens gröna frukter är ovala och runt sju centimeter stora. Fruktköttet är starkt rödfärgad och innehåller upp till 4000 frön, vilket anses vara en av de mest frörika frukterna inom växtvärlden. Frukten är traditionellt en viktig del av kosten i området, både för djur och människa.

Saguarokaktusens blomma är Arizonas delstatsblomma.

SAN CARLOS APACHE INDIAN RESERVATION (av Bertil Thörn)

San Carlos Apache Indian Reservation, i sydöstra Arizona, anlades år 1871, och har blivit hem för en samling olika apachestammar, som förflyttades hit från sina ursprungliga hemtrakter i Arizona och New Mexico. Folkräkningen från år 2000 redovisade en befolkning på reservatet av totalt 9,385. Största samhället är byn San Carlos och den näraliggande byn Peridot.

San Carlos Reservation är en av de allra fattigaste indiansamhällena i USA, med en årsmedelinkomst på endast 14 000 dollar per hushåll. Omkring 60 % av befolkningen lever under fattigdomsstrecket och 25 % av den arbetsföra befolkningen är arbetslös

Reservatet omfattar 7 500 km². Det är det till ytan 10:e största reservatet i landet. Landskapet är mycket varierande. Det innehåller allt från torra ökenområden till näst intill alpina ängar och stora barrskogar. Strax intill reservatet, på norra sidan, ligger Fort Apache Indian Reservation.

Jakt, fiske, camping, djur- och naturstudier är alla populära aktiviteter som många turister kommer till reservatet för att utnyttja. För allt det behövs avgiftsbelagda tillstånd från stammen och det här ger betydande inkomster. Dessutom driver stammen ett casino, Apache Gold Casino, där vi för övrigt ska övernatta.

Ett litet intressant museum i byn Peridot berättar folkets och reservatets historia.

San Carlos var ett hatat reservat. Inte bara för att dess agentur och merparten av de centrala delarna, låg placerade i ett sterilt, torrt och varmt land, där innevånarna trängdes samman utan möjlighet att försörja sig. Men också för att de helt okunniga amerikanska myndigheterna fick för sig, att alla apacher skulle samlas här. Man visste inget om hur pass komplex den här folkgruppen egentligen är. De vita drog slutsatsen, att bara för att alla kallades apacher, så kunde de leva tillsammans. De hade ingen aning om, att den här gruppen egentligen bestod av många olika folk. Folk som i de allra flesta fall var fientligt inställda till varandra och inte sällan till och med förde krig mot varandra.

Så gick det också som det gick. San Carlos var en ständig källa till oro. Grupper bröt sig ut och rymde härifrån. Och armén fick ständigt jaga grupper som skulle föras tillbaka hit.

Den ursprungliga platsen för den beryktade San Carlos Agency finns inte längre. Den ligger på botten av en konstgjord sjö, sedan den stora Gila River dämts upp och Coolidge Dam bildats där.

MISSION SAN XAVIER DEL BAC (av Bertil Thörn)

Mission San Xavier del Bac är en katolsk kyrka grundad av Jesuitprästen Father Eusebio Francisco Kino, en europé som var ute för att sprida Guds ord i det nya landet 1692.

På sina färder, till vad som nu är Kalifornien, stötte fader Kino på en pimaspråkig indianby, vid en plats där han fann vatten som rann upp ur jorden, mitt i Sonoraöknen. Han stannade en tid och predikade den nya läran, då han upplevde att infödingarna var intresserade. Father Kino stannade dock inte här för gott, men kom tillbaka och besökte platsen flera gånger under sina färder. En enkel kyrka byggdes i alla fall här och under tiden från 1692 till 1782 var ett antal olika präster i tjänst vid missionen, som fick namnet Mission San Xavier del Bac. (Ordet Bac kommer från papagoindianernas språk och syftar på vattnet som välldes fram. Det är den underjordiska Santa Cruz River, som här kommer upp till ytan).



Under den här första tiden var missionen ofta utsatt för angrepp från fientliga apachefolk, men själva kyrkan lämnades orörd. Men kung Carlos den 3:e av Spanien förbjöd alla Jesuiter och förvisade dem från spansk land, för att han misstrodde deras samhällsengagemang, vid sidan om de rent religiösa avsikterna. Så, från den här tiden, omkring sent 1760-tal, leddes San Xavier av Franciscanermunkar i stället.

Dagens kyrka byggdes 1783. Det finns inte så mycket dokumenterat om tiden från att den byggdes fram till 1828. Då utfärdade Mexikanska myndigheter ett dekret, där de begärde fullständig lojalitet från alla präster. Många, inklusive prästerna vid San Xavier, vägrade. Därför sändes den dåvarande prästen vid missionen hem till Spanien och missionen blev utan präst.

Under tiden mellan 1828 till 1858 började kyrkobyggnaden att förfalla och de lokala indianerna tog föremål från kyrkan till sina hem av rädsla för att allt skulle förstöras. Avsikten var att kunna bevara dem från förstörelse. Under den kaliforniska guldrushens dagar, 1849, var det många vita som passerade förbi, på sin väg till guldfälten. Många av dem var inne i den tomma kyrkan och många skrev sina namn på väggarna där inne. En utvandrare från Ohio skrev 1858 i sin dagbok, att dörrarna till San Xavier stod alltid öppna och att kyrkan hade invaderats av fåglar, men att indianerna respekterade den alltför mycket för att vandalisera den.

Den sönderfallande kyrkan räddades 1859, i samband med det så kallade Gadsden Purchase, då USA fick hela Sydvästern från Mexico. Kyrkoförvaltningen i Santa Fe sände ut undersökningsgrupper och en av des-

sa hittade San Xavier. Biskopen i Santa Fe beordrade då nödvändiga reparationer och sände också på nytt en präst till kyrkan.

Skola startades vid San Xavier ett flertal gånger, efter att myndigheterna skjutit till ekonomiska medel för det. Men det första försöket, 1864, misslyckades då indianerna vägrade släppa sina barn till skolan. 1895 gjordes ett nytt försök och tusen dollar anslogs för att också reparera byggnaderna. Ytterligare klassrum byggdes till vid sekelskiftet och 1947 byggdes en helt ny skola intill kyrkan för papagoindianernas barn.

Kyrkan är utvändigt utformad i Moorisk stil, enkel men elegant, med en rikligt ornamenterad ingång. Det finns inga dokument som beskriver själva byggandet, vilka arkitekterna, konstnärerna eller byggnadsarbetarna var. Det mesta av själva byggnadsarbetet gjordes dock troligen av den lokala indianbefolkningen, som här är papagoindianer, eller Tohono O'odham som de själva kallar sig numera. Många menar att också en del av dekorationerna är utförda av indianerna. Kyrkans insida är oerhört rikt dekorerad med såväl målningar som snidade och gjutna figurer. Och här kan man i vissa sammanhang se kombinationen av spanska och indianska motiv. Kyrkans golvplan är i form av ett klassiskt latinskt kors.

Missionen förklarades som ett National Historic Landmark 1960. De senaste åren har mycket omfattande restaureringsarbeten pågått. Såväl utvändigt som invändigt. Kyrkan är öppen för besökande turister utom på söndagarna, då den används för mässa. Det finns även en giftshop vid sidan om kyrkan och ibland brukar det finnas indianer som har slagit upp marknadsstånd på parkeringsplatsen utanför kyrkan.

EFTER BESÖKET

Ni noterade säkerligen att det ena tornet avslutades i en kupol, medan den andra saknade en sådan och såg ut som om den fortfarande inte var färdigbyggd. Det finns flera populära myter om hur det kommer sig. En vanlig historia är att den skattelag som gällde, under tiden då kyrkan byggdes, undantog "pågående" byggnader från skatt. Och att det var därför byggherrarna lämnade den ena kupolen obbyggd. En annan myt är att det andra tornet medvetet lämnades ofärdigt i avvaktan på att "den perfekte byggaren" alltså Gud själv, skulle komma och bygga den färdigt. Det finns faktiskt historier som säger att sådana under har skett i andra Jesuitiska byggnader. Vad den verkliga orsaken är vet vi dock inte.

SANTA FE (av Bertil Thörn)

Santa Fe är huvudstad i den amerikanska delstaten New Mexico med en yta av 96,9 km² och en befolkning som uppgår till cirka 72 000 invånare (2006). Ungefär halva befolkningen är spanskättlingar och deras djupt rotade kultur sätter en stark prägel på staden, bland annat genom den årliga fiestan. Invånarna är mycket stolta över sin stad och kallar den gärna *City Different*.

De främsta näringarna i Santa Fe är turism och konst. Närheten till Los Alamos National Laboratory är också viktig för dess ekonomi.

(Los Alamos National Laboratory (LANL) ligger i Los Alamos, New Mexico, och är ett statligt forskningscentrum som drivs av University of California. LANL grundades 1943 för att genomföra Manhattanprojektet - alltså byggandet av atombomben.

LANL bedriver fortfarande vapen- och försvarsforskning, men en betydande del av forskningen är numera civilt orienterad. Los Alamos är dock ett av de två forskningsinstitut i USA som sysslar med hemlig kärnvapenforskning

Geografi

Staden är belägen i den centrala delen av delstaten, på 2 132 meter över havet, vid *Santa Fe River*, som är en biflod till Rio Grande. Höjden över havet gör staden speciell. Det innebär nämligen att det är den residentsstad som ligger högst av alla i USA. Det är sällan särskilt mycket vatten i Santa Fe River, oftast finner man inte mer än en rännil där. Santa Fe är en ökenstad och har en ständig brist på vatten.

Historia

Santa Fe grundades 1607 av europeiska invandrare som den första delstatshuvudstaden vid foten av *Sangre de Cristo Mountain (Kristi Blods berg)*, som är en del av Klippiga Bergen.

Santa Fe bibehåller sitt karakteristiska och gamla utseende genom en lokal lagstiftning som kräver att alla byggnader uppförs i stilen Adobe. Och det får inte byggas några höga hus.

Kultur

Det kulturella inflytandet är starkt i Santa Fe och staden är mycket stolt över sitt stora konstnärskollektiv. Det finns ett stort antal gallerier och i den offentliga miljön ses många skulpturer. Strax utanför Santa Fe hittar man också den omtalade Santa Fe Opera, som om sommaren lockar många stora artister.

Demografi

Av befolkningen lever cirka 12 % under fattigdomsgränsen.

SANTA FE TRAIL (av Bertil Thörn)

Santa Fe Trail kittlar fantasin som kanske få andra företeelser. I 60 år var vägen en betydelsefull tråd i ett nät av internationella transportvägar. Den kom att påverka ekonomier så långt borta som i New York och London. Överbryggande 145 mil av prärieland mellan United States (Missouri) och Mexico (Santa Fe) sammanförde den en mosaik av olika kulturer, som ibland samarbetade, ibland kolliderade. Samtidigt som de rika och varierade prärieindianska kulturerna hamnade mitt i korselden och som ett resultat av det kom att förändras för alltid.



Soldater använde vägen under åren då Mexikansk-Amerikanska Kriget rasade, 1846 – 1848. Vidare under de gränskonflikter, som var ständigt pågående, mellan Texasrepubliken och Mexiko under 1840-talet och slutligen under Amerikanska Inbördeskriget. Trupper var också ständigt inblandade i konflikter mellan handelsmän och indianska stammar.

Jämsides med soldaterna, de militära transportörerna och med handelsmännen, trampades vägen av en märklig blandning av personlighetstyper. Förväntansfulla guldletare, emigranter, äventyrare, pälsjägare, andra jägare, indianer, vägvisare, packare, tolkar, invalider, tidningsreportrar och mexikanska barn på väg till skolor i Los Estados Unidos.

Spanien bevakade avundssjukt gränserna för sin New Mexico-koloni. Man försökte förbjuda handel över gränsen. Amerikaner, som besökte Santa Fe, talade om en totalt isolerad provinshuvudstad i desperat behov av i stort sett allt. Produkter som amerikanska handelsmän skulle kunna försörja dem med. Och man insåg att det här i förlängningen skulle kunna vara en dörröppnare för en ännu större marknad, som omfattade hela Mexikos inre.

1821 gjorde det mexikanska folket uppror mot den spanska överhögheten. Med självständigheten öppnades omgående alla handelsvägar. Santa Fe kom att bli nyckeln för den första handeln med USA. Uppmuntrade av mexikanska myndigheter blomstrade snart handeln i Santa Fe. Handelsbanden mellan ekonomier-

na i Missouri och Mexikos nordliga provinser stärktes. Avslutningen av det Amerikanska Inbördeskriget, 1865, innebar att mycket mera av Amerikas industriella kapacitet kunde nyttjas för annan produktion, som i sin tur snart fann sin väg till Mexiko. Järnvägar började byggas västerut. Transporttider kortades och så småningom skulle järnvägarna komma att ersätta de långsamma transportererna med oxdragna foror och till slut helt ersätta trafiken över Santa Fe-vägen.

Från början -1821 - hade vägens östra ändpunkt varit staden Franklin, Missouri; 1832 var den Independence, Missouri; och 1845, Kansas City, Missouri. Textil och metallredskap var huvudsakliga exportartiklar västerut, medan importen bestod av silver, mulåsnor och pälsverk.

Livet på vägen

På film och i böcker har färderna över Santa Fe-leden oftast romantiserats. Man har beskrivit dem som farliga äventyr med en ständig kamp mot fientliga indianer, mot våldsamma naturfenomen, vilda djur, enorma buffelhjordar, livshotande prairiebränder och allt vad man kunde komma på. I verkligheten var kanske bara en kort glimt av några bufflar, antiloper eller prariehundar det enda som livade upp en annars åtta veckor lång, mördande långsam och tråkig vandring över till synes ändlösa vidder. Men någon gång ibland kunde det ändå hända, att en bräddfylld flod eller en gräsbrand, hagelstorm eller en tornado kunde ge lite spänning i monotonin. För det mesta bestod nog ändå upplevelsen mest av damm, lera, mygg och knott, hård vind, dåligt vatten och så ofta dessutom av en pressande värme.

En typisk dag på vägen kunde se ut så här:

I gryningen, under stort oväsen och synbar oreda, samlade man in dragdjuren och spände för. Så startades dagens etapp. En bit in på förmiddagen stannade man, spände ifrån och lät djuren beta. Man bar vatten, samlade ved, eller torkad buffelspillning, till kokeldarna, lagade till och åt dagens huvudmål, som bestod av en monoton meny. Vad man normalt hade att laga mat av för en dag var ett halvkilo mjöl, ett halvkilo fett fläsk, några skopor kaffe, med några nypor socker. Den enda kryddning man hade var salt. Bönor, torkade äpplen eller buffelkött utgjorde vid några enstaka tillfällen ett välkommet avbrott i den enahanda mathållningen.

Besättningarna reparerade sedan trasig utrustning, smorde axeltappar med fett, krympte hjulringar som lossnat, försökte kurerat sjuka eller skadade djur och dessutom jagade man när tillfälle gavs.

Strax efter middagstid spände man för och fortsatte. Man försökte alltid ta sig över den sista floden, innan man slog läger för natten. Man visste aldrig om ett nattligt skyfall annars skulle göra floden omöjlig att korsa nästa morgon. Man var också van vid, att djuren efter en natts vila, alltid var bångstyrigare på morgonen och då ville man inte riskera en osäker flodövergång, med den extra risk ett trilskande par oxar innebar. Vid dagens slut var det på nytt översyn av utrustning och djur. Därefter gällde det att utse nattvakter och så småningom kunde man få sig några timmars välförtjänt sömn.

Till att börja med, när man lämnat Missouri, var det skog. Därefter kom ett bälte med högväxande gräs, i ett böljande ängslandskap, som när man väl kom in i Kansas så småningom ersattes av en sterilare prairie med kortvuxet gräs. I västra Kansas, ungefär vid hundra breddgraden, övergick landskapet till ett halvökenliknande slättlandskap, där vagnkaravanerna i torrt väder rörde upp enorma dammoln och där vattendragen ofta var salta.

Även om dessa enorma vidder kunde tyckas helt obefolkade, så passerade vägen igenom vad som i århundraden varit hemland för olika indianska stammar. Här hade prairieindianska nomader som Comanche, Kiowa, Sydcheyenne, Sydliga Arapaho och Kiowa-Apacher sina traditionella jaktmarker. I de östra delarna levde delvis jordbrukande folk som Osage, Otoe och Kansa. Och i de allra västligaste delarna kunde det hända att man träffade på Jicarilla-Apacher, uteindianer eller pueblofolk. De allra flesta kontakter var i början av fredligt slag. Man idkade till och med ett visst handelsutbyte längs vägen. Men eftersom trafiken ökade så ökade också konfrontationerna. Ofta var orsaken till incidenterna missförstånd, beroende på de olika kulturernas uppfattningar, om vad som var rätt eller fel. Men naturligtvis också på sådant som indianerna uppfattade som att det störde deras traditionella liv och på hur de vita handskades med naturtillgångarna.

Mexikanska och amerikanska trupper kom så småningom att följa med för att skydda vagntågen, som bara blev allt flera och allt större. Utvecklingen med de allt mera ökande människoströmmarna lade så grunden för järnvägsutbyggnaden. Och när bufflarna till slut nära nog hade utrotats tvingades indianerna in på reservat och fick leva på magra matransoner utdelade av de nu helt dominerande vita.

SAND CREEK MASSAKERN OCH KRIGEN I COLORADO (av Hans-Olof Ohlsson)

Cheyenner och arapahoer

Cheyenner och arapahoer var nära allierade med varandra under större delen av 1800-talet. Båda stammarna kommer ursprungligen österifrån. Cheyennerna från området söder om De Stora Sjöarna och arapahoer från området nordväst om De Stora Sjöarna. De tillhör samma språkgrupp, den algonkinska. Till sammans med siouxerna utgjorde de starkaste motståndarna till de vita under krigen på prärierna under den senare delen av 1800-talet. Båda stammarna kom också så småningom att delas upp i en nordlig och en sydlig fraktion. Detta skedde successivt och berodde till största delen på tillgången på bufflar och dessutom på var handelsstationerna var belägna.

Cheyennerna var från början jordbrukare. När området vid De Stora Sjöarna, där de bodde, började bli överbefolkat, flyttade de i etapper mot nordväst och bosatte sig så småningom i Minnesotaflodens dalgång, där de återupptog sitt brukande av jorden. Sitt kött fick de från bufflarna på prärien i väster. Här vid Minnesotaflo den levde de i ett hundratal år, innan de indirekt blev offer för den expanderande franska pälshandeln. Omkring år 1650 började franska handelsmän att sälja eldvapen till ojibway- och winnebagoindianerna på den västra sidan av Lake Michigan. Avsikten med detta var, att dessa indianstammar skulle kunna förse handlarna med mera pälsar och skinn. En annan konsekvens blev emellertid, att dessa nu bättre beväpnade indianer utökade sina jaktmarker och drev bort andra indianstammar, som saknade eldvapen. Cheyennerna tvingades bort från Minnesotaflodens dalgång och vandrade vidare mot nordväst, för att bosätta sig vid Lake Traverse, på gränsen mellan Minnesota och Dakota. Det var här, som cheyennerna skaffade sig sina första hästar. Genom att de därigenom kunde jaga mer buffel, blev de mindre beroende av jordbruket för sitt uppehälle.

Winnebago- och ojibwayindianerna fortsatte emellertid att utöka sina jaktmarker. Nu var turen kommen till siouxerna att drivas bort från sina områden i Minnesota. Dessa kom i sin tur att driva bort cheyennerna från Lake Traverse. Ungefär hälften av stammen flyttade mot sydväst till Missouri, där de slog sig ner hos sutaierna. Sutaierna var en del av stammen, som redan under flytten till Minnesotaflo den skiljdes från de övriga cheyennerna.

Den andra halvan av stammen vandrade mot nordväst och slog sig ner i Sheyenneflodens dalgång. Här anlade de en by med jordhyddor på en kulle. För att bättre kunna försvara sig befäste man byn med palissader och ett djupt dike. Här byggde de upp sin hästhjord, så att varje familj till slut hade en häst. Detta var fullt tillräckligt för att jaga buffel, men det var fortfarande helt otillräckligt för att övergå till ett nomadiskt levnadssätt.

Omkring 1780 levde alltså cheyennerna i två grupper, en vid Missouriflo den i Syddakota och en vid Sheyennefloden i Norddakota. De fick sina hästar omkring 1750. Befolkningen (båda grupperna tillsammans) beräknas år 1780 utgjort cirka 3 500 individer.

Omkring år 1790 genomförde ojibways en attack på den befästa byn vid Sheyennefloden. När cheyennekrigarna var borta och jagade buffel, lyckades man ta sig in i byn och döda alla, kvinnor, barn och åldringar. Därefter brände de byn och gav sig iväg. De bedrövade cheyennekrigarna övergav sin by och sina odlingar samt begav sig av mot sydväst, mot Missouriflo den, där de slog sig samman med sina stamfränder, som nu bott där ett antal år. Omkring år 1805 övergav cheyennerna sina jordhyddebyar vid Missouri och flyttade västerut mot Black Hillsområdet. Samtidigt övergav de mer eller mindre sitt brukande av jorden och blev mer renodlade buffeljägare, helnomader. En av anledningarna till att de flyttade var troligen, att deras byar vid Missouri ofta blev utsatta för plundringsräder från siouxerna. Samtidigt lämnade kiowaindianerna Black Hills. Om de gjorde detta för att cheyennerna jagade bort dem eller av andra orsaker är oklart. Här vid Black Hills var det som cheyennerna träffade arapahoerna, som skulle bli deras nära bundsförvanter i fortsättningen. Första gången de träffade på varandra, var det nära att en strid utbröt, Men på något sätt kom

de underfund med, att de hade mycket gemensamt, så fientligheterna inställdes, för alltid. Båda stammarnas språk tillhörde algonkingruppen, men var ändå så pass olika varandra, att all kommunikation fick ske genom teckenspråk.

Under tidigt 1600-tal levde arapahoerna i närheten av Lake Winnipeg i Canada. Här råkade de under andra hälften av århundradet ut för samma öde som cheyennerna. De blev nämligen bortdrivna av ojibwayindianerna, vilka ju försetts med eldvapen av de franska handelsmännen. Det var förmodligen här, som stammen delades i början på 1700-talet. Atsinas, ursprungligen ett arapahoband, senare kallade gros ventre, drog sig förmodligen västerut i Kanada, medan de övriga arapahoerna drevs mot sydväst, mot Devils Lake-området i nuvarande Norddakota. Därefter fortsatte de västerut tills de kom till Maria River, cirka 100 miles (161 km) öster om Klippiga bergen och 300 miles (483 km) söder om Kanada. Här stötte de enligt muntlig tradition på en stark indianstam, förmodligen svartfötter eller flatheads. Därför vände de av mot sydost och kom runt år 1800 att bebo landet väster om Black Hills i nuvarande Syddakota och Wyoming. Troligen så tidigt som 1806, hade de här mött och allierat sig med cheyennerna.

Bents Fort

I början på 1800-talet låg handelsstationerna vid Missourifloden. Där kunde indianerna byta till sig för dem attraktiva varor som till exempel vapen, verktyg, tyg och filter i utbyte mot bland annat skinn och pälsar. Fort Pierre är ett exempel på en sådan. Detta innebar, att de buffeljagande stammarna på prärien fick färdas ganska långt österut för att idka handel.

Omkring år 1824 bildade tre unga män från St Louis ett partnerskap, framför allt för att fånga bäver. De tre unga männen hette Charles och William Bent och Ceran StVrain. Detta skulle komma att få en stor betydelse för händelseutvecklingen på de stora slätterna. De gav sig iväg ut på prärien och slog sig ned vid övre delen av Arkansasfloden, ungefär där staden Pueblo nu ligger. Här stannade de några år, innan de begav sig österut nedför floden. De byggde en ny provisorisk förskansning vid Purgatoireflodens utlopp i Arkansas. Planer på att bygga en handelsstation för att handla med stammarna i området utformades. Det definitiva beslutet fattades ganska snart. De fick besök av ett sällskap cheyenner under hövdingen Yellow Wolf, som varit nere vid Red River och stulit hästar från comancherna. Dessa cheyenner lovade att flytta ned till Arkansasfloden och idka handel, om bröderna Bent och St. Vrain gjorde allvar av sina planer och byggde sin handelsstation.

Så blev det också. Bygget påbörjades i slutet av 1820-talet och stod klart i början av 1830-talet. Ungefär hälften av cheyennerna och även ett stort antal arapahoer flyttade söderut och förlade sina jaktmarker söder om Plattefloden samt startade ett handelssamarbete med bröderna Bent och St Vrain vid deras nya handelsstation, Bent´s Fort. Detta innebar en definitiv delning av stammarna i en nordlig och en sydlig avdelning.

Bland annat för att konkurrera med Bent´s Fort byggde William Sublette och Roger Campbell en handelsstation vid Laramieflodens utlopp i Norra Plattefloden. Senare skulle denna få namnet Fort Laramie och komma att spela en central roll i händelserna på prärien under 1800-talet.

Fort Laramieavtalet

Myndigheterna sammankallade 1851 präriestammarna till ett stort möte vid Horse Creek strax öster om Fort Laramie. Avsikten med mötet var framför allt att trygga den allt mer intensiva trafiken på Santa Fe- och Oregonspåren. Men man försökte också att få stammarna att sluta fred inbördes. Jaktmarkerna fördelades mellan stammarna och varje stam fick sitt område. Cheyenner och arapahoer tilldelades landet öster om Klippiga Bergen mellan Platte- och Arkansasfloderna i nuvarande östra Colorado och Kansas väster om 101:a meridianen (ungefär vid Dodge City). I norr gränsade deras område till siouxernas, i väster till uteindianernas och i söder till comanchernas och kiowaindianernas. Dessa områden var stammarnas naturliga jaktområden. Det fanns egentligen inget kontroversiellt i denna uppdelning. Svårigheten var att få stammarna att respektera varandras områden. Detta hade de aldrig gjort och skulle aldrig komma att göra.

Ett ständigt orosmoment för nybyggarna i Colorado var de ständigt återkommande räderna efter hästar och skalper som uteindianer och cheyenner/arapahoer utförde mot varandra. Krigarsällskapen drog förbi nybyggena och de små samhällena och otryggheten spred sig. Det hände också, att om en räd misslyckats,

man kompenserade sig genom att stjäla hästar från den vita befolkningen. Det ansågs emellertid vara enklare och utgjorde inte samma sport eller utmaning som att stjäla från sina rasfränder.

Dessa förhållanden får anses utgöra en av de orsaker, som låg bakom den växande rädslan för indianer hos den vita befolkningen i Colorado.

Sumnerfälttåget 1857

En av de första incidenterna mellan cheyenner och Förenta Staternas trupper skedde på våren 1856, året efter general Harneys attack på Little Thunders siouxby vid Bluewater.

Det ryktades, att fyra hästar, som tillhörde en vit man, skulle finnas i ett cheyenneläger vid Plattefloden. Militären krävde, att cheyennerna skulle lämna tillbaka hästarna, men bara tre återlämnades. Den befälhavande officeren skickade då ut en truppavdelning för att arresterade de skyldiga. I samband härmed utbröt en eldstrid, varvid en indian dödades. Som hämnd härför dödades kort därefter en pälsjägare av indianerna. En intressant sak i sammanhanget är, att den, som vägrade att lämna tillbaka sin häst, var ingen mindre än Little Wolf. Denne krigare skulle komma att bli inblandad i fler konflikter med de vita.

En annan incident inträffade vid Grand Island, inte långt från Fort Kearny, i augusti 1856. Två unga indianer försökte stanna en diligens för att tigga tobak. Diligenskusken blev emellertid rädd och sköt mot indianerna med sin revolver. Dessa svarade med att skjuta pilar efter diligensen och skadade därvid kusken i armen. Dagen efter blev indianlägret överfallet av en kavalleriavdelning under befäl av kapten G. H. Stewart. Indianerna släppte sina vapen och flydde i panik. Enligt uppgift dödades tio indianer och ungefär lika många skadades.

Cheyennerna svarade med att överfalla några vagntåg, vilket i sin tur ledd e till, att överste E.V. Sumner fick i uppdrag att utföra en bestraffningsexpedition mot dem.

Våren 1857 lämnade överste Sumner Fort Leavenworth med sex skvadroner kavalleri och tre kompanier infanteri. När han kom till South Platte River fick han information om att en stor skara cheyenner hade samlats i ett läger vid Solomonfloden och en vecka senare fann han indianlägret.

Cheyennerna var uppretade av de attacker kavalleriet hade utfört mot dem det senaste året. De bestämde sig därför att göra motstånd.

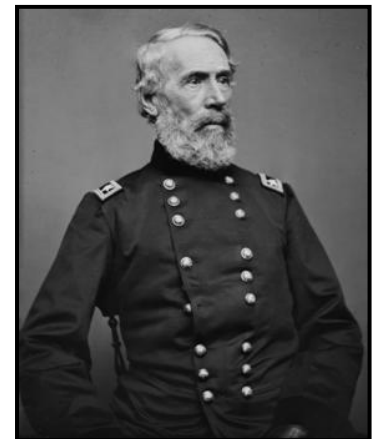
I lägret fanns två medicinmän, Ice och Dark. Dessa övertygade krigarna om att de vita soldaternas kulor inte kunde skada dem och det fick naturligtvis krigarna att känna sig segervissa.

De cirka 300 krigarna red i en perfekt slagordning mot det annalkande kavalleriet, under det att de sjöng sina krigssånger, övertygade om en lätt seger. Då hände något oväntat: Soldaterna anföll med sina sablar dragna. De tänkte inte använda sina karbiner! Förtrollningen var bruten och indianerna flydde i panik. Detta var kanske den enda gången under indiankrigen på prärien, som en större kavalleriavdelning gjorde ett anfall med sabel.

Trupperna förföljde indianerna, vars förluster kom att bli ett tiotal dödade. Därefter marscherade de uppför Arkansasfloden till Bent's Fort. Här beslagtogs de varor, som skulle distribueras till cheyennerna enligt Fort Laramieavtalet 1851. Sumner avsåg att fortsätta förfölja de flyende cheyennerna, men fick nya order: Hans trupper skulle sättas in mot mormonerna i Utah. Så slutade den så kallade Sumnerkampanjen mot cheyennerna.

Guld i Colorado

Trots allt fick cheyenner och arapahoer leva ganska ostört på sina jaktmarker. De stora emigrant- och handelsvägarna gick utanför deras område. Oregonspåret gick i norr och Santa Fespåret i söder. Mitt emellan var det ganska lugnt tills guld upptäcktes i Cherry Creek, vid nuvarande Denver, år 1858. Det blev en våldsam guldrusch till det man kallade för "Pikes Peak". Man upptäckte snart, att det var lång väg att ta sig dit via de "gamla" emigrantlederna och många använde i stället vägen längs Smoky Hill-floden. Denna väg skar rakt igenom cheyennernas och arapahoernas jaktmarker. Det var upplagt för konflikter. Bufflarna och



annat villebråd skrämde bort. Träden längs floderna högs ned. Kort sagt, alla de naturresurser indianerna behövde för att överleva, höll på att försvinna. Svält hotade.

Längs Smoky Hillspåret färdades 100 000 personer bara under 1859. Det är lätt att föreställa sig vilken påverkan på växt- och djurliv detta hade.

Flera mineraltillgångar upptäcktes i Klippiga Bergen. Människor och kapital strömmade in i det nya territoriet i ökande omfattning.

Indianerna fortsatte i stort sätt att vänligt acceptera de vita, som färdades genom deras område. De försökte dock att tiggas sig till och ibland hota sig till åtråvärda saker, som emigranter och guldgrävare förde med sig. Indianer sågs nästan dagligen på Denvers gator eller i guldgrävarlägren utanför staden. En av de mest bekanta besökarna var arapahohövdingen Little Raven. Vid ett tillfälle mötte han representanter för innevärnarna i Denver och förklarade, att han tyckte om de vita och hoppades att de skulle hitta mycket guld. Han gjorde dock klart, att landet tillhörde indianerna och att han hoppades att de skulle låta hans folk vara i fred, samt att de vita inte skulle stanna alltför länge.

14 april 1860 besökte en grupp vita män ett arapaholäger strax utanför Denver medan krigarna var borta på krigståg mot uteindianerna. De våldtog en del av kvinnorna och stal tre mulor. Denna händelse och flera andra, där det vita slöddret bar sig mycket illa åt, störde allvarligt relationerna mellan indianer och vita, samtidigt som indianerna blev alltmer bekymrade över det ständigt ökande antalet vita.

Fort Wise-avtalet

Det fanns snart inte längre plats för cheyenner och arapahoer i de västra delarna av det område man tilldelats vid Fort Laramieavtalet 10 år tidigare. Redan före 1861 hade de i praktiken drivits därifrån. Ett nytt avtal för att reglera förhållandena mellan indianer och vita var nödvändigt. Förhandlingarna skedde i Fort Wise. I förhandlingsdelegationen ingick kommissionär Greenwood från Indianbyrån och indianagenterna William Bent och Albert Boone. Arapahoerna företrädde av Little Raven och Big Mouth, cheyennerna av Black Kettle, White Antelope och Lean Bear.

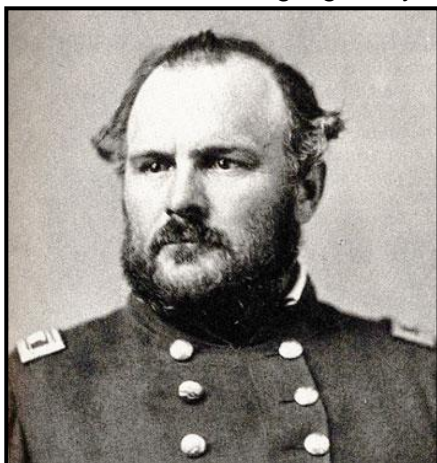
Ett avtal blev färdigt i december 1861. Indianerna tilldelades ett reservat mellan Arkansas River och Big Sandy Creek. Detta område var mycket torrt och i nästan total avsaknad på villebråd.

I gengäld skulle indianerna få 30 000 dollar om året i femton år. För dessa pengar skulle bland annat köpas boskap och jordbruksredskap, land skulle brytas och inhägnas samt förrådshus byggas. Dessutom skulle regeringen förse indianerna med ett sågverk, verkstäder och bostäder. Erfarna vita bönder, mjölnare, mekaniker och tolkar skulle hjälpa dem, allt till en kostnad inte överstigande 5 000 dollar om året i fem år.

William Bent hade under förhandlingarna vädjat om ett klagande av indianernas rättigheter. Regeringen svarade genom att reducera indianernas land till en bråkdel av det område de tilldelades i Fort Laramieavtalet 1851. De vita i Colorado ägde nu lagligen det land de hade invaderat, köpt för en prissumma, som aldrig skulle betalas. Ganska snart skulle indianerna drivas till krig.

Inbördeskriget

Sommaren 1861 drog sig en sydstatsarmé från El Paso längs Rio Grande norrut mot Colorado. Albuquerque och Santa Fe erövrades och man fortsatte vidare norrut mot La Glorieta Pass. Här mötte de en unionsstyrka från New Mexico och Colorado. Befälhavare var överste John Slough. Denne avdelade en tredjedel av sin styrka, under befäl av major John Chivington, att anfälla sydstatsarmén i ryggen. Detta visade sig vara ett mycket lyckat drag. Sydstatsarmén tvingades dra sig tillbaka till Texas.



Slough ville förfölja, men nekades detta från högre ort. Som följd härav avgick han i protest och ersattes av Chivington, som utnämndes till överste och befälhavare för Colorados nybildade militärdistrikt. Denne skulle komma att spela en framträdande, om än icke ärofull roll i de händelser som skulle komma.

Coloradostyrkorna stannade kvar i New Mexico under större delen av

1862 och under hösten drog de sig tillbaka till Colorado, där de utplacerades längs Plattefloden, Camp Weld vid Denver samt till Fort Wise, som nu bytt namn till Fort Lyon.

Om indianerna velat börja ett krig mot de vita, hade sannerligen åren 1862-63 varit rätt tillfälle. De flesta militärstyrkorna hade dragits tillbaka österut för att delta i Inbördeskriget. Kvar på prärien fanns mindre än 300 man placerade vid fyra posteringar! Längs Arkansasfloden fanns 39 man vid Fort Larned och 33 vid Fort Lyon. Vid Plattefloden fanns 135 man vid Fort Kearny och 90 man vid Fort Laramie. Med tanke på detta var det tur för de vita att indianerna förhöll sig relativt lugna och fredliga under denna period.

Krig eller fred?

Dock inträffade några händelser, som skulle komma att öka indianskräcken i Colorado. Rykten spreds, att sydstaterna försökte att uppvigla stammarna mot de vita på prärien. Försök gjordes också i den riktningen, men de blev inte lyckade och sydstatsledningen fick snart ge upp de planerna.

En annan sak var siouxupproret i Minnesota på sensommaren/hösten 1862. Invånarna i Colorado fruktade att stammarna där skulle följa sina rasfränders exempel.

Så blev emellertid inte fallet. Indianerna fortsatte dock att röra sig ganska fritt utanför reservatet. Bland annat fanns en stor grupp cheyenner, bland dem de kända Dog Soldiers, uppe vid Republican- och Smoky Hillfloderna. Dog Soldiers var ursprungligen ett krigarsällskap hos cheyennerna, men de kom att bilda en utbrytargrupp, som överlag var mer fientligt inställda mot de vita. Deras mest kända hövdingar var Bull Bear och Tall Bull. Dessa indianer ville inte kännas vid Fort Wiseavtalet. Till och med de, som enligt uppgift under tecknat avtalet, till exempel Black Kettle och White Antelope, förnekade att de gjort detta.

Guvernör Evans ville träffa den här gruppen och försöka få dem att godta avtalet. En handlare vid Södra Platte-floden skickades iväg för att försöka få dessa indianer att träffa guvernören, men utan framgång. I det område denna indiangrupp rörde sig, fanns det ganska gott om buffel. De led ingen nöd. De ansåg, att detta område var deras land och de ville inte lämna det.

Trots att guvernör Evans misslyckades med att få ett möte med indianerna, beskrev han situationen som lugn. Det var kanske heller inte från indiangruppen vid Republican och Smoky Hill-floderna som man kunde ana att faran för oroligheter skulle komma. Den faran kom nog i större utsträckning från de svältande indianerna vid Arkansas- och Plattefloderna. 1863 led de så svårt av hunger att de överföll flera vagntåg och plundrade dem på mat. I nästan alla fall lämnades människorna oskadda. Agent Colley rapporterade att det inte fanns några bufflar inom 200 miles (322 km) från reservatet, och mycket lite annat villebråd. Han skriver: "Det är svårt för dem att förstå att man inte får ta från dem, som har, när man själv lider hungersnöd". Blivande befälhavaren vid Fort Lyon, major Anthony, hyste inte lika mycket medlidande. Han skriver: "Indianerna är helt utblottade. Atingen måste regeringen ge dem ordentligt med förnödenheter, eller låta dem svälta ihjäl, vilket troligen skulle vara ett mycket enklare sätt att göra sig av med dem."

I sin rapport från 14 oktober 1863 skriver guvernör Evans, att han inte förväntade sig några indianoroligheter. Det gjorde heller inte indianagenten Colley, som i sin årsrapport från 30 september 1863 uttrycker uppfattningen, att indianerna i allmänhet var vänliga och fredliga.

Så var sakens natur, när Robert North, en vit man som länge bott bland indianerna, talade om för guvernör Evans, att alla stammarna hade lovat varandra, att de gemensamt skulle börja krig mot de vita, så snart de kunde skaffa vapen och ammunition.

Detta påstående accepterade guvernören helt utan att närmare undersöka saken. Lite mer än en månad efter att han deklarerat att allt var frid och fröjd, skriver han till krigsministern Stanton och begär militär hjälp till Colorado.

Krig med cheyennerna 1864

På våren 1864 kom så kriget med cheyennerna, men inte så som North hade fått guvernör Evans att tro: en samordnad attack av en sammanslutning av präriestammar. I själva verket existerade ingen sammanslutning. Ej heller skedde någon samordnad attack.

Kriget började, när några fall av boskapsstöld från indianernas sida rapporterades och trupper skickades ut, inte bara för att undersöka sanningshalten i rapporterna utan snarare för att tillfångata och bestraffa för-

övarna. Dessa bestraffningsexpeditioner ledde till konflikter med indianerna, konflikter som genomsyrades av en filosofi från de vita truppernas sida, att indianerna borde utrotas.

11 april 1864 red en man vid namn Ripley in i Camp Sanborn. Han påstod att en grupp indianer hade stulit mulor från hans ranch vid Bijou Creek. Han hade sökt upp indianerna och krävt att mulorna skulle lämnas tillbaka. Indianerna å sin sida påstod att de funnit mulorna lösa på prärien och krävde ersättning för att lämna tillbaks dem. Detta vägrade Ripley att acceptera och red i stället efter hjälp.

Kapten Sanborn skickade genast ut löjtnant Dunn med 40 man för att hitta de skyldiga. Vid Fremonts Orchard träffade de på en grupp indianer som drev en hjord hästar och mulor. När soldaterna försökte avvärja indianerna, utbröt en strid, och ett antal soldater och krigare dödades och sårades. Dunn tvingades dra sig tillbaka till Camp Sanborn.

Flera rapporter om indianöverfall och stöld av hästar och boskap strömmade in och löjtnant Dunn begav sig åter ut med ca 30 soldater för att försöka hitta de skyldiga. Detta lyckades inte och man tvingades åter dra sig tillbaka till Camp Sanborn efter att ha ridit 250 miles (402 km) och tillbringat nästan 60 timmar i sadeln.

Straffexpeditioner

Major Jacob Downing, som var Chivingtons högra hand, gav sig ut på en straffexpedition tillsammans med löjtnant Dunn.. Han hade uttryckliga order att inte ta några fångar. Efter att utan större lycka letat efter indianer träffade de till slut på en cheyenneby vid Cedar Bluffs. De gick till anfall, dödade 26, skadade 30, brände byn och tog cirka 100 hästar, vilka delades mellan männen. Detta med att man delade hästarna mellan "the boys" var förmodligen en av orsakerna till att indianerna så ofta fick skulden för saker som de var oskyldiga till.

Ytterligare någon indianby letades upp och förstördes, dock utan att man lyckades döda fler indianer.

Nu fick emellertid Chivington order av general Curtis, att koncentrera sina trupper vid Arkansasfloden, eftersom man misstänkte att Sydstaterna skulle utföra ett anfall här. Downing fick alltså order att flytta alla sina trupper till Fort Lyon. Sålunda, efter att rejält ha upprört indianerna vid Plattefloden och i realiteten startat ett krig, drogs alltså trupperna tillbaka. Vägar, resenärer och bosättningar lämnades utan skydd. Chivington trodde att indianerna hade fått nog och skulle upphöra med fientligheterna, men kriget, som började i april 1864, skulle komma att kosta många människoliv och över 30 millioner dollar.

Medan Downing och Dunn var sysselsatta med sina straffexpeditioner längs Södra Plattefloden utspelades ett liknande scenario öster om Denver. Efter att fått rapport om att en boskapshjord stulits av indianer, beordrade Chivington, den 7 april, löjtnant Eayre med 54 man ut på en annan straffexpedition österut mot Kansas. Han fann inga indianer, men brände två byar vid Republicanfloden med stora förråd av bland annat kött och buffelhudar. Han lyckades också återerövra 19 kor, som enligt uppgift kom från den stulna boskapshjorden.

Eayre återvände till Denver, för att fylla på sina egna förråd, men skickades 24 april åter österut med ordern att döda cheyenner, närhelst och varhelst de kunde påträffas. Med sig hade han 84 man. 16 maj träffade han på en stor cheyenneby vid Smoky Hillfloden. Han möttes de av hövdingen Lean Bear, som beordrat krigarna att hålla sig på avstånd, medan han med några följeslagare red soldaterna till mötes för att fråga om deras ärende och förklara, att indianerna inte ville ha strid.

Soldaterna avvaktade tills de var så nära, att de inte kunde missa. Därefter öppnade de eld. Lean Bear och en krigare vid namn Star dödades. Cheyennerna började surra som bålgetingar runt soldaterna, varav fyra dödades. Tack vare Black Kettle, som aktivt agerade för att hålla krigarna tillbaka, lyckades soldaterna retirera de cirka 70 kilometrarna till Fort Larned. De förföljdes dock av ett mindre antal krigare, som inte lyssnade på Black Kettle. Utan denne fredsälskande hövdings ingripande är det mycket möjligt, att hela Earys trupp om 84 man hade tillintetgjorts av indiankrigarna, som var omkring 500 till antalet.

De unga krigarna var emellertid så uppretade över Lean Bears död, att de begav sig ut på plundringståg längs hela vägen mellan Fort Larned och Fort Riley, varvid åtskilliga vita män dödades.

Eayre hävdade att minst 28 Cheyenner, inklusive tre hövdingar, dödats vid Smoky Hillfloden. På ungefär en månads tid hade Chivingtons trupper minst tre gånger anfällt cheyenner, dödat ett ganska stort antal och bränt och förstört fyra av deras byar. Trots detta var större dalen av stammen för fred. Dog Soldiers var för

krig och ett antal av de unga krigarna slöt sig till dem. Den delen av stammen som var för fred flyttade söder om Arkansasfloden.

Arbete för fred

Samtidigt försökte William Bent arbeta för en fredlig lösning på oroligheterna. Han hade all anledning. Tre av hans barn, George, Charles och Julia var någonstans i cheyennernas läger. Utöver dessa tre hade han ytterligare två barn, Robert och Mary, i sina äktenskap med Cheyennekvinnorna Owl Woman och Yellow Woman. Han hade kontakter både med hövdingarna och de vita ledarna med Chivington och Evans i spetsen. Efter att ha besökt cheyennerna och samtalat med Black Kettle, som uttryckte sin önskan om att krigshandlingarna skulle upphöra, träffade han Chivington i Fort Lyon. Han försökte få denne att förstå hur förödande ett fullskaligt krig med stammarna skulle vara. Men Chivington kunde, eller ville, inte förstå. Han förklarade, att han "var på krigsstigen".

Vid ett annat tillfälle förde han en grupp cheyenne- och arapahohövdingar till Fort Larned för samtal med officerarna där. Kapten Parmetar var dock inte nykter och förolämpade hövdingarna grovt, varför de lämnade fortet.

Intermezzo vid Fort Larned

Förhållandena vid Fort Larned hade länge varit dåliga. Befälhavaren, kapten Parmetar, var en fyllbult, som sällan var nykter, och hans underordnade följde i stort sett hans exempel. Ofta fanns ganska många indianer i närheten. Dels fanns det mycket bufflar i området, dels fanns det möjligheter att handla och göra affärer med garnisonen eller de förbipasserande vagnstågen. Mängden av whisky som fraktades på Santa Fe spåret var ansevärd och en del blev kvar i fortet. Tyvärr var det också så att en hel del whisky också på olika sätt hamnade i indianernas händer. Indianerna var vana vid att kunna röra sig ut och in ur fortet utan problem. Löjtnant Eayre uppmärksammade kapten Parmetar på dessa förhållanden och fick honom att införa restriktioner för indianernas besök och för hur nära fortet de fick vistas.

När kiawahövdingen Satank en dag i slutet av juli red fram mot fortet blev han hotad av vakten, som höjde bössan. När Satank såg detta, avlossade han snabbt två pilar, som fällde vakten. I förvirringen, som uppstod därefter, stal de unga kiowakrigarna fortets hästhjord och försvann med den.

När arapahohövdingen Left Hand senare närmade sig fortet, för att erbjuda sin hjälp att spåra upp Satank och skaffa tillbaka hästarna, blev han beskjuten med artilleri. Allt detta gynnade inte freden. Arapahoherna blev av förklarliga skäl uppretade och började utföra en del plundringar längs Santa Fe spåret.

Strax efter denna incident fick Chivington order av general Curtis att göra sig av med fyllkajan, kapten Parmetar. Chivington satte Parmetar i arresten och tillsatte istället en kapten Backus som befälhavare vid fort Larned. Intressant i sammanhanget är att Bacchus i romersk mytologi är rusets och vinets gud!

Guvernör Evans proklamationer.

Guvernör Evans försökte utan framgång att få Washington att skicka federala trupper. Det pågick ju ett inbördeskrig.

Den 27 juni utfärdade han en proklamation, som han gav indianagenten Colley i uppdrag att snarast distribuera till stammarna. Den gick i princip ut på följande:

"En del indianer stjal boskap och dödar soldater och medborgare. Därför skall de straffas.

De indianer, som var fredliga, skulle flytta sina läger till fortet eller deras närhet, så att soldaterna inte av misstag skulle anfalla dem".

Endast några små band kom in till fortet. Planen kanske hade fungerat om den fått lite mer tid. Men Evans var otålig och 11 augusti, bra 45 dagar efter sin första proklamation, skickade han ut en ny. Denna gång till invånarna i Colorado. Han auktoriserade alla medborgare att förfölja och döda indianer närhelst och varhelst de kunde finna dem. Som belöning skulle man för egen räkning få behålla indianernas egendom.

Evans "glömde" förstås att tala om för indianerna, att den förra proklamationen, i vilken han lovade fredliga indianer beskydd, inte längre gällde.

Rådslag för krig

Ovan beskrivna straffexpeditioner, samt andra händelser, till exempel de vid Fort Larned, övertygade indianerna om, att de vita inte ville ha fred. Cheyenner, arapahoer och även en del siouxer höll ett rådslag vid Solomonfloden, där man beslutade att gå till anfall längs hela fronten. Rancher, diligenser, diligensstationer, emigranter, nybyggare råkade illa ut. Under ungefär en månad förekom över huvud taget ingen trafik längs Plattevägen. Post från öster till Denver fick skickas via Panamanäset och Kalifornien. I Denver, som var beroende av transporter längs Plattevägen för sin livsmedelförsörjning, steg matpriserna till det mångdubbla. Staden var aldrig i någon egentlig fara, men invånarna var rädda och vidtog försiktighetsåtgärder. Vid ett tillfälle förskansade sig Denvers befolkning i ett antal befästa hus. Ett rykte talade om att en stor indianstyrka var på väg mot staden och panik var nära att utbryta. En annan orsak till denna rädsla och panikunge var, att en ung familj med två små barn dödats vid en indianräd cirka 30 miles (48 km) sydost om Denver. De skalperade och lemlästade kropparna fördes in till staden, lades i en låda med glaslock och ställdes ut till allmänt beskådande i ett skjul, ungefär där rådhuset nu ligger. När sedan larmet gick om ett förestående anfall är det lätt att förstå att paniken var nära.

Man kan emellertid misstänka att en del personer, bland dem guvernör Evans och överste Chivington, hade en del att tjäna på att innevånarna i Colorado kom att hysa en viss rädsla och ett hämndbegär gentemot indianerna. Evans drev kampanj för att bli senator och Chivington för att komma in i Representanthuset. Det ligger nära till hands att tro, att de båda ville visa handlingskraft och styrka. Ett indiankrig skulle kunna hjälpa dem med att få tillfälle till detta. Och därför var man inte intresserad av fred. Röster i ett kommande val var intressantare än människoliv, både indianers och vitas.

Fortsatt arbete för fred

William Bent gav inte upp. Han försökte fortfarande få till stånd en fred.

Han fick hövdingarna att skriva till major Edward Wynkoop, ny kommandant i Fort Lyon, och till indianagenten major Colley. I brevet föreslogs fred och en utväxling av fångar.

6 september gav sig Wynkoop, med 130 man och två artilleripjäser, norrut för att söka efter cheyennelägret. Med var också de indianer, som hade överlämnat brevet. På den fjärde dagen skickade han en av dessa, Min-im-mic i förväg för att ta kontakt med cheyennerna och tala om för dem, att han kom med anledning av brevet och de vita fångarna.

En dag senare hittade Wynkoop sina indianer. Plötsligt dök mellan 500 och 800 krigare upp framför honom. De uppträdde mycket hotfullt. Wynkoop formerade omedelbart sina vagnar i en vagnborg och sina kavallerister på stridslinje, samt fortsatte att avancera. Detta fick indianerna att bli ännu mer oroliga. De var väl beväpnade och förberedde sig på strid.

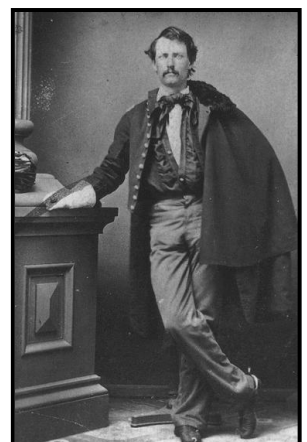
Wynkoop kommanderade halt, när trupperna var 200 yards (183 meter) från indianerna och skickade fram One-Eye, en annan av de cheyenner, som var med honom, med samma meddelande, som han skickat med Min-im-mic.

En stund verkade det som om en strid var oundviklig. En strid hade otvivelaktigt ineburit en katastrof för de vita. Indiankrigarna var minst fem gånger så många. Men så återkom One-Eye och meddelade att Black Kettle gått med på att träffa Wynkoop och förhandla.

Indianerna ville att Wynkoop skulle lova dem fred i utbyte mot vita fångar. Men ef-

tersom en major inte på eget bevåg kunde lova det, kom man istället överens om, att Wynkoop skulle eskortera hövdingarna till Denver, där de skulle få träffa guvernör Evans och överste Chivington.

Cheyennerna lämnade över fyra vita fångar, alla barn. Wynkoop återvände till Fort Lyon med fångarna och de hövdingar, som gått med på att resa till Denver.



Major Wynkoop

General Blunt

Samtidigt förberedde general Blunt i Fort Riley en bestraffningsexpedition mot cheyennerna. 22 september lämnade han Fort Larned med 400 man och två artilleripjäser. Med honom var bland andra major Anthony. Efter tre dagar stötte han på ett cheyenneläger vid Pawnee Fork. En häftig strid utbröt, varvid indianerna tillämpade sin favoritstrategi: en uppehållande strid medan byn kunde fly. Blunt förföljde dem i två dagar.

Minst 9 indianer dödades, medan de vita förlusterna var 1 död och 7 sårade. Därpå kallades Blunt österut mot gränsen till Missouri, där en sydstatsarmé hotade invadera Kansas.

Det Sydstaterna länge försökt åstadkomma, indianattacker mot nybyggen och kommunikationsleder i Colorado, Kansas och Nebraska, hade de styrande i dessa stater själva lyckats med. Som tur var för Nordstaterna kom sydstatsattacken för sent och med för liten styrka.

Hövdingarna till Denver

I slutet av september 1864 begav sig alltså major Wynkoop med följe från Fort Lyon till Denver. Fredskaravanen bestod av de fyra frisläppta vita fångarna, cheyennehövdingarna Black Kettle, Bull Bear och White



Black Kettle

Antelope samt Arapahohövdingarna Neva, Bosse, Heaps of Buffalo och No-ta-nee, alla släktingar till Left Hand. De eskorterades av omkring 40 soldater under befäl av kapten Silas Soule.

Evans och Chivington var emellertid inte intresserade av något möte. Inte heller av att sluta fred med indianerna. Fred kunde man sluta efter att ha vunnit avgörande militära segrar, inte innan. Indianerna skulle i stället straffas rejält!

Evans hade fått tillstånd att skapa en frivilligkår (hundradagars män) för att bekämpa indianerna, och han tyckte det var genant, att Wynkoop kom till Denver med hövdingarna och att dessa ville ha fred. "Vad skall jag göra med Tredje Frivilligkåren om jag sluter fred? Den skapades för att döda indianer och de måste döda indianer". Tredje Frivilligkåren hade lite elakt fått öknamnet "The Bloodless Third", eftersom man i Denver började tro att kåren skulle hinna upplösas, innan den blev engagerad i strid.

Indianerna gavs emellertid intrycket att förhandlingen hade lyckats. De hade inte blivit lovade fred. Men de hade förstått, att om de flyttade in sitt läger till Fort Lyon, skulle de stå under militärens beskydd. Men militären

ville som sagt inte ha fred. General Curtis skickade ett telegram till Evans och Chivington, i vilket han skrev: "Jag vill inte ha någon fred, förrän indianerna har fått lida mer för vad de gjort."

Händelser vid Fort Lyon

Evans var missnöjd med Wynkoops fredsiniciativ och ersatte honom med major Scott Anthony. Denne körde bort cheyennerna från Fort Lyon, men lät dem förstå, att om de slog läger vid Sand Creek, skulle de fortfarande stå under arméns beskydd.

Det fanns fortfarande en del fientliga indianer att bekämpa, till exempel Dog Soldiers läger uppe vid Smoky Hillfloden. Men Chivington valde att kriga mot dem, som redan hade gett upp och ville ha fred.

Han samlade ihop sina frivilliga och gav sig iväg till Fort Lyon, dit han anlände den 28 november. Han satte omedelbart ut vakter, både vid fortet och vid Bents ranch, för att ingen skulle kunna smita iväg för att varna indianerna. Major Anthony gav Chivington sitt fulla stöd, men andra officerare vid fortet var mycket tveksamma. Kapten Soule och löjtnanterna Baldwin och Cramer var helt överens om att detta var fel och helt i strid med vad major Wynkoop överenskommit med indianerna. De kände sig bundna av de överenskommelser, som gjorts med cheyennerna. Soule sökte upp sin överordnade, major Anthony, som när han tog över efter Wynkoop lovat att följa dennes intentioner. Men nu lät det helt annorlunda. Anthony sade, att han ville döda indianer och att han bara väntat på rätt tillfälle. Nu hade det tillfället kommit.

Soule och Cramer försökte också övertala Chivington att avstå från anfallet, men utan resultat. I stället reagerade Chivington så här: "Förbannade vare de män som hyser sympatier för indianerna. Män som ni och Wynkoop borde få omedelbart avsked."

Ett sista försök att hindra Chivington gjordes på löjtnant Cossits kontor samma kväll. Närvarande var löjtnanterna Cossit, Maynard och Minton, major Colley, kapten Cook, Chivington och några civila från fortet. Cossit och Minton hävdade, att det vore ett brott att anfälla indianerna, som enligt deras uppfattning var att betrakta som fångar. Major Colley stod också upp mot Chivington. Han menade att indianerna var missförstådda och hade blivit illa behandlade av Parmetar och andra. Chivington var högröd i ansiktet av ilska över

den växande oppositionen mot hans planer. Han förbannade ännu en gång alla dem som hyste sympatier för indianerna.

Sand Creek.

Klockan åtta på kvällen den 28 november gavs marschorder. Mellan 675 och 700 man red ut från Fort Lyon. Av dem var cirka 450 man från den Tredje Frivilligkåren, "The Bloodless Third", under befäl av överste Shoup och cirka 125 man från Fort Lyon, under befäl av major Anthony. Robert Bent hade tvingats med som guide. Hans syskon George, Charles och Julia fanns alla i lägret vid Sand Creek. Endast den äldsta systemen, Mary, skulle inte bevittna den kommande massakern.

Man red i fyra kolonner i rask takt. Det var en kall och klar natt. Vid midnatt red man genom en av de grunda sjöar, som ligger på prärien norr om Fort Lyon. Någon misstänkte att Robert Bent med avsikt ledde trupperna genom sjön för att försöka blöta ned soldaternas ammunition och göra den oduglig.

Strax efter soluppgången nådde man fram till lägret vid Sand Creek.

Chivingtons instruktioner var enkla: "Döda och skalpera alla, stora och små! Gnetter blir till löss! Jag säger inte vem ni skall döda, men kom ihåg våra mördade kvinnor och barn."

Anfallet kom i gryningen. Cheyennern togs fullständigt på sängen. Först trodde man att en stor buffelhjord var i antågande, men så såg man att det var vita soldater.



White Antelope

Black Kettle hissade en amerikansk flagga, som han fått i gåva vid ett tidigare tillfälle, tillsammans med in vit flagga på sin tipi, för att på detta sätt tala om, att hans by var fredlig. Han skrek till sina stamfränder, att de inte skulle vara rädda, att de vita var deras vänner. Men det hjälpte inte. De vita soldaterna öppnade skoningslöst eld rakt in i byn och anfallet började. Men kapten Silas Soule vägrade att ge sitt kompani order att öppna eld mot indianlägret. För detta fick han naturligtvis mycket kritik från Chivington.

Indiankrigarna gjorde tappert motstånd, men de hade ingen chans. De var bara cirka 200 mot de 700 anfallande soldaterna. Dessutom blev de fullständigt överraskade. Ingen väntade sig ett anfall. De var ju lovade beskydd. Dessutom sov de flesta när anfallet kom.

Black Kettle stod kvar vid sin amerikanska flagga i det längsta, men tvingades till slut att fly. Hans hustru sköts med sju skott, men överlevde mirakulöst nog.

Det kraftigaste motståndet kom från grupp indianer, som tagit skydd i några håligheter i bäckravinen någon kilometer uppåt bäcken. Här dödades ett sjuttio-tal indianer, de flesta kvinnor och barn. Ungefär 200 soldater var engagerade i den delen av striden.

Efter den inledande eldgivningen drog soldaterna runt i grupper ganska oorganiserat, jagade flyende indianer och försökte överträffa varandra i grymhet och sadism. Exempellösa grymheter utspelades. Man våldtog, slaktade och

stympade. Foster skars ur gravida kvinnors kroppar. Man tog med sig ett spädbarn, när man lämnade slagfältet dagen efter striden, bara för att efter någon dag kasta ut det ur vagnen och lämna det att dö på prärien.

White Antelope varken gjorde motstånd eller flydde. Han gick först emot de anfallande med uppsträckta händer för att få stopp på skjutandet. Därefter ställde han sig mitt i bäckfåran med armarna korslagda över bröstet och sjöng sin dödssång. Han dödades snart. Han blev skalperad. Man skar av honom näsan, öronen och hans könsorgan, samt sparade pungen för att göra en tobakspåse av.

Jack Smith, son till spejaren John Smith, sköts efter att han tagits tillfånga. När Chivington fick frågan, vad man skulle göra med honom, svarade han bara: "No prisoners"!

Ingen vet exakt hur många som dödades. Uppskattningarna går mellan 150 och 500 döda. Chivington påstod, att hans trupper hade stridit mot mellan 900 och 1000 krigare, varav mellan 400 och 500 hade dödats. George Bent, som själv sårades i höften, påstod att 163 indianer dödats, varav 110 kvinnor och barn.

Alla William Bent's barn överlevde. George och Julia flydde, med de övriga överlevande, upp till cheyenne-lägret vid Smoky Hillfloden. Charlie Bent togs som fånge till Fort Lyon, där han släpptes, för att snabbt återföre sig med sina syskon vid Smoky Hill. Robert Bent tjänstgjorde ju som guide åt Chivington och återvände med denne till Fort Lyon.

Chivington och hans män mottogs som hjältar i Denver. De paraderade genom gatorna och svängde sina skalper. Några män hade skurit könsorganen av kvinnorna, fäst dem vid käppar och svängde dem triumferande i luften. Hela härligheten ställdes sedan ut till allmänt beskådande på teatern i Denver.

De överlevande från massakern flydde, som sagts ovan, upp till Smoky Hillfloden. Här hade Dog Soldiers och praktiskt taget alla andra sydcheyenner, utom de som bott vid Sand Creek, sina läger. Snabbt skickades budbärare till de allierade, södra oglalsiouxerna under Bad Wound och Pawnee Killer, de södra brulé-siouxerna under Little Thunder och Spotted Tail och de norra arapahoerna, med nyheter om vad som hänt och med en inbjudan till hämndaktioner mot de vita.

Anmärkning.

Som så många gånger är fallet, uppger olika källor händelseförlopp och fakta på olika sätt och ur olika synvinklar. Ibland är de helt motstridiga. Jag har försökt att återge det jag anser vara mest troligt, men är samtidigt medveten om, att andra kan ha en annan uppfattning och att jag kan ha gjort feltolkningar.

Källor:

Hoig: The Sand Creek Massacre

Hoig: The Peace Chiefs Of The Cheyennes

Grinell: The Fighting Cheyennes

Berthrong: The Southern Cheyennes

Hyde: Life Of George Bent

Cole Trenholm: The Arapahoes, Our People

Haines: The Plains Indians, Their Origins, Migrations And Cultural Development

SKALLERORMAR (av Johnny Haak)

Är skallerormar aggressiva?

De flesta människor har ganska begränsade erfarenheter av skallerormar av naturliga skäl. De flestas erfarenheter kommer från filmens värld där ormar ofta framställs som aggressiva, elaka och urskillningslöst huggande. Är verkligen alla arter aggressiva?

Skallerormar som så många andra ormar undviker om möjligt konfrontation med människan. Ganska naturlig med tanke på att ormens första möte med människan ofta också blir det sista.

När en skallerorm märker att en människa är i närheten ligger den blyxtstill i ett försök att bli "osynlig" eller så försöker den fly ner i något gömställe. Misslyckas detta rullar den ihop sig i försvarsställning och börjar skramla. Den västliga diamantskallerormen jag fångade i Apache Pass och la bredvid stigen var ett skolexempel på det sistnämnda. Jag tycker det är viktigt att påpeka att dessa beteenden är defensiva.

Om ovan nämnda taktiker inte fungerar har skallerormen bara ett alternativ kvar, den hugger. Därefter kommer den att försöka fly igen och om den inte kan det, hugger den igen. Nu slåss den för sitt liv.

Det är sällan man kan beskylla Hollywood för att vara sanningsenliga. Skallerormar i filmvärlden är mycket stressade. Det är enkelt att stressa upp en skallerorm så att den ringlar ihop sig och intar försvarsställning. Vad som är viktigt att veta är att den inte är arg... den är SKRÄCKSLAGEN och beredd att slåss för sitt liv. Den känner inte till något annat beteende och kan således inte reagera annorlunda. Ta bort hotet och faran från skallerormen och beteendet försvinner.

För att bäst förstå skallerormar skall man gå i naturen där de lever och lämna våra personliga, värderingar, etiska och moraliska normer, gå ner på alla fyra, känna lukten av jord, den skoningslösa solen, se naturen

från en skallerorms synvinkel. Det är en hård, obarmhärtig, sträng, urskillningslös och en underbar värld på en och samma gång. Skallerormar är anpassade att leva i denna miljö och har en viktig roll i det ekologiska systemet.

Hur farliga är skallerormar?

De finns 36 skallerormsarter, lite beroende på hur man räknar, plus underarter. Arizona har 14 giftiga reptilrarter och är den stat i USA som har de flesta. Av dessa 14 är 12 olika skallerormsarter. De andra två är Gilaödlan och korallormen. 4 av skallerormsarterna är "skyddade" det vill säga att det är förbjudet att fånga eller hantera dem, detsamma gäller Gilaödlan. Annars kan man fånga och hantera djur om man har en "huntinglicens" med vissa förbehåll.

Av alla kända ormarter i världen är ungefär 25 % giftiga. Att en orm är giftig är inte på något sätt samma sak som att den är farlig för människan.

Arter som är farliga för människan kan generellt sägas passa in på något/några av följande punkter.

- Giftet är mycket koncentrerat.
 - Stora giftkörtlar, vilket kan ge stora mängder gift vid ett eventuellt bett.
 - Lever tätt inpå eller bland människor.
 - Finns i större populationer.
 - Snabba att försvara sig med hugg.
 - Aktiva när människan är som mest aktiv på dygnet.
- Hålls i fångenskap.

Flertalet arter av skallerorm har ett relativt svagt gift om man jämför med huggormar och kobror.

De skallerormar som bör räknas som några av de farligaste är västlig – och östlig diamantskallerormar, detta på grund av sitt utbredningsområde och sin storlek. Den västliga skallerormen är också snabb att försvara sig med hugg och är lättirriterad. Den östliga är inte lika aggressiv men blir i gengäld större. Detta innebär också större giftkörtlar och en imponerande mängd gift kan injiceras vid ett bett. Dessa ormar blir sällan så stora numera på grund av människan och den östliga diamantskallerormens naturliga habitat är på väg att försvinna till förmån för människan.



En av de absolut farligaste skallerormarna att bli biten av är Mojave skallerormen. Generellt brukar man säga att den kan vara 20 gånger giftigare än en Västlig diamantskallerorm. Mojave skallerormen har dessutom både blod, vävnadsförstörande och lungförstörande substanser i sitt gift. Den är förutom det även väldigt lättretad och huggar gärna, detta i kombination med att den är relativt vanlig i sitt utbredningsområde gör att människan lätt kommer i kontakt med den.

Skallerormar undviker, om det är möjligt all mänsklig kontakt. Människan är ett MYCKET större hot mot dem än de är för oss

Skallerormar kan hugga 1/3 och upp till hälften av sin längd. I de flesta fall när någon blir biten är det när människan försöker slå ihjäl skallerormen eller fånga den. En hel del bett sker med djur i fångenskap.

Skallran är ett sätt för ormen att kommunicera, det vill säga varna större djur om deras position.

I USA sker ungefär 8000 bett av giftiga ormar. Av dessa resulterar mindre än 1 % med dödlig utgång. Många fler människor blir mördade av andra människor, dödade till följd av bi stick eller träffade av blixten. Ungefär en 1/3 av alla bett är "torrbett". Det vill säga; inget gift injiceras vid bettet.

TAOS PUEBLO (av Bertil Thörn)

Taos Pueblo är en urgammal bosättning för en Tiwaspråkig pueblastam. Bosättningen är omkring tusen år gammal. Red Willow Creek, eller ibland kallad Rio Pueblo, är en liten å som rinner rakt igenom pueblon. Den kommer från bergskedjan Sangre de Cristo Range, som ligger norr om byn. Ett reservat som omfattar 384 km² omsluter byn och det bor ungeför 1900 personer på reservatet. På stammens eget språk – nordliga Tiwa – har byn namnet Tua-tah, vilket betyder "vår by". Taos är en av åtta nordliga pueblo-samhällen.

Byn domineras av det stora bostadskomplexet i flera våningar och är delad i två halvöar av Rio Pueblo, som alltså rinner genom byn. Man talar egentligen om den norra och den södra byn.

Komplexet byggdes någon gång under tiden mellan år 1000 och år 1450. Den blev registrerad som ett National Historic Landmark den 9 oktober 1960 och 1992 blev den också förklarad som en World Heritage Site. Enligt folkräkningen år 2006 levde då omkring 150 personer i byn på året-runt basis.

Taos Pueblos historia inrymmer sådana betydande händelser som Pueblorevolten år 1680, en belägring av amerikanska trupper år 1847, förlusten av en del av deras heliga berg under tidigt 1900-tal, då president Teddy Roosevelt skapade området Carson National Forest som då kom att innefatta för Pueblofolket mycket viktiga heliga platser som de därmed alltså förlorade. Ännu större blev då händelsen när president Nixon 1970 lämnade tillbaka en 194 km² stor del av dessa bergsområden till stammen, som därmed fick tillbaka en sjö, Blue Lake, som de alltid betraktat som helig och som figurerar i deras skapelsemyter.

De flesta forskare menar att Taosindianerna, tillsammans med en del andra puebloindianer ursprungligen kom till Rio Grandedalen från områdena kring Four Corners, alltså där de fyra staterna Colorado, Utah, Arizona och New Mexico alla möts i en gemensam punkt. Vi vet att den regionen tidigare befolkades av människor tillhörande kulturgruppen Anasazi och att en långvarig torka i slutet av 1200-talet förmodligen tvingade dessa människor att flytta och i stället söka sig till Rio Grandedalen, där vattentillgången var säkrare. Men Taosfolket själva menar alltså att de ursprungligen har kommit från området kring Blue Lake uppe i bergen norr om deras nuvarande bosättning.

Pueblons norra del sägs vara den mest fotograferade och avmålade byggnaden i hela den västra hemisfären. Det är den största nu existerande flervånings pueblostrukturen som finns. Den är uppbyggd av adobeväggar som på sina ställen är metertjocka. Det huvudsakliga syftet med att bygga på det här sättet var till försvar. Ända fram till år 1900 kunde man inte komma in på den nedersta våningen annat än genom öppningar i taket, vilka man nådde genom att först klättra upp på stegar. Stegar som lätt kunde tas in om en attack hotade från utsidan.



De flesta våningar i flerfamiljskomplexet består normalt av två rum. Ett för att vara och sova i och ett för att laga mat och äta i och även nyttja som förrådsrum. Varje lägenhet är avskild. Det finns inga dörrar eller andra invändiga passagévägar mellan lägenheterna. I äldre tider använde indianerna som levde här inga möbler, men idag använder de bord, stolar och sängar. Inom Pueblon är nymodigheter som elektricitet, rinnande vatten och avloppsledning förbjudna.

Byn är helt omsluten av husens väggar och en mur, utom vid ingången. Dessa yttre försvarsverk markerar byns gränser. Den mur som nu finns mellan husen var tidigare betydligt högre och var byggd som skydd mot kringboende folk.

Ån som rinner genom byn utgör byns huvudsakliga källa för dricksvatten. På vintern är den fortfarande inte helt frusen även om det på sina ställen bildas is. Då den strömmar tämligen fort genom byn blir dock aldrig isen svårare än att det alltid går att slå hål på den och man har alltså alltid tillgång till färskt vatten.

Tre religioner är representerade i pueblon. Kristendom, den ursprungliga traditionella religionen och det som har kallats Native American Church, eller Peyotereligionen. De flesta innevanarna bekänner sig till den Romersk katolska läran. Byns skyddshelgon är Saint Jerome, eller San Geronimo.

Den djupt rotade känslan av tillhörighet håller ihop samhället. Såväl män som kvinnor förväntas ställa upp för kommunens behov när det behövs. Man förväntas sätta kommunens behov före sina egna och aldrig företa sig något som skulle skada samhället. Den starkaste institutionen i deras samhälle är kärnfamiljen. Släktskap på såväl faderns som moderns sida räknas som likvärdigt. Varje familj bor i ett eget boende, så när ett par gifter sig flyttar de till en egen lägenhet. Med släktingar på så nära håll så hjälps alla åt med barnen. De äldre lär de unga de traditioner och värderingar som har varit vägledande för folket genom alla år. Det är det här som tryggar och säkrar överlevnaden av Taos-kulturen. Därför är också Taos Pueblo ett autentiskt exempel på puebloindianskt liv som praktiskt taget inte alls har förändrats sedan 1540 när Coronado för första gången såg det här samhället. Kanske har dess placering i den nordligaste delen av pueblokulturens utbredningsområde gjort det svårare för spanska och även senare amerikanska erövrare att bryta dess uråldriga tradition. Kanske har deras intensiva självständighet också hjälpt till att bevara deras kulturella integritet. Vi kan i alla fall konstatera att de, trots århundraden av invasioner, lyckats behålla sina traditioner närmast helt oförändrade. Ett strikt tabu mot giftermål utanför byn har också bevarat en unik rasrenhet även om pueblofolken i de flesta fall haft vänskapliga förhållanden med de flesta av de kringboende folken såväl som med de vita.

Deras tradition föreskriver att de ska hålla sina ritualer och ceremonier hemliga för utomstående. Men på alla andra sätt är besökare välkomna att ta del av allt vad som finns i deras unika pueblo. Inte minst av deras unika konsthantverk och av upplevelsen att bara se denna gamla unika byggnad.

Eftersom arkeologiska utgrävningar är förbjudna i området vet vi mycket lite om de här folkens förfäder och deras tidigare liv. Men likt alla andra pueblofolk så är de jordbrukare som odlar markerna runt pueblon. Men deras huvudsakliga intresse ligger snarare i boskapsuppfödning och hästavel och de jagar också en hel del i bergen i norr. Genom det stora jaktintresset har de också genom åren blivit skickliga läderhantverkare och tillverkare av allt från läderstövlar, moccasiner till trummor.

Olika högtider avlöser varandra i deras samhälle och en del är även öppna för besökare.

De har på senare tid insett de ekonomiska möjligheterna i turismen som idag har en stor betydelse för samhället. Det kan ibland tyckas som att det hela ger en alltför bjärt kontrast mot allt det extremt gammalmodiga. Men man får väl acceptera att de lever trots allt mitt i ett dominerande samhälle där "money is king". Så vad gör man om man måste ha pengar för att överleva? Räkna alltså med att allt kostar här... Ibland så att det kan tyckas nästan på gränsen till oförskämt.

TAOS, NEW MEXICO (av Bertil Thörn)

Taos är en stad i Taos County i den nord-centrala delen av New Mexico. Enligt folkräkningen år 2000 bor här 4,700 innevanare. Staden ligger nära Taos Pueblo, från vilken den naturligtvis har tagit sitt namn. Ordet Taos betyder "rödvide" på Tiwa språket. Många personer säger sig ha upplevt något man kallar "Taos Hum", ett ljud som ingen vet var det kommer från men som det finns många teorier om. Det här är en av många märkliga företeelser som är förknippade med den här staden och som naturligtvis bidragit till det rykte staden har fått som varande lite speciell.

Staden Taos grundades av de spanska erövrarna sedan de betvingat Puebloindianernas byar i området. Under 1770-talet angreps staden upprepade gånger av comancher som då levde på det som nu är slätterna

i östra Colorado. Juan Bautista de Anza, guvernör i Province of New Mexico, ledde 1779 en lyckosam räd mot comancherna.

Efter att USA tagit över New Mexico, 1847, gjorde stadens spanska befolkning, med hjälp av lokala indianer, uppror. En händelse som kallats Taos Revolt, under vilken den nyligen utnämnde guvernören, Charles Bent, mördades.

Med början under 1899, började konstnärer att slå sig ner i Taos och man skapade vad som kommit att kallas "Taos Society of Artists". Med tiden utvecklades begreppet "Taos Art Colony". Många konstnärer målade lokala motiv, speciellt från Taos Pueblo och de aktiviteter som pågick där. Många använde också indianerna som modeller, ofta i färgrika målningar. Några av dessa artisters studior har sparats och kan besökas av dagens turister i Taos, Bland andra Ernest I. Blumenschein House. Andra inflytelserika Taos-artister är till exempel Nicolai Fechin, R. C. Gorman, Agnes Martin och Bill Rane.

Andra turistattraktioner är Kit Carsons hem samt guvernörspalatset och guvernör Charles Bents hem. Andra typer av turistmagneter är naturligtvis Taos Pueblo, Rio Grande Gorge and Taos Ski Valley. Taos Plaza är, på grund av historiska skäl, en av de få platser i USA där flaggan tillåts vara uppe dygnet runt. Grunden till det står att finna i Inbördeskriget. I början av kriget slet Sydstatssympatisörer ständigt ner flaggan som var hissad på plazan. Då spikade helt enkelt kapten Smith Simpson fast den på en lång stång och satte upp den på plazan, med hjälp av bland andra Kit Carson och Ceran St. Vrain. Samtidigt utfärdade de bestämmelsen att vem som än nu försökte riva ner den skulle skjutas! För att övervaka det hela placerades en vaktpost i St. Vrains affär, som låg strax intill. Eftersom flaggan nu var fastspikad kunde den inte halas på kvällen och militärmyndigheterna och senare även Kongressen, utfärdade faktiskt ett tillstånd för staden att ha flaggan uppe dygnet runt.

Taos får nu betraktas som en av de viktigare turistmagneterna i Sydvästern.

TAOS TRAPPERS (av Bertil Thörn)

Taos var bara en liten by i det som nu är norra New Mexico. Men det tjänstgjorde ändå som ett livskraftigt centrum för amerikansk pälsdjursfångst och skinnhandel i Sydvästern under tidigt 1800-tal.

Platsen innebar många fördelar för amerikanska entreprenörer. Geografiskt var det en väl placerad utgångspunkt för fångstexpeditioner till de näraliggande bergen och dalgångarna. Ett område som idag innefattar södra Colorado, södra Utah, sydöstra Nevada, södra Kalifornien, Arizona och New Mexico.

Dessutom gav det fångstmännen ett ständigt befolkat centrum där de kunde sälja sina fångster och skaffa sina förnödenheter. Hit kunde de dra sig tillbaka under lågsäsong och leva ett liv i relativt civiliserad form och med en tämligen god komfort. Det här hade många fördelar mot det rendezvous-system som praktiserades längre norrut i mellersta och norra Klippiga Bergen där fångstmännen levde året om ute i naturen eller i indianernas läger.

Inte så sällan ledde det här förhållandet i Taos till att pälsjägarna gifte sig med stadens spanska kvinnor. Men det förekom också att pälsjägarna valde sig indianska hustrur. Det var naturligtvis inte helt ovanligt i Sydvästern heller, även om det var betydligt vanligare bland nordligare trappers.

Det var inte bara mera vanligt att trappers gifte sig med spanska kvinnor i Sydvästern, utan det var till och med vanligare att de gifte sig över huvud taget. Inte sällan innebar det här att de då också fick lov att konvertera till katolicismen.

Många gånger föranleddes det här av ekonomisk hellre än religiösa skäl. Ingifte i de spanska familjerna innebar alltid en viss status och det kunde också ge handelsmässiga fördelar.

Det kunde ibland också vara förenat med att man tilldelades landegendomar och det kunde innebära möjligheter att påverka den lokala politiken. Många fångstmän fullständiggade det här steget med att också bli mexikanska medborgare.

I norr däremot följde pälsjägarnas hustrur med sina män ut i vildmarken under fångstexpeditionerna och dödsångerna tillbringade paret alltid tillsammans med hennes stam i deras läger. I norr var det alltså ett helt nomadiserat liv. I Sydvästern däremot stannade en pälsjägars hustru hemma, skötte hem och hushåll och deltog i stadens liv medan hennes man var ute på sina fångstexpeditioner.

En annan betydande skillnad mellan pälsjagarlivet i norr och i söder var det betydligt mera utvecklade samhällssystemet i de spansktalande byarna. Medan man i vildmarken i norr i praktiken levde efter sina egna regler – där bara den starkaste överlevde – så var den mexikanska kulturen betydligt mera civiliserad med lagar och regelverk. Men lagar och regelverk kan också många gånger kringgås och kan i vissa fall till och med göra det möjligt att med dess hjälp göra saker som annars inte skulle vara möjliga. En sådan tydlig effekt är också det faktum att många av dessa entreprenörer valde just Taos som sin geografiska bas. Det visade sig nämligen att Taos låg tillräckligt långt från Santa Fe med sina myndighetspersoner och sina organisationer för kontroll av skatt- och tulluppbörd, men ändå mycket lägligt till för längs transportvägen mellan St. Louis och Santa Fe för att man lätt skulle kunna sälja sina egna produkter och lika lätt kunna smuggla in annat som man behövde.

I Sydvästern var inte alltid pälsjakten en heltidssysselsättning. Lika ofta kunde en driftig person på deltid ägna sig åt att driva en ranch eller en farm. Eller så kunde man prova på gruvbrytning, verka som konsthantverkare, slå sig på politik, handla med hästar eller bränna whiskey för avsalu.

Kanske hade det här sin grund i att pälsjakten inte var lika säker här nere som i norr. Vädret var en kritisk faktor här nere. Vatten var en ständig bristvara. Floder torkade ur och tillgången på bäver var ojämn. Skinnen var också av sämre kvalitet här nere i värmen. Dessutom hade man inte tillgång till några stora floder där man kunde transportera sina fångster på direkt till Santa Fe, varför marknaden också blev mindre. Pälsjakten var därför med nödvändighet av typen småskalig företagsamhet här nere. Det var ingen lönsamhet i att sätta upp stora företag av den typ som var dominerande i norr.

Men precis som sina nordliga gelikar blev många av de pälsjägare som levde här nere i Sydvästern väl bevandrade med hur landet såg ut. Även de var med om att öppna upp nytt land för kolonisation, upprätta lämpliga transportleder och förbereda landet för en senare befolkning när den stora amerikanska folkvågen började rulla västerut.

Taos trappers var alla män med stora ambitioner. Med energi och stor beslutsamhet tog de sig an de förutsättningar som landet erbjöd och de förstod att göra det i samspel med områdets spanska kultur.

TEXAS (av Bertil Thörn)

Texas är såväl till areal som till folkmängd den näst största delstaten i USA. Austin är huvudstad medan Houston är den största staden i Texas. Texas är i folkmedvetandet runt om i världen något av sinnebilden för "Vilda Västern". Texas har genom årens lopp gått under inte mindre än sex olika flaggor, nämligen som del av USA, del av Mexiko, del av Spanien, del av sydstaterna, del av Frankrike och som självständig stat, Republiken Texas. Delstatens smeknamn är "*Lone Star State*".

Historia

Det har funnits en mängd indianstammar som levt inom området som numera heter Texas, bland annat Apachestammen, Atakapanstammen, Bidaistammen, Caddostammen, Comanchestammen, [Cherokeestammen](#), Kiowastammen, Tonkawastammen och Wichitastammen.

1528 blev Álvaro Núñez Cabeza de Vaca den första kände europén att sätta sin fot i vad som numera är Texas. de Vaca var en del av Narváezexpedition och han utforskade vad som är dagens Texas, New Mexico och Arizona till fots under sex år.

Texas var en del av den spanska kolonin Nya Spanien. Efter det mexikanska frihetskriget 1821 blev Texas en del av Mexiko och blev 1824 den norra delen av Coahuila y Tejas. Den 3 januari 1823 startade Stephen F. Austin tillsammans med 300 amerikanska familjer kolonier längs Brazosfloden i nuvarande Fort Bend

County och Brazoria County. Den här gruppen blev känd som "the Old Three Hundred" (de gamla trehundra). 1823 och 1833 hölls konvent, där man uttryckte sin oro över den mexikanska statens politik i Texas.

1835 proklamerade Santa Anna, den mexikanska presidenten, en enad konstitution för alla mexikanska områden, vilket också inkluderade Texas. De nordamerikanska nybyggarna i Texas gjorde då klart, att de tänkte lämna Mexiko hellre än att ge upp sin rätt till slaveri (som Mexiko avskaffat).

Texas självständighetsförklaring kom så att undertecknas, den 2:a mars 1836, av "Convention of 1836" (1836 års konvent), vilket förklarade Texas vara en självständig nation. Texas frihet vanns efter att ha besegrat Mexikos styrkor 21 april 1836 vid slaget om San Jacinto. Texas kunde vinna striden bland annat tack vare den lilla trupp som offrade sig i slaget vid Alamo. Santa Anna själv blev tillfångagagen i striderna och 14 maj undertecknade delegater från Republiken Texas och General Santa Anna Velasco-fördraget.

Senare under 1836 antog Texas en konstitution som formellt legaliserade slaveri.

1845 blev Texas en officiell delstat i USA. Under amerikanska Inbördeskriget lämnade Texas USA och gick med i Sydstaterna - Amerikas konfedererade stater.

1870 tillät USA:s kongress Texas att åter ingå i USA.



Geografi

Texas ligger i södra USA och har en lång gräns till Mexiko i söder. De angränsande delstaterna är New Mexico i väster, Oklahoma i norr, Louisiana och Arkansas i öster. Eftersom Texas är stort till ytan (1,5 gånger Sveriges yta), finns det en mycket stor variation i naturen, allt från rena öken-, berg- och skogsområden till flod- och kustlandskap.

Ekonomi

Texas var fram till andra världskriget främst en jordbruksstat, med boskapsskötsel, olja och jordbruk som sina huvudnäringar, däremot har boskapsskötsel aldrig varit Texas ensamma huvudnäring. Innan oljeboomen var bomull statens främsta näring, liksom för många andra sydstater.

1926 hade San Antonio över 120 000 invånare och var Texas största stad, och efter andra världskriget blev Texas mer och mer industrialiserat.

Statens ekonomi, baserat på 2000 års siffror, är främst baserad på IT, olja och naturgas, energihandel, jordbruk och tillverkning. Staten har två ekonomiska centrum, Houston och Dallas/Fort Worth. Houston är centrum för handel kring petrokemi och biomedicin, och Dallas kring jordbruk och IT. Städerna El Paso, Eagle Pass, och Laredo är extra viktiga på grund att de ligger på gränsen till Mexiko.

Staten blev USA:s näst största stat räknat i befolkning på 1990-talet, då den passerade New York, och har en bruttonationalprodukt på 764 miljarder amerikanska dollar, den tredje högsta i USA efter Kalifornien och New York. Om Texas vore en självständig stat, skulle den vara den sjunde starkaste ekonomin i världen, efter Italien, men före Kanada. Texas tillväxt sägs ofta bero på tillgängligheten till jobb, relativt billigt boende, avsaknaden av privat inkomstskatt, låga företagsskatter, låg inblandning från regeringen och ett fördelaktigt klimat.

Största städer

Houston - 2 144 491 invånare

San Antonio - 1 296 682

Dallas - 1 232 940

Austin - 709 893

Fort Worth - 653 320

El Paso - 609 415



Arlington - 367 197
 Corpus Christi - 285 267
 Plano - 255 009
 Garland - 217 963
 Laredo - 215 484
 Lubbock - 212 169
 Irving - 196 084
 Amarillo - 185 525
 Brownsville - 172 437

Smeknamn: **The Lone Star State**
 Förkortning: **TX**

Huvudstad Austin
Största stad Houston
Guvernör Rick Perry
Area Rankad 2:a
 – totalt 696 241 km²
 – land 678 907 km²
 – vatten 17 333 km²
 – andel vatten 2,5 %
Folkmängd Rankad 2:a
 – totalt 23 904 380 (2007)
Befolkningstäthet Rankad 28:e
 – totalt 33,17 inv/km²
Inträdde i unionen
 – ordning 28:e
 – datum 29 december, 1845
Tidszon Central: UTC-6/-5
Latitud 25°50'N till 36°30'N
Longitud 93°31'W till 106°38'W
Bredd 1 065 km
Längd 1 270 km
Topografi
 – högsta punkt 2 667 m ö.h.
 – medelnivå 520 m ö.h.
 – lägsta punkt 0 m ö.h.



THE BUFFALO WALLOW FIGHT (av Bertil Thörn)

var en av de märkligaste händelserna under det så kallade "Red River War", eller "Buffelkriget", som det också har kallats. Kriget på de södra slätterna mot comanche- och kiowaindianerna 1874 till 1875. Kriget som general Sheridan beskrev som "den mest lyckade kampanjen mot indianerna i landet sedan de vitas ankomst", men som av en av våra mest betydande historiker har kallats "det bortglömda kriget".

Den 10 september, 1874, sände överste Nelson A. Miles ut två spejare, Billy Dixon och Amos Chapman, tillsammans med fyra soldater, sergeant Z. T. Woodhall och de tre meniga Peter Rath, John Harrington och George W. Smith, från sitt läger vid McClellan Creek i Texas. De förde med sig depecher till Camp Supply och hade order att samtidigt hålla utkik efter kapten Wyllys Lyman och hans vagntåg, som skulle komma med välbehövliga förnödenheter till styrkorna i fält, men som saknades sedan några dagar. Senare skulle det visa sig att Miles oro var välbefogad. Lymans vagntåg var nämligen just då belägrat av en stor styrka

comanche- och kiowaindianer, under ledning av Lone Wolf, några kilometer norr om Washita Rivers övre lopp.

De sex männen startade på sin väg mot Camp Supply, i dåvarande Indian Territory. På morgonen den 12 september, just som de närmade sig vattendelaren mellan Gageby Creek och Washita River, i Hemphill County, fann de sig plötsligt omringade av något hundratal indianer, av vilka en del just lämnat kapten Ly-mans belägrade vagnståg, lite längre norrut. Då indianerna hade bränt av all gräs- och buskvegetation några dagar tidigare, så fanns det inget att söka skydd bakom. Dixon och hans kumpaner hade inget annat val, än att sitta av och försöka försvara sig så gott de kunde på platsen.

Menige George Smith fick ta hand om hästarna, medan de andra försökte hålla indianerna på avstånd med sina vapen. Redan efter ett par minuter föll dock Smith för en kula, som punkterade hans lungor. Hästarna skrämdes naturligtvis på flykten, när de plötsligt blev fria. Med dem försvann också männens väskor, vattenflaskor, rockar och filter.

Det blev till en katt och råtta lek, med indianerna ridande i ring runt sina till synes hjälplösa offer. Det dröjde heller inte länge förrän både Harrington och Woodhall hade träffats. Dessbättre endast med lindriga skador som följd. Vårre gick det för Chapman, som fick sitt ena knä krossat av en kula.

När indianerna under förmiddagen gjorde ett kortare uppehåll i sin ringritt, såg Dixon, som också sårats lätt i ena vaden, en sänka i marken lite längre bort. Det var en grop som bufflar bökat upp, när de rullat sig i leran, för att bli av med irriterande insekter. En så kallad "buffalo wallow". Dixon pekade ut den och manade sina kamrater, att försöka ta sig bort till sänkan, för att där få lite bättre skydd. Gropen var ungefär tre meter i diameter, men bara några decimeter djup. Men det var å andra sidan det enda skydd som stod att finna på den öppna prärien.

Några timmar senare, vid middagstid, hade Dixon och tre av hans kamrater lyckats ta sig ner i gropen. Kvar på den öppna slätten låg menige Smith, som antogs vara död och Chapman, som inte kunde röra sig, på grund av sin svåra skada. Från gropen lyckades ändå de fyra hålla indianerna borta från honom, samtidigt som de febrilt grävde i den lösa jorden med sina knivar och med händerna, för att kasta upp så mycket jord de kunde som extra skyddsvallar kring den grunda gropen.

Allt eftersom dagen fortskred, gjorde Dixon flera försök att ta sig fram till sin skadade kamrat, men fick ge upp, då indianerna varje gång sände en skur av pilar och kulor mot honom.

Då Chapman under många år hade levt bland indianerna, kände de väl igen honom. Nu retade de honom och ropade :

"Amos, Amos, nu har vi dig, Amos!"

Under sena eftermiddagen lyckades trots allt Dixon att ta sig fram till Chapman och kunde släpa honom med sig ner i den skyddande gropen.

Alltmedan dagen led och de fem männen plågades allt svårare av en tilltagande hunger och törst, lyckades de ändå hålla indianerna ifrån sig. Indianerna kunde inte ens ta sig fram till Smith för att lägga beslag på hans gevär. Sent under eftermiddagen fick så männen oväntad och välkommen hjälp i form av ett hastigt uppväxande åskväder, som dels gav dem både svalka och välbehövligt vatten, men också kylde av indianernas angreppslust högst avsevärt. Men säg den lättnad som varar. Åskvädret var föranlett av en kallfront, som nu fick temperaturen att hastigt sjunka och regnet övergick snart i ett iskallt skyfall med åtföljande hagelstorm. Situationen fick ändå indianerna att dra sig tillbaka så pass mycket, att Peter Rath lyckades krypa ut till den orörlige Smith, för att rädda undan hans vapen och ammunition. Till sin förvåning fann han, att Smith fortfarande var vid liv! Sedan även Dixon skyndat till, lyckades de två föra den svårt sårade soldaten tillbaka till den skyddande gropen, där han dock drog sina sista andetag senare under natten.

I och med att mörkret föll försvann också indianerna. Dixon och Rath försökte göra något mjukare bäddar för sina sårade kamrater, genom att samla in vad de kunde finna av gräs- och buskresten. Därefter beslutade man att Rath skulle försöka skaffa hjälp. Men han lyckades aldrig hitta vagnstråket upp mot Camp Supply och återvände efter ett par timmar.

Morgonen den 13 september grydde klar och kall, men fortfarande utan minsta spår av indianer. Det beslutades att Dixon nu skulle försöka skaffa hjälp. Han hade bättre tur och lyckades finna vägen mindre än ett par kilometer bort. Det dröjde heller inte länge förrän han såg en kavalleripatrull närma sig på avstånd. Han avlossade sitt gevär, för att göra dem uppmärksamma på sin situation. Det visade sig vara en trupp om fyra kompanier ur 8:e Kavalleriregementet, från Fort Union, New Mexico. Ungefär 225 man under befäl av major William R. Price. Det var antagligen truppens ankomst, som hade fått indianerna att avbryta försöken att överflygla den lilla gruppen i buffelgropen, liksom att de även lämnat kaptan Lymans vagnståg längre norrut.

Price följde med Dixon tillbaka till de sårade männen i buffelgropen. Men han hade ingen ambulans med sig och hans egna förråd var på upphällningen. Till yttermera visso hade de nervösa männen i gropen först trott, att Price annalkande trupp var indianer, som kom tillbaka för att göra slut på dem och hade därför börjat skjuta på soldaterna. Innan Dixon hann få stopp på deras skjutande, hade de lyckats skjuta en häst, tillhörande en av de soldater, som eskorterade truppens sjukvårdare. Som en konsekvens av det vägrade sjukvårdaren att göra annat än en kortare undersökning av de skadade männen och major Price vägrade lämna dem någon ammunition eller bestå dem med något truppskydd, innan han skyndade vidare. Han lovade dock att informera general Miles, så att hjälp kunde sändas ut. Trots majorens avogaställning var det flera av soldaterna, som tog av sina egna förnödenheter, i form av hardtack och torkat buffelkött, och gav till männen, innan de red bort. Det skulle nu dröja ända till midnatt innan hjälp nådde fram och männen kunde få mat, vatten och välbehövlig sjukvård. George Smiths döda kropp sveptes i en arméfilt och begravdes på platsen, medan de övriga fördes till Camp Supply för ytterligare läkarvård. Amos Chapmans ben amputerades ovanför knät, medan Woodhall och Harrington tillfrisknade och kunde återgå i aktiv tjänst.

Efter att först "med skärpa kritiserat" Price för hans underlåtande att ge männen stöd och skydd, rekommenderade general Miles på stående fot, att samtliga, inklusive den döde Smith, skulle tilldelas Tapperhetsmedaljen för "visat mod under svåra omständigheter". Så skedde också. Dixon fick sin personligen av Miles i ett läger vid Carson Creek, nära Adobe Walls.

The Buffalo Wallow Fight har blivit omskriven som en heroisk kamp mot näst intill omöjliga odds. Richard Irving Dodge gjorde en något inkorrekt beskrivning av den i sin bok, *Our Wild Indians*, som kom ut redan 1882. Även om det i nästan alla beskrivningar av striden, inklusive Billy Dixons egen, hävdas att de sex männen dödade så många som upp emot två dusin indianer, så berättade Amos Chapman en gång för George Bent, att det faktiskt inte var några indianer alls som föll för de vitas kulor.

Några år efter händelsen beslutade Kongressen att dra tillbaka Chapmans och Dixons tapperhetsmedaljer, med motiveringen att de två inte var militärer, utan endast hade tjänat armén som civila spanare vid tillfället. Dixon vägrade dock att lämna ifrån sig vad han ansåg sig ärligt ha förtjänat. Hans medalj finns nu till beskådan i det lilla fina Panhandle-Plains Museum, i staden Canyon i Texas. 1925 restes ett granitmonument på platsen för striden, ett par mil söder om floden Canadian River. Det var änkan efter Billy Dixon, Olive King Dixon, som tillsammans med J. J. Long såg till att det kom på plats. På monumentet står namnen på de sex, samt tilläggs-texten: "who cleared the way for other men".

TLAQUEPAQUE SEDONA (av Bertil Thörn)

Förutom att Sedona är berömt för sina natursköna omgivningar, så är Sedona en stad som erbjuder den allra kräsnaste publiken en uppsjö av betydande konstgallerier och lyxiga affärer. Sedona har egentligen fem olika affärsdistrikt som alla har lite olika inriktningar. Det är först det som kallas Original Uptown. Är oftast turisternas favorit. West Sedona kallas ofta "det riktiga Sedona" av dess egna innevånare. Highway 179

Corridor är det verkliga centrumet för olika välkända konstgallerier. Söder om staden ligger ett annat litet samhälle, Oak Creek, som börjar bli allt mer välkänt. Slutligen finns så det vi nu ska besöka, Tlaquepaque Arts & Crafts Village, ett 30 år gammalt stadskvarter uppbyggt som en spanskinspirerad mexikansk by kring en central plaza. Här finns förutom mycket vackra byggnader och en underbar atmosfär alla tänkbara sorters affärer och restauranger.



Det här kvarteret byggdes upp på 1970-talet av Abe Miller, en framgångsrik affärsman från Nevada, som hade upptäckt staden Sedona och ofta var här på besök. Han hade alltid haft som en dröm att någonstans bygga upp en plats som skulle påminna om stämningen i en mexikansk by. I Sedona fann han den platsen.

Här skapade han sedan en plats inte bara för handel, utan också en plats där konsthantverkare kunde samlas, utföra sina hantverk och låta kunderna se hur det gick till. Han döpte platsen till Tlaquepaque efter en färgstark mexikansk stadsdel i utkanten av staden Guadalajara.

Tlaquepaque är ett ord från Nahuatl-språket, som är det språk de uråldriga Aztecerna använde sig av. Det betyder ungefär "det bästa av allting".

När Abe efter ett par års förhandlingar lyckades förvärva den mark han ville ha, startade han tillsammans med sin arkitekt, Bob McIntyre och sin byggmästare Bill Herrick ett mycket omfattande planeringsarbete. De tre for runt till mängder av små byar i Mexiko och studerade arkitektur, planläggning och husens detaljutformning. De dokumenterade byggnadsmaterial och detaljutformningar. De fotograferade mängder av detaljer och de försökte lista ut vad det var i varje bys uppbyggnad som gav den dess speciella atmosfär. Allt för att få den rätta känslan och för att få så autentiska hus, gator och utsmykningsdetaljer som möjligt i sin egen kopia. De studerade arkitekturens speciella former. Hur pelare och valv var uppbyggda. Hur gatorna var utformade för att hantverkarna skulle kunna samlas och ställa ut sina alster. Hur torgen var utsmyckade med sittplatser och fontäner.

Det var nästan som en kulturanthropologisk undersökning. De samlade till och med på sig enskilda föremål som de köpte upp från de platser de besökte. Det kunde vara saker som stora järngrindar, tunga trädörrar, handgjorda lyktor, lerkrukor eller sittbänkar. Allt för att det skulle bli så genuint och autentiskt som möjligt.

Allt byggdes sedan upp rent hantverksmässigt. Det fanns knappast några ritningar. Allt byggdes med ögonmått och det byggdes av frivilliga som inte var några egentliga yrkesmänniskor, utan ställde upp för att de verkligen kände för att vara med och skapa något unikt här. Och det har visat sig att det är en mycket viktig faktor som bidragit till intrycket att det är "äkta".

En byggnad som var alltför symetrisk hade inget liv enligt arkitekten Bob McIntyre. Arkader och innergårdar skulle anläggas i riktningarna norr eller söder för att skärma av de vanligtvis rådande vindarna. För så gjorde man i Mexiko. Man eftersträvade enkelhet i själva byggnaderna. Det var lyktor, tunnor, fladdrande eldsken, fontäner och blommor som skulle fullborda arkitekturen. Det var det som i sitt samspel skulle få byggnaderna mera att framstå som skulpturer än som bara ett hus, enligt den okonventionelle arkitekten.

När den första byggfasen inleddes 1971 bestämde man sig för att bygga ett experimenthus, där man skulle prova sig fram till de olika arkitektoniska formerna som man hade noterat under sina förstudier. Huset hade man tänkt riva efter experimentet. Men det blev så bra att man inte kunde förmå sig att förstöra det. När det väl stod på plats. Och idag inrymmer det den berömda El Rincon Restaurante Mexicano.

Så småningom växte här hela kvarteret fram i enlighet med de planer och idéer som de tre efter hand utarbetade tillsammans med sina arbetare.

Också det som kallas landscaping satsade man mycket på. På platsen fanns en mäktig grupp lönnträd. Den tidigare markägaren hade i kontraktet skrivit in att trädgruppen inte fick huggas ner. Därför kom nu byggnaderna att anpassas till just den här trädgruppen. Det förekommer till och med platser där husen är uppförda så att trädgrenar går igenom väggar och tak. Eller där husen är byggda med ursparningar där de grövsta stammarna och grenarna går fram. Överallt finns blommor. Blommor som drivs upp i det egna drivhuset och planteras ut allt efter årstid och färgkombinationer.

Ja, ni får se för er själva. Det här besöket gör vi inte så mycket för att ni ska springa i affärerna och se på saker, som ni kanske ändå inte har råd att köpa. Utan ta i stället tillfället i akt att uppleva lite mexikansk stämning den korta stund vi är här. Affärerna har inte riktigt hunnit öppna än, men kommer nog igång så smått under den timme vi stannar här.

TOMBSTONE (av Bertil Thörn)

Sommaren 1877 letade Ed Schieffelin efter ädla metaller i kullarna öster om San Pedro River, i den sydöstra delen av Arizona Territory. När en förbipasserande soldat frågade honom vad han gjorde där i detta vattenlösa och apachehotade land, svarade han med att berätta om sitt stenletande. Soldaten lär då ha sagt till honom att: "den enda sten du kommer att hitta här är din gravsten" = tomstone. Men när Schieffelin plötsligt fann en mycket rik silveråder, på en högplatå som kallades Goose Flats och skulle muta in området, och man på inmutningskontoret frågade vad platsen hette, kallade han sitt fyndområde helt enkelt för Tombstone!

Staden Tombstone grundades sedan 1879, och tog då sitt namn efter Schieffelins inmutning. Ryktet hade då redan spritt sig och staden blev en boomtown mer eller mindre över en natt. Den hade nått innevånartalet 1 000 i början av 1881 och inom ännu ett år var staden länsresidens för det nya länet Cochise County. Den hade då redan en befolkning på upp emot 15 000 personer! Här fanns redan moderna faciliteter som kylhus, med glasstillverkning och senare även skridskoåkning på en isbana! Det fanns rinnande vatten, telegraf och till och med en lokal telefonlinje mellan staden och gruvorna! Och det var ändå bara några år efter att Graham Bell hade upfunnit telefonen!

Kapitalister och affärsmän kom från Östern. Men arbetarna i gruvorna var huvudsakligen immigranter från England och Irland. Ett stort nät av serviceverksamheter, som tvätterier, byggnadsfirmor, hotell och restauranger sattes upp i staden, huvudsakligen ägda av kinesiska invandrare.

Men utan järnvägsförbindelse var ändå det hypermoderna och tämligen sofistikerade Tombstone relativt isolerat. Det låg djupt inne i ett territorium, som för övrigt var i det närmaste obefolkat. Omgivningarna var i stort sett en öken och en vildmark. Tombstone och dess närmaste omgivningar kom dessutom snart att betraktas som en av de farligaste regionerna i Vestern. Ociviliserade typer drogs till staden, lockade av dess uppenbara rikedomar. I omgivningarna samlades halvkriminella gäng, som populärt gick under benämningen "Cowboys". De såg de rika exploatörerna och entreprenörerna som sina offer och stadens företagare såg dem som sina fiender. Det fanns ingen organiserad lag och ordning, trots det civilicerade intryck man kunde få i själva staden. En första kulmen på det här tillståndet inträffade omkring klockan tre på eftermiddagen, onsdagen den 26 oktober 1881. Då utspelades nämligen den närmast legendariska revolverduellen, som har gått till historien som "Gunfight at the O.K. Corral", då bröderna Earp, med Doc Holliday som medhjälpare, i egenskap av mer eller mindre självsvåldiga lagvaktare gjorde upp med bröderna Clanton och bröderna McLaurys. En historia som inte avslutades där på platsen, utan som för lång tid framåt fortsatte att skörda sina offer.

Spekulationer pågick om huruvida Tombstone skulle komma att bli en kraftfull metropol eller ej. Med sitt läge mitt i en torr öken fanns det investerare som trodde att det skulle bli en bra affär att dra en pipeline till staden för att förse den med vatten. Men just när pipelinen var färdig översvämmades plötsligt silvergruvorna av uppstigande grundvatten och brytningen mer eller mindre stoppades.

Avsaknaden av vatten och det faktum att allt var byggt av trä i staden, gjorde den extra känslig för brand. Minst två omfattande bränder härjade också staden. Dels i juni 1881 och dels i maj 1882. Speciellt den senare branden var så pass omfattande och allvarlig, att man kan säga, att den på något sätt utgjorde en vändpunkt för stadens utveckling, som därefter fortgick med oförminskad takt.

Lagom efter att man i mitten av 1880-talet hade lyckats, att med stora pumpar, tömma gruvorna, så havereade huvudpumpen och alla gruvor fylldes snabbt på nytt. Det blev det definitiva slutet för silverbrytning i stor skala och blev också starten för stadens tillbakagång. Enligt folkbokföringen hade stadens befolkning år 1890 minskat till 1900 personer och det var mindre än 700 personer kvar tio år senare, år 1900.

TURISM

Befolkningssiffrorna för år 1900 skulle dock visa sig bli stadens minimum, för från den tidpunkten har det



gått uppåt igen. Till en början huvudsakligen som en följd av att staden fortfarande var länsresidens. Men även sedan staden Bisbee, år 1929, övertagit den rollen, kvarstod Tombstones positiva befolkningsökning. Mycket av det kan staden tacka turismen för. Stadens rykte och det faktum att man bevarade det klassiska tingshuset och den närbelägna galgbacken och skapade en muséemiljö runt det hela, har dragit folk till staden. Tombstone var, som dess slogan så pricksäkert fastslår "the town that is too tuff to die". Här finns

Amerikas kanske mest omtalade och välkända kyrkogård - Boot Hill. Här kan man hitta den sista viloplatsen för många av de kända och även mindre personer, som mer eller mindre våldsamt slutade sina liv här. Här har man idag naturligtvis gjort business av allt som har med den våldsamma tiden att göra. En del är naturligtvis typiskt amerikanskt smaklöst. Men mycket, som är seriöst, kan också ses och upplevas här.

Men det är inte bara våldet som exploateras. I staden finns också världens förmodligen största rosträd. En rosplanta som sattes redan 1885 och som ännu i denna dag lever och frodas i högönsklig välmåga. Det är en ros av sorten Lady Banksia, som nu täcker ett 740 kvadratmeter stort tak, över det som en gång var en restaurang i staden. Dess stam mäter hela 3,7 meter i omkrets. Det här måste ni gå och titta på. Platsen är "The Rose Tree Inn", i korsningen mellan Fjärde gatan och Toughnut Street. Det är idag ett litet museum.

Turism och Westernhistoria är idag den huvudsakliga inkomstkällan i staden. Man beräknar att det årligen kommer hit minst 450 000 turister. Till skillnad från tiden då det begav sig och staden hade en uppsjö av salooner, som alla hade öppet 24 timmar per dygn och dessutom ett flertal hotell med mer eller mindre gott rykte, förutom alla bordeller och spelhus, så är Tombstone idag en lugn och städad småstad med affärer och andra verksamheter, som enligt vanligt amerikanskt mönster, inte har öppet så länge om kvällarna.

Det som kallas The Tombstone Historic District är ett så kallat National Historic Landmark District. Men stadens fokus på att till varje pris slå mynt av dess välkända rykte och dess historia, har inte alltid hanterats med den försiktiga hand som sådant kräver. Så dess utnämning till National Historic Landmark District, från 1961 har på senare tid börjat ifrågasättas och Nationalparksstyrelsen har sedan dess försökt, tillsammans med stadens styrande, upprätta ett bevarandeprogram, som för all framtid ska säkra att det hela inte bara blir en tivoliiknande nöjespark.

TRADING POST (av Bertil Thörn)

En Trading post i närheten av indianreservat kan vara något genuint, men tyvärr kan det lika gärna visa sig vara ännu en i raden av alla souvenir-shoppar. Men att träda in i en äkta Trading Post, som fortfarande gör affärer med de lokala indianerna, är en fängslande upplevelse. Att driva en Trading Post är att vara i en bransch som har sina rötter i handeln med indianerna från långt före 1900-talet och det är en verksamhet som än idag har kvar mycket av sin ursprungliga form och betydelse. Det är som ett stycke historia. För en del av dessa företag och dess ägarfamiljer är det en tradition som sträcker sig tillbaka i flera generationer.

Jag har genom åren varit runt på många indianreservat. Jag har sett lokala affärer där indianer handlar och jag har sett den mängd av turistshoppar som numera poppar upp i en allt raskare takt. Men det är egentligen först här nere i Sydvästern, i städer som Gallup, New Mexico och i småorter ute på landsbygden, som Ganado, Teec Nos Pos, Keams Canyon, Toadlena, Shonto och liknande platser, som man får en riktig bild av vad en Trading Post egentligen är.

Det är här man får en förståelse för hur betydelsefull en Trading Post en gång har varit för lokalbefolkningen och en bättre bild av vilka varor som såldes till indianerna och vilka produkter de själva producerade och i sin tur sålde till handelsmannen. Det är här man kan se riktigt autentiskt hantverk blandat med traditionella vardagsprodukter.

Vid alla dessa handelsstationer går det ofta en strid ström av kunder, som antingen bara ska handla sina matransoner, eller kommer för att själva sälja sina hantverksalster eller sin fårull. En del kommer också för



att panta sina ägodelar, när den ekonomiska situationen inte kan hanteras på annat sätt.

Men här finns idag också en minst lika strid ström av turister, som har upptäckt de här ställena och som antingen bara strövar runt för att se på allt, eller som verkligen är ute för att köpa något genuint och äkta. Många av dessa Trading Posts är, vid sidan av sin funktion som handelsplats, också något av små museer.

Här kan man se hur tystlåtna, ofta äldre representanter för lokalbefolkningen bara sitter utanför ingången eller på en stol i ett hörn inne i affären. En upplevelse, som lätt för tankarna tillbaka till en tid, då hela familjer kunde ägna flera dagar åt att med häst och vagn ta sig in från sina avlägsna bosättningar till handelsstationen för att uträtta sina ärenden, eller för att bara träffa andra. Då kunde de tillbringa en hel dag i och omkring affären, där de bytte till sig matvaror,

kläder och redskap mot sina egna produkter som ull, kött, vävnader, smycken och annat hantverk. Eller bara satt och utbytte historier och skvaller med andra bekanta. Bekanta som de kanske bara såg några få gånger per år.

Trading Posts tillkom för att fylla ett behov i indianlandet. I Sydvästern är de flesta indiankulturer av typen matrilineal, vilket betyder att det är kvinnorna som "äger" hus, hem och föremål. Värdeföremålen utgjordes huvudsakligen av boskap – får och hästar – samt sadlar och smycken, men också av religiösa och ceremoniella föremål. Sådant här kunde inte bankerna hantera. De var endast inriktade på pengar och värdepapper. Men handelsmännen, som förstod sig på de indianska kulturerna, hade inga problem att hantera den här typen av affärer. Så här kunde även dessa saker omsättas antingen i varor eller i kontanter.

UTAH (av Bertil Thörn)

Utah är en delstat i USA belägen i västra delen av landet. Namnet har den fått efter ute-indianerna. Delstaten upptogs som sådan 4 januari 1896 som unionens 45:e, sedan centralregeringen i Washington, D.C. och mormonkyrkan i Utah kommit överens om bl.a. månggiftets avskaffande. Huvudstad är Salt Lake City. Mer än 70 % av invånarna är mormoner. Den första större inflyttningen av nybyggare inträffade 1847 då de första mormonerna, anförda av Brigham Young, ankom. Mormonerna uppfordrade aktivt sina nya medlemmar runt om i världen att flytta till Utah. Bara under perioden 1847 - 1868 anslöt sig omkring 68 000 mormoner från olika håll i världen.

Utah är världskänt för sina "slick rocks", släta, runda klippväggar som är perfekta att cykla på.

Smeknamn: ***The Beehive State***

Förkortning: **UT**

Huvudstad	Salt Lake City
Största stad	Salt Lake City
Guvernör	Olene Walker
Area	Rankad 13:e
– totalt	220 080 km ²
– land	212 988 km ²
– vatten	7 092 km ²
– andel vatten	3,2 %
Folkmängd	Rankad 34:e
– totalt	2 550 063 (2006)
Befolkningstäthet	Rankad 41:a
– totalt	11,23 inv/km ²
Inträde i unionen	
– ordning	45:e
– datum	4 januari, 1896
Tidszon	Mountain: UTC-7/-6
Latitud	37°N till 42°N
Longitud	109°W till 114°W
Bredd	435 km
Längd	565 km
Topografi	
– högsta punkt	4 123 m ö.h.
– medelnivå	1 920 m ö.h.
– lägsta punkt	610 m ö.h.



UTEINDIANERNA (av Hans-Olof Ohlsson)

Det område, som vi idag kallar stora bassängen, var verkligen en stor bassäng vid tiden för inlandsisens tillbakadragande. Bassängen har idag i själva verket blivit ett av de torraste och mest ogästvänliga områdena i Nordamerika. Dess randberg i öster och väster håller regnen borta. Då ingen flod kan få något utlopp genom dem fram till havet, torkar strömmarna bort i träsk eller sänkor. Death Valley, det lägsta partiet av alla, ligger lägre än havsytans nivå och har en sommartemperatur, som kan uppgå till 60 grader C. Större delen av bassängen ligger i nuvarande Nevada och Utah.

Diggers - Samlarkultur

De indianer, som bodde här hörde till de fattigaste i Nordamerika. De hade anpassat sig fullständigt efter omgivningen. Det fanns inte tillräckligt med vatten, för att göra jordbruk möjligt och det fanns inte tillräckligt med viltbråd för att kunna livnära sig på jakt. De kunde bara uppehålla en sk samlarkultur, som bestod i att samla allt som var ätbart. De kallades "Diggers" av de vita, som såg hur de grävde efter ätliga rötter. De jagade gräshoppor, som pulvriserades och åts. De åt råttor, ödlor, kaniner och fåglar. Ett baslivsmedel var piñonnöten.

Nomader

Livsmedelsförsörjningen tvingade dem att ständigt befinna sig på rörlig fot. Man flyttade runt i små band, ofta bara ett par familjer. Det var svårt att kunna försörja ett större antal människor. Det fanns inte tillräckligt med mat. Banden och stammarna var utspridda över stora områden. Man brukade stanna på ett ställe un-

gefar en vecka i taget. Därefter hade man i princip tömt området på allt, som gick att äta. Förutsättningarna för överlevnad var så dåliga, att gamla och barn, som var sjuka, helt enkelt lämnades kvar att dö, när gruppen drog vidare.

Man bodde i torftiga "wickiups" av ris, som man ofta lät stå kvar, när man flyttade. Andra band kunde använda dem vid ett senare tillfälle.

Man sysslade mycket med korgflätning och klädseln gjordes ofta av flätade växtfibrer. På vintern användes kaninskinnsmantlar.

Andlig kultur

Under sådana förhållanden blev den andliga kulturen mycket enkel. Religionen bestod av enklaste schamanism. En man kunde, inspirerad av sina visioner, försöka bota sjukdomar genom trolldom. Han kunde också försöka utöva magisk makt. Magisk makt fick man genom drömmar och uppenbarelser. Mytologin var torftig och bestod mest av legender om övernaturliga djur. Där det fanns antiloper, kunde de spridda grupperna samlas en gång om året för en klappjakt och vid sådana tillfällen kunde det förekomma något, som kunde kallas ceremonier, eller i alla fall sällskapsdans.

Stammen hade ingen fastare ledning. Det fanns visa erkända män, som ibland kallades talare.

Fredliga

Dessa indianer var som regel mycket fredliga. All deras energi gick åt att försöka skaffa föda och överleva. Andra indianer såg på dessa människor med ömkan och överlägsenhet. Hopierna gjorde deras namn till en symbol för okunnighet. Än idag, om en hopi börjar tala om heliga ting inför någon icke invigd, främling eller barn, så varnar man: "Det är en Paiute här", alltså en okunnig varelse.

Präriekultur

Östra delen av området utgjordes av klippiga bergen. Detta var ingen jordbruksmark, men väl god jaktmark. Här bodde Uteindianerna och de östra Shoshonerna, som kom att leva annorlunda än sina grannar. Dessa stammar kom i mycket att anamma präriekulturen, framför allt efter det att hästen kommit. Uteindianerna var bland dem som först fick hästar. De blev så krigiska, att de till och med var fruktade av det mäktiga krigarfolket Navajos.

The Utes

Vid slutet av 1700-talet kan man säga att Uteindianerna bestod av sju löst sammanhållna band: Mouache, Capote, Weeminuche (Southern Utes) och Tabeguache, Parianuchs, Yampa och Uintah (Northern Utes). Deras område utgjordes av östra Utah, västra Colorado och norra New Mexico. De södra Uteindianerna var de, som tidigast kom i kontakt med de vita.

De var de indianer, som tidigast fick hästar, omkring 1640. Hästarna kom att betyda mycket för deras levnadssätt. På kort tid gick de från en primitiv samlarkultur till en väl utvecklad präriekultur. Hästarna stal de från spanjorerna i New Mexico. I övrigt levde de på det hela taget i fred med spanjorerna, med vilka de utvecklade en ganska omfattande handel. Ofta kunde de också prata lite spanska och de hade ofta spansklingande namn. De var fiender till i stort sett alla präriestammarna, undantaget Jicarilla-Apaches, och hjälpte ofta spanjorerna i deras krig mot bl. a. Comancherna och Navahoerna. Comancherna var allierade med Uteindianerna fram till 1748. Därefter förekom ständiga strider och ett fredsfördrag dem emellan blev inte undertecknat förrän 1977(!) i Ignacio.

Utekriget 1854-55

Den bördiga San Luis Valley i södra Colorado blev i mitten på 1800-talet en konflikthärd mellan Uteindianerna och de vita. För att skydda nybyggarna i dalen byggdes ett fort, Fort Garland, i början på 1850-talet. Konflikterna i San Luis Valley ledde fram till det s.k. Utekriget 1854-55. En av de större striderna, i vilken f.ö. den kände spejaren och sedermera officeren Kit Carson deltog, utspelade sig i närheten av Salida. Ett

40-tal indianer dödades. Ett fredsavtal slöts 1855. En av dem som aktivt medverkade till detta var en krigare, som snart skulle bli den genom tiderna mest kända Ute-hövdingen, Ouray, the Arrow.

Han kom att spela en mycket stor roll i stammens kamp för sitt land. Han var mycket intelligent och mycket diplomatisk. Ouray växte upp på en spansk ranch nära Taos. Här lärde han sig att förstå de vitas sätt att tänka, vilket skulle bli ovärderligt för honom i framtida förhandlingar.

Han lärde sig också att tala fyra språk, ute, apache, spanska, och engelska. När han var 18 år flydde han emellertid från ranchen och sökte upp sina föräldrar i Tabeguachestammen, där hans far var en av ledarna. Själv utvecklades han till en mycket stark ledare. Han lyckades hålla tillbaka de krafter inom stammen, som ville ha krig. Samtidigt lyckades han sluta för stammen förmånliga avtal med de vita.

Guld

1858 hittades guld vid Cherry Creek. På 30 år växte här upp en storstad, som skulle komma att kallas Denver. Bara under sommaren 1859 lämnade 50000 människor sina hem i östra USA och begav sig till "Pikes Peak".

I mitten av 1800-talet växte gruvindustrin snabbt i Colorado och Utah, och pressen på Uteindianerna blev allt större.

Fredsavtal

En delegation med Ouray i spetsen åkte till Washington 1868. Där slöts ett "slutgiltigt avtal". Stammen skulle få ett landområde, som omfattade större delen av den västra tredjedelen av Colorado. Under 1870-talet bodde de kvar i sitt gamla hemland, medan vid den tiden de flesta präriestammarna var kuvade och flyttade till reservat.

The Utes must go

När Colorado gick med i unionen 1876, började starka krafter kräva, att indianerna skulle förflyttas till indianterritoriet: "The Utes must go" blev en politisk slogan. Det spelade ingen roll, att de hade spelat en betydande roll som hjälptrupper åt de vita i indiankrig på prärierna och i sydvästern.

Meekermassakern och striden vid Milk Creek

Uteledaren Ouray, som alltid hade varit de vitas vän, uppmanade sina stamfränder att ägna sig åt jordbruk. Detta gjorde också indianagenten Nathan Meeker. Dessa indianer var emellertid inga bönder av naturen och många motsatte sig Meekers kompromisslösa program. En konflikt utbröt i september 1879, när Meeker lät plöja upp land, som av tradition utgjort betesmark för stammans hästar.

Militär kallas till agenturen

Soldater tillkallades och en styrka på 150 man kavalleri och infanteri under major Thornberg kommanderades ut från fort Fred Steel till White River.

När Meeker märkte hur upphetsade indianerna blev av detta, bad han major Thornberg att göra halt med styrkan och själv avancera för att förhandla. Thornberg samtyckte, men lät trupperna gå ända fram till reservatsgränsen innan de gjorde halt. 100 krigare red ut för att blockera vägen. De trodde Meeker hade förrått dem. Skottlossning utbröt. Major Thornburg stupade tidigt i striden. Kapten Payne övertog befälet och organiserade ett effektivt försvar bakom de medhavda vagnarna.

Belägringen varade i nästan en vecka. På tredje dagen anlände ett kompani svarta soldater, buffalo soldaters, till undsättning. På den sjunde dagen anlände en mycket starkare undsättningsstyrka under överste Merrit och indianerna drog sig tillbaka.

Förlusterna för armén var 13 döda och 48 sårade. Agent Meeker och nio andra vita hade dödats vid agenturen. Meeker hade naglats fast vid marken med en påle genom munnen. Meekers fru och dotter, tillsammans med en annan kvinna och två barn hade tagits som gisslan.

Ytterligare våld undveks genom diplomati, tack vare Ouray och inrikesministern Carl Schurz, som lyckades hålla de militanta generalerna Sheridan och Sherman i schack. Tack vare Ouray blev ingen indian ställd inför rätta.

Mindre reservat

1880, samma år som Ouray dog i Ignacio, tvingades stammen ge upp sitt White River-reservat och blev placerade på mindre reservat i Colorado och Utah.

På grund av att Uintah-reservatet i Utah var så fattigt på vilt, tilläts indianerna att göra jaktutflykter till sitt gamla land. Under hela 1880-talet förekom skärmytslingar mellan indianer och vita på de tidigare indianska jaktmarkerna i Colorado, oftast provocerade av vita uttråkade och/eller berusade cowboys och guldgrävare.

Idag bor uteindianerna på ett reservat i Utah, Uintah and Ourayreservatet och två i sydvästra Colorado, Southern Uterereservatet och Ute Mountainreservatet. De två sistnämnda var ursprungligen ett reservat. När regeringen 1895 försökte driva igenom en jordägarreform, dvs att indianerna individuellt skulle äga land, inget kollektivt ägande skulle tillåtas, ledde hövdingen Ignacio i protest sitt band Weeminuche till den västra delen av reservatet. Tack vare hans ansträngningar är Ute Mountainreservatet idag ett helt stycke kollektivt ägt land, medan Southern Uterereservatet är uppdelat i en mängd små lottor, en del i icke indiansk ägo. När indianerna där fått sina individuella jordlotter, såldes "överbliven" mark till vita.

När sedan Mesa Verde blev nationalpark 1906, Mesa Verde låg delvis på Ute Mountaireservatet, fick regeringen ge land i New Mexico som ersättning för landet, som blev nationalpark.

WASHITA BATTLE (av Bertil Thörn)

Battle of the Washita inträffade den 27 november 1868, när överstelöjtnant George Armstrong Custer, med 7:e Kavalleriregementet, angrep Black Kettles cheyenneby i deras vinterläger vid Washita River, i närheten av nuvarande staden Cheyenne, Oklahoma.

Efter undertecknandet av Medicine Lodge Treaty hade cheyenner och arapahoinianer flyttat till Indianterritoriet, nuvarande staten Oklahoma, för att leva på sitt reservat där. Men någon fred blev det aldrig. Många vita strömmade ut i Västern nu efter Inbördeskrigets slut och indianerna kände sig alltmer trängda. Kriminella gäng härjade på och intill reservaten och stal indianernas hästar och boskap. Skrupelfria handelsmän tjänade stora pengar med att förse indianerna med den förödande alkoholen och korrupta indianagenter lurade indianerna på sina i avtal utlovade matransoner och andra varor. Indianerna för sin del kunde inte heller helt avstå från sina traditionella livsformer. Regelbundna räder ner i Texas förekom regelbundet och situationen var allt annat än fredlig.

Tidigt i november 1868 hade Black Kettles by sökt sig till de traditionella övervintringsplatserna längs Washitafloden, eller Lodgepole River, som de själva kallade den. Där hade andra byar redan börjat samlas. Black Kettle valde att sätta upp sin by allra längst upp efter floden. Allra längst ut åt väster, jämfört med de andra. Längre ner efter floden fanns ny andra cheyennebyar. Där fanns arapaho, kiowa och comancher. Även några kiowa-apache-läger. Gruppen av olika vinterläger sträckte sig ett par mil nerför floden. Men Black Kettles by låg lite avskilt från de andra. Faktiskt flera kilometer från de närmaste grannarna. Den omfattade cirka femtio tält och i hans by befann sig också några gästande arapahoer och siouxer. Antalet individer var omkring 250 personer. Totalt i hela vinterlägerkonstellationen kan det ha varit så många som upp till 6000 personer!

I mitten av november hade Black Kettle och flera andra fredssträvande ledare, färdats ner till Fort Cobb, för att söka befälhavaren där, general Hazen. De kände sig osäkra och ville markera att de var helt fredliga. Men Hazen kände att han inte hade några befogenheter att ge indianerna några löften. Han påpekade att general Sheridan befann sig norr om Arkansas River och var den soldatchef som Black Kettle behövde vända sig till. Så indianledarna fick vända tillbaka till sina vinterläger igen med oförrättat ärende.

Några dagar senare strömmade det in något drygt hundratal unga krigare i deras läger, som just hade kommit hem efter att ha varit med de krigiska Dog Soldiers uppe i norr. Flera av de här unga krigarna hörde hemma i just Black Kettles läger. Krigare som den gamle fredshövdingen inte hade en chans att styra.

Nu skulle det visa sig bli helt avgörande för vad som skulle hända härnäst. Norr om Arkansas River opererade nämligen general Sheridans truppstyrkor, med uppdrag att till varje pris bryta Dog Soldiers härjande uppe längs Smoky River Road. Sheridans viktigaste truppenhet utgjordes av general Custers 7:e Kavalleriet. Och Custer var energisk. Han hade spejarkårer ute i alla riktningar och det var juste en av dessa, en trupp under ledning av major Joel Elliott, som av en slump upptäckte spåren efter den här återvändande krigargruppen. Spåren ledde raka vägen till Black Kettles läger och snart hade Custer fått all information han behövde för att bestämma sig för ett angrepp.

Genast beordrade han sina 700 soldater söderut, mot Washita. Genom ett par decimeter djup snö och i stark kyla, nådde de natten till den 27 november fram till höjderna norr om Washita. Här grupperade han i nattmörkret ut sina mannar i fyra olika kolumner, som var och en fick i uppdrag, att så obemärkt som möjligt, ta sig fram i lägen som gjorde att Black Kettles läger blev så gott som omringat. Här skulle de så avvaktas till gryningsljuset och då, på Custers kommando, samtidigt angripa lägret från fyra riktningar.

Efter ett par timmars fruktansvärt kallt väntande, hände så det oväntade. Ett gevärsskott brakade genom tystnaden. Ingen visste vem som skjutit. Men Custer kunde inte vänta längre. Han beordrade sin musikkår att stämma upp regementets kampsång, Garryowen. Några skärande trumpetsignaler skar genom luften, men tystnade snart, då fukten i musikernas utandningsluft direkt frös i instrumentventilerna. Men trummorna dundrade vidare och Custer beordrade sina styrkor framåt. Han visste inte då om de andra kolumnerna verkligen hade nått sina platser, men alla utom en var faktiskt på plats och angreppet kom som en total överraskning för indianerna. Custer ledde själv den största gruppen rakt in i Black Kettles läger, medan major Elliott ledde sina kompanier över floden i nordost och kaptenerna Myers och Thompson kom från väst och sydväst.



Custers styrkor drev de yrvakna indiankrigarna ut ur lägret, upp mot höjderna söder därom. Många krigare stupade direkt. Bland dem också Black Kettle och hans hustru. När den våldsamma skottlossningen efter ett par timmar avtog, så låg så många som upp emot 35 cheyenner döda i lägret eller dess omgivning. Custer samlade sina styrkor och beordrade att lägret skulle brännas och cheyennernas hästhjord slaktad. Det handlade om över 800 hästar, som kaptan Thompsons kompani hade lyckats erövra.

Men samtidigt fick Custer uppgifter om att andra indianer var på väg från de andra lägren längre nerifrån floden. Han valde då att samla så många av sina soldater som han kunde nå. Bilden av hans egna förluster var inte på något sätt klar, men risken upplevdes förmodligen riskfyllt. Custers beslut var att snarast möjligt dra sig ur. Ändå gjorde han det taktiska draget att beordra ett skenanfall ner mot de andra lägren. Men tämligen snart drog han sig tillbaka över floden och retirerade mot nordväst.

Kvar på slagfältet lämnade han då efter sig en grupp soldater, som man inte hade lyckats lokalisera. Det var en patrull under ledning av major Elliott som saknades. Ingen visste vad som hänt, men 17 man saknades. Bland dem alltså major Elliott och regementets sergeant-major, Walter Kennedy.

Förutom dessa, som Custer alltså inte visste var han hade, hade han också en del andra svåra förluster. Den unge kaptan Louis Hamilton hade stupat direkt i det första anfallet och kaptan Barnitz låg dödligt sårad

och alla väntade sig att han skulle dö. Han överlevde dock på något mirakulöst sätt. Förutom Barnitz hade han också ytterligare 14 sårade. Bland dem hans egen bror, Tom Custer.

Indianernas förluster är svåra att beräkna, men var troligen omkring något fyrtiotal.

När vi kommer ner till slagfältet ska vi först besöka det nya Visitor Center man byggt och sedan gå ut på slagfältet, där vi då kan förklara lite bättre hur det hela gick till. I Centret kan vi också se en ny, 27 minuter lång, film om händelsen, vilket säkert ger en bättre bild av striden än vad den här berättelsen kan göra.

WILLIAM BENT (av Bertil Thörn)

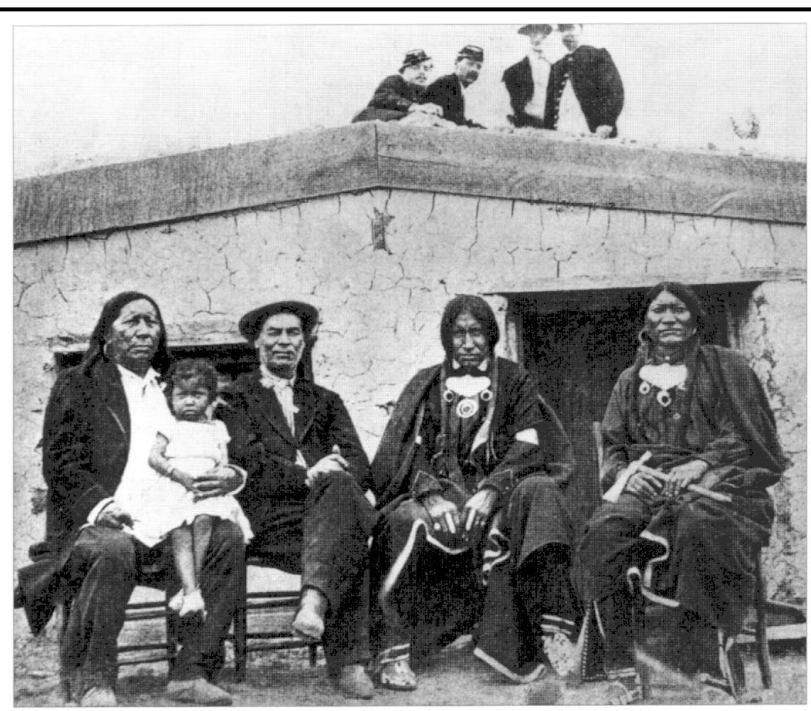
William Bent föddes den 23 maj 1809 i St Louis, som en av fyra söner till Martha Kerr och Silas Bent. Silas Bent som med tiden blev domare i Missouri-territoriets Högsta Domstol. William Bent följde tidigt sin äldre bror, Charles, in i pälshandelsbranschen. 1829 hjälpte han sin bror att ta ett vagntåg med handelsvaror nerför Santa Fe Trail. William blev därefter själv vid 20 års ålder pälsjägare, då han, tillsammans med några andra män, satte fällor längs övre Arkansas River, i Coloradoterritoriet.

Tillsammans med partnern Ceran St. Vrain startade bröderna Bent snart ett handelsföretag som köpte och sålde över hela Sydvästern. De handlade med mexikanska yllevoror, huvudsakligen filter. Men också med får från New Mexico, buffelfällor från prärien, pälsverk från Klippiga Bergen, hästar, mulåsnor och allsköns andra handelsvaror. Centralpunkten för det här handelsnätverket blev Bent's Fort, en stor anläggning byggd helt av adobelera, som stod på Arkansasflodens norra strand, i det som nu är sydöstra Colorado. Anläggningen byggdes av William Bent 1833 och det var han som i huvudsak ansvarade för bolagets affä-

rer ute i fält.

Livet vid Bent's Fort kom att innebära mycket kontakter med områdets indianer och likt många andra vita handelsmän och jägare kom William Bent att fungera som något slags överbryggare mellan den indianska och den vita världen. 1835 gifte han sig med cheyennekvinnan Owl Woman, med vilken han fick fyra barn innan hon dog, i barnsäng, 1847, i samband med att dottern Julia föddes. Även hans två andra äktenskap var med indianska kvinnor. En av dem var Owl Womans syster, Yellow Woman.

Då William Bent även handlade med statliga och militära varor kom han att uppfattas som något av en halvofficiell myndighetsperson. Därför var det kanske naturligt att han, när Mexikanska Kriget bröt ut 1846,



kallades in för att vägleda general Kearney's trupper över Santa Fe-leden mot New Mexico. Tre år senare var det antagligen så att Bent tyckte att myndigheterna borde varit skyldiga att ge honom ett skäligt bud på sin anläggning vid Arkansas River, när militären ville köpa fortet. Kanske var det i besvikelsen över att myndigheterna inte visade honom den respekten, då de gav honom ett skandalöst lågt bud, som gjorde att han själv brände ner hela anläggningen (en del påstår att han sprängde den i luften), hellre än att acceptera militärens skambud.

1853 byggde dock William Bent en ny handelsstation drygt sex mil längre nerför floden. Tre år senare var det så oroligt med indianerna, att agenten vägrade dela ut deras avtalsransoner och myndigheterna ville då hyra Bent's New Fort som lagerplats. Bent accepterade och återvände själv tillfälligt till Westport i Kansas. Så småningom återvände han dock och slog sig ner på sin ranch vid Purgatoireflodens utlopp i Arkansas River, inte så långt från sitt ursprungliga fort. Där samlades snart ett antal nybyggare omkring ranchen och

det första permanenta samhället i Coloradoterritoriet var därmed ett faktum. Ett samhälle som kom att kallas Boggsville.

Några år senare, 1859, hittades guld i bergen i väster och det som kallats "Pikes Peak Gold Rush" resulterade i en fullkomlig flodvåg av vita till området. Därmed omintetgjordes Bent's särställning, som den dominerande handelspartnern i regionen och förutsättningen för handelsbolaget försvann. När sedan spänningar efterhand byggdes upp mellan nybyggarna och indianerna fick Bent allt oftare ta på sig rollen som medlare. Han gjorde det både i rollen som statligt utsedd indianagent under en kortare tid och som privatperson med kopplingar till bägge parter. En uppgift som egentligen var omöjlig och som också så småningom helt misslyckades.

ZUNI INDIAN TRIBE (av Bertil Thörn)

Zuni, eller Siwi, som de säger själva, är ett pueblofolk som lever i sin by vid Zuni River, en liten biflod till Little Colorado River, i västra New Mexico. Namnet Siwi kan inte översättas till engelska. Namnet Zuni är en spansk tolkning av de Kersantalande grannfolkens namn på den här byn.

I samhället lever i dag omkring 12 000 personer, av vilka 80 % är indianer. 43 % av befolkningen lever under fattigdomsstrecket, enligt den amerikanska normen. Men själva anser de sig inte fattiga. De är kända för sin unika kultur och livsstil, samt för sin mathållning och för sitt konsthantverk.

Zunifolket har ett helt eget språk, som inte är besläktat med något av de övriga pueblofolkens. De fortsätter att praktisera sin traditionella religion, med sina noga inrutade ceremonier och danser och har en helt unik och säregen trosvärld, som inte liknar någon annans.

Zunifolket antas, liksom alla övriga pueblostammar, härstamma från de forntida kulturer som levde i öknarna i



New Mexico, Arizona, södra Colorado och Utah för länge sedan. Arkeologiska fynd tyder på att de har levt i sina nuvarande områden i omkring 1300 år. Men före Pueblo-revolten, 1680, befolkade de sex olika byar. Efter orlogheterna drog de sig tillbaka och tog skydd på en hög mesatopp sydost om den nuvarande pueblo. En mesa som de kallade Dowa Yalanne (majsberget). Efter att freden återställts och spanjorerna på nytt återkommit, anlade de den nuvarande pueblo, där de levt sedan dess, med undantag för ett kort återvändande till berget 1703.

1539 kom en spansk utforskningsgrupp till byn. I gruppen ingick den Moorske slaven Estevanico, som kom att bli kvar i byn och under en tid kom att bli en betydande person här, ända till indianerna till slut, av någon anledning, dödade honom. Det här var spanjorernas första egentliga kontakt med Zunifolket.

Frank Hamilton Cushing, en tidig antropolog utskickad av Smithsonian Institution, levde bland zunifolket från 1879 till 1884. Han var en av de första som verkligen lärde känna och dokumentera mycket av det här folkets egenheter.

På senare tid har Zuni varit invecklat i en konflikt omkring en kolgruva nära Zuni Salt Lake. En sjö som av folket betraktas som helig. Gruvan skulle, om den startats, ha tagit vatten från sjön och dessutom inneburit byggnation i området, som utan tvekan hade påverkat samhället. Men efter indianernas protester och kompakta motstånd, så revs gruvbrytningstillståndet upp och gruvan kom aldrig till stånd.

Zunifolket har alltid tillverkat lerkärl för förvaring av mat och vatten. Krukmakeri är fortfarande en viktig del av det här folkets konsthantverk. Ett konsthantverk som kan vara den kanske enda inkomsten för en familj.

En annan konst som är typisk för Zunifolket är täljandet av små fetichfigurer i sten, oftast i form av olika djur. Men också små fetisher som träs upp på band och då fungerar som halsband. De här fetisherna är oftast skapade av blå eller gröna stenarter.

Förutom det här så är de oerhört skickliga smyckestillverkare, där färgrika stenar sätts in i silver i intrikata mönster. Det är i form av halsband, örhängen, boloties, armband och liknande. Deras mönster är ofta traditionella och i förm av avbildningar av figurer ifrån deras trosvärld. Silversmidet är dock en relativt sen konst. Det var först i slutet av 1800-talet som de vita handelsmännen förmådde stammens hantverkare att lära sig och sedan ta upp silversmidet som ytterligare en källa till inkomster. Bland deras hantverksalster finner vi naturligtvis också vävda produkter och kachinafigurer.

Livet för de här, i grunden jordbrukande folket, styrs helt och hållet av deras religiösa inställning. De har en cykel av religiösa ceremonier som styr allt i deras samhälle. De viktigaste gudasymbolerna i deras föreställningsvärld är Moder Jord, Fader Sol och Månskensmodern. Solen är den kanske mest betydelsefulla. I praktiken så betydelsefull att deras ord för dagsljus och för liv är ett och samma. Solen ses alltså som livgivaren.

Varje persons liv markeras av betydelsefulla ceremonier vid betydelsefulla skeden i livet. Födelsen, puberteten, giftermålet och döden är de mest betydelsefulla.

Zunifolket genomför vart fjärde år en barfotavandring, som ett pilgrimståg, till något som kallas Zuni-himlen, eller Kachina-byn. Det är ett stycke land som ligger avskilt från deras reservat, omkring tio mil sydväst om Zuni Pueblo. Händelsen utspelar sig under fyra dagar vid tiden för sommarsolståndet och har genomförts under hundratals år och är mycket välkänt bland människorna i området.

Ytterligare ett barfota pilgrimståg har på senare tid årligen genomförts av såväl Zunifolket, som av en del andra pueblofolk i området. Det är den årliga processen att hämta salt, under de torra månaderna, från Zuni Salt Lake. Sjön som är hemvist för Ma'l Okyattsik'i, Salt Mother, och till vilken det leder ett flertal uråldriga stigar från tidigare Zuni-bosättningar.

Pubertetsriterna är olika för flickor och pojkar. När en flicka har fått sin första menstruation ska hon gå till sin farmor tidigt på morgonen. Där ska hon sedan mala majs hela dagen. Majs är helig och ett av de viktigaste födoämnena för Zuni-folket. Ceremonin med malningen av majs mjöl ska därför ses som att flickan nu är redo att ta ansvar för folkets försörjning.

En pojke däremot tas, när den tiden är inne, omhand av en äldre, andlig ledare. En "spirituell far", som kommer att vägleda honom genom de invigningsritualer som erfordras för att han ska kunna tas upp i någon av männens föreningar. Där kommer han senare att lära sig vad som behövs för att engagera sig antingen i någon religiös, eller politisk roll inom föreningen.

Zunifolket var och är ett fredligt, djupt religiöst och traditionsbundet folk, som levt av konstbevattnat jordbruk och numera även av traditionellt konsthantverk. En del bor fortfarande i gammaldags pueblohus, medan många andra lever i modernare hus. Byn är fortfarande relativt isolerad. Den ligger inte vid någon genomfartsled och det är en liten bit till närmaste större stad, som är Gallup. Men man välkomnar numera ändå turister, även om man förväntar sig att alla som kommer respekterar deras regler och livsstil.



I byn finns en gammal spansk missionskyrka, Our Lady of Guadalupe Mission, som är ett populärt besöksmål. Här inne finns imponerande muralmålningar föreställande figurer ur Zunifolkets föreställningsvärld. Det finns också ett museum och deras giftshop erbjuder mycket fina hantverksföremål.

I den centrala, gamla byn, som kallas Halona Idiwana (mittenbyn), kan man lätt få en känsla av att vara förflyttad långt bakåt i tiden.

Fotografering är, som vanligt i pueblobyar, kringärdad av stränga regler och man måste köpa ett speciellt tillstånd för att över huvud taget få lov att fotografera.

MARY OCH HAROLD COLTON / MUSEUM OF NORTHERN ARIZONA (av Bertil Thörn)

Innan vi nu kommer fram till staden Flagstaff ska vi stanna till vid Museum of Northern Arizona. Ett museum med mycket fina samlingar av såväl navajomattor som lerkärl från gamla tider.

Muséet har fyra olika inriktningar. Antropologi, Biologi, Geologi och Konst.

Muséets prisbelönta fasta antropologiska utställning som kallas Native Peoples of the Colorado Plateau, dokumenterar 12 000 års livsformer i området. Alltifrån de allra ursprungligaste bosättningarna till dagens situation för de olika stammarna. I ett nyligen uppbyggt kivarum finns moderna väggmålningar som är kopior av de som ursprungligen fanns i den forntida hopibyn Awatovi.

Det nuvarande museet byggdes 1936 och var resultatet av två privatpersoners intresse för de gamla indiankulturerna i området. Men de var inte bara intresserade av det utan idén med muséet var egentligen som de båda skrev i sin vision för museet:

"att utforska och klarlägga hela Coloradoplåtans roll samt väcka och uppmuntra intresset för dess skönhet och karaktär".



De två personerna som på eget initiativ startade det här projektet var ett gift par. Han, Harold Colton, professor i zoologi och lärare vid University of Pennsylvania. Hon, Mary Russell-Colton, konstnär och uppvuxen i Philadelphia. Båda två var alltså från östkusten, men kom att tillbringa många somrar i området kring Flagstaff. Ofta levde de då i tält, medan de strövade runt i markerna och upptäckte än det ena, en det andra.

Det sägs att deras intresse för de gamla indiankulturerna väcktes, när under en picnic, deras tvåårige son hittade en antik krukskärva. Från den stunden använde de stor del av sina sommarutflykter här till leta reda på och kartlägga platser, där de gjorde fynd av förhistoriska föremål.

När de så småningom slog sig ner för gott och byggde sig en stenbungalow nordväst om staden, hade Harold Colton redan publicerat fem artiklar om arkeologi i Sydvästern och han hade varit med om att rädda en förhistorisk puebloruin och samtidigt lägga grunden för det som senare skulle komma att bli Wupatki National Monument.



Deras egna samlingar av förhistoriska föremål växte snabbt och snart utvecklades tanken på att det här borde vara något för staden Flagstaff och staten Arizona att satsa på och visa att det inte bara var storstäderna i Öster som kunde visa upp finkultur.

Det här ledde fram till att organisationen Arizona Society of Science and Art bildades 1927. Harold Colton blev dess förste ordförande. Det museum man avsåg att skapa öppnade i mycket liten skala året därpå. Men väldigt snabbt blev det känt och det växte med god fart efter att många personer började donera föremål.

Det här gav råg i ryggen och muséets ledning slog nu på stort och drog upp riktlinjer för en omfattande verksamhet. Det skulle inte bara vara ett museum, utan det skulle vara en verksamhet som enligt deras vision skulle: "samla in och bevara av konstnärlig och vetenskaplig art; att skydda och bevara historiska och förhistoriska platser, konstföremål, skydda vackra platser och viltliv från meningslös förstörelse; tillhandahålla resurser för forskning och erbjuda möjligheter till estetisk tillfredställelse".



Som kurator för konstavdelningen arbetade Mary Russell-Colton hårt under första året för att en sådan första aktivitet skulle kunna komma till stånd. Resultatet blev muséets första utställning "Hopi Craftsman Exhibition" 1930. Hon for runt till de olika hopibyarna och uppmuntrade hantverkarna att lämna in sina alster till utställningen och dessutom själva komma till Flagstaff för att på plats visa upp hur de arbetade. Det hela blev en total succé.

Det var i muséets laboratorium som Harold Colton tillsammans med sina medhjälpare utvecklade det system som än idag användes för att identifiera olika typer av Sydvästerens lergods. Det var också Harold Colton som via sin forskning kunde slå fast att Sinaguafolket var en helt egen förhistorisk kulturgrupp. Det var arkeologer från muséets personal som efter hårt arbete kunde skapa den tidskalender som sedan dess använts för att tidsbestämma träföremål genom trädringsräkningen.

Ytterligare intresseområden som paleontologi och geologi började studeras.

Muséet växte snart ur sina lokaler och ett arbete påbörjades för att bygga nya lokaler. Lokaler som stod klara 1936. På den korta tiden hade muséet och organisationen vuxit från att bara ha omfattat några få utställningsobjekt till att bli ett stort och välkänt centrum för forskning och för konst. Och idag är det här ett av de viktigaste centrumen för utforskning och kunskap om Sydvästerens forna historia, dess växt- och djurliv, samtidigt som det är ett centrum för konst. Muséet har idag över fem miljoner föremål i sina samlingar. Harold och Mary Colton är nu borta, men deras livsverk lever och växer för var dag. Och vi ska snart få ta del av det.



föredrag	föredragshållare	sid
Acoma Pueblo	Hans-Olof Ohlsson	4
Adobe Walls	Bertil Thörn	4
Al Sieber	Bertil Thörn	6
Albuquerque	Bertil Thörn	7
Apacheindianer	Bertil Thörn	9
Apachekrigen	Bertil Thörn	12
Aztec Ruins	Hans-Olof Ohlsson	16
Battle of Summit Springs	Bertil Thörn	18
Battle of Washita	Bertil Thörn	153
Beecher Island	Hans-Olof Ohlsson	20
Bent's Old Fort	Hans-Olof Ohlsson/Bertil Thörn	22
Billy the Kid (sammandrag)	Lars Grähs	25
Black Kettle	Bertil Thörn	26
Buffalo Wallow	Bertil Thörn	144
Casa Grande (föredragsstolpar)	Eva Stormark	27
Chaco Culture	Eva Stormark	29
Charles Bent	Bertil Thörn	35
Clovis (first man)	Anders Järund	35
Cochise	Eva Stormark	30
Det sista indiankriget (Ute War 1915)	Hans-Olof Ohlsson	39
Durango / Strater Hotel	Hans-Olof Ohlsson	41
Durango-Silverton Narrow Gauge Railway	Bertil Thörn	42
El Rancho Hotel	Bertil Thörn	43
Folken i Mesa Verde	Bertil Thörn	92
Fort Apache	Bertil Thörn	44
Fort Bowie	Bertil Thörn	48
Fort Bowie och Apache Pass (striderna)	Hans-Olof Ohlsson	45
Fort Garland	Bertil Thörn	49
Fort Hays	Bertil Thörn	50
Fort Larned	Hans-Olof Ohlsson	51
Fort Sill och indianbegravningsplatserna	Bertil Thörn	53
Fort Verde	Bertil Thörn	55
General George Crook	Bertil Thörn	57
George Bent	Bertil Thörn	56
Gouldings	Bertil Thörn	59
Grand Canyon	Hans-Olof Ohlsson/Bertil Thörn	60
Gustav E. A. Nordenskiöld	Bertil Thörn	66
Hohokam (föredragsstolpar)	Eva Stormark	67
Hopiindianerna	Hans-Olof Ohlsson	69
Hubbell Trading Post	Bertil Thörn	74
Jicarilla Apache	Bertil Thörn	75
Kidder-massakern	Sterner Andersson	78
Kit Carson	Bertil Thörn	83
Lozen - kvinnokrigaren	Eva Stormark	85
Lyman Wagon Train	Bertil Thörn	86
Mary och Harold Colton (Museum of N. Arizona)	Bertil Thörn	159
Mattauktion Crownpoint	Bertil Thörn	88
Medicine Lodge Treaty	Bertil Thörn	89
Mesa Verde	Bertil Thörn	90
Montezuma Castle	Anders Järund/Eva Stormark	95
Monument Valley	Bertil Thörn	96
Navajo övergripande historia och trosföreställning	Hans-Olof Ohlsson	98
Navajos förhistoria och invandring	Anders Järund	107

föredrag	föredragshållare	sid
Panhandle Plains Museum	Bertil Thörn	114
Papagoindianerna	Hans-Olof Ohlsson	115
Pawn Shop	Bertil Thörn	117
Pawnee Rock	Bertil Thörn	118
Pälsjägarna i Taos	Bertil Thörn	140
Red River War	Bertil Thörn	119
Revolverstriden vid OK Corral	Bertil Thörn	64
Richard Wetherill	Bertil Thörn	121
Saguarokaktus	Hans-Olof Ohlsson	121
San Carlos Apache Indian Reservation	Bertil Thörn	121
San Xavier Del Bac	Bertil Thörn	122
Sand Creekmassakern och krigen i Colorado	Hans-Olof Ohlsson	126
Santa Fe	Bertil Thörn	123
Santa Fe Trail	Bertil Thörn	124
Sedona / Tlaquepaque	Bertil Thörn	146
Skallerormar	Johnny Haak	136
Staden Taos	Bertil Thörn	140
Staten Arizona	Bertil Thörn	14
Staten Colorado	Bertil Thörn	36
Staten Kansas	Bertil Thörn	77
Staten New Mexico	Bertil Thörn	111
Staten Oklahoma	Bertil Thörn	112
Staten Texas	Bertil Thörn	141
Staten Utah	Bertil Thörn	149
Taos Pueblo	Bertil Thörn	138
The Big Texan	Bertil Thörn	24
Tombstone	Bertil Thörn	147
Trading Post (systemet och företeelsen)	Bertil Thörn	149
Uteindianerna	Hans-Olof Ohlsson	150
William Bent	Bertil Thörn	155
Zuni Indian Tribe	Bertil Thörn	156



